STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA II-a-ANUL XXX — Nr. 3-4, MARTIE — APRILIE 1978
BUCUREȘTI

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA a II-a - ANUL XXX, Nr. 3—4, MARTIE — APRILIE 1978

BUCUREŞTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Membri : *din partea Institutului teologic de grad universitar din București : P. C. Pr. Rector MIRCEA CHIALDA ; P. C. Pr. conf. D. POPESCU ; din partea Institutului teologic de grad universitar din Sibiu : P. C. Pr. Rector GRIGORIE MARCU și P. C. Diac. Prof. CONSTANTIN VOICU.*

Redactor : ȘTEFAN GĂNCEANU.

COLABORATORI

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți și Prea Sfinții Episcopi, Prea Cucernicii Preoți Profesori de la Institutele teologice de grad universitar, candidații la titlul de doctor în teologie, studenții Institutelor teologice și Prea Cucernicii Preoți.

CUPRINS

Studii şi articole

Pr. Drd. Mihai Gh. Vizitiu, *Învăţătura despre Maica Domnului după Sfînta Scriptură* 181

Pr. Drd. Ioan Buga, *Personalitatea patriarhului Avraam oglindită în epistolele Sfîntului Apostol Pavel* 193

Pr. Drd. Constantin Cojocaru, *Contribuţii la istoria vieţii religioase şi a organizării bisericeşti din oraşul (municipiul) Turda* 205

Pr. Prof. Nic. C. Buzescu, *Conceptul de «Evanghelie» la Origen* 216

Pr. Drd. Ioan Buga, *Făgăduinţă şi credincioşie divină în Sfînta Scriptură* . 231

Pr. Drd. Constantin Cojocaru, *Dovezi de statornicie în credinţa ortodoxă în satele grănicereşti din Transilvania între anii 1762—1781* . . . 243

Drd. Ioan Vasile Leb, *Relaţiile husiţilor cehi cu Patriarhia Constantinopolului în secolul al XV-lea* 254

Pr. Lector Dumitru Abrudan, *Aspecte ale antropologiei Vechiului Testament* 264

Arhim. Prof. Veniamin Micle, *Cunoştinţă pre scurt a Istoriei bisericeşti scrisă de Samoil Clein (IX)* 271

Din cronica Institutelor teologice

Sărbătorirea hramului Institutului teologic universitar din Bucureşti 316

Noi doctori în teologie: *Decernarea titlului de «Doctor în teologie», P. C. Sale Diacon Asist. Viorel Ioniţă şi P. C. Sale Preot Prof. Aurel Grigoraş* . 328

In Memoriam: *La 30 de ani de la trecerea la cele veşnice a profesorului de teologie şi mitropolitului Ioan Irineu Mihălcescu*, de Prof. Nicolae Chiţescu 333

Note bibliografice

Pr. Aurel D. Grigoraş, *Dogmă şi cult privite interconfesional şi problema intercomuniunii* (teză de doctorat, publicată în «Ortodoxia», nr. 3—4/1977, p. 292—498), *de Pr. Prof. Nic. C. Buzescu* 343

Pr. Nicolae Petrescu, *Omiletica*, manual pentru Seminariile teologice, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1977, 280 p., *de Pr. Prof. Sebastian Chilea* 345

Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1977, 173 p., *de Alexandru Ioniţă* 348

Ana Dobjanschi, *Nume de zugravi bucureşteni din sec. XVIII...*, art. în «Revista Muzeelor şi monumentelor», nr. 7/1977, p. 57—63, *de Prof. Ştefan Al. Săvulescu* 351

Manuscrisele (articole, studii) trebuie însoţite şi de un rezumat într-o limbă străină de circulaţie, în întindere de cel mult 2 pagini (în patru exemplare).

*

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugaţi să-şi păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacţiei.

*

Manuscrisele, cărţile, comunicările oficiale ale Eparhiilor, revistele periodice, abonamentele şi orice fel de corespondenţă privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sectorul V, Bucureşti, cont 49.8.01.000 — Banca Naţională a R. S. România, Filiala sectorului V, cu menţiunea: pentru «Studii teologice», revista Institutelor teologice din Patriarhia Română.

ÎNVĂȚĂTURA DESPRE MAICA DOMNULUI DUPĂ SFÎNTA SCRIPTURĂ*

Pr. Drd. Mihai Gh. Vizitiu

I. GENERALITĂȚI

«Protoevangheliul» (Fac. 3, 15) ne arată hotărîrea lui Dumnezeu de a descoperi, chiar protopărinților, venirea unui Mîntuitor, ușurîndu-le, în felul acesta, pedeapsa pentru neascultarea față de porunca divină. Dumnezeu le anunță vestea că prin femeie va veni mîntuirea lor.

Cum Răscumpărătorul nu putea să fie dintre oameni, care erau în starea de păcătoșenie și erau supuși morții, Dumnezeu, în atotînțelepciunea Sa (Romani 9, 23), a hotărît să trimită în lume pe Fiul Său Cel Unul-Născut, să ia trup omenesc și să se facă întru toate asemenea omului, în afară de păcat. Lipsa de păcat la Fiul lui Dumnezeu impunea însă ca și aceea, din care El urma să se întrupeze să fie lipsită de păcate, pentru a fi vrednică a adăposti în pîntecele ei pe Fiul lui Dumnezeu, să fie «vas ales» în care să se întrupeze Răscumpărătorul. Acest «vas ales» a fost Sfînta Fecioară Maria din care, la «plinirea vremii» (Gal. 4, 4) s-a născut Mîntuitorul lumii. Ea a fost aleasă de Dumnezeu din veci, pentru a primi în trupul său pe Mîntuitorul Iisus Hristos și acest lucru a fost descoperit lumii prin gura profeților.

II. PROFEȚII DESPRE MAICA DOMNULUI ÎN VECHIUL TESTAMENT

Fiind aleasă de către Dumnezeu, pentru a fi sălașul Mîntuitorului lumii, ea «a fost preînchipuită și mai întîi propovăduită» [1] prin Duhul Sfînt, prin diferite simboale și prin cuvintele profeților.

Unii exegeți afirmă că prima profeție despre Maica Domnului o găsim în «Protoevanghelion» : «Dușmănie voi pune între tine și femeie, între sămînța ta și sămînța ei ; aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei atinge călcîiul» (Fac. 3, 15) ; ei «văd aici o femeie a viitorului, pe Maria, iar prin sămînța ei înțeleg un om al viitorului, pe Iisus, fiul Mariei» [2]. Proorocul Moise o vede ca pe un rug din care iese focul dum-

---

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda care a dat și avizul pentru publicare.

1. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de Pr. D. Fecioru, Ed. a II-a București, 1943, p. 318.

2. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Hristos în Vechiul Testament*, Sibiu, 1944, p. 9.

nezeirii (Ieș. 3, 2—4) ; Iacob vede ca pe o scară ce unește pămîntul cu cerul (Fac. 28, 12—16), pentru că, prin întruparea Mîntuitorului din ea, Dumnezeu a dat omului posibilitatea de a se ridica la El ; Ghedeon, o vede ca pe un caier de lînă (Jud. 6, 37—40) pe care se va așeza roua binefăcătoare a cerului, ce va salva lumea de uscăciunea păcatului (Ps. 101, 5, 12). Dacă aceste preziceri nu apar atît de limpezi, alte profeții ne vorbesc foarte lămurit despre Sfînta Fecioară Maria. Astfel, împăratul David din al cărui neam va fi și *Sfînta Fecioară* (Ps. 131, 11 ; 88, 35—36 ; Luca 1, 22) o vede ca pe o împărătească în mare cinste șezînd «de-a dreapta Împăratului, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată» (Ps. 44, 11). Acestei împărătese, i se va aduce marea veste a întrupării lui Mesia din ea, deoarece a fost aleasă de Dumnezeu în acest scop : «Ascultă fiică și vezi și pleacă urechea ta și uită poporul tău și casa părintelui tău, că a poftit Împăratul frumusețea ta, că El este Domnul tău» (Ps. 44, 12—13). Frumusețea ei morală a făcut ca să fie cinstită de Dumnezeu însuși, prin alegerea ei de a fi sălaș Cuvîntului Său și totodată să fie cinstită de toată lumea : «Pomeni-vor numele tău în tot neamul ; pentru aceasta popoarele te vor lăuda în veac și în veacul veacului» (Ps. 44, 20—21). Acest lucru îl va afirma și îngerul Gavriil, trimis de Dumnezeu să-i vestească alegerea cerească : «Binecuvîntată ești tu între femei» (Luca 1, 28), ca și Elisabeta rudenia sa (Luca 1, 42). Iar în frumosul imn pe care ea îl va înălța lui Dumnezeu, în casa Elisabetei, va spune că : «de acum mă vor ferici toate neamurile. Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic» (Luca 1, 48—49). Profetul Iezechiel vorbește de pururea fecioria Maicii Domnului, prezentînd-o ca pe o poartă a templului care va rămîne veșnic închisă și prin care va intra, fără să o deschidă, singur Dumnezeu : «Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide și nici un om nu va intra pe ea, căci Domnul Dumnezeul lui Israel a intrat pe ea. De aceea va fi închisă» (Iez. 44, 1—2). Profetul Daniel, o vede ca pe un munte din care Dumnezeu va desprinde o piatră puternică, ce va umple întreg pămîntul, zdrobind puterea celui rău (Daniel 2, 34, 45), piatra din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos (Efes. 2, 20). O profeție asemănătoare ne prezintă și Avacum în cuvintele : «Cel Sfînt vine din muntele Paran ! Slava Lui acoperă cerurile și tot pămîntul este plin de slava Lui» ! (Avacum 3, 3). «Paran este numele unui munte, între Egipt și Edom... renumit în frumusețí naturale» [3]. Asemenea acestui munte, Fecioara din care se va naște Cel Sfînt va fi neîntrecută în frumusețe morală. Profeții Sofonie și Zaharia, o numesc «Fiica Sionului» adresîndu-i o salutare de bucurie : «Bucură-te și te veselește, fiica Sionului căci iată, Eu vin să locuiesc în mijlocul tău, zice Domnul» (Sofonie 3, 14 ; Zaharia 2, 14). «Această salutare — bucură-te» — este anunțarea eliberării care va veni prin Mesia» [4], ce se va naște din Fecioara Maria,

3. *Ibidem*, p. 119.
4. Max Thurian, *Marie Mère du Seigneur, Figure de l'Eglise*, Ed. «Les Preses de Taizé», 1963, p. 21.

căreia îngerul Gabriel i se va adresa cu aceeași salutare: «bucură-te» (Luca 1, 28).

Cea mai limpede profeție cu privire la Sfînta Fecioară, o face însă Evanghelistul Vechiului Testament, profetul Isaia, «Iată Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel» (7, 14). Această profeție, va fi reluată și în Noul Testament (Matei 1, 23; Luca 1, 31). Ea «referă apelativul de «fecioară» la Maica Domnului» [5]. De altfel și în Vechiul Testament «este singurul caz cînd mama unui prunc se numește fecioară, pentru că «almah» se referă la o maică cu totul excepțională» [6].

Vedem că, precum venirea lui Mesia a fost atît de mult profețită în Vechiul Testament, la fel și Sfînta Fecioară Maria, din care Aceasta avea să se nască după trup, s-a făcut cunoscută lumii prin glasul trimișilor lui Dumnezeu, profeții.

III. NAȘTEREA MAICII DOMNULUI

Sfînta Scriptură, ne dă știri sumare în legătură cu nașterea și copilăria Maicii Domnului. Cele mai multe știri despre aceste momente din viața sa ne sînt date de scrierile apocrife [7] și de Tradiție.

Din Sfînta Scriptură, rezultă că, Sfînta Fecioară era din neamul lui David (Ps. 131, 11; Matei 21, 9; Luca 1, 32; Romani 1, 3 etc.) [8]. După tradiție, părinții săi se numeau Ioachim-Eli, Eliachim (Luca 111, 23) și Ana și locuiau în orășelul Nazaret din Galileea. Nazaretul, care înseamnează floare, lăstar, primea, așadar, floarea «făgăduită de Dumnezeu protopărinților noștri, Adam și Eva, în rai» [9], lăstarul răsărit din rădăcina lui David, pe Sfînta Fecioară Maria (Isaia 11, 10). Părinții ei nu-i dau un nume deosebit, ci unul foarte obișnuit la evrei, cel de Maria (Luca 1, 27). Tradiția afirmă că, la vîrsta de trei ani, a fost dusă de părinții ei, la templu unde a trăit în curăție desăvîrșită, prin despărțirea completă de lumea păcatului [10]. Numai prin această rupere definitivă de lumea înconjurătoare și prin petrecerea la templu a putut ea trăi «mai cu sfințenie decît toți ceilalți» [11]. În atmosfera înălțătoare de sfințenie și rugăciune de la templu, a trăit Sfînta Fecioară pînă la vîrsta de 15 ani, cînd s-a întors la Nazaret, fiind dată de către preoți în grija unui mire, adică unui păzitor al fecioriei ei» [12], lui Iosif (Luca 1, 27).

---

5. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *op. cit.*, p. 51.
6. *Ibidem.*
7. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Mariologia ortodoxă*, în «Ortodoxia», an XI (1950), nr. 4, p. 516.
8. Genealogia Maicii Domnului o face Sf. Ioan Damaschin, în *op. cit.*, p. 319—320; vezi și Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, partea I-a, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1943, cateheza a 12-a, p. 295—298.
9. Pr. Prof. Petru Rezuș, *op. cit.*, p. 517.
10. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, în «Ortodoxia», an XI (1950), nr. 4, p. 582.
11. Sf. Ioan Damaschin, *Omilia I-a la Adormirea Maicii Domnului*, trad. de V. Loichiță, în «Candela», anul XLVIII (1937), nr. 11—12, p. 251.
12. *Ibidem*, p. 252.

Cu toate că Sfînta Fecioară Maria a avut o viaţă curată şi neprihănită, a dat dovadă de perfecţiune morală, iar în trupul ei a zămislit şi a născut pe Mîntuitorul Iisus Hristos, totuşi, în ce priveşte naşterea ei, ea s-a asemănat cu toţi oamenii. Învăţătura Bisericii Ortodoxe este că, după căderea în păcat a protopărinţilor noştri, toţi oamenii se nasc cu păcatul strămoşesc (Rom. 5, 12; Ioan 3, 16) şi sînt sortiţi morţii. Prin urmare, toţi au nevoie de mîntuirea care a venit odată cu Hristos şi numai prin El (Rom. 5, 15).

Fecioara Maria, fiind născută pe cale naturală, n-a fost scutită de păcatul strămoşesc. Deşi a fost aleasă din veci să fie Maica Domnului Hristos, aceasta nu înseamnă că tot din veci «ar fi fost sfinţită, prea sfîntă» [13]. Ea nu s-a născut fără de păcat ci a fost curăţită de păcatul strămoşesc în momentul în care îngerul Gabriel i-a anunţat zămislirea Domnului Hristos în pîntecele ei. Sf. Ciril, din Alexandria spune că «afară de Iisus, nici un om, nici Maria, n-a făcut excepţie de la legea naşterii cu păcatul strămoşesc» [14], ea însă fiind curăţită de acest păcat, în momentul zămislirii Cuvîntului, cînd e «dezlegată de blestemul Evei» [15], cum zice Avraam al Efesului. Teologii ortodocşi de mai tîrziu (sec. 17—18) ca Mitrofan Critopulos, patriarhul Efrem II al Ierusalimului, Eugen Bulgaru, Nicodim Aghioritul şi alţii [16], afirmă categoric că Fecioara Maria s-a născut cu păcatul strămoşesc. Că Maica Domnului, s-a născut cu acest păcat se poate dovedi şi prin însăşi mărturia ei: «Măreşte suflete al meu pe Domnul şi s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu Mîntuitorul meu» — ἐπὶ τῷ Θεῷ Σωτῆρί μου — (Luca 1, 46—47). Observăm că, Sfînta Fecioară îl numeşte pe Dumnezeu *«Mîntuitorul meu»*. Cum însă, ea s-a învrednicit de la Dumnezeu de «un har special [17], pentru a nu săvîrşi păcate personale, se înţelege că ea avea să fie mîntuită numai de păcatul strămoşesc, prin întruparea Mîntuitorului Iisus Hristos.

Învăţătura despre «neprihănita zămislire», care susţine că Maica Domnului s-a născut fără păcatul originar [18], nu are vreun temei nici în Sfînta Scriptură şi nici în Sfînta Tradiţie ci este de domeniul speculaţiei filozofice, vrînd să o scoată pe Maica Domnului de sub necesitatea de a se fi mîntuit prin Iisus Hristos. În felul acesta, pentru ea nu mai este Iisus Hristos unicul Mijlocitor şi Mîntuitor. Ea s-a mîntuit înainte de a veni pe lume Fiul lui Dumnezeu. Ea nu se mîntuieşte prin harul adus de Domnul Iisus Hristos [19]. Ori, Sfînta Scriptură afirmă categoric că: «întru

13. Pr. Dr. Gh. Tilea, *Maica Domnului după cărţile noastre de cult. Însemnări de mariologie ortodoxă»*, în «Glasul Bisericii», anul XXX (1971), nr. 1—2, p. 89.
14. Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 573.
15. *Oratio in annuntiationem Deiparae*, citat la Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 566.
16. V. Loichiţă, *Doctrina Sfîntului Ioan Damaschin despre Maica Preacurată*, în «Candela», an XLVIII (1937), nr. 11—12, p. 207—212.
17. *Teologia dogmatică şi simbolică*, manual pentru Institutele teologice, Bucureşti, 1958, vol. II, p. 760. 18. *Ibidem*.
19. Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 561.

nimeni altul nu este mîntuire» (Fapte 4, 12) și fără Hristos nimeni nu poate face nimic (Ioan 15, 5).

Dacă nașterea Sfintei Fecioare Maria fără păcatul strămoșesc este o învățătură greșită care nu poate fi admisă, în schimb se poate afirma că ea a fost complet lipsită de păcate personale. La Buna Vestire, îngerul Gavriil i se adresează cu cuvintele: «Bucură-te ceea ce ești plină de har» (Luca 1, 28). Prin «harul special» cu care a fost dăruită de Dumnezeu «ea a fost ferită de păcatul personal, nu în sensul că nu a putut păcătui (însușire exclusivă a Mîntuitorului), ci că viața ei pămînteasă, pururea fecioreasă, a fost împodobită cu toate virtuțile, pînă la cel mai înalt grad de sfințenie omenească și n-a păcătuit personal» [20]. Prin urmare, acest har n-a fost altceva decît o «putere deosebită care i-a ajutat să nu săvîrșească păcate persoanale» [21], «o putere dumnezeiască spre a face binele și a evita răul» [22].

«Ea a avut supremul grad de sfințenie la care nu s-a ridicat și nu se va ridica niciodată nici un om» [23]. Faptul că Fecioara Maria a fost înzestrată cu cele mai bogate daruri, nu înseamnă că ea nu are nici un merit personal în devăvîrșirea vieții sale. Aceste daruri «nu sînt străine de propria ei vrednicie; căci deși sînt, într-adevăr, daruri, ele sînt dobîndite totuși prin străduințe reale ... Viața Preacuratei e în întregime rodul prezenței Duhului, după cum e în întregime și rodul ostenelilor proprii» [24]. Datorită acestor daruri și ostenelilor proprii, ea a atins cea mai înaltă treaptă a sfințeniei, fiind «primul om îndumnezeit» [25], adică primul om care a atins desăvîrșirea către care toți trebuie să tindă (Matei 5, 48). Ca urmare a acestei vieți desăvîrșite, ea a născut pe Mîntuitorul fără să aibă dureri (Isaia, 56, 7). Ducînd o viață de sfințenie, Sfînta Fecioară Maria a devenit, așa cum zice Sfîntul Ioan Damaschinul «pămîntul în care n-au răsărit spinii păcatului, ci dimpotrivă, prin Cel născut din ea, au fost smulși din rădăcină. Ea și-a omorît trupul față de păcat» [26].

IV. ELEMENTELE MARIOLOGIEI ORTODOXE

1. **Născătoare de Dumnezeu.** Învățătura că Sfînta Fecioară Maria este Născătoare de Dumnezeu sau Teotochia are temeiuri puternice în Sfînta Scriptură (Luca 1, 31, 35, 43; Matei 1, 20 23 etc.), fiind recunoscută de vechii Părinți bisericești. Sfîntul Ignatie spune că: «Dumnezeul nostru Iisus Hristos a fost zămislit de Maria după iconomia lui Dumnezeu

20. V. Loichiță, *op. cit.*, p. 237.
21. Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 566. 22. *Idem.* 23. *Ibidem*, p. 567.
24. Pr. Ilie D. Moldovan, *Învățătura despre Duhul Sfînt în Ortodoxie și preocupările ecumeniste contemporane*, teză de doctorat, în «Mitropolia Ardealului», an XVIII (1973), nr. 7—8, p. 757.
25. L. Uspenski, *Essai sur la théologie de l'icône dans l'Eglise Orthodoxe*, Paris, 1960, p. 194, citat la Pr. C. Buzdugan, *Învățătura ortodoxă despre cinstirea sfintelor icoane*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», anul L (1974), nr. 1—2, p. 89; vezi și Arhim. Prof. Chesarie Gheorghescu, *Preacinstirea Maicii Domnului în biserică*, în «Glasul Bisericii», anul XXXII (1973), nr. 5—6, p. 560 și următoarele.
26. *Cuvînt la nașterea Preasfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu*, trad. de Pr. D. Fecioru, în «Mitropolia Olteniei», anul XVIII (1966), nr. 9—10, p. 873.

din sămînța lui David (Ioan 7, 42 ; Romani 1, 3 ; 2 Timotei 2, 8) dar de la Duhul Sfînt» [27] ; Aristide afirmă : «... Fiul lui Dumnezeu a îmbrăcat corp dintr-o fecioară evreică» ; Origen folosește primul expresia de «Născătoare de Dumnezeu» ; Sfîntul Grigore Teologul spune : «Dacă cineva nu crede că Maria este Maica lui Dumnezeu este în afară de Dumnezeu» [28]. Sfintele Evanghelii descriu amănunțit nașterea Fiului lui Dumnezeu din Sfînta Fecioară Maria. Îngerul arată, că ce s-a zămislit în ea este de la Duhul Sfînt (Matei 1, 20) și, că Cel ce se va naște dintr-însa este Fiul lui Dumnezeu (Luca 1, 35). La auzirea minunatei vestiri, Sfînta Fecioară are totuși îndoieli asupra adevărului celor spuse de înger (Luca 1, 34). De aceea, pentru a-i îndepărta îndoiala, îi dă ca semn o altă veste și anume că rudenia sa Elisabeta, care era stearpă, a zămislit fiu la bătrînețe (Luca 1, 36). Mergînd la Elisabeta aceasta o numește chiar «Maica Domnului» (Luca 1, 43). Deși la evrei mama era aceea care dădea nume pruncului îndată după naștere (Facere 29, 32 ; 35, 18 ; 1 Regi 1, 20) totuși, Fecioara Maria nu-i dă ea însăși nume pruncului, ci îngerul îi spune că se va chema Iisus (Luca 1, 29—33).

Acest prunc este Emanuel care înseamnă «cu noi este Dumnezeu» μεθ'ἡμῶν ὁ Θεός (Matei 1, 23), Cel prezis de profetul Isaia (7, 14). La toate aceste dovezi, dacă mai adăugăm mărturisirea lui Dumnezeu-Tatăl despre Fiul Său (Marcu 1, 11 ; 9, 7 ; Luca 9, 35), apoi propria mărturisire a Domnului Hristos despre dumnezeirea Sa (Ioan 10, 30), ca și mărturisirile ucenicilor și ale mulțimilor (Matei 16, 16 ; Ioan 11, 27), conchidem împreună cu Sfîntul Ioan Damaschin : «Pruncul este Dumnezeu. Cum dar nu este Născătoare de Dumnezeu aceea care L-a născut ?» [29]. Cu toate acestea Theotokia a fost contestată, mai ales începînd cu Nestorie, care o considera pe Sfînta Fecioară Maria născătoare de om Ἀνθρωποτόκος sau, cel mult, născătoare de Hristos Χριστοτόκος și nicidecum Născătoare de Dumnezeu Θεοτόκος.

Învățătura lui Nestorie și a adepților săi, a fost condamnată la Sinodul III ecumenic de la Efes (431), cînd s-a statornicit că Sfînta Fecioară este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu și nu născătoare de om sau de Hristos. Învățătura stabilită la Sinodul III ecumenic, a fost întărită și în Sinoadele ecumenice V și VII ; Sinodul V ecumenic afirmă că «Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu în chip propriu și adevărat» [30], iar Sinodul VII o numește ; «Mamă a lui Dumnezeu» [31]. «Atributul de Născătoare și de Maică a lui Dumnezeu exprimă raportul de profundă intimitate ce s-a stabilit între Fecioara Maria și Fiul lui Dumnezeu cel întrupat. Dacă prin cuvîntul «Fecioară» se indică mai mult

27. *Epistola către Efeseni*, în «Scrierile Părinților Apostolici», trad. de ec. M. Pîslaru, Chișinău, 1927, vol. I, p. 156.

28. Apud V. Loichiță, *op. cit.*, p. 250.

29. *Cuvînt la nașterea Maicii Domnului*, trad. de Pr. D. Fecioru, în «Mitropolia Olteniei», anul XVI (1964), nr. 9—10, p. 771 ; vezi și *Dogmatica* cit., p. 322—324.

30. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Probleme dogmatice ale Sinodului V ecumenic*, în «Studii Teologice», anul V (1953), 5—6, p. 334.

31. Grigore Costea, *Sinodul VII ecumenic*, București, 1906, p. 31.

inițiativa divină în întruparea Fiului, cuvintele de Născătoare și Maică a lui Dumnezeu redau rolul și raportul ei pozitiv cu Cel ce s-a întrupat» [32].

2. **Pururea fecioria-aeiparthenia.** Biserica noastră învață că: «întruparea lui Hristos s-a făcut prin împreună-lucrarea Sfîntului Duh. De aceea, precum Maria este fecioară *înainte de zămislire*, tot așa ea rămîne fecioară *în zămislire și chiar la naștere*, fiindcă Cel ce s-a născut dintr-însă, a păstrat nepătată pecetea fecioriei sale. De aceea și *după naștere* ea este fecioară în veacuri nesfîrșite» [33]. Această dogmă a fost formulată definitiv la Sinodul V ecumenic»... (Logosul) s-a coborît din ceruri, s-a întrupat din Sfînta Preamărita Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria și s-a născut dintr-însa» [34]. Mîntuitorul s-a născut deci în lume și pentru lume s-a născut din femeie (Gal. 4, 4), dar nu și din bărbat, ci din Duhul Sfînt (Matei 1, 20). Astfel, prin puterea Celui Preaînalt, Fecioara Maria este «Maică fără de bărbat, singura dintre maici care a trăit în curăție. Este singura dintre fecioare care a avut fiu fără să vatăme semnele fecioriei» [35]. Logodită legal cu bătrînul Iosif, Sfînta Fecioară Maria s-a întors la Nazaret, dar viața care o duce aici este asemănătoare cu cea de la Templu, trăind retrasă și ascunsă, petrecînd în rugăciune și în sfințenie, căsnicia lor fiind feciorească și «niciodată îndeplinită trupește» [36]. De aceea, la vederea îngerului și la auzirea vestirii sale, ea se tulbură și mirată de aceasta mărturisește că «nu știe de bărbat» (Luca 1, 34). Sfîntul Ioan Damaschin arată, că scopul acestei logodne a fost de a ocroti pe Sfînta Fecioară și, totodată, a fost «o amăgire a celui ce pîndea pe fecioare, adică pe vrăjmașul [37], după cum zice proorocul Isaia» (7, 14).

Prin urmare, dreptul Iosif a fost numai protector al Sfintei Fecioare, lucru care reiese și din cuvintele pe care i le adresează îngerul: «Scoală-te, ia Pruncul și pe mama Lui» (Matei 2, 13). Observăm, că nu-i spune: «ia Pruncul și pe soția ta, ci pe mama Pruncului. Cuvintele îngerului sînt o confirmare că Iosif, care «a voit să o lase în ascuns» (Matei 1, 19), este nevinovat de starea deosebită a logodnicei sale și că ce «s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfînt» (Matei 1, 20).

Bătrînul, auzind aceste cuvinte n-a părăsit-o ci, și-a continuat lucrul în casa lui, pînă cînd Maria a născut pe Fiul Său, «fără să o fi cunoscut pe ea Iosif» (Matei 1, 25). Apoi, tot la porunca îngerului, Iosif «a luat noaptea, Pruncul și pe Mama Lui și a plecat în Egipt» (Matei 2, 14).

Dacă îngerul se adresează în altă parte lui Iosif și cu cuvintele: «Iosife, fiul lui David, nu te teme a lua pe Maria, femeia ta» (Matei 1, 20), și bătrînul îndeplinește porunca îngerului luînd «la el pe femeia sa» (Matei 1, 24), aceasta, după cum lămurește Sfîntul Chiril al Ierusalimului

32. Prot. Dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 156; vezi și Pr. Constantin N. Galeriu, *Jertfă și Răscumpărare*, în «Glasul Bisericii», anul XXXII (1973), nr. 1—2, p. 112—116.

33. *Mărturisirea Ortodoxă*, București, 1899, partea I-a, întrebarea nr. 39, p. 52—53.

34. V. Loichiță, *op. cit.*, p. 227.

35. Sf. Ioan Damaschin, *Cuvînt la nașterea Preasfintei Stăpînei noastre...* p. 873. 36. V. Loichiță, *op. cit.*, p. 233. 37. *Ibidem.*

nu înseamnă că a convieţuit cu ea. Lucrul acesta, se poate observa şi din alte locuri din Sfînta Scriptură. Astfel, în Vechiul Testament, Iacob s-a adresat lui Laban, înainte de a lua pe Rahila, cu cuvintele : «dă-mi pe femeia mea» (Facere 29, 21), numind-o femeia lui înainte de căsătorie. La fel şi Sfînta Maria a fost numită «femeia lui Iosif», prin faptul că a fost doar logodită cu el (Luca 1, 27 ; 2, 5). Rezultă deci, că prin cuvîntul «femeie» nu trebuie să înţelegem neapărat femeile căsătorite, ci şi fecioarele logodite şi chiar cele nelogodite.

Faptul că şi Mîntuitorul i se adresează la nunta din Cana Galileei (Ioan 2, 4) şi pe Cruce (Ioan 19, 26) tot cu cuvîntul «femeie» nu înseamnă că o disprețuieşte, sau că i-ar nega calitatea de pururea fecioară. «Femeie» din cuvintele Mîntuitorului înseamnă : «Tu, cea care M-ai purtat în pîntece», «Tu cea care M-ai născut trupeşte» [38]. Atitudinea Mîntuitorului, exprimă prin cuvintele : «Ce este Mie şi ţie, femeie», nu trebuie să o înţelegem ca disprețuitoare, ci, trebuie să vedem în ea o convorbire foarte apropiată, sinceră şi serioasă. De aceea «Ce este Mie şi ţie» înseamnă fie «ce putem face noi în această chestiune», fie «ce aştepţi tu, mama Mea, de la Mine să fac pentru remedierea situaţiei ivite» [39]. Că acesta este înţelesul real al cuvintelor Mîntuitorului o dovedeşte atitudinea imediată a Maicii Domnului, care, nesimţindu-se ofensată zice celor care slujeau : «Faceţi orice vă va spune», înţelegînd că Fiul său va dovedi dumnezeirea Sa printr-o minune [40]. Şi încă o dovadă că expresia folosită de Mîntuitorul n-a fost considerată de Maica Sa ca disprețuitoare este şi faptul că, după înfăptuirea minunii de la Cana Galileei, Sfînta Fecioară nu-L părăseşte ci, împreună cu El şi cu ucenicii Săi, a plecat la Capernaum şi de aici la Ierusalim, pentru sărbătorirea Paştilor (Ioan 2, 12—13), pentru ca apoi să-L urmeze pretutindeni şi să-I împlinească voia. Cuvintele ei : «faceţi ceea ce vă va spune» (Ioan 2, 5), se adresează atît celor care slujeau la nuntă cît şi «apostolilor şi, după ei, tuturor credincioşilor din toate timpurile» [41]. Sfînta Maică ştiind că «Fiul ei *nu e mai mult numai al ei,* ci e al întregii omeniri» [42] şi de aceea nu s-a simţit disprețuită, nici atunci cînd El a zis, arătînd pe cei ce şedeau în jurul său : «Iată mama Mea şi fraţii Mei» (Matei 12, 47—50 ; Marcu 3, 31—35). Dragostea Fiului pentru Maica Sa, este dovedită şi pe Cruce, cînd, recunoscîndu-o în mijlocul celorlalte femei, n-o lăsa nemîngîiată în durerea ei, ci o dă în grija ucenicului iubit care «din ceasul acela a luat-o la sine» (Ioan 19, 26—27).

Cu privire la aşa numiţii «fraţi ai Domnului» menţionaţi în Sfînta Scriptură şi pe care unii îi consideră, în chip total greşit, copii trupeşti ai Maicii Domnului, se pune întrebarea «cine sînt ei ?». Locurile din Sfînta Scriptură unde se vorbeşte de aceştia sînt : Matei 12, 46 ; 13, 55 ; Marcu 3, 31 ; Luca 8, 19—21 ; Ioan 2, 12 ; 7, 3—5 ; Fapte 1, 14 ; I Corinteni 9, 5 ; Galateni 1, 19.

---

38. Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Întîlnirea de la Cana Galileei*, în «Studii teologice», an XIII (1961), nr. 1—2, p. 35. 39. *Ibidem.* 40. *Ibidem.*
41. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Învăţătura despre Maica Domnului...*, p. 560.
42. Pr. Prof. Petru Rezuş, *op. cit.*, p. 541.

În unele din aceste locuri ne sînt date chiar și numele acestor frați» : Iacov, Iosif, Simon și Iuda (Matei 13, 55 ; Marcu 6, 3). Într-adevăr, Sfînta Scriptură vorbește de «frații lui Iisus» și chiar de «surori» ale Domnului (Marcu 3, 32 ; 6, 3), dar niciodată nu-i numește «fii ai Mariei» ; singur Iisus este numit «fiul Mariei» (Marcu 6, 3) [43].

În nici un caz așa numiții «frații Domnului» nu sînt copii ai Sfintei Fecioare Maria [44], din mai multe motive :

a) Toți acești «frați ai Domnului» sînt mai bătrîni decît El și este în afară de orice îndoială, că Maria n-a avut un fiu mai în vîrstă decît Domnul Iisus Hristos (Luca 1, 34) [45].

b) Dacă Mîntuitorul ar mai fi avut frați, ar fi lăsat pe Maica Sa în grija unuia dintre ei și nu mai era nevoie să o încredințeze ucenicului iubit (Ioan 19, 26—27).

c) Printre femeile menționate lîngă Crucea lui Iisus, asistînd la răstignire, se afla și Maria mama lui Iacob și a lui Iosif (Matei 27, 56 ; Marcu 15, 40), soția lui Cleopa (Ioan 19, 25), care era verișoară cu Sfînta Fecioară Maria. Această Marie era mama adevărată a acestor «frați ai Domnului», care, în realitate, erau veri ai săi. Nici unul, din acești veri, nu a făcut parte dintre Apostoli. Părerea că acești «frați ai Domnului» ar putea fi eventual copiii lui Iosif, rezultați dintr-o căsătorie anterioară, nu poate fi dovedită.

d) Dacă Fecioara Maria ar mai fi avut și alți copii, i s-ar fi zis și ei, precum Mariei lui Cleopa, mama lui... și a lui... și a lui...

Vedem, însă, că Sfînta Scriptură o numește pe Sfînta Fecioară Maria numai «mama lui Iisus» (Matei 1, 18 ; 13, 55 ; Luca 2, 33 ; Ioan 2,1 ; 19, 26).

e) În evreiește, cuvîntul ah-frate are un înțeles mult mai larg, el referindu-se și la alte rudenii ca : verii primari și secundari, cumnații, nepoții. Evreii numeau, în general, frați pe toți cei care făceau «parte din poporul lui Israil. Aceste sensuri ale cuvîntului «ah» se observă clar în mai multe locuri din Sfînta Scriptură : Fac. 11, 27 ; 12, 5 ; 13, 8 ; 20, 15 ; Numeri 8, 26 ; 2 Regi 1, 25 etc. Prin venirea Mîntuitorului, acest cuvînt va căpăta un sens nou, de înrudire sufletească, care este superioară celei trupești. În acest sens și creștinii toți se numesc frați între ei.

O altă învățătură greșită este aceea profesată de antidicomarioniți care recunosc fecioria Sfintei Maria înainte și în timpul nașterii, dar nu și după aceea, sprijinindu-se pe textul din Sfîntul Evanghelist Matei 1, 25 «... și n-a cunoscut-o pe ea Iosif, pînă ce a născut pe Fiul său cel întîi născut, căruia i-a pus numele Iisus». Potrivit acestui text, ei pretind că Sfînta Maria pînă ce a născut pe Mîntuitorul, a fost fecioară dar,

43. Sf. Evanghelist Matei 1, 16 folosește altă expresie : ἐξ ἧ ἐγεννήθη Ἰησοῦς = din care (din Maria) s-a născut Iisus».

44. *Învățătura de credință ortodoxă*, București, 1952, p. 112—113.

Prof. Ioan Gh. Savin, *Precizări și reconsiderări în jurul problemei «Frații Domnului»*, în «Studii Teologice», anul XIII (1961) nr. 5—6, p. 278. și urm..., vezi și Pr. David Popescu, *Termenul «Frații Domnului» și sensul lor în Sfintele Evanghelii*, în «Glasul Bisericii», anul XXXIII (1974), nr. 1—2.

45. V. Loichiță, *op. cit.*, p. 232.

după aceea ar fi avut şi alţi copii cu Iosif. Pentru susţinerea învăţăturii lor, ei se folosesc şi de expresia *întîi născut* dată Mîntuitorului, potrivit căreia I-ar urma alţi născuţi din Maria. Aceştia însă, au înţeles greşit sensul real al conjuncţiei *ad* = ἕως şi al expresiei «întîi născut». *Ad* = ἕως = *pînă ce, pînă cînd,* în aramaică nu exprimă o limită, ci continuitate, durată, veşnicie. «Pînă ce» nu înseamnă pînă la un anumit timp, *ci pentru totdeauna.* După Sfîntul Ioan Damaschin «pînă ce», arată sorocul timpului anume hotărît, dar nu neagă ceea ce urmează» [46]. Asupra acestui lucru, ne lămurim mai bine, cu ajutorul altor locuri din Sfînta Scriptură unde, folosindu-se această expresie, reiese sensul arătat: Fac. 28, 15; 2 Regi 6, 23; Ps. 109, 1; Matei 28, 20.

În ceea ce priveşte expresia «întîi născut», la evrei nu înseamnă numai primul dintre copii, ci şi «fiu unic». «Întîi născut» nu arată că după el mai sînt şi alţi născuţi. Chiar şi în cazul unui singur copil într-o familie, acesta se numea tot «întîi născut». Aceeaşi situaţie avem şi în cazul Mîntuitorului care a fost «întîiul născut» şi «unicul născut» al Mariei (Luca 2, 7). În ceea ce priveşte textul din Sfîntul Evanghelist Luca 2, 22: «Şi cînd s-au împlinit zilele curăţirii lor, după Legea lui Moise, L-au adus pe Prunc la Ierusalim, ca să-L pună înaintea Domnului», folosit şi acesta de adversarii pururea-fecioriei, nu trebuie înţeles în sensul, că Sfînta Fecioară a mers la Ierusalim din nevoia de a se curăţi cu adevărat ci, că a venit să respecte întru totul Legea lui Moisi (Lev. 12, 3). Ca dovadă, la 8 zile Pruncul a fost tăiat împrejur şi i-au pus numele Iisus, după cum a zis îngerul (Matei 1, 25; Luca 2, 21); apoi la 40 de zile s-au dus la Templu din Ierusalim şi fiind săraci, nu duc un miel, ci doi pui de porumbei (Lev. 12, 15), iar după ce şi-au îndeplinit toate obligaţiile religioase, s-au întors în Galileea, la Nazaret (Luca 2, 39). Deci, singurul motiv al mergerii la Templu, a fost respectarea Legii pe care Mîntuitorul n-a venit s-o strice ci să o plinească (Matei 5, 17). Pururea-fecioria este o minune săvîrşită de Dumnezeu asupra Sfintei Maria. A-i nega această calitate înseamnă a nega atotputernicia lui Dumnezeu (Luca 1, 37), prin care a fost săvîrşită această stare deosebită.

V. SFÎNTA FECIOARĂ MARIA, PREZENTĂ LA CINCIZECIME

Ultima menţiune despre Maica Domnului în Sfînta Scriptură, o aflăm în cartea Faptele Apostolilor 1, 12—14, unde se precizează, că după înălţarea Domnului la cer, grupul celor unsprezece ucenici, rămaşi credincioşi Mîntuitorului, s-au întors la Ierusalim aşteptînd împlinirea făgăduinţei Lui, adică primirea Duhului Sfînt (Ioan 14, 26; 15, 26). Ei locuiau în camera în care a stat şi Mîntuitorul cu ei înainte de înălţare. Din grupul lor, făceau parte şi femeile ucenice, avînd în mijlocul lor pe Maica Domnului (Fapte 1, 14), petrecînd cu toţii în rugăciune. Ea este integrată deci, în grupul ucenicilor, aşteptînd împreună cu ei, pogorîrea Duhului Sfînt care «va deschide era misionară a Bisericii» [47]. În momen-

46. *Ibidem,* p. 250. 47. Max Thurian, *op. cit.,* p. 247.

tul pogorîrii, toți s-au umplut de Duhul Sfînt. «Cea plină de dar», primește asupra ei pogorîrea Duhului Sfînt ca o «plinătate» de daruri nesfîrșite» [48], devenind primul om desăvîrșit în Duhul Sfînt, «desăvîrșire împlinită într-o persoană omenească deplin unită cu Dumnezeu. Biserica, are de pe acum o culme a ei personală care deschide calea îndumnezeirii făpturii întregi» [49]. Sfînta Fecioară este deci prezentă, împreună cu ucenicii, la nașterea Bisericii. Ea va fi pentru toți cei care vor primi învățătura lui Hristos, modelul desăvîrșirii creștine.

VI. PREACINSTIREA MAICII DOMNULUI

Deoarece, «vasul ales», din care s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu și-a petrecut întreaga viață în cea mai desăvîrșită curăție, fără a săvîrși păcate personale, atingînd astfel cel mai înalt grad de sfințenie, întrecînd în această privință pe oricare dintre oameni, evlavia creștină de totdeauna, i-a acordat o deosebită cinstire, cultul Sfintei Fecioare Maria cunoscînd o puternică dezvoltare chiar din primele veacuri. Cinstirea Maicii Domnului, este un act potrivit cu rolul și vrednicia ei și are o puternică bază scripturistică.

— Dumnezeu însuși o cinstește, alegînd-o să fie Născătoarea Fiului Său și așezînd-o mai presus chiar decît îngerii, lîngă Tronul Său.

— Arhanghelul Gabriel, la aducerea minunatei vestiri, o întîmpină cu cuvintele: «Binecuvîntată ești tu între femei» (Luca 1, 28) iar Elisabeta, rudenia ei, îi adresează aceleași cuvinte (Luca 1, 42). Maica sfîntă încredințîndu-se de adevărul vestirii făcute de înger și de harul bogat pe care i l-a dat Dumnezeu (Luca 1, 30) și care, prin Cel ce se va naște din ea, o va face cea mai slăvită (Luca 1, 49) dintre toate făpturile, exclamă plină de bucurie: «că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile» (Luca 1, 48). Și într-adevăr, aceste cuvinte profetice aveau să se împlinească încă în viață fiind, cînd, din mulțimea ce asculta cu nesaț învățăturile Fiului său, o femeie a strigat: «Fericit este pîntecele care Te-a purtat și fericiți sînt sînii pe care i-ai supt» (Luca 11, 27).

— Fiul ei care a cinstit-o permanent, din copilărie, cînd îi era supus (Luca 2, 51), pînă în momentul pironirii pe Cruce, cînd o dă în grija Apostolului Ioan (Ioan 19, 26—27), a întărit această cinstire, exprimată de femeia din mulțime, zicînd: «așa este» (Luca 11, 28). Faptul că, uneori, Mîntuitorul o numește «femeie» (Ioan 2, 4; 19, 26) nu înseamnă că o disprețuiește ci «vrea numai să evidențieze că misiunea răscumpărării stă mai presus de legăturile sîngelui» (Luca 2, 49) [50].

Vedem deci că, chiar din timpul vieții sale pămîntești, ea a fost permanent cinstită. Biserica ortodoxă cinstește pe toți aceia dintre fiii ei care și-au desăvîrșit viața după îndemnul Mîntuitorului (Matei 5, 48), dar, pentru că ea a întrecut pe toți în curăție, îi acordă o cinstire într-un grad mai înalt decît celorlalți sfinți, de preacinstire sau supravenerare (ὑπερδουλεία)[51]. Supravenerarea Maicii Domnului se face prin închinarea de sărbători marcînd diferite evenimente din viața ei, prin închinarea

48. Pr. Ilie D. Moldovan, *op. cit.*, p. 759.
49. *Ibidem.* 50. V. Loichiță, *op. cit.*, p. 220.
51. Ioan Mihălcescu, *Compendiu de teologie simbolică*, București, 1902, p. 100.

de biserici, prin rugăciuni speciale etc. Nici unui alt sfînt, evlavia creştină, nu i-a închinat atîtea sărbători, nu i-a înălţat atîtea biserici şi nu i-a adresat atîtea rugăciuni ca Maicii Domnului. Şi aceasta, pentru că dintotdeauna a existat credinţa că ea este atît de aproape de Fiul ei încît niciodată nu sînt despărţiţi, şi, de aceea şi credinţa că cinstirea ce i se acordă se îndreaptă către Domnul Iisus Hristos.

Sfînta Scriptură ne arată că vestea cea mare ne-a venit prin femeie, din care, «la plinirea vremii» (Gal. 4, 4), avea să se nască după trup Răscumpărătorul. Cinstea de a fi sălaş Fiului lui Dumnezeu a fost dată Fecioarei Maria, fecioara «cea plină de har» (Luca 1, 28) în care cuvintele Sfintei Scripturi s-au împlinit desăvîrşit. Ea este începutul luminos al timpurilor mesianice. Destinul Mariei întruchipează pe acela al umanităţii primită în comuniunea trupului Celui nemuritor. Ea este Eva raiului redobîndit, Femeia harului [52]. Ea s-a învrednicit de cea mai mare demnitate pe pămînt : Demnitatea de a fi mamă a Fiului lui Dumnezeu (Luca 1, 35). Această demnitate a Mariei pune în evidenţă cîteva virtuţi principale ale Sfintei Fecioare :

1) *Curăţia* sau *neprihănirea* perfectă a trupului şi a sufletului (Luca 1, 34). Aceasta a făcut ca ea să devină cinstită în mod deosebit în Biserica creştină.

2) *Smerenia* desăvîrşită, în virtutea căreia a putut spune îngerului : «Eu sînt roaba Domnului» (Luca 1, 38), şi datorită căreia anumite momente din viaţa ei pămîntească ne-au rămas necunoscute.

3) *Credinţa* puternică, luminată, că din ea, fiica poporului făgăduinţei, se va naşte după trup Mesia (Luca 1, 45), după cum îi vestise îngerul (Luca 1, 31).

4) *Ascultarea* deplină şi supunerea faţă de voinţa Celui Preaînalt, ascultare şi supunere mărturisite în cuvintele : «fie mie după cuvîntul tău» (Luca 1, 38).

5) *Răbdarea* fără margini. Citind Sfintele Evanghelii constatăm că Sfînta Fecioară Maria vorbeşte puţin. Mama lui Iisus păstrează neîncetat toate în inima ei (Luca 2, 51). Maică minunată, ea urcă pe drumul Golgotei, ţinîndu-se drept fără a se prăbuşi, de la ora a şasea pînă la ora a noua, la piciorul stîlpului Crucii pe care, cu fruntea încununată de spini, cu coasta străpunsă, s-a jertfit între doi tîlhari, Fiul său. Cuvintele profetice ale dreptului Simeon : «prin sufletul său va trece sabia» (Luca 2, 35), se împlineau acum întocmai.

Aceste virtuţi încoronează chipul Maicii Domnului, aşa cum ne apare el din Sfînta Scriptură şi cum învaţă Biserica Ortodoxă. Pentru fiecare credincios, Maica Domnului este şi va rămîne, alături de Fiul ei după trup, modelul desăvîrşirii creştine. De aceea, preacinstirea Sfintei Fecioare Maria este un act de adîncă pietate creştină, prin care-L cinstim şi pe Fiul ei după trup, de la Care a primit ea toată slava pentru veşnicie.

52. Prof. Latterner Stoffel-Toury en France, *Pămînt sfînt, patrie a sfintelor femei* (Prăznuirea Intrării în biserică a Maicii Domnului), în «Mitropolia Banatului», anul XXIII (1973), nr. 10—12, p. 669.

PERSONALITATEA PATRIARHULUI AVRAAM OGLINDITĂ ÎN EPISTOLELE SFÎNTULUI APOSTOL PAVEL*

Pr. Drd. Ioan Buga

Scurtă prezentare a istoriei patriarhului Avraam

Sfînta Scriptură nu cunoaşte biografia în sensul propriu al cuvîntului, ci ea urmăreşte viaţa poporului ales de Dumnezeu de la naşterea lui pînă la vîrsta «bărbatului desăvîrşit» plinită în Iisus Hristos în care se plineşte şi măsura timpului şi a omului (Gal. 4, 1).

La începutul istoriei poporului ales se află patriarhul Avraam, întemeitorul acestui popor şi «prieten» al lui Dumnezeu (Isaia 41, 8) [1]. Viaţa lui Avraam înseamnă, potrivit Sfintei Scripturi, prima întîlnire personală (de după căderea lui Adam) dintre Dumnezeu şi om, care se caută reciproc (Fac. 3, 8—9 ; Ps. 118, 2).

Toate relatările biblice referitoare la Avraam încep cu prezentarea chemării acestuia de către Dumnezeu (Fac. 12, Neem. 9, 7—8, Judith 5, 6—9, Fapte 7, 2—8, Evr. 9, 8—19), chemare ce pune început renaşterii spirituale a marelui patriarh şi constituie o dovadă a Revelaţiei divine în istorie, revelaţie personală şi particulară.

Cu Avraam, fiul lui Terah [2] din neamul lui Sem, începe istoria mîntuirii sau Vechiul Legămînt în Mesopotamia = Ţara dintre rîuri [3] la mijlocul celui de-al doilea mileniu înainte de Hristos şi se întinde pînă la Iisus Hristos (Matei 1, 1—2).

Toate faptele relatate în istoria lui Avraam au scopul de a arăta că Dumnezeu a ales în acest om un lucrător vrednic în cîmpul iconomiei mîntuirii [4], un om care înţelege măreţia acestei opere şi răspunde lui Dumnezeu ca atare. Acţiunile lui stau adesea sub semnul contradicţiei

---

* Lucrare de seminar alcătuită şi susţinută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Constantin Corniţescu care a dat şi avizul pentru publicare.

1. Şi arabii îl numesc pe Avraam «Kalil Allah» — prieten al lui Dumnezeu (E. Mangenot, *Abraham*, în «Dictionnaire de la Bible», vol. I, Paris 1935, col. 81).

2. Deşi Avraam este al treilea fiu al lui Terah, este numit înaintea fraţilor săi Nahor şi Haran, în semn de cinstire ca strămoş al evreilor (E. Mangenot, *op. cit.*, col. 74).

3. Nu întîmplător este plasat aici începutul istoriei mîntuirii pentru că tot aici, după tradiţie, a fost grădina Edenului unde a păcătuit primul om.

4. Avraam, ca «martor biblic al istoriei mîntuirii se simte implicat şi integrat în acest mare proces revelaţional ... obiect al revelaţiei, martorii devin instrumente. Ei ştiu că Dumnezeu i-a ales pentru a continua opera mîntuirii lor» (Oscar Cullman, *Le salut dans l'histoire*, Neuchâtel 1966, p. 113).

și paradoxalului (Romani 4, 18), dar pe «cele ce sînt cu totul contrare între ele, iată că pe acestea le-a unit credința», spune Sf. Ioan Hrisostom [5].

Credința lui Avraam este piatra pe care se gravează toate evenimentele vieții lui și prin care pune început unei lumi noi [6]. Călăuzit de această lumină divină, la chemarea lui de către Dumnezeu, iese din Urul Chaldeei și după o scurtă oprire în Haran, unde moare tatăl său, continuă drumul către un pămînt necunoscut, făgăduit de Dumnezeu. Însoțit de Sara, femeia sa [7] și de Lot, nepotul său, ajunge în Canaan, pămînt pe care Dumnezeu îl făgăduiește ca moștenire urmașilor săi (Fac. 12, 7) și în care el peregrinează trăind sub cort. Din Canaan trece în Egipt însoțit de aceleași persoane și după o vreme revine la Sichem, îmbogățit foarte «în vite, în argint și în aur» (Fac. 12, 2). Dacă Lot, după ce se desparte de Avraam, se stabilește în Sodoma, patriarhul rămîne mereu nomad, stabilind un mod de viață pe care-l vor respecta întocmai și fiul său Isaac și nepotul său Iacob (Evr. 11, 9). Un fapt deosebit de important în viața lui Avraam este acela al luptei și biruinței pe care o poartă asupra coaliției regilor conduși de Kedarlaomer, eliberînd prizonierii și prada luată de aceștia, între care și pe Lot cu toate ale lui. Cu această ocazie, are loc întîlnirea cu Melchisedec, regele Salemului, care-l binecuvintează : acest eveniment va constitui în Epistolele Sfîntului Pavel, și în special în cea către Evrei, o temă teologică fundamentală. Ceea ce formează un aspect unic și constant în istoria lui Avraam este dialogul continuu cu Dumnezeu. Dumnezeu i se arată la chemarea pe care i-o face din Ur și din Haran, i se arată iarăși cînd ajunge în Canaan (Fac. 12, 7), la Betel unde Avraam zidește un jertfelnic, apoi dialogul continuă în apropiere de Sodoma și la Hebron unde era stejarul Mamvri și unde zidește un alt jertfelnic (Fac. 12, 18). I se arată apoi noaptea în vis (Fac. 15, 1) și mai tîrziu la vîrsta de 99 de ani (Fac. 17, 1).

Arătările lui Dumnezeu continuă și însoțesc viața lui Avraam pînă la moarte, în toate împrejurările deosebite din activitatea acestuia : la nașterea lui Ismael din Agar (Fac. 21, 12), la nașterea lui Isaac și apoi mai tîrziu cînd îi poruncește să-l jertfească pe acesta (Fac. 22) etc. Manifestarea personală și văzută a lui Dumnezeu sau revelația ca eveniment este consemnată și subliniată de Sf. Scriptură ca o caracteristică unică și esențială a religiei adevărate [8]. Închinarea adevărată pe care I-o aduce Avraam este închinarea cuvenită Domnului Cel ce i se arătase» (Fac. 12, 7 și 8) și nu unui idol sau unei închipuiri a minții omenești. Avraam îi răspunde lui Dumnezeu printr-o credință vie, lucrătoare, iar credința îl conduce, din treaptă în treaptă, tot mai aproape de Dumnezeu.

5. Sf. Ioan Hrisostom, *Comentariile la Romani*, traducere de Arhim. Th. Athanasiu, București, 1906, p. 121.

6. M. Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, vol. I, Paris, 1976, p. 184.

7. Sarai era în același timp și soră cu Avraam după tată (Geneză 20, 12) și se căsătorise cu ea din motive religioase, fapt ce nu constituia un lucru neobișnuit în acea epocă (E. Mangenot, *op. cit.*, col. 76).

8. Beda Rigaux și Pierre Grelot, *Révélation*, în «Vocabulaire de Théologie Biblique», Abbeville, 1964, col. 925.

Din proprie inițiativă, Dumnezeu i se descoperă și-i cere anumite fapte lui Avraam, adăugînd îndată o serie de făgăduințe ; Avraam, din supunere liberă, ca expresie a credinței, săvîrșește fără ezitare tot ce îi cere Dumnezeu care mai apoi își descoperă puterea sa împlinind făgăduințele făcute, dăruindu-i lui Avraam un nume mare (Fac. 17, 5), dăruindu-i un fiu din Sarai (căreia din acel moment îi schimbă numele în Sarra, Fac. 17, 15) [9], bogăție și cinste și-l încarcă de zile (Fac. 15, 8).

Linia vieții spirituale a lui Avraam este mereu ascendentă și de la întîlnirea cu Dumnezeu, Avraam trece la cunoașterea și iubirea tot mai adîncă a Lui (Judith 5, 8), dăruindu-i și jertfindu-i totul și chiar pe Isaac, fiul său, moștenitorul făgăduințelor. Viața lui este un exemplu de mari virtuți : de generozitate, atunci cînd îl lasă pe Lot să-și aleagă, el mai întîi, pămîntul în care să se așeze cu turmele sale (Fac. 13, 9) sau cînd nu reține nimic din prada salvată din mîinile lui Kedarlaomer (Fac. 14, 15) ; Avraam arată iubire față de oameni și îndrăzneală față de Dumnezeu ca semn al iubirii desăvîrșite pe care o avea față de El, atunci cînd mijlocește cu multă insistență pentru salvarea Sodomei și Gomorei ; arată ospitalitate în episodul cu vizita celor trei tineri la stejarul Mamvri dar mai ales arată ascultare deplină care transpare în toate actele lui și care culminează în actul jertfirii fiului său Isaac. Întreaga lui viață este aceea a unui mare model și «poartă clar un mesaj profetic» [10].

Istoria lui Avraam este începutul istoriei unui popor ales, în care sînt cuprinse, în esență, aspectele fundamentale ale istoriei acestui popor. Coordonatele principale ale acestei istorii vor constitui marile teme teologice în epistolele Sfîntului Apostol Pavel, toate centrate pe persoana Mîntuitorului Iisus Hristos, Cuvîntul lui Dumnezeu, Creatorul, Pronietorul și Mîntuitorul lumii.

Chemarea lui Avraam — simbol al vocației umane spre înnoire și al chemării creștinilor la mîntuire

Avraam imprimă umanității biblice caracterul permanent de căutare, de peregrinare în duh pentru a se cunoaște pe sine și dincolo de sine, pe Dumnezeu [11].

Chemarea lui Avraam revelează, însă, un fapt și mai profund, anume că nu numai omul caută pe Dumnezeu, ci mai înaintea lui, Dumnezeu este cel care îl caută și i se revelează din iubire (1 Ioan, 3, 19). Dumnezeu care a creat pe om știe că l-a făcut capabil de deschidere nelimitată către tot ce-l depășește, pentru că nu l-a creat numai trup, ci a

---

9. Scena schimbării numelui celor doi strămoși ai poporului ales ne amintește textul creării omului cînd bărbatul și femeia primesc nume de întemeietori ai neamului omenesc ; avînd a întemeia un popor ales, Avraam și Sarai dobîndesc nume noi care să exprime această menire. «După concepția Orientului antic, o schimbare de nume semnifica schimbarea destinului». A. Darlap, H. Fries, articolul *La Révélation*, în «Mysterium Salutis», vol. I, p. 250, Pr. C. Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, București, 1973, p. 63. 10. *Ibidem*, p. 64.

11. Philon d'Alexandrie, *La migration d'Abraham*, în «Sources chrétiennes», Paris, 1957, no. 47, p. 78.

pus în el duh ; or duhul înseamnă libertate [12], iar libertatea presupune nemărginirea. Şi dacă păcatul introduce în natura omului o stagnare, adică moartea, Dumnezeu anulează această împietrire prin Revelaţia supranaturală [13]. Această comunicare personală între Dumnezeu care se revelează şi cheamă şi omul care sesizează şi răspunde, începe cu Avraam.

Locuitor al Ur-ului Haldeei, ducea acolo o viaţă aleasă, fiind bogat şi trăind într-un mediu impregnat de o cultură (cea asirobabiloneană) şi de o idolatrie puternică. Avînd în vedere aceste împrejurări care i-ar fi îngăduit lui Avraam să rămînă netulburat în acest mediu favorabil, chemarea şi plecarea lui nu se pot explica în mod natural. Sfînta Scriptură ne arată că chemarea lui este o revelaţie : «Apoi a zis Domnul către Avraam : ieşi din pămîntul tău, din neamul tău şi din casa tatălui tău şi vino în pămîntul pe care ţi-l voi arăta eu» (Fac. 12, 1). Această primă revelaţie supranaturală pătrunde pînă în eul cel mai adînc al lui Avraam şi-i descoperă ceva absolut nou şi decisiv despre el însuşi : îi descoperă că scopul suprem şi destinul său ultim este Dumnezeu. Sfîntul Apostol Pavel consemnează tocmai acest moment crucial : «Prin credinţă, Avraam, cînd a fost chemat, a ascultat de a ieşit la locul pe care era să-l ia spre moştenire şi a ieşit neştiind încotro merge» (Evr. 11, 8).

Odată cu această înţelegere nouă, aceea că Dumnezeu este nu numai începutul creaţiei, dar şi scopul ei, Avraam imprimă timpului şi istoriei o altă orientare, tensiunea către Dumnezeu, dimensiunea lineară şi ascendentă, pulsul înălţării şi al transfigurării [14].

Epistolele Sfîntului Apostol Pavel sînt impregnate de această idee a chemării şi înnoirii ; chemarea pe care Dumnezeu i-a făcut-o lui Avraam se repetă întocmai şi cu el : «Pavel, chemat apostol al lui Iisus Hristos, prin voia lui Dumnezeu. . .» (1 Cor. 1, 1), sau «Pavel, apostol nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos şi prin Dumnezeu Tatăl, care L-a înviat pe El din morţi» (Gal. 1, 1). Dar nu numai apostolatul lui este o chemare de la Dumnezeu, ci toţi binecredincioşii creştini sînt «iubiţi ai lui Dumnezeu şi chemaţi sfinţi» (Romani 1, 7). Biserica întreagă „ἐκκλησία" este numită comunitatea celor chemaţi, uniţi într-un singur trup, al cărui cap este Hristos (I Cor. 12, 27).

Această chemare prin credinţa în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, instituie o nouă stare în lume şi în cei ce cred : este vorba de o înnoire fiinţială, de o renaştere spirituală, o transfigurare a întregii făpturi. «Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă, cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (2 Cor. 5, 17). Chemarea şi credinţa în Dumnezeu care ne-a chemat, mîntuieşte pe creştin de moarte, de pustiul unei vieţi a păcatului, făcîndu-l fiu al lui Dumnezeu şi moştenitor al Împărăţiei veşnice, împreună cu Domnul Iisus Hristos, cu care ne «ascundem în Dumnezeu» (Romani 8, 17 ; Col. 3, 3).

---

12. N. Berdiaev, Θεῖον καὶ ἀνθρώπινον, Thessalonik, 1971, p. 41.
13. Creaţia este un act al revelaţiei, este prima revelaţie.
14. Pr. Constantin Galeriu, *op. cit.*, p. 63.

Paternitatea lui Avraam : după trup şi după duh (prin credinţă)

Încă înainte de chemare Avraam purta un nume predestinat : *Aburamu* sau *Ab-ram* care în limba asiriană înseamnă «tată ridicat, înălţat» [15]. Totuşi părea că numele îi va fi impropriu pentru că din căsătoria cu Sara, nu avea copii, şi amîndoi ajunseseră la o vîrstă înaintată. O tristeţe grea apăsa peste viaţa lor şi acest fapt este evident cînd Avraam se adresează lui Dumnezeu cu cuvintele : «Stăpîne Doamne, ce ai să-mi dai ? că iată eu am să mor fără copii... de vreme ce nu mi-ai dat fii, iată sluga mea va fi moştenitor după mine !» (Fac. 15, 2—3). Copiii erau socotiţi un dar şi o binecuvîntare de la Dumnezeu, iar lipsa lor arăta o pedeapsă din pricini ştiute sau neştiute.

Dar, urmarea firească a situaţiei deosebite ce se crease între Dumnezeu şi Avraam se concretizează în făgăduinţa cea mai importantă, asupra naşterii lui Isaac din Sara, prin care Avraam avea să devină începătorul unei seminţii foarte numeroase, ca stelele cerului, care nu pot fi numărate (Fac. 15, 5 ; 17, 2).

Şi, Avraam, care a crezut şi a ascultat cînd a fost chemat din Ur, crede şi acum făgăduinţei divine, iar această credinţă «i s-a socotit spre dreptate» (Fac. 15, 6). Atunci, Dumnezeu le dă lui şi soţiei lui nume noi, devenind astfel primii oameni cu nume date de Dumnezeu, iar chiar numele lor, conţineau semnificaţia unui mare destin (Fac. 17, 5, 15—16). Avraam şi Sara au fost deci atunci desemnaţi ca începători ai unui neam mare ; credinţa lor trebuia să învingă nu numai sterilitatea firii, ci şi bătrîneţea, care pecetluise definitiv lipsa firii lor. Era necesară credinţa cu nădejde (Romani 4, 18), credinţa care să treacă dincolo de imposibilul omenesc : «Şi neslăbind în credinţă, nu s-a uitat la trupul său amorţit — căci era aproape de o sută de ani — şi nici la amorţirea pîntecelui Sarei» (Romani 4, 19). «Pentru aceea dintr-un singur om şi acela ca şi mort s-au născut atîţia urmaşi» (Evr. 11, 12).

Cum însă făgăduinţa viza un timp viitor care părea că se prelungeşte prea mult, Sara propune lui Avraam să-şi ridice urmaşi din roaba sa, Agar, ceea ce s-a şi întîmplat şi din care a rezultat Ismael, cel dintîi fiu al lui Avraam (Fac. 16). Socotind Avraam că moştenitorul făgăduinţelor ar putea fi Ismael (Fac. 17, 18), Dumnezeu îl readuce la calea de la care părea să se îndepărteze şi-i arată că moştenitorul adevărat al său va fi cel făgăduit a se naşte din Sara şi nu Ismael [16], pe care, cînd se născu Isaac, Avraam se văzu nevoit, la hotărîrea Sarei, confirmată de Dumnezeu (Fac. 21, 12), să-l alunge împreună cu mama sa, Agar, «pentru că numai cei din Isaac se vor chema urmaşii» săi. Şi, astfel, Avraam, care un timp crezuse că poate interveni şi schimba oarecum planul divin, se convinge că Dumnezeu rămîne absolut statornic în hotărîrile sale.

---

15. E. Mangenot, *op. cit.*, col. 74.

16. Tot aşa se întîmplă şi cînd Isaac binecuvîntează pe fiii săi, unde ordinea nu a fost cea firească, ci tot cea hotărîtă de Dumnezeu, ca şi atunci cînd Iacob va binecuvînta pe cei doi fii ai lui Iosif (Fac. 48, 14).

Astfel, plinindu-se făgăduința divină prin nașterea lui Isaac din Sara, Avraam devine și începătorul unei paternități rezultate din credință, despre care va vorbi tot sfîntul apostol Pavel.

Avraam devine părinte prin excelență, ca începător al unei paternități duhovnicești, iar Dumnezeu este numit Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac, al lui Iacov, Dumnezeul părinților și Părintele suprem. Cultul patriarhilor va fi cel al lui Dumnezeu ca Părinte [17], Părintele părinților, ceea ce va adăuga chipului lui Dumnezeu, pe lîngă atributul puterii și al slavei, pe cel al bunătății și al milei (Efes. 2, 4 ; Tit 3, 5). Paternitatea «după trup» (Romani 4, 1) a patriarhilor «nu era decît condiția provizorie a unei paternități spirituale și universale, fondată pe permanența și coerența planului de mîntuire al lui Dumnezeu, care lucrează mereu de la Avraam pînă la proslăvirea lui Iisus» (Exod 3, 15 ; Fapte 3, 13) [18]. «Nu va lipsi sceptru din Iuda, spune patriarhul Iacov, nici toiag de cîrmuitor din coapsele sale, pînă ce va veni Împăciuitorul, căruia se vor supune toate popoarele» (Exod 49, 10).

Caracteristica principală și permanentă a urmașilor lui Avraam a fost credința în Dumnezeu, privirea neabătută către plinirea făgăduinței divine referitoare la Mîntuitorul sau Mesia. Cine se abătea de la linie era îndepărtat din această procesiune genealogică, așa cum mureau cei care nu priveau șarpele de aramă în pustie, care-l preînchipuia pe Hristos (Num. 21, 8—9 ; Luca 24, 27 ; Ioan 3, 14). Iisus Hristos apare cu adevărat un semn de poticnire (Romani 9, 32, 33) schimbînd radical și în mod surprinzător concepția religioasă pe care o aveau iudeii din timpul său despre filiația avramică și despre Mesia. Ei redescoperă sensul adevărat al unei filiații spirituale prin credință în Mîntuitorul lumii, precum crezuse și strămoșul Avraam odinioară și prin credință se făcuse tatăl multor neamuri. «Și zic vouă că mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă cu Avraam, cu Isaac și cu Iacov, în Împărăția cerurilor» (Matei 8, 11).

Sfîntul Pavel, apostolul care a fost desemnat să cheme pe «cei de la răsărit și de la apus»» a avut de înfruntat această mare problemă a justificării situației deosebite ce se crease în concepția religioasă a vremii. Cultura rabinică solidă pe care o avea și dragostea față de Iisus Hristos în care crezuse, îl ajută să dezlege această situație, argumentînd iudeilor chiar cu scrierile pe care ei le invocau, că adevărata filiație avramică nu este cea după trup, ci filiația după duh, prin făgăduință, în care crezuse Avraam : «Este un Israel după trup și este un Israel după duh ; primului nu se datorează nimic, celui de al doilea aparține făgăduința» [19]. «Fiindcă nu toți cei din Israel sînt și israeliți, nici pentru că sînt urmașii lui Avraam, îi sînt toți fii» (Romani 9, 6—7). Ceea ce-l făcuse pe Avraam, «tată al multor neamuri» era credința în Dumnezeu ; tot credința era și semnul de recunoaștere pentru adevărații fii ai lui

17. M. Eliade, *op. cit.*, p. 185.
18. Paul Ternant, *Pères et Père*, în «Vocabulaire de Théologie Biblique», col. 801.
19. S. F. Prat, *La Théologie de Saint Paul*, Paris, 1927, vol. I, p. 302.

Avraam. Și precum credința l-a făcut pe Avraam un om nou, atunci cînd era și el împreună cu cei din Ur, un necredincios, tot așa, pe acei dintre păgîni care cred, credința îi face fii ai lui Dumnezeu prin Iisus Hristos (Romani 3, 9). Și precum a crezut Avraam că Dumnezeu va ridica pe Isaac din trupul lui ca și mort, credință ce i s-a socotit ca neprihănire (Romani 4, 9) tot așa, «se va socoti și pentru noi, cei care credem în Cel ce a înviat din morți pe Iisus, Domnul nostru» (Romani 4, 24). Tăierea împrejur de care făceau mare caz iudeii, era doar un semn exterior luat pentru «a căuta lucrul al cărui semn îl ai, adică credința ; fără ea semnul nu mai este semn. Este ca și cum ai arăta o pungă pecetluită, dar înăuntru goală» [20]. Odată cu venirea lui Hristos, scopul ultim spre care merge făgăduința divină, tăierea împrejur, nu-și mai avea sens, fiindcă ea slujise de semn al căutării lui Hristos, de la Avraam pînă la acesta. Rămînea doar credința prin care atît cel tăiat împrejur cît și cel netăiat se socoteau fii ai lui Avraam (Romani 4, 11—12) și părtași la moștenirea cea făgăduită, Iisus Hristos. «Deci, cei ce sînt din credință, aceștia sînt fii ai lui Avraam și se binecuvîntează împreună cu credinciosul Avraam» (Gal. 3, 7, 9).

Credința, acest act complex, ale cărei rădăcini Apostolul le fixează în Dumnezeu (Evr. 11, 3), este seva duhovnicească ce migrează în trupul lumii de la crearea ei și pînă la renașterea eshatologică, este făclia care se aprinde din Dumnezeu, trece din mînă în mînă luminînd marile chipuri ale lui Avraam, Isaac, Iacov, Moise, David, Fecioara Maria și culminează în Iisus Hristos, credinciosul prin excelență (1 Tes. 5, 24 ; 2 Tes. 3, 3 ; 2 Tim. 2, 13 etc.), așa cum ne arată sfîntul apostol Pavel (Evr. 11).

Filiația avraamică prin credință, ne trece în filiația divină, prin harul Fiului lui Dumnezeu, care, descoperindu-se ca Fiul unic al Tatălui, descoperă pe Dumnezeu ca Părintele tuturor oamenilor.

«Și pentru că sînteți fii, a trimis Dumnezeu, pe Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă : Avva ! Părinte !» (Gal. 4, 6). Este vorba de renașterea prin credință în Iisus Hristos și prin botez «nașterea din nou a lumii» (Matei 19, 28) la care referindu-se Sfîntul Apostol Pavel spune : «O copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii (voastre) pînă ce Hristos va lua chip în voi» (Gal. 4, 19).

Filiația adoptivă prin har înlocuiește pe cea după Legea mozaică și se referă atît la iudei cît și la celelalte neamuri, așa cum se făgăduise lui Avraam că va fi, prin credință, părinte al multor neamuri și prin el se vor binecuvînta toate neamurile în Iisus Hristos (Gal. 3, 8).

Agar și Sara, chip al celor două Testamente

Sfîntul Pavel înțelesese deplin că Evanghelia însemna plinirea făgăduinței făcută lui Avraam dar și sfîrșitul Legii [21], sprijinindu-se chiar pe Vechiul Testament, el demonstrează că acesta se încheie cu venirea lui Hristos și odată cu aceasta și rolul pe care l-a jucat Legea mozaică împreună cu poporul lui Israel. Mîntuirea nu mai aparținea numai unui

20. Sf. Ioan Hrisostom, *op. cit.*, p. 17.
21. Jürgen Moltmann, *Théologie de l'espérance*, Paris, 1970, p. 163.

neam şi nu mai depindea de Legea Veche, ci devenea universală prin credinţa în Iisus Hristos, asemeni credinţei lui Avraam, mult anterioară Legii. Din viaţa patriarhului Avraam Apostolul Pavel reţine drept temei pentru această învăţătură căsătoria lui Avraam cu Sarra şi cu Agar, roaba acesteia, dîndu-i o interpretare figurativă : «Spuneţi-mi voi, care vreţi să fiţi sub Lege, nu auziţi Legea ? Căci scris este că Avraam a avut doi fii : unul din femeia roabă şi altul din femeia liberă» (Gal. 4, 21—22). Cel din Sarra se născuse în mod cu totul aparte, în urma făgăduinţei divine, în timp ce fiul roabei Agar se născuse în chip natural, după legea firii. Sfîntul Pavel arată că în acest fapt istoric trebuie descoperit sensul tipic sau figurativ : cele două femei sînt chip al celor două Legăminte «sau două moduri de a fi al oamenilor în faţa lui Dumnezeu» [22]. Cei care vor să fie aserviţi încă Legii Vechi, vor fi asemeni lui Ismael, fii ai roabei Agar, care este chipul sinagogii iudaice, păstrătoarea Legii şi care în robia Legii fiind, naşte fii spre robie, după legile naturale, în timp ce Sarra, care este chipul Bisericii creştine, sau al Ierusalimului ceresc, deşi o vreme stearpă, naşte «după duh», prin făgăduinţă şi nu după legea trupului, copii liberi, adică din credinţă [23]. Vremea sterilităţii Sarrei arată îndelunga răbdare a lui Dumnezeu, care la plinirea vremii aduce mîntuirea universală, pentru toţi cei care, asemenea Sarrei, cred în puterea lui Dumnezeu, iar credinţa adevărată duce la libertate. Şi Sfîntul Apostol Pavel conchide clar : «Deci, fraţilor, nu sîntem copii ai roabei, ci copii ai celei libere, ai credinţei ; staţi tari în libertatea cu care Hristos ne-a făcut liberi şi nu vă prindeţi iarăşi în jugul robiei» (4, 31 ; 5, 1).

Ascultarea lui Avraam, chip al ascultării depline a Fiului lui Dumnezeu

«Prin credinţă, Avraam, cînd a fost chemat, a ascultat şi a venit în locul pe care era să-l ia spre moştenire» (Evr. 11, 8). Dacă Dumnezeu se descoperă prin chemare, Avraam se oferă ca răspuns, un răspuns liber către oceanul libertăţii şi iubirii divine. Neascultarea lui Adam înseamnă apostazie, distanţare de Dumnezeu către neant, către nonexistenţă, către moarte. Ascultarea lui Avraam micşorează în parte această distanţare în sens creator. Istoria omenirii este cuprinsă între aceste două extreme : neascultarea lui Adam şi ascultarea Fiului lui Dumnezeu (Romani 5, 19). Avraam preînchipuie, prin ascultarea sa, primul moment al acestui proces de reîntoarcere către Dumnezeu, proces care se încheie prin ascultarea desăvîrşită a Fiului lui Dumnezeu întrupat. «Viaţa

22. M. J. Lagrange, *Saint Paul, Epître au Galates*, Paris, 1926, p. 121.

23. S. F. Prat prezintă următoarea schemă a sensului tipic folosit de Sf. Pavel referitor la cele două femei ale lui Avraam : Cele două soţii ale lui Avraam — Cele două Testamente ; Agar sclava naşte în Arabia un sclav după trup — Sinagoga sclava naşte în Sinai sclavi după Lege ; Sarra soţia liberă naşte pentru Sion un om liber în virtutea făgăduinţei — Biserica liberă naşte pentru cer oameni liberi prin intermediul credinţei, *op. cit.*, vol. I, p. 221.

și acțiunea, comportamentul și destinul lui Avraam sînt plasate sub semnul ascultării»[24], ascultare care, ca decizie liberă și ca rod al credinței, însemna «în timp, un punct istoric de plecare pentru eternitate»[25]. Dacă neascultarea lui Adam a dus spre robia păcatului și a morții (Romani 5, 14) «adevărata ascultare de Dumnezeu, fiind deschisă spre Adevăr, duce la libertate»[26] (Ioan 8, 32 ; Romani 8, 2). În ascultare, Avraam se autodăruiește liber și definitiv lui Dumnezeu, renunță la sine, supunîndu-se voii divine, prefigurînd chenoza Mîntuitorului, care s-a făcut «ascultător pînă la moarte» (Filip. 2, 8). Ascultarea Mîntuitorului, smerenia, ca adeziune totală la voia lui Dumnezeu însemna reînfierea lui Adam și ștergerea totală a păcatului neascultării acestuia.

Avraam este primul care răspunde în Sfînta Scriptură la chemarea divină cu acel «iată-mă» (Fac. 20, 1, 11) ca expresie a disponibilității absolute în fața Creatorului, răspunsul lui va fi purtat din gură în gură de profeți și rostit de Sfînta Fecioară Maria, cu dăruire totală, din adîncul inimii ei curate : «... iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău» (Luca 1, 38).

Creștinii sînt chemați la aceeași ascultare față de Evanghelia lui Iisus Hristos, Domnul și Mîntuitorul nostru prin care dobîndesc libertatea harului și de fii ai lui Dumnezeu după har (2 Tes. 3, 14 ; Romani 8, 21). Asemeni Domnului Iisus Hristos, care «deși era Fiu», a învățat ascultarea din cele ce a pătimit» (Evr. 4, 8) creștinii dobîndesc prin ascultare față de Fiul lui Dumnezeu «mîntuirea veșnică» (Evr. 5, 9), devenind prin aceasta moștenitori ai vieții viitoare (1 Cor. 9, 21).

Jertfa lui Avraam : încercare și expresie a credinței și simbol al închinării adevărate

Credința lui Avraam nu a fost o credință teoretică, neroditoare, ci lucrătoare, creatoare ; ea suie din treaptă în treaptă, pe calea ascultării, luminată de iubire (Gal. 5, 6 ; 1 Cor. 13 ; Romani 1, 17). Viața lui Avraam este de la chemare și pînă la sfîrșit o necontenită jertfire de sine, culminînd în jertfa lui Isaac.

Drumul este ascendent : mai întîi i se cere a jertfi trecutul, adică pămîntul în care se născuse și în care erau îngropați strămoșii lui, cultura și tradițiile în care crescuse etc. Apoi ascultarea îl duce într-un pămînt străin în care peregrinează necontenit și în care nu va avea ca proprietate personală decît peștera Macpela pentru mormînt ; un prezent de continuă renunțare, un prezent mutat în făgăduință, în viitor. Dar Dumnezeu cere totul, cere și ultima realitate, viitorul, adică copilul credinței și al făgăduinței, pe Isaac. Și Avraam trece din încercare în încercare și credința lui se face tot mai desăvîrșită, îl apropie tot mai mult de Cel care o semănase în sufletul lui.

---

24. A. Darlap, H. Fries, *op. cit.*, p. 248.
25. Vezi Pr. C. Galeriu, *op. cit.*, p. 75.
26. Paul Evdokimov, Ἡ πάλι μὲ τὸν Θεόν, Tesalonic, 1975, p. 178.

Dacă prin credința în nașterea lui Isaac (la vîrsta cînd mai degrabă trebuia să moară el și Sarra și nicicum să mai zămislească) nădejdea merge împotriva nădejdii (Romani 4, 18) în jertfirea lui Isaac, iubirea merge împotriva iubirii, dezvăluind prin aceasta că ființa adevăratei închinări este jertfa totală, transcenderea oricărei limite pentru a te abandona iubirii nelimitate a lui Dumnezeu. Prin aceasta arată că jertfa este libertatea absolută «înțeleasă ca decizie voluntară în vederea unui scop, ca opțiune» [27] către Dumnezeu. Sfîntul Pavel arată că jertfa lui Avraam este ființa adevăratei cinstiri a lui Dumnezeu, pentru că el «a socotit că Dumnezeu este puternic să-l învieze și din morți; drept aceea l-a dobîndit înapoi ca și înviat» (Evr. 11, 19). Așadar, prin gestul de jertfire a lui Isaac, Avraam adora în Dumnezeu pe stăpînul morții și al vieții, mărturisea că «pentru Dumnezeu totul este posibil» [28] și că cel ce vrea să trăiască trebuie să moară în Dumnezeu (Gal. 2, 20), «dătătorul vieții și al nemuririi. Dar Dumnezeu, satisfăcut de jertfa interioară a lui Avraam, oprește gestul exterior al înjunghierii lui Isaac fiindcă altă «victimă» infinit mai valoroasă, avea să se aducă jertfă pe altarul lumii pentru a o mîntui. Jertfa lui Avraam anunța profetic, după cum tîlcuiesc toți Sfinții părinți [29], jertfa de pe Golgota, adusă o dată pentru totdeauna (= ἐφάπαξ — Romani 6, 10; Evr. 7, 27) pentru răscumpărarea tuturor.

Jertfa ca ființă a închinării adevărate era realizată deplin de Fiul lui Dumnezeu, Care se aducea pe Sine «prinos și jertfă lui Dumnezeu, întru miros de bună mireasmă» (Efes. 5, 2), «ascultător făcîndu-se pînă la moarte» (Filip. 2, 8), proslăvind prin aceasta pe Părintele Său, Care-L trimise și Care L-a înviat din morți. Învierea este rodul jertfei și cel mai mare adevăr al credinței și trăirii creștine (1 Cor. 15).

Avraam — Melhisedec — Mîntuitorul Hristos

În lumina Noului Testament (Evrei 5 și 7), Melhisedec (Fac. 14, 18) se conturează ca un personaj simbolic de maximă importanță, cel puțin egal cu patriarhul Avraam în ceea ce privește aspectul figurativ-simbolic. Faptul că apariția lui în istoria sfîntă este prilejuită de un episod din viața lui Avraam, iar Sfîntul Pavel stabilește, după metoda sensului tipic, o relație strînsă între Melhisedec și Mîntuitorul Hristos, impune o corelație între cele trei personaje biblice. Melhisedec este întîiul preot amintit în Sfînta Scriptură (Fac. 14, 18). Acolo unde istoria biblică indică renașterea spirituală a lumii prin instituirea lui Avraam de către Dumnezeu, ca părinte al unui neam ales, este prezent spre a binecuvînta pe Avraam, un preot al Dumnezeului Celui Preaînalt. Și cum acest preot nu pare să aparțină nici unei tagme preoțești fiind prezentat de Sfînta Scriptură ca lipsit de orice genealogie după trup sau după duh, așa cum subliniază Sfîntul Pavel (Evr. 7, 3) rezultă că acest întîi preot al închinării adevărate preînchipuie clar pe Fiul lui Dumnezeu, pe Domnul nos-

27. Pr. C. Galeriu, *op. cit.*, p. 16. 28. Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 55.
29. *La Bible de Jérusalem*, Paris, 1973, p. 44, la note.

tru Iisus Hristos (Evr. 7, 26) făcut preot veşnic după aceeaşi rînduială de la Dumnezeu (Evr. 7, 24). Întîlnirea lui Melhisedec cu Avraam are loc în urma biruinţei purtate de patriarh împotriva coaliţiei regilor care robiseră pe Lot. Psalmul 109, singurul loc din Vechiul Testament în care se mai aminteşte de Melhisedec, este de asemenea un imn de biruinţă împotriva vrăjmaşilor : «zis-a Domnul Domnului meu : şezi de-a dreapta mea, pînă ce voi pune pe vrăjmaşii tăi aşternut picioarelor Tale» (v. 1). Acestea ne vorbesc de Hristos care, ca preot şi victimă pe Golgota a biruit pe «tiranul» care robise neamul omenesc, şi care «cu însuşi sîngele Său a dobîndit o veşnică răscumpărare» pentru cei îndreptaţi în credinţă (Evr. 11, 12). Dacă jertfirea lui Isaac preînchipuie jertfa sîngeroasă de pe Golgota, prinosul de pîine şi vin adus de Melhisedec lui Avraam prefigura Sfînta Euharistie sau jertfa nesîngeroasă a Domnului. Şi Avraam, care îşi lasă pămîntul şi rudele sale din Chaldeea pentru a asculta de Dumnezeu şi Melhisedec, care nu este legat de nimic în afară de slujirea Dumnezeului Celui Preaînalt, este chip al Fiului lui Dumnezeu, ieşit din sînul Tatălui şi întrupat pentru a învăţa pe oameni adevărata închinare (Ioan 4, 9).

*

Nicăieri în Noul Testament nu se manifestă faţă de personalitatea patriarhului Avraam atîta atenţie pe cît arată Sfîntul Apostol Pavel în epistolele sale. Şi aceasta, atît pentru înalta lui învăţătură, cît şi pentru misiunea specială pe care a avut-o Sfîntul Pavel de a fi «Apostolul Neamurilor».

Patriarhul Avraam aparţinea în mod egal şi păgînilor (în prima parte — pînă la chemarea sa) şi iudeilor, cărora le era strămoş, prin Isaac, fiul făgăduinţei. Lumea păgînă contemporană Sfîntului Pavel era confruntată cu Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, întocmai ca şi Avraam odinioară, cînd, păgîn fiind, se întîlneşte cu Dumnezeu, care-l chema la o nouă viaţă. Şi Apostolul Neamurilor se foloseşte de atitudinea lui Avraam faţă de Dumnezeu ca de un model pentru atitudinea pe care trebuie să o aibă cei chemaţi la viaţa nouă în Iisus Hristos. Pentru că acelaşi Dumnezeu care s-a arătat odinioară lui Avraam trimise acum pe Fiul Său, care s-a întrupat în Iisus Hristos (Evr. 1, 1). Neamurile chemate de Apostol la Hristos trebuiau să se rupă de trecutul unei vieţi de care, spune el, acum se ruşinează să-şi mai amintească. Exemplul cel mai bun în acest sens este adus Avraam, care la chemarea lui Dumnezeu lasă viaţa plină de păcat şi închinare la idoli şi urmează un drum nou călăuzit de Dumnezeul revelat.

Pentru a realiza această trecere de la întuneric la lumină trebuie să crezi şi să asculţi neabătut de Evanghelia adusă de Fiul lui Dumnezeu cel întrupat. Primul mare credincios fusese Avraam ; de aceea toţi care, asemeni lui, vor avea credinţă, vor dobîndi mîntuirea ca şi Avraam.

Pentru a învia împreună cu Iisus Hristos trebuie să şi mori împreună cu El, adică să mori pentru păcat, să nu mai trăieşti decît pentru Hristos. Şi aici, viaţa lui Avraam este exemplară întrucît el jertfise totul şi re-

nunțase la tot ce avusese și însemnase el în trecut, trăind ca un străin în pămîntul făgăduit, privind necontenit către Dumnezeu, Căruia-I oferă fără ezitare pe Isaac. Avraam este un model nu numai pentru neamuri, ci și pentru evrei fiindcă «toți sînt sub păcat» (Romani 3, 9). Faptele legii cu care se mîndresc iudeii, crezînd că prin aceasta și-au asigurat moștenirea avraamică, nu valorează nimic, fiindcă Avraam obține pe Isaac, fiul făgăduinței, pentru faptul că a crezut în Dumnezeu și nu conform vreunei legi oarecare. Legea venise mult mai tîrziu, avînd rolul să conducă spre făgăduință. Acum cînd Legea aceasta se împlinise în Iisus Hristos, ea nu mai era necesară, pentru că în Iisus Hristos și elinul și iudeul sînt una (Gal. 3, 28). Dacă iudeii nu cred în învierea Mîntuitorului Iisus Hristos, precum odinioară crezuse Avraam în obținerea lui Isaac (deși moarte erau trupurile lor, al său și al Sarrei, pentru nașterea unui fiu) atunci făgăduința spre care ducea Legea este anulată și odată cu ea și Legea. Așadar, toți oamenii, indiferent de neamul sau rangurile lor (Gal. 3, 28) sînt chemați la o nouă viață prin credința în Iisus Hristos cel înviat. «Căci în Hristos Iisus, nici tăierea împrejur nu poate ceva, nici netăierea împrejur, ci credința care este lucrătoare prin iubire» (Gal. 2, 6). Păgînătatea neamurilor, ca și legalismul iudaic, trebuiau înlocuite cu un nou mod de a gîndi și făptui, conform cu legea creștină a credinței și iubirii în Fiul lui Dumnezeu, în Hristos cel înviat. «Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă ; cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (2 Cor. 5, 17).

CONTRIBUȚII LA ISTORIA VIEȚII RELIGIOASE ȘI A ORGANIZĂRII BISERICEȘTI DIN ORAȘUL (MUNICIPIUL) TURDA*

Pr. Drd. Constantin Cojocaru

Așezat pe ambele maluri ale cursului inferior al rîului Arieș, străjuit la vest de ultimele ramificații ale Munților Gilăului, iar la sud-vest de cele ale Munților Trascăului, municipiul Turda este situat la încrucișarea unor importante șosele și are o populație de circa 70.000 locuitori [1], fiind al doilea oraș ca mărime din județul Cluj.

Deși oraș străvechi, cu o deosebită importanță de-a lungul istoriei poporului nostru, despre Turda s-a scris în trecut foarte puțin [2].

Azi istoria Turzii este în atenția a numeroși cercetători, care se ocupă în studiile lor fie de perioada veche a orașului [3], fie de perioadele : medievală, modernă și contemporană ale acestuia [4].

Vechea Potaissa

În perioada Daciei libere localitatea se numea Potaissa și avea un caracter rural-agricol. Dar, poate, pentru salinele din apropiere, așezarea era destul de puternică, Ptolemeu (c. 90—c. 168), numind-o «printre cele mai de seamă». Numele localității este curat dacic [5].

Între anii 107—109 după cucerirea Daciei de către romani, se construiește drumul Dierna (Orșova) — Ulpia Traiana — Apulum — Potaissa — Napoca — Porolissum (Moigrad). În organizarea vamală a Imperiului roman Dacia a fost inclusă în portoriul iliric, împreună cu Dalmația și Moesia, dovadă a orientării comerțului provinciei spre Adriatică și Italia [6]. Romanii construiesc apeducte la Săndulești și Copăceni,

---

* Lucrare de seminar întocmită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Niculae Șerbănescu care a dat și avizul pentru publicare.

1. Aurel Anton, Iuliu Cozma, Vasile Popa, Gheorghe Voișanu, *Cluj, ghid turistic al județului*, București, 1975, p. 47.

2. Editura Despărțămîntul Astra și a Camerei Agricole din Turda.

3. Bibliografie bogată în volumele : M. Jude, G. Pop, *Monumente sculpturale romane în Muzeul de Istorie Turda*, Cluj, 1972.

4. Un volum în curs de editare va cuprinde materiale de la o sesiune de comunicări de la Muzeul orașului Turda din 1976.

5. D. Tudor, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia Romană*, București, 1968, p. 209—211, cu bibliografie ; Dr. doc. I. I. Russu, articolul «*Potaissa*», în «Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)», elaborat de un colectiv de autori sub conducerea Prof. univ. dr. doc. D. M. Pippidi, București, 1976, p. 486 ; Emilian Popescu, *Inscripțiile din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 390—391 ; Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1974, p. 63.

6. *Istoria României în date*, elaborată de un colectiv sub conducerea lui Const. C. Giurescu, București, 1971, p. 34.

azi localități suburbane ale municipiului Turda, precum și un pod peste Arieș [7].

Totuși în prima jumătate a secolului II Potaissa a stat în situația juridică de *vicus*. În această perioadă au staționat aici detașamente din «Legiunea a XIII-a Gemina». Avîntul său urban se produce numai după așezarea aici a «Legiunii a V-a Macedonica», mutată de la Troesmis (azi Turcoaia) în anul 167, după întoarcerea ei din războiul din Orient. Fiind singura legiune de pe teritoriul Daciei Porolissensis, castrul de la Potaissa era și centrul militar al provinciei respective [8]. Printre militarii și muncitorii de la saline, se remarcă oameni veniți din Peninsula Balcanică, din Asia Mică, Dalmația, Panonia, ș.a. [9].

Împăratul Septimiu Sever (193—211) acordă Potaissei rangul de municipiu, apoi de colonia, iar împăratul Caracalla (211—217) îi acordă privilegiul «jus italicum» [10], așa încît în secolul III Potaissa a fost depășită în importanță numai de Apulum și Sarmisegetuza [11].

Creștinismul la Potaissa.

Am arătat mai sus că atît militarii cît și lucrătorii la saline erau veniți la Potaissa din Asia Mică, din Peninsula Balcanică, din Dalmația, teritorii în care creștinismul se răspîndise încă din timpul apostolilor. Aceștia, cît și negustorii, puteau să aibă printre ei și elemente creștine și deci puteau să fie și misionari creștini ocazionali. Numele însuși al «Legiunii a V-a», acela de *Macedonica*, arată că era formată majoritar din elemente sud-dunărene, la care predicase Evanghelia Sfîntul Apostol Pavel. Înainte de a veni la Troesmis, legiunea staționase un timp în Palestina. De asemenea, în campania războiului din răsărit împotriva parților (161—165) [12] purtată în numele împăratului Lucius Verus (161—169) de generalul Avidius Cassius, militarii acestei legiuni putuseră avea contacte cu creștinii, ca apoi ideile acestei noi religii să le transporte odată cu ei la Potaissa, unde legiunea avea să stea mai bine de un secol. De aceea, pare cu totul normal că aici s-au descoperit printre altele [13], și obiecte creștine, cum este acea gemă numită ulterior «Gema de la Po-

7. *Idem.*

8. D. Tudor, *op. cit.*, p. 210—211; *Istoria României în date...*, p. 36; Const. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, București, 1976, p. 29; Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 85 și 116.

9. D. Tudor, *op. cit.*, p. 211; Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 82—83.

10. Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.* vol. I, p. 94; *Istoria României în date...*, p. 37.

11. D. Tudor, *op. cit.*, p. 210; I. I. Russu, «*Potaissa*», în «Dicț. cit.», p. 486.

12. C. Daicoviciu, *Au sujet des monuments chrètiens de la Dacie Trajane*, în «Mélanges offerts à J. Marouzeau», Paris, 1948, p. 125—126; I. I. Russu, *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania. Contribuții la istoria creștinismului dacoroman*, în «Studii Teologice» seria a II-a, an X (1958), nr. 5—6, p. 337; C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 140.

13. Despre toate zeitățile cinstite la Potaissa, vezi D. Tudor, *op. cit.*, p. 215—216, cu bogată bibliografie.

taissa», piatră de inel din onyx (1,3 × 1,1 cm.), înfățișînd scena Bunului Păstor, un copac cu o pasăre, scena înghițirii lui Iona de către chit și inscripția, toate, simboluri creștine [14]. Această piesă rară, dispărută de multă vreme, se afla prin anul 1847 în marea colecție arheologică a savantului conte Iosif Kemény, în comuna Luncani din apropierea Turzii și fusese descoperită în ruinele Potaissei prin anii 1830—1840 [15]. Constantin Daicoviciu consideră că această piesă paleocreștină este singura (descoperită pe teritoriul Daciei Traine) ce poate fi datată înainte de secolul IV [16].

Descoperirea la Turda a acestei piese paleocreștine nu e izolată. Dintr-o fotografie se mai cunosc două opaițe de lut, periforme, din fosta colecție a lui Botár Imre, din Turda, la sfîrșitul secolului al XIX-lea [17]; de asemenea, un opaiț de lut cenușiu, păstrat la Muzeul municipal din Oradea, provenit din colecția turdeană a revizorului școlar Ștefan Téglás (1853—1915) [18]. La aceste piese considerate a fi creștine mai adăugăm relieful roman văzut de M. J. Ackner (parohul Gușteriței Sibiului) la Turda în octombrie 1847. Acesta avea într-un colț scrijilită asimetric o roată cu opt spițe, ce putea fi considerată simbol creștin, adică suprapunerea monogramului XP (căruia îi lipsea bucla de la P) peste o cruce cu brațe egale. Specialiștii nu au ajuns la o părere unanimă, unii susținînd apartenența sa creștină, iar alții contestînd-o categoric [19]. În ultimul timp a fost redescoperit acest relief, dar azi îi lipsește colțul cu rozeta [20]. Pînă ce acesta va fi scos din zidul unei case, unde se află, și cercetat și pe celelalte fețe, adevărul nu poate fi cunoscut.

La Potaissa un oarecare «Aur. Zosimus ex Moesia Superiore» ridica fiilor săi «natibus» (în loc de «mortibus») în vîrstă de un an și patru ani, un monument funerar [21]. Deoarece creștinii consideră pe morți ca năs-

14. Pr. Gh. I. Moisescu, Pr. Șt. Lupșa, Pr. Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 67; I. I. Russu, *Materiale...*, p. 319; D. Tudor, *op. cit.*, p. 216, cu bibliografie; B. Mitrea, *O gemă creștină din Turda*, în «Revista Istorică Română», an. XVI (1946), București, p. 57; K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, București, 1958, p. 22; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 29—30; Em. Popescu, *op. cit.*, p. 319.

15. I. I. Russu, *Materiale...*, p. 319—320 și nota 11.

16. C. Daicoviciu, *Există monumente creștine în Dacia Traiană din secolele II—III?*, în «Anuarul Inst. de Studii Clasice», 2 (1936), p. 193—194; I. I. Russu, *Materiale....*, p. 311; Em. Popescu, *op. cit.*, p. 391, nr. 435.

17. I. I. Russu, *Materiale...*, p. 320 și nota 12; Autorul arată că această colecție s-a risipit după moartea lui Botár Imre. Cea mai mare parte din obiecte a fost vîndută în anul 1902 la Berlin. Se cunosc unele obiecte din această colecție după niște fotografii făcute de Botár.

18. *Ibidem*, p. 321—322 și nota 13.

19. Pr. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 67—68; K. Horedt, *«Ein christliches Denkmal aus Potaissa»*, în «Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum», Hermannstadt (Sibiu), p. 11—13.

20. I. I. Russu, *Materiale...*, p. 340, nota 24.

21. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la Istoria Creștinismului Daco-roman*, București, 1911, p. 145.

cuți pentru viața viitoare, această inscripție ne face să credem că este vorba de o familie de creștini.

Aceste vestigii, unele sigur creștine, altele poate numai presupuse, la timpul lor au făcut parte dintr-o serie mult mai bogată de elemente ale unor realități pe care noi încercăm azi să le deslușim. Dar ele ne dau dreptul să afirmăm că la Potaissa, ca pe întreg teritoriul Daciei romane și post-romane, creștinismul s-a afirmat de timpuriu, odată cu începutul formării poporului român.

Potaissa — Turda pînă în secolul al XI-lea.

La anul 271 «Legiunea a V-a Macedonica» se transfera de la Potaissa la Oescus (azi Ghiden-Bulgaria) [22], odată cu retragerea armatei și administrației romane din Dacia de către Aurelian (270—275). Ca și alte localități, ce fuseseră puternic romanizate, Potaissa a continuat și după această dată să fie constituită dintr-o populație daco-romană ce întreținea legături cu civilizația din Imperiul roman [23]. Astfel, la Potaissa, seria monedelor romane descoperite merge pînă la împăratul Arcadie (395—408) [24], iar rezultatul săpăturilor arheologice de la Soporul de Cîmpie (în apropierea Turzii) a arătat că întrepătrunderea elementelor dac și roman în secolele II—III se realizase într-o măsură apreciabilă, populația dacică fiind într-un înaintat grad de romanizare [25]. Apoi informațiile despre Potaissa se împuținează. Dar dacă săpăturile arheologice de la Potaissa nu acoperă deocamdată perioadele următoare din primul mileniu, permanența elementului daco-roman, proto-român și român o putem studia comparativ, pentru o zonă mai largă, datorită dovezilor arheologice din unele centre din jurul Potaissei. La Someșeni și Apahida (localități situate la aproximativ 33 și respectiv 24 km de Cluj pe șosea) s-au descoperit morminte gepidice creștine din secolul V, orientate vest-est [26], avînd podoabe bizantine. Ele dovedesc că unele popoare migratoare nu numai că nu au fost ostile tinerei religii creștine pe aceste meleaguri, ci creștinate și ele de la Bizanț, au devenit tocmai o punte de legătură între Constantinopol și meleagurile noastre. Aceeași orientare

22. *Istoria României în date...*, p. 40; D. Tudor, *Figuri de împărați romani*, vol. III, București, 1975, p. 14.

23. C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 126; I. I. Russu, *Materiale...*, p. 337; Em. Popescu, *op. cit.*, p. 391.

24. *Istoria României în date...*, p. 42; K. Horedt, *Contribuții...*, p. 38; notele 5 și 6 și p. 40; Em. Popescu, *op. cit.*, p. 391; Iudita Winkler, Ana Hopîrtean, *op. cit.*, p. 67 și 70.

25. D. Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporu de Cîmpie. Contribuții la problema continuității în Dacia*, București, 1976, p. 83—87.

26. Dr. Al. Vulpe și Radu Harhoiu, art. *Înmormîntare*, în «Dictionar de ist. veche...», p. 359; Dr. Vlad Zirra și Dr. doc. Kurt Horedt, art. *Apahida*, în «Dicț. cit.», p. 35—37; Egon Dörner, art. *Someșeni*, «Dicț. cit.», p. 458.

V-E o au și mormintele de înhumație de la Band (sec. VI—VII) [27], precum și cele de la Cîmpia Turzii (sec. VII—VIII) [28] localități la est și sud-est de Turda.

La Ciumbrud (Aiud) și la Lechința [30] (Iernut, jud. Mureș), cimitire creștine de înhumație din secolul IX și prima jumătate a secolului X, arată de asemenea că întreagă această zonă în mijlocul căreia se afla Potaissa, era populată și creștină. Dacă la Ciumbrud s-au descoperit în morminte și elemente morave, aceasta se poate pune în legătură cu comerțul intens pe care zona respectivă îl făcea cu principatul morav, mai ales cu sare, după cum este relatat și de un document din anul 892. Spre sfîrșitul primului mileniu, datorită exploatării sării de la Dej, Sic, Cojocna și Turda, s-au organizat primele unități administrative la Dăbîca, Cluj și Turda [31], care apoi s-au unit în Ducatul lui Gelu la sfîrșitul secolului IX — începutul secolului X [32]. Se presupune chiar, pe baza toponimicelor, o linie de apărare între Cluj și Turda, care ar indica frontiera de sud a Ducatului lui Gelu [33].

Începuturile orașului medieval Turda

Castrul Turda este menționat în cel mai vechi document cunoscut acum care se referă la istoria Transilvaniei, document din anul 1075, care spune: «ultra silvam ad castrum quod vocatur Turda» [34]. Numele «Turda» este o denumire slavă a locului, ce înseamnă: întăritură, fortificație. Numele getic al orașului a dispărut în Evul Mediu [35]. Identificarea Potaissei cu actualul oraș Turda s-a făcut cu mai bine de 100 de ani în urmă, de către istoricul Theodor Mommsen, cu prilejul publicării unor inscripții din localitatea respectivă [36]. Mai găsim mențiuni despre Turda în secolul următor, documente din anii 1117 [37] și 1197 [38].

---

27. Egon Dörner, art. *Bandu*, în «Dicț. de ist. veche»..., p. 79.
28. Dr. Al. Vulpe și R. Harhoiu, *art. cit.*, «Dicț. cit.», p. 359.
29. Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1967, p. 115—116.
30. «Mic dicționar enciclopedic», București, 1972, p. 1358.
31. K. Horedt, *Contribuții...*, p. 133.
32. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 160 și harta de la p. 168—169; *Istoria României în date...*, p. 57; Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1971, p. 29, 44—45; Dr. Radu Vulpe, art. *Gelu*, în «Dicț. de ist. veche»..., p. 292—293.
33. K. Horedt, *Contribuții...*, p. 115.
34. *Documente privind Istoria României*, veac. XI, XII, XIII, Transilvania, vol. I, (1075—1250), București, 1951, nr. 1, p. 1 (vom folosi în continuare prescurtarea: D.I.R., veac —, C.); Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 19 și 96.
35. D. Tudor, *Orașe, tîrguri și sate...*, p. 217.
36. *Ibidem*, p. 209 și nota 1 de la p. 220, cu bibliografie.
37. P. Suciu, *op. cit.*, p. 13.
38. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 240.

În secolul al XIII-lea Turda are mult de suferit din cauza invaziilor tătare din anii 1241 și 1285 [39]. În acest secol documentele vorbesc chiar de români în cetatea Turda [40], precum și în jurul Turzii, pe valea Arieșului fiind țărani liberi care trăiau în puternice obști sătești și stăpîneau pămîntul fost al cetății Turda [41]. În ultimul deceniu al secolului XIII documentele dau numele de oraș localității Turda [42].

De la Turda își lua Episcopia catolică de Alba Iulia dijmele de sare [43], iar lîngă oraș este menționată în secolul XIII «Casa Cruciaților Sfîntului Rege» [44]. Nu știm dacă era o mînăstire a vreunui ordin călugăresc catolic (s-ar fi numit în documente mînăstire) sau o garnizoană a vreunui ordin militar. Oricum, acești «crucifori» catolici erau aduși aici de rege în virtutea faptului că Turda, datorită bogăției salinelor sale, era unul dintre orașele declarate «regești», adică puse sub ocrotirea regilor Ungariei.

Primele mențiuni despre viața bisericească a românilor turdeni

Deși la Turda se țineau numeroase diete, deci numele acestui oraș e des pomenit în documente, despre viața bisericească a românilor turdeni din secolele XI—XIII se întîlnesc puține informații. Observînd însă că despre românii ortodocși din alte localități transilvănene sau din Transilvania în general se vorbește mult în documentele vremii pe care le cunoaștem astăzi, considerăm că aceste documente pot fi folosite pentru a ilustra viața religioasă și a românilor din Turda și împrejurimi. Iată ce scria, de exemplu, la 16 aprilie 1204, papa Inocențiu III (1198—1216) episcopului catolic Simion al Oradiei : «. . . Emeric (1196—1204 *n.n.)* ilustrul rege al ungurilor ne-a înștiințat că unele biserici ale monahilor greci (ortodocși, *n.n.)* aflătoare în regatul Ungariei se ruinează de tot din lipsa de grijă a episcopilor diecezani și din pricina acelor greci care, cum spune dînsul, sînt foarte stricați. El ne-a rugat cu umilință și cu stăruință ca prin autoritatea noastră să se înființeze un episcopat din sînul acelorași (greci), care să ne fie supus nemijlocit nouă sau să fie așezați în

39. *Istoria României în date*, p. 66 și 69.

40. Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 312, nota 66; D.I.R., veac XIII, C., vol. II (1251—1300), București, 1952, p. 99.

41. Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 328; Eudoxiu Hurmuzaki și N. Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. I, 1, București 1887, p. 511—512; D.I.R., veac XIII, C., vol. II, p. 312—314.

42. Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 237.

43. *D.I.R.*, veac XI, XII, XIII, C., vol. I, nr. 223, p. 264—270; veac XIII, C., vol. II, nr. 139, p. 142; nr. 193, p. 182—183; nr. 198, p. 193—194; nr. 208, p. 189—190; veac XIV, C., vol. II (1321—1330), București, 1953, nr. 387, p. 185—187.

44. *D.I.R.*, veac XIII, C., vol. II, nr. 195, p. 180—181; nr. 464, p. 414—415; veac XIV, C., vol. II, nr. 139, p. 61—62.

acele biserici abați ori prepoziți latini, prin rîvna și osîrdia cărora să se poată îndrepta mai bine starea acelor biserici» [45]. Într-o scrisoare din 3 mai 1205 același papă, adresîndu-se arhiepiscopului de Calocea (Kalocsa), menționa existența unui episcopat ortodox în părțile Ungariei sau ale Transilvaniei [46]. Probabil că datorită influenței acestor clerici ortodocși, mirenii (români, *n.n.)* din dioceza Transilvaniei nu se supuneau clerului catolic, ci chiar se răzvrăteau de multe ori, așa cum aflăm dintr-un document din 17 noiembrie 1343 [47]. Una dintre aceste răzvrătiri s-a petrecut înainte de anul 1324, în ținutul Turzii. Nobilul Nicolae, fiul lui Petru (deci român, *n.n.)* din Luncani (azi Grind) de lîngă Turda, în timp ce era castelan în cetatea Lita (tot lîngă Turda), s-a răzvrătit împreună cu oamenii săi împotriva clerului catolic din acele părți. Dar regele Carol I Robert (1308—1342) îl iartă pentru că s-a purtat vitejește într-o luptă [48].

Primii preoți ortodocși pomeniți de documente la Turda îi aflăm cu prilejul strîngerii dijmelor, între anii 1332—1335, fiind pomeniți în rînd cu preoții din sate. La Turda Veche era preot Petru, iar la Turda Nouă era preot Ștefan și apoi Ladislau (Vasile) [49].

În 1355, la congregația întrunită la Turda au fost prezenți «toți prelații, baronii, nobilii, secuii, sașii, românii și ceilalți oameni de orice stare sau neam» [50]. Deci se poate să fi participat și preoți ortodocși.

Viața religioasă a românilor turdeni în secolele XVI—XVII. Propoganda calvinistă

În secolul al XVI-lea importanța politică a Turzii crește, mai ales după ocuparea Ungariei de către turci (1526) și după 1541, cînd Transilvania devine principat autonom, sub suzeranitate turcească [51]. Aici, la Turda, mai mult ca înainte, se țin majoritatea dietelor [52].

În 1528 preotului din Turda (probabil de la Turda Nouă, de la saline) i se ia privilegiul de a primi o cotă de sare, privilegiu pe care-l aveau înaintașii lui de la Matei Corvin. Lîngă acest preot este pomenit și un călugăr, menționîndu-se că amîndoi participau la zarvă și la revoltă,

45. *D.I.R.*, veac XI, XII, XIII, C., vol. I, nr. 45, p. 28.
46. *Ibidem*, nr. 47, p. 29.
47. *D.I.R.*, veac XIV, C., vol. IV (1341—1350), București, 1955, nr. 194, p. 161—164.
48. *Ibidem*, nr. 54, p. 45—47; D.I.R., veac XIV, C., vol. II, nr. 257, p. 117.
49. *D.I.R.*, veac XIV, C., vol. III (1331—1340), București, 1954, p. 122, 142, 160, 175, 191 și 208.
50. Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 254.
51. *Istoria României în date...*, p. 117 și 120.
52. Dr. Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I. Acte și scrisori (1527—1572) publicate de București, 1929, passim și vol. II (1573—1584), București, 1930, p. 98—99.

probabil alături de românii răzvrătiți, care (în loc să meargă la lucru la saline) stăteau pe la casele lor sau fugeau în pădure [53]. Libertatea religioasă proclamată oficial în dieta din 1543, n-a adus românilor ortodocși recunoașterea religiei lor. Confesiunea ortodoxă păstrează statutul de inferioritate, rămînînd doar tolerată [54]. Reforma în schimb cîștigă teren. Deși o dietă ținută la Turda în 1545 încerca să împiedice răspîndirea ei [55], totuși în dietă intră de acum înainte majoritar nobilii calviniști care în 1556, reușesc să desființeze episcopia catolică a Transilvaniei, secularizîndu-i averile și alungînd pe episcop, preoții și călugării romano-catolici din țară [56]. De fapt această episcopie nici nu mai avea rost, deoarece dintre români nu-și putuse face credincioși, iar ungurii și sașii trecuseră în majoritate de partea Reformei. O nouă pronunțare a libertății religioase în dieta din Turda era numai o formalitate [57], deoarece avea în vedere numai pe luterani și pe calviniști. Românii transilvăneni și-au păstrat mai departe credința ortodoxă. De aceea dieta din Turda din iunie 1568 se plîngea : «sînt încă foarte mulți români în țară care nu se supun episcopului calvin, ci ascultă de popii lor cei vechi» [58].

În anul 1571 moare principele Ioan Sigismund Zapolya, zelos ocrotitor al calviniștilor și urcă pe tron principele catolic Ștefan Bathory (1571—1583). Deși dieta ținută la Turda la 19 noiembrie 1571 lua măsuri să-i aibă pe români de partea calvinismului și sub noua domnie, totuși noul principe se arată binevoitor față de Biserica Ortodoxă. O nouă dietă, ținută tot la Turda, în 1574, a dat preoților români dreptul de a-și alege dintre dînșii pe mitropolit, urmînd ca principele numai să-l întărească. S-a restatornicit astfel ierarhia ortodoxă [59]. De acum înainte Turda se află în apropierea Mitropoliei Ortodoxe de Alba Iulia (cu mitropoliții : Hristofor, 1574—1579 ; Ghenadie, 1579—1584 și Ioan de Prislop, 1585—1605).

Și secolul următor, al XVII-lea, este sărac în știri despre românii ortodocși turdeni. Știm numai că în locul cetățenilor din acest oraș, morți în timpul luptelor dintre Mihai Viteazul și Basta la Mirăslău (1600), principele Gavril Bethlen (1613—1629) a colonizat în Turda mulți secui și români, care căpătară titlul de nobili. Tot acum se infiltrară în oraș și mulți iobagi români, care se angajară ca tăietori la minele de sare [60].

În a doua jumătate a aceluiași secol orașul Turda este înnobilat de către principii Transilvaniei, pentru a avea în el un sprijin. Locuitorii sînt scutiți de obligații față de fisc [61].

---

53. *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 283 și 294.
54. *Istoria României în date...*, p. 120 ; Pr. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 362—363.
55. Dr. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 37 și nota 1.
56. Pr. Gh. Moisescu, și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 362—363.
57. P. Suciu, *op. cit.*, p. 13.
58. Pr. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. I, p. 365.
59. *Ibidem*, p. 367.
60. P. Suciu, *op. cit.*, p. 13 și 14.
61. *Istoria României*, ed. Academiei R.P.R., vol. III, București, 1964, p. 222.

Probabil protopopiatul ortodox român Turda s-a înființat în ultimul pătrar al secolului XVI cînd a fost restatornicită ierarhia ortodoxă. Nu cunoaștem din această perioadă nume de protopopi, dar dacă, potrivit documentelor, în 1700 protopopul de Turda este numit în rînd cu ceilalți din Transilvania, înseamnă că protopopiatul exista mai de demult.

Românii ortodocși turdeni în secolele XVIII și XIX

Unirea impusă de Roma la 1698—1700 a adus și între românii din Turda dezbinare. Actele unirii au fost semnate și de protopopul Pascu din Turda în numele a 28 preoți [62]. Astfel, biserica românească din Turda devine locaș de închinare numai pentru românii uniți. Românii rămași ortodocși probabil că au mers la bisericile din satele vecine sau la cele trei mînăstiri din jurul Turzii, adică la Petridul de Sus [63], la Sălciua de Jos [64], sau la mînăstirea de lîngă Cheile Turzii [65], mînăstiri care, cel puțin în primele șase decenii ale secolului XVIII existau și erau ortodoxe. Poate la una dintre aceste mînăstiri a copiat în limba română în anul 1742 Ștefan Moldovanul din Comănești un Octoih și un Antologhion [66].

Chiar și după unirea cu Roma a unei părți a românilor transilvăneni și ca o reacție împotriva acestei uniri, ortodoxia a rămas puternică la Turda. Astfel, în timpul răscoalei curuților, românii din Turda s-au ridicat sub conducerea căpitanului lor Nichita Balica împotriva stăpînirii habsburgice care voia să le strice legea [67].

În anul 1760 fiișpanul (prefectul) Turzii se temea să-l primească în închisoarea varmeghiei (județului) pe preotul ortodox revoluționar Ioan Piuariu (Tunsu) din Sadu, zicînd: «duceți-vă cu el de la mine, să nu vină românii să mă omoare pentru el și să-mi risipească curtea» [68].

În statistica făcută de administrația austriacă privind situația românilor din Transilvania la anii 1760—1762, se arată că în Turda erau 57 familii de uniți, cu doi preoți, o biserică (cea luată la anul 1700 de la ortodocși) și o casă parohială și 170 de familii de ortodocși care nu

62. *Șematismul... 1900*, p. 580.

63. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Mînăstirile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Banat în secolul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», an XCIII (1975), nr. 1—2, p. 210; *Șematismul...*, p. 588.

64. Z. Pîclișanu, *Mărunțișuri istorice*, în «Cultura Creștină», an XVI (1963), Blaj, nr. 7—8, p. 394.

65. *Șematismul...*, p. 588—589.

66. Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, extras din «Mitropolia Ardealului» an. XIII (1968), nr. 1—3, p. 120, cu bibliografie.

67. Gh. Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania*, București, 1962, p. 79 și 117—118; P. Suciu, *op. cit.*, p. 14.

68. Petru Maior, *Istoria Bisearicei Românilor*, Buda, 1813, p. 112—113, apud Pr. Prof. Dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române...*, p. 227.

aveau nici biserică nici preot [69]. Dar, vorbind despre biserică, statistica arată într-o notă subpaginală că : «non unitis aliud sibi erigere licebit» [70].

Biserica ortodoxă a fost construită pe timpul episcopului Dionisie Novacovici (1761—1767) din lemn, în dealul dinspre răsărit al orașului, între români. Tot în acest timp s-a reînființat și protopopiatul ortodox pentru românii ortodocși din Turda și din ținut. În anul 1765 protopopul ortodox din Turda scrie în mai multe rînduri episcopului Dionisie [71], iar în luna decembrie a aceluiași an îi convoacă pe toți preoții la protopopiat la Turda : «Freții[le] vo(a)stre preuți năuniți, iată vi se poruncește ca în zece zile Dechevrie să vă aflați foarte diminațe în Turda, cu dăjdiile și alte reștații...» [72]. În anul 1766 aflăm și numele protopopului, Chiril [73]. În anul următor, 1767, era protopop neunit la Turda Ieremia [74], iar în 1777 era Iov Crăcinovici, însemnat pe un ceaslov. La sfîrșitul secolului, adică în 1793, tot pe un ceaslov e însemnat «Ioan Fuleavici, preot candidatu, Torda» [75].

La începutul secolului XIX și anume în 1805, preot ortodox la Turda și protopop era Ignatie Karabetz [76]. În 1825 întîlnim pe preotul ortodox Simeon Bolog, «protopopul tract(ului) Torzii», căruia i-a urmat fiul său, preotul Ioanu Bolog, ambii însemnați pe o carte [77]. Biserica ortodoxă a fost lovită de un trăsnet pe la mijlocul secolului și, fiind din lemn, a ars [78]. Românii ortodocși și-au construit o nouă biserică, de data aceasta din piatră și mai mare, pe timpul preotului Vasile Bologa [79]. Astăzi aceasta e biserica parohiei ortodoxe Turda II.

La Turda s-a ținut în 1847 sinodul de alegere a lui Andrei Șaguna ca episcop [80]. Credem că în bisericuța ortodoxă de lemn, care la acea vreme

69. Dr. Virgil Ciobanu, *Statistica românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760—1762* (Copiată din Arhiva de Război din Viena), Cluj, 1926, Extras din Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, III, 1924—1925, p. 27.

70. *Ibidem.*

71. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, vol. II, Inscripții și însemnări, formînd vol. XIII din *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, București, 1906, p. 257.

72. Idem, *Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1699*, în «Studii și documente...», vol. IV, București, 1902, p. 94.

73. *Ibidem*, p. 95—96 și 101—102.

74. Idem, *Studii și documente*, XIII, p. 260—261, 262, 266.

75. *Ibidem*, p. 195—196.

76. Eugen Gagyi de Etéd, *Documente istorice : Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunita anno 1805*, în rev. «Transilvania» an XLII, nr. 1—2, Sibiu 1941, p. 60-61.

77. N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 195.

78. Anul construcției e controversat chiar de turdeni : Dr. A. Rațiu, într-un articol : *Din trecutul orașului Turda* (dactilografiat), pune construcția între anii 1855 — 1860, iar Dr. Sebastian Repede, în *Monografia corului catedralei ortodoxe române din Turda*, Turda, 1974 (dactilografiat), p. 3, susține că s-a construit între anii 1861 —1865.

79. A. Rațiu, *art. cit.*

80. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 178 ; P. Suciu, *op. cit.*, p. 14 și 76.

încă exista [81], s-a oficiat numai Sfînta Liturghie deoarece, după cum ne informează P. Suciu, «sinodul a avut loc în sala festivă a actualei judecătorii de ocol» [82].

Situația actuală a credincioșilor ortodocși turdeni

În al patrulea deceniu al secolului nostru s-a înălțat catedrala ortodoxă din Turda, prin stăruința protopopului ortodox Jovian Mureșan (1901—1938) [83], care a lăsat acestei biserici prin testament toată averea sa [84]. Catedrala, una dintre mîndriile orașului, este azi locașul de cult al parohiilor Turda I și Turda III, iar vechea biserică ortodoxă este lăcașul de cult al parohiei Turda II.

În anul 1948, prin istoricul act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române, și românii greco-catolici din Turda au reintrat în sînul Bisericii Ortodoxe strămoșești.

Din cele prezentate pînă aici rezultă că în Turda, ca și în întreaga Transilvanie, de-a lungul întregii istorii a poporului nostru, românii și credința lor ortodoxă au fost o permanență activă. Puternic atestat încă din perioada romană și post-romană la Potaissa, creștinismul, sub forma lui răsăriteană-ortodoxă, a fost religia de totdeauna a românilor turdeni.

81. S. Repede, *op. cit.*, p. 2—3; A. Rațiu, *art. cit.*
82. P. Suciu, *op. cit.*, p. 76.
83. Datele ne-au fost comunicate de Pr. Coriolan Mureșan, parohul parohiei ortodoxe române, Turda III, cu adresa nr. 65 din 14.XII.1976.
84. Copia acestui testament ne-a fost pusă la dispoziție de Pr. I. Jeler, parohul parohiei ortodoxe române Turda II.

CONCEPTUL DE „EVANGHELIE" LA ORIGEN

Pr. Prof. Nic. C. Buzescu

1. *Personalitatea lui Origen* este, negreșit, proeminentă, prin faptul că este unul din cei mai mari și mai profunzi gînditori ortodocși, și prin aceea că a asimilat întreaga cultură a timpului său, cultura elenistică alexandrină.

Născut, probabil, în anul 185, în Alexandria, dintr-o familie grecească, tatăl său, Leonida, convertindu-se la creștinism cînd el avea 8 sau 9 ani, îl inițiază în lectura și explicarea Sfintei Scripturi. În fragedă vîrstă, cu o memorie și o fantezie fenomenale, Origen își însușește conținutul Sfintei Scripturi, care-i va rămîne întipărit în memorie și viață pînă la sfîrșit. Datorită credinței lui arzătoare, învățăturile Sfintei Scripturi nu rămîn numai în sfera memoriei sau a judecăților, a gîndirii sale filozofice, ci se transformă în energii spirituale. Motivele fundamentale ale credinței au devenit pentru el dinamica întregii sale existențe. Origen nu s-a limitat să gîndească creștinismul, valorile lui supreme, ci l-a trăit în toată complexitatea și măreția sa spirituală. La o depărtare de aproape două veacuri de perioada apostolică, Origen a trăit ca un apostol, numai pentru Hristos și pentru credincioși. În vremea sa, creștinismul era la «vîrsta eroică». Credința era un factor de decizie existențială, de mutație dintr-o concepție de viață într-o altă concepție de viață, era un factor spiritual cu adevărat creator. Acest fenomen de transfigurare, de metanoie s-a petrecut chiar în familia lui Origen, cu tatăl său. Faptul creștinării tatălui său a produs o profundă impresie asupra lui Origen și în sensibilitatea sa deosebită a fi creștin echivala cu a fi un «erou». Origen a trăit în această atmosferă de entuziasm și sensibilitate eroică. Martiriul tatălui său, Leonida, în persecuția lui Septimiu Sever, la 202—203, a dat o nouă intensitate acestui sentiment «eroic», cristalizîndu-se în conștiința tînărului Origen sub o formă de avînt sublim, care nu se va schimba niciodată. Tatăl său l-a educat în această direcție. Lectura și interpretarea Scripturii i-au dezvoltat imaginația, puterea de reflecție asupra sensului vieții și existenței, i-au format perspectiva metafizică a fenomenului uman, ca fenomen unic și universal. Scriptura avea aceeași autoritate asupra credincioșilor, așa cum anumite sisteme filozofice din acea vreme aveau autoritate de școală asupra intelectualilor, în cultură în genere. Dar Scriptura nu avea autoritate în cultură. Filozoful iudeu Filon din Alexandria a încercat o sinteză între gîndirea mozaică și cea elină, prin metoda alegorică, spre a pune valorile religioase oarecum

în circulația culturii alexandrine și în parte a reușit să înlăture barierele acelea inextricabile dintre «barbari» și greci. Creștinismul se găsea, într-un fel, pe aceeași poziție cu mozaismul, mai cu seamă că și unul și altul se prevalau de aceeași autoritate a Scripturii. În Alexandria, ca în orice metropolă, se încrucișau cele mai variate curente filozofice, morale, literare, poetice etc., grecești și orientale, care constituiau atmosfera culturală a vremii, spiritul vremii. Cine aspira la cultură trebuia să intre în această confluență de idei. Origen nu putea să le ignore. Intră cu entuziasm, la îndemnul tatălui său, în «didascalia» lui Clement Alexandrinul, se inițiază în adîncirea și interpretarea filozofică a Scripturii, își formează gîndirea teologică creștină așa cum o expunea Clement, apoi, datorită împrejurărilor, ajunge în fragedă vîrstă, la 18 ani, urmașul lui Clement la școala acestuia, unde va fi profesor de teologie și în același timp va fi și student la cele mai renumite cursuri de filozofie platonică, aristotelică și stoică, spre a putea satisface exigențele și problematicile gîndirii creștine a propriilor săi auditori, proveniți din neamuri și formații religioase eterogene. A trebuit să se inițieze și în gnosticism, ca primă formă de filozofie și teologie creștină, sinceră în ea însăși, dar absurd construită și sortită eșecului. Obligațiile de didascăl l-au constrîns să reia studiul gnosticismului și filozofiei, cel dintîi spre a apăra adevărul tradiției și învățăturii Bisericii creștine, cea de a doua spre a elabora substanța filozofică a Scripturii [1].

Origen și-a însușit toate sistemele filozofice ale timpului său precum și tehnica gîndirii filozofice și a predării filozofiei. Filozofia greacă trecuse de mult de perioada originalității creatoare, iar în secolul al III-lea d.Hr., după ce depășise criza gravă a scepticismului, oferea un izvor de inspirație pentru noile orientări ale gîndirii, care, spre a scăpa de scepticism, se avînta în dogmatism și mai ales înspre soluții teologice. Platonismul, aristotelismul și stoicismul se întîlneau în metafizica teistă. Această nouă întorsătură de spirit a favorizat orientarea creștinismului spre o filozofie proprie. Metoda sa exegetică aproape nu are echivalent în exegeza noastră modernă. Origen face filozofie și teologie. Opera sa a fost imensă. Din datele furnizate de Eusebiu de Cezareea, de preotul Pamfil cu care Eusebiu a scris o apologie a lui Origen, și de Sfîntul Epifanie, rezultă că întreaga sa operă — majoritatea comentarii și omilii la întreaga Sfîntă Scriptură — ca și tratatele aparte teologice și apologetice, în special *Despre principii* și *Contra lui Cels* totalizează sute de volume, în mii de cărți, cum precizează Sfîntul Epifanie. Opera sa imensă este egalată, poate, numai de a Fericitului Augustin și de a Sfîntului Ioan Gură de Aur, care se pare că l-a avut ca model în domeniul comentariului și al omiliei, minus, poate, spiritul metafizic, caracteristic, de altfel, școlii antiohiene.

Din nefericire, cea mai mare parte a acestei opere a fost pierdută, sau parte din ea a rămas în traducerile latine ale lui Rufin și Ieronim.

1. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, C. VI ; cap. 19, 12—14 ; apud Eugène de Faye, *Origène, sa vie, son oeuvre, sa pensée* ; vol. I ; Paris, 1923, p. 18.

sau în unele scrieri răsăritene. Destinul acestui gînditor de geniu a fost tragic. Deşi personalitate de talie ecumenică, prin faptul că a fost prezent în toate marile centre bisericeşti ale vremii, Alexandria, Atena, Antiohia, Ierusalim, Cezareea Capadociei, Cezareea Palestinei, Roma, Tir etc., unde a ţinut cursuri, sau a rezolvat în spirit irenic conflicte teologico-dogmatice, cum a făcut în Arabia şi în alte părţi, el a fost silit să părăsească conducerea şcolii alexandrine, s-a aşezat în Cezareea Palestinei, lăsînd Bisericii din Asia imensa sa bibliotecă şi aducînd creştinismului de aci o strălucire care se va intensifica în decursul secolului IV şi va rodi prin marile personalităţi teologice şi filozofice : Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie de Nazianz, Sfîntul Grigorie de Nisa şi Sfîntul Ioan Gură de Aur. Origen a răposat după persecuţia lui Deciu, la o dată care nu se cunoaşte exact (250—253), în vîrstă de 67 de ani sau de 69 de ani după alţii. Controversa este lipsită de valoare, dar are şi o latură pozitivă : arată că acest gînditor creştin, unic în felul său şi absolut original în crearea sistemului teologic ortodox, a trăit şi lucrat în Biserică aproape 60 de ani. A primit cu egală bunătate atît iubirea cît şi ura contemporanilor săi. Bunătatea lui structurală s-a oglindit nu numai în viaţa sa ascetică, ci pînă şi în doctrina teologică, în care se pare că a substituit spiritului justiţiar bunătatea iertătoare a lui Dumnezeu, în special în doctrina sa eshatologică, unde triumfă optimismul. Bunătatea, iubirea, optimismul sînt notele dominante ale omiliilor sale, care dovedesc o sublimă filantropie şi o nezdruncinată încredere în transfigurarea fiinţei omeneşti, ceea ce a făcut ca omiliile sale să circule în Biserica apuseană pînă aproape în secolul XVIII. Dacă în teologia sa domină spiritul filozofic, în pastoraţie a dominat spiritul desăvîrşirii morale, al identificării vieţii creştinilor cu viaţa lui Hristos, al solidarizării tuturor creştinilor în Hristos. Origen a îmbinat alegorismul exegetic cu realismul vieţii, ca să imprime vieţii creştinilor frumuseţea şi sublimitatea vieţii dumnezeieşti.

Teologia lui Origen este grandioasă prin construcţia sa liberă, dar nu în afară de tradiţia scripturistică. Numai gnosticii au edificat o teologie antiscripturistică. Încrederea lui Origen în valoarea gîndirii filozofice este absolută, aplicarea ei la conţinutul evangheliei este dictată de nevoia de a sistematiza cuprinsul evanghelic, de a-l prezenta într-o ţinută raţională. Metoda ermineutică alegorică a lui Origen nu mai corespunde orientării spirituale actuale ; şi chiar dacă aceasta l-a dus pe Origen la unele greşeli, aportul lui la promovarea vieţii şi gîndirii creştine trebuie să-l situeze în deplina noastră admiraţie şi iubire. Este firesc ca transpunerea filozofică a datelor evanghelice sau scripturistice să nu mai semene cu textul lor, dar aceasta nu înseamnă anularea lor. Ni se pare total exagerată această afirmaţie a lui E. de Faye : «Gîndirea lui Origen nu are nici o legătură cu Iisus care a trăit, a vorbit şi a lucrat. Sau mai bine zis nici chipul lui Iisus, aşa cum l-au statornicit creştinii din timpul primar în evanghelii, nici faptele sau cuvintele sale n-au exercitat o influenţă asupra teologiei lui Origen. Materia evanghelică nu a fost unul

din izvoarele gîndirii sale. Învățătura sa despre Dumnezeu, spre exemplu, este în întregime pătrunsă de platonism. Ce legătură este între această doctrină și Tatăl ceresc al evangheliilor? Tradiția vie a creștinilor din timpul său i-a inspirat gîndirea sa, i-a format sentimentele, i-a creat credința sa. Din evanghelia galileeană n-a cunoscut nimic. Geniala alegorizare pe care a imaginat-o i-a suprimat orice înțelegere... Deși Origen păstrează realitatea faptelor pe care le istorisește evanghelistul, el vede în aceste fapte, așa cum însuși mărturisește, semnele unei realități invizibile și superioare» [2].

Concluzia firească a acestor considerații contradictorii ale lui Eugène de Faye ar fi că Origen a creat o filozofie sau o teologie creștină din elemente total străine creștinismului, deci o teologie care ar fi în fond necreștină. Conceptele cu care a lucrat Origen pot fi de origine filozofică, dar conținutul lor este autentic creștin. Doctrina sa trinitară este o dovadă. O altă aserțiune a lui E. de Faye că atît Clement, cît și Origen au putut rămîne profund creștini chiar dacă și-au formulat credința lor în termeni necreștini este fără acoperire. Separarea instrumentului conceptual de esența sau formula credinței este factice. Dimpotrivă, materia gîndirii sale este evanghelică, dar turnată în unele concepte gata făcute, și care au dobîndit prin acest nou conținut un cu totul alt sens decît cel din trecut. Spre exemplu: Dumnezeul lui Plato este incomunicabil, pe cînd în concepția lui Origen Dumnezeu ni se comunică nouă oamenilor credincioși prin Fiul, care-L revelează etc. Este, deci, cu totul altă filozofie și altă teologie. Doctrina sa despre *Logos* este cu totul deosebită prin conținutul ei de doctrinele similare filozofice. *Logosul* său, ca și al lui Clement, este *Logosul* evangheliei lui Ioan, care s-a înomenizat, pentru a realiza planul divin al mîntuirii. Transpunerea datelor evanghelice în sistem teologic coerent demonstrativ n-a alterat conținutul lor revelațional. Origen, ca și Clement, le-a ridicat la nivelul gîndirii divine, la nivelul înțelepciunii supreme. Exegeza lui este o căutare și o detașare a sensului dumnezeiesc din formulările terminologice umane. Este un circuit al aceleiași substanțe revelaționale la toate treptele funcționale ale spiritului, iar Origen, urmînd dascălului său, Clement, a ridicat credința de la stadiul ei de adeziune înflăcărată de dragostea pentru Hristos la liniile clare și precise ale Dumnezeirii, inteligibile minții omenești.

2. *Tradiție și Scriptură la Origen.* — Pentru Origen, Biserica și Sfînta Scriptură pe care el se întemeiază sînt eflorescențe ale tradiției apostolice. Evanghelia este o consemnare a tradiției, caracterul ei este sacru, textul ei literar așijderea, dar sensul este tainic, trebuie interpretat prin metoda alegoriei. Cu privire la tradiție, Origen arată că, deși cuprinde tot ceea ce este necesar mîntuirii sufletului, teologul are și libertatea și datoria să o interpreteze în concordanță cu nevoile contemporane ale credincioșilor. Tradiția însăși nu evoluează, dar gîndirea teologică evoluează. Acest principiu este realizat îndeosebi în prefața lui la opera sa

2. Eugène de Faye, *op. cit.*, vol. III, Paris, 1928, p. 160.

teologico-dogmatică, *Despre începuturi*: «Trebuie să știm că Sfinții Apostoli, care au propovăduit credința în Hristos, ne-au transmis *(paradosis)* lămurit în orice chestiune ceea ce au socotit că este necesar pentru toți credincioșii, chiar pentru cei care păreau mai domoli în înțelegerea științei dumnezeiești. Tot ei au lăsat, celor care ar merita, darurile mai înalte ale Duhului, și care în mod special ar fi primit de la Duhul Sfînt harul cuvîntului, al înțelepciunii și al cunoașterii, le-au lăsat grija să caute justificarea învățăturilor lor. În alte chestiuni, s-au mulțumit numai cu afirmațiile; nu au dat nici o explicație. Fără îndoială că au făcut acest lucru pentru ca aceia dintre urmașii lor care ar avea pasiunea înțelepciunii (cunoașterii) să poată să-și exercite această aptitudine» [3]. Așadar, Evanghelia trebuie primită așa cum o avem din tradiția apostolilor, dar prin structura lor mintală credincioșii pot fi satisfăcuți cu conținutul lor *tale quale*, sau cei mai înzestrați de darul Duhului Sfînt pot să-și însușească conținutul evanghelic printr-o înțelegere rațională. Principiul înțelegerii raționale este chiar principiul de bază al constituirii teologiei, al dreptului teologului de a se întreba și a răspunde, în ansamblul tradiției și cu respectarea acesteia. În concepția lui Origen, ca și a lui Clement, patosul credinței nu exclude pe cel al cunoașterii, și invers; ba mai mult, Clement a căutat să stabilească un fel de identitate între credință și rațiune, arătînd că credința este rațională. Acesta a devenit însuși codul principial al școlii teologice din Alexandria: tradiția interpretată rațional, transpunerea credinței în valori inteligibile pentru dreptul la o circulație și recepție universală. Origen, așa cum era firesc, logic și-a concentrat toată cercetarea asupra Sfintei Scripturi, asupra formei scrise a tradiției, a revelației divine. În această direcție, el a aplicat metoda de cercetare a grămăticilor din Alexandria, care stabileau critic autenticitatea textelor filozofice și literare, înainte de a fi luate ca bază de expunere filozofică sau literară. Cea mai îndrăzneață lucrare pe care a întreprins-o, în primul rînd, aplicînd această metodă de cercetare, a fost stabilirea critică a textului Sfintei Scripturi, realizînd faimoasa și unica operă în felul ei, *Hexapla*. După ce a învățat limba ebraică cu un filolog iudeu din Alexandria, Origen a început să copieze cu mîna lui textele existente ale Septuagintei, traducerea din secolul III î.Hr. a Vechiului Testament, sub Ptolomeu Filadelful. Septuaginta nu era singura traducere în limba greacă a Vechiului Testament. Origen a așezat toate versiunile pe șase coloane, astfel: 1) Textul ebraic masoretic; 2) același text ebraic transcris cu litere grecești; 3) versiuunea lui Acvila; 4) versiunea lui Symah; 5) versiunea Septuagintei; 6) versiunea lui Teodotion, care era în realitate o Septuagintă revizuită. Se pare că Origen a început această operă prin anii 212—216 și a continuat-o pînă spre sfîrșitul vieții. Opera definitivă a fost copiată numai în cîteva exemplare. Valoarea acestei opere este inestimabilă. Origen era bine înarmat: poseda textul Bibliei, o memorase de mic copil, familiarizîndu-se cu temele ei fundamentale, poseda arta grămă-

3. *Ibidem*, p. 6.

ticilor, adică folosirea critică a textului literar, apoi dialectica și toate temele majore ale gîndirii filozofice grecești. În afară de acestea, era profund atașat Bisericii și tradiției. Pentru el revelația era Biblia. Clement, înaintașul său, îi fixase canonul. Prin tradiție, apostolii împărtășesc credincioșilor un sistem de credință cu centrul în Iisus Hristos, Logosul întrupat, răstignit, înviat și care făgăduise parusia. Polii axei gîndirii teologice a lui Origen au fost Hristos și Biserica. Toată grija Bisericii se concentrează în propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu, de aceea credincioșii trebuie să asculte și să primească cu sufletul deschis cuvîntul lui Dumnezeu din Scriptură. Intelectualul Origen nu putea găsi o altă alegorie pentru creștini decît îndemnul să-și transforme sufletul într-o bibliotecă, iar Biblia să fie cea mai prețioasă podoabă. În tribulațiile vieții, creștinul va trebui să-și construiască în sufletul lui o corabie, în care să așeze biblioteca cuvîntului dumnezeiesc, în care lungimea, lărgimea și înălțimea sînt credința, dragostea și nădejdea.

Vorbind de bibliotecă, Origen arată că ea trebuie să fie alcătuită din cărțile profeților și ale Apostolilor... Cărțile sfinte îi ajută pe credincioși să învingă ispitele, să taie și să curețe viciile, pentru că ele conțin viața desăvîrșită și echilibrată din toate punctele de vedere. «Cît despre tine, creștine, zice Origen, dacă construiești o corabie, dacă aduni o bibliotecă, pune în ea scrierile profeților, ale apostolilor, ale celor care i-au urmat în dreapta credință ; fă-o cu două sau trei etaje. Învață istoria din această bibliotecă, cercetează și recunoaște în ea marea taină care se desăvîrșește în Hristos și în Biserică ; cu darurile ce ți le dă îndreaptă-ți moravurile, taie și aruncă viciile, curățește-ți sufletul, leapădă-i orice lanț care-l înrobește ; așează în suflet cuiburile virtuților și progresului... În această corabie a sufletului tău să descoperim biblioteca cărților dumnezeiești [4]. Cuvîntul Scripturii ilumineză și transfigurează sufletul credinciosului, dinamica lui este desăvîrșirea duhovnicească, morală, transformarea credinciosului în «om ceresc», după chipul lui Hristos care a fost «Dumnezeu pămîntesc» și «om ceresc». Pentru Origen, metoda alegorică era impusă de faptul că «Scriptura are învățături tainice ; trebuie să le explicăm prin alegorii» [5]. Alegoria avea un dublu avantaj : să exprime într-un mod mai adecvat esenței și demnității dumnezeirii adevărurile despre ea, apoi să suscite imaginația și puterea de reflecție a credincioșilor în așa fel, încît adevărurile divine să fie însușite subiectiv și să producă metanoia duhovnicească urmărită. Ideile divine ale revelației aveau ca scop suprem echilibrul sufletesc, armonia, frumosul și binele. Modelul alegoric al corăbiei și al bibliotecii sufletului ne lămurește deplin asupra intențiilor lui Origen. Revelația consemnată în Biblie este intangibilă, însă teologul are libertatea interpretării spre a descifra sensurile tainelor spirituale. Origen a apărat cu înfocare unitatea revelației, începută în Vechiul Testament și desăvîrșită în Iisus Hristos.

3. *Conceptul de Evanghelie.* Origen a dezvoltat doctrina sa despre evanghelie în *Comentariul la Evanghelia după Sfîntul Ioan.* Evident, ex-

4. Gustave Bardy, *Origène*, Ed. Gabalda, Paris, 1931, p. 183—186.
5. *Ibidem*, p. 183.

punerea lui nu are un caracter exegetic, ci unul teologico-dogmatic, înțelegînd în primul rînd prin «evanghelie» revelația divină și unitatea acestei revelații în Vechiul și Noul Testament. Logosul divin, Fiul lui Dumnezeu, a adus «vestea cea bună» omenirii prin profeți, apoi în mod direct, după întrupare, încredințînd această «evanghelie» Sfinților Apostoli și Bisericii. Din zecile de volume în care a fost scris acest comentariu, nu au rămas decît patru. Origen a început această operă, la cererea lui Ambrozie, un bogat gnostic valentinian pe care îl convertise la creștinismul autentic. Heracleon, un alt gnostic valentinian învățat, scrisese un comentariu la evanghelia după Ioan. Ambrozie, devenit ucenicul lui Origen, i-a promis că-i va pune la dispoziție tahigrafi, scriitori-copiști și caligrafi, ceea ce a și făcut. Comentariul său, Origen l-a început la Alexandria, spre a-l contrapune comentariului gnosticului Heracleon și spre a-i feri pe credincioși să nu fie atrași de gnosticism, lipsindu-le o doctrină precisă bisericească. În acest comentariu, Origen proclamă unitatea Treimii, preexistența Logosului, nașterea Sa din veci din Tatăl, ca Fiu al lui Dumnezeu, și întruparea Logosului în Hristos istoric. Se ridică împotriva marcioniților, care respingeau Vechiul Testament, și apără unitatea revelației, pentru că același Dumnezeu se descoperă atît în Vechiul cît și în Noul Testament. Pune bazele hristologiei și antropologiei pe care le va dezvolta și în *Peri arhon*.

Origen dezvoltă conceptul său de «evanghelie» în introducerea la *Comentariul asupra Evangheliei după Sfîntul Ioan*. După ce arată că creștinii alcătuiesc poporul actual al lui Dumnezeu, iar preoții trebuie să-i învețe cuvîntul Evangheliei, se întreabă ce este Evanghelia și dă această definiție : «Îndrăznesc să spun că Evanghelia este rodul întregii Scripturi» [6]. Aici, Origen subliniază un fapt extrem de important pentru relația dintre Scriptură-Tradiție și Biserică, arătînd că Scripturile sînt transmise de tradiție și socotite dumnezeiești în toate Bisericile lui Dumnezeu : «... printre Scripturile transmise prin tradiție și socotite dumnezeiești în toate Bisericile lui Dumnezeu, legea lui Moise constituie primele fructe coapte (pîrga), iar Evanghelia roada întreagă. Căci, după toate fructele profeților care s-au succedat pînă la Domnul Iisus, a încolțit Cuvîntul desăvîrșit» [7]. Acest text indică o înlănțuire istorică a Revelației divine, un progres continuu, pînă ce s-a desăvîrșit în Logosul dumnezeiesc. Acest progres nu s-a desfășurat în natura divină, ci în dinamica receptivă a spiritului uman, deci evoluția ne aparține. Datorită acestei posibilități, Origen arată că pătrunderea sensului Revelației este o lucrare continuă a spiritului nostru, care poartă pecetea oarecum a subiectivității, dar această subiectivitate este rezultatul unei dinamici ascensive proprii minții noastre care o înalță la obiectivitatea divină prin relația dintre două ființe totuși subiective : subiectul Dumnezeu și subiectul creștin.

6. Origène, *Commentaire sur Saint Jean*, tome I (Livres I—V) ; texte grec ; Avant-propos, traduction et notes par Cécile Blanc, Paris 1966, p. 65.
7. *Ibidem*, I, cap. III, 12, p. 65.

Analizînd după toate regulile dialecticii conceptul de «evanghelie» Origen caută să dea un răspuns problemei dacă întreg Noul Testament are valoare de «Evanghelie». Mărturiile şi analizele lui sînt foarte preţioase, în legătură cu problema Revelaţiei şi a canonului Sfintei Scripturi. În secolul II şi la începutul secolului III se făcea o demarcaţie precisă între Vechiul şi Noul Legămînt. După mărturiile lui Origen, Noul Testament cuprindea Evangheliile, urmate de Faptele Apostolilor şi de epistolele acestora. Problema se punea clar, astfel: Faptele şi epistolele apostolilor intră în categoria «Evangheliei»? După ce face o distincţie între «cuvintele care provin direct din inspiraţia divină» şi textele care sînt îmbrăcate cu autoritate apostolică, cum ar fi unele descrieri şi istorisiri din Noul Testament, Origen conchide: «Tot Noul Testament este Evanghelia, pentru că el nu spune numai, aşa cum auzim în începutul Evangheliei: «Iată Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii» (Ioan I, 29), ci conţine laude şi învăţături felurite ale celui prin care Evanghelia este o Evanghelie» [8].

Cu alte cuvinte, conceptul de «evanghelie» este legat de persoana lui Iisus, de învăţătura Sa şi este extins şi la învăţătura apostolilor despre Mîntuitorul Hristos. Origen îşi întemeiază această afirmaţie pe ideea din Epistola I către Corinteni, unde Sfîntul Apostol Pavel învaţă că Dumnezeu a aşezat în Biserica Sa apostoli, profeţi şi evanghelişti, ca păstori şi învăţători. «Sarcina evanghelistului nu este numai aceea de a istorisi cum Mîntuitorul a vindecat un orb din naştere, a înviat un mort sau a făcut o minune oarecare, ci evanghelistul se recunoaşte după cuvintele sale de îndemn spre a suscita credinţa în ceea ce ni s-a transmis cu privire la Iisus; de aceea noi nu ne ferim să spunem că scrierile apostolilor sînt, în felul lor, o evanghelie» [9]. Ţinînd seama de obiecţia ce i s-ar fi putut aduce că epistolele nu poartă titlul de evanghelie, Origen arată că termenul de «evanghelie» dat epistolelor nu trebuie să aibă înţelesul strict al Evangheliei, pentru că unele detalii ale epistolelor nu pot fi socotite «evanghelie», dacă le comparăm cu istoria faptelor, a suferinţelor şi a cuvintelor lui Iisus. Evanghelia trebuie socotită roada întregii Scripturi. Epistolele sînt şi ele o «evanghelie», aşa cum se va vedea mai departe, pentru că conţin Revelaţia.

Origen a pledat pentru unitatea şi universalitatea Revelaţiei în cele patru Evanghelii, interpretîndu-le după cele patru elemente care constituie universul, aşa cum sînt expuse în filozofia lui Empedocle. Aşa după cum cele patru elemente constituie universul şi se află în orice fiinţă, tot astfel şi «cele patru Evanghelii sînt ca nişte elemente ale credinţei Bisericii — elemente din care este alcătuită lumea întreagă împăcată cu Dumnezeu în Hristos» [10]. În concepţia sa, Hristos este centrul Revelaţiei şi deci al Evangheliilor; de aceea cei patru evanghelişti: Matei, Marcu, Luca şi Ioan au demonstrat dumnezeirea lui Iisus Hristos, fiecare în fe-

8. *Ibidem*, I, III, cap. 16—17, p. 67.
9. *Ibidem*, c. I, cap. II, 18, p. 67.
10. *Ibidem*, I, cap. IV, 21, p. 69.

lul său şi potrivit nevoilor spirituale ale celor cărora li se adresau. Matei, adresîndu-se evreilor, începe cu genealogia lui Iisus etc. Nici unul din evanghelişti, însă, «nu a arătat dumnezeirea lui Iisus atît de desăvîrşită ca Ioan» [11]. Deşi toate Evangheliile sînt roadele desăvîrşite ale Scripturii, adică ale Revelaţiei, totuşi Evanghelia lui Ioan este într-un fel superioară celorlalte, pentru că Ioan a fost proclamat de Iisus fiul Sfintei Maria, maica Sa. Ideea cea mai importantă pe care trebuie s-o reţinem de aici este aceea pe care o elaborează Origen, în legătură cu simţurile spirituale proprii creştinului, datorită cărora acesta poate înţelege exact învăţătura dumnezeiască. Credinciosul trebuie să posede o gîndire plină de sfinţenie spre a putea înţelege învăţătura lui Dumnezeu, prin Hristos. «Identificarea cu Hristos» se referă la cvasi-identificarea gîndirii noastre cu a lui Hristos, teorie exprimată de Sfîntul Pavel, care afirmă că noi avem gîndul lui Hristos (I Cor. 2, 16).

Această teorie îl îndreptăţeşte pe Origen să-şi justifice conceptul său de «evanghelie» extins asupra întregului Nou Testament. Modul său de a demonstra este elocvent: «Ca să arătăm că întreg Noul Testament este «evanghelie», trebuie să citim cuvîntul Apostolului Pavel care zice: «după evanghelia mea» — (Hristos va judeca pe oameni după această evanghelie — *n.n.*). În epistolele Sfîntului Pavel nu avem o carte care să se numească în mod obişnuit evanghelie, dar tot ceea ce el a vestit şi a spus era «evanghelie». Or, tot ceea ce a vestit şi a spus a şi scris. Deci, ceea ce a scris era «evanghelie». Dar dacă scrierile lui Pavel erau «evanghelie», urmează că şi cele ale lui Petru erau şi ele «evanghelie», şi într-un cuvînt, toate cele ce au arătat venirea lui Hristos, au pregătit calea şi l-au înfăţişat sufletelor celor care voiesc să primească Cuvîntul lui Dumnezeu, care stă la uşă şi bate şi doreşte să intre în suflete» [12]. Evanghelia este identificată cu *prezenţa lui Hristos.*

4. *Scriptura ca «evanghelie».* În 15 capitole şi peste 60 de paragrafe, Origen reia în mod sistematic analiza conceptului de evanghelie. Tema este formulată astfel: «ce înseamnă cuvîntul «evanghelie» şi pentru ce cărţile acestea poartă acest titlu». Origen dă trei definiţii: a) «O evanghelie este un discurs (λόγος) care conţine vestirea unor evenimente care, prin foloasele pe care ni le aduc, sînt o pricină de bucurie pentru cei ce le ascultă, din clipa în care primesc vestea. Un astfel de discurs (cuvîntare) este o veste bună...»; b) «O evanghelie este un discurs care comportă prezenţa a ceva bun pentru cel care-l primeşte»; c) «un discurs care vesteşte prezenţa unui bine pe care-l aşteaptă cineva». Toate aceste definiţii sînt valabile pentru cărţile numite Evanghelii. De fapt, pentru lumea greacă, termenul de «evanghelie» avea şi alte sensuri. Pentru creştini, ca şi pentru ceilalţi auditori din şcoala sa teologică, Origen dă această definiţie globală: «Fiecare evanghelie este un ansamblu de veşti (noutăţi) trebuitoare celui care crede şi aduce foloase celui care nu le interpretează greşit. În mod firesc produce bucurie,

11. *Ibidem*, c. I, cap. IV, 22, p. 71.
12. *Ibidem*, c. I, cap. IV, 25, p. 73.

deoarece învaţă că cel dintîi născut din toată făptura (πρωτοτόκος), Iisus Hristos, a venit pentru noi, pentru mîntuirea noastră. În acelaşi timp este limpede pentru orice credincios că fiecare Evanghelie este o cuvîntare care ne învaţă venirea Tatălui plin de bunătate prin Fiul Său, venit pentru toţi cei care vor să-L primească» [13]. De la definiţiile oarecum filologice ale termenului sau mai bine-zis de la analizele conţinutului conceptului — care constituie definiţia, Origen trece la aplicarea lui la istoria vieţii şi a învăţăturilor lui Iisus pe care le conţin Evangheliile şi defineşte Evangheliile ca expunere a vieţii lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care a venit în lume pentru noi oamenii şi pentru mîntuirea noastră. În concepţia sa, «evanghelia» era ea însăşi o hristologie pentru credincioşi. Prin Fiul, credincioşii primeau pe însuşi Tatăl ceresc. Cu alte cuvinte, Iisus Hristos nu este numai centrul Revelaţiei, ci este El însuşi izvor al Revelaţiei, factor primordial revelant. De altfel, cum este foarte uşor de reţinut, se pare că definiţia lui Origen a intrat în formula hristologică a Sinodului I ecumenic de la Niceea : «Iisus Hristos care a venit pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire». Clement Alexandrinul învăţase acelaşi lucru, în *Protreptic.* Deci amîndoi au şlefuit oarecum teologic formulele şi terminologia teologică a hristologiei niceene, care se concentrează în raportul dintre Tată şi Fiu, în întrupare şi mîntuire.

Această bunăvestire, adică venirea lui Iisus Hristos a constituit punctul focal al întregii Scripturi. Origen demonstrează că poporul evreu aştepta venirea lui Mesia. Aceasta se vădeşte din întrebarea pe care Ioan Botezătorul i-a pus-o lui Hristos — dacă El este cel ce trebuia să vină — sau din mărturia samarinencii, că Mesia era speranţa poporului credincios. Cu extraordinara lui putere de asociere a idelior, Origen demonstrează pe baza Noului Testament şi a mărturiilor precise ale apostolilor că Mesia, adică Hristos era cel mai mare bine pe care-l aşteptau evreii biblici. Cu aceasta, el face legătura între Vechiul şi Noul Testament, pentru că punctul focal al amîndurora este Iisus Hristos. O distincţie se impunea, totuşi, dialecticianului Origen, care caută să împace contrariile, în legătură cu Scriptura şi Evanghelia. Raţionamentul lui este şi derutant dar şi încîntător. Pornind de la întîia definiţie, el arată că conceptul de «evanghelie» se aplica şi cărţilor care nu poartă acest titlu. Cum iese din încurcătură, ca să nu renunţe la definiţie ? Simplu. Evanghelia s-a născut odată cu Iisus Hristos, deci scrierile sfinte anterioare nu erau o «evanghelie». Dar pentru că Hristos a venit, el a realizat întruparea «evangheliei». Vechiul Testament conţine adevăruri tainice ; ele sînt prefigurări ale lui Hristos ; de aceea, într-un sens pur spiritual, întreaga Scriptură poate fi considerată, după întruparea lui Hristos o «evanghelie», căci în ea întreagă a vorbit Logosul. Să-l lăsăm pe Origen să-şi desfăşoare raţionamentul său : «Aşadar înainte de Evanghelia care s-a născut prin venirea lui Iisus Hristos, nici una din scrierile celor vechi nu era o «evanghelie». Dar evanghelia care-i un legămînt nou, desfăcîndu-ne de bătrîneţea slovei (Romani 7, 6), a făcut să strălucească

13. *Ibidem*, cap. V, 27, 28, 29, p. 75.

întru lumina cunoștinței noutatea cea neîmbătrînitoare a Duhului, noutate proprie noului legămînt și care era cuprinsă în toate Scripturile.

Deci trebuia ca Evanghelia, creatoare a ceea ce se numește «evanghelie» chiar în Vechiul Legămînt să fie numită în mod deosebit «Evanghelie» [14].

Evanghelie sensibilă și Evanghelie duhovnicească. — Teoretic, Origen pune bazele unei duble modalități creștine de cunoaștere pentru a justifica atît cunoașterea literală, cît și mai ales cunoașterea spirituală: o cunoaștere la nivelul conținutului cuvintelor și una la nivelul apofatic adică al sensului supralogic sau al sensului pur spiritual, adecvat substanței divine. În această ordine de idei, în calitatea lui de savant grămătic, el aplică în problema lingvistică legea sensului imediat literal al conținutului cuvintelor și legea alegoriei, adică a sensului tainic, mistic, care depășește valoarea în sine a cuvintelor, deci semnificația imediată lingvistică. Pe temeiul acestor teorii, Origen face legătura dintre Vechiul și Noul Testament. Logosul divin, Hristos istoric de la plinirea vremii, s-a revelat în două feluri: s-a revelat spiritual, duhovnicește celor aleși, cum au fost: patriarhii, Moise, profeții care l-au contemplat mintal, deci spiritual pe Hristos. Așadar putem vorbi de o dublă venire a Logosului: o venire din eternitate pentru și în cei desăvîrșiți, cărora li s-a revelat în minte și în inimă, care formează unitatea spirituală a cunoașterii duhovnicești, și o venire la plinirea vremii pentru cei care crescuseră în capacitatea de a-l primi pe Hristos, Logosul întrupat, care a unit în firea sa teandrică atît cunoașterea sensibilă, cît și pe cea spirituală sau duhovnicească. Logosul revelat prin întrupare s-a comunicat prin Evanghelie gîndirii celor care au crezut în el, dar modul de înțelegere a realității divine a rămas același, pentru că Hristos ni s-a revelat prin simțuri, nouă care nu sîntem capabili decît de o cunoaștere sensibilă și s-a revelat spiritual celor care sînt capabili de o cunoaștere pur spirituală, prin simțurile specifice spirituale. În felul acesta, Origen justifică epistemologic unitatea Evangheliei, adică unitatea Scripturii. Această «evanghelie» spirituală este propriu zis Evanghelia eternă de care vorbește Sfîntul Ioan Evanghelistul în Apocalipsă (16, 6).

Origen distinge două aspecte ale aceleiași evanghelii: aspectul sensibil și aspectul spiritual, adică inteligibil. Dar limbajul are un caracter relativ: sensibilitatea de care este legat limbajul ne introduce în lumea relativității, relativizînd într-un fel absolutul, realitatea în sine, natura dumnezeiască. De aceea, Origen arată că este necesar să ridicăm aspectul evangheliei sensibile la realitatea ei ascunsă, inteligibilă, spirituală: «Și acum este vorba să traducem evanghelia sensibilă în evanghelie spirituală. Căci ce valoare ar avea o interpretare a evangheliei sensibile, dacă nu am traduce-o spiritual?» [15]. Datoria exegetului este să aprofundeze sensul Evangheliei, căutînd adevărul pur, fără simbolism, fără pre-

14. *Ibidem*, I, cap. VI, 36, p. 79—81.
15. *Ibidem*, c. I, cap. VIII, 44—45, p. 85.

figurare. Prin aceasta, Origen pune temeliile unei ermineutici filozoficoteologice, care va trebui să se devolte liber în gîndirea teologică, în cadrul tradiţiei ecleziastice.

Filozofia şi teologia creştină se constituie astfel ca interpretări ale datului revelat evanghelic, în ansamblul revelaţiei fixată în Biserică: Biblia şi Biserica nu pot fi separate. Această inseparabilitate nu înseamnă, însă, un fel de captivitate ecleziastică a libertăţii teologului, pentru că Biserica apreciază libertatea creatoare a spiritului, păstrîndu-şi ea însăşi libertatea de selecţie a adevărurilor elaborate teologic, sau mai bine-zis prin teologhisire.

5. *Unitatea revelaţiei: hristocentrismul.* — Din faza incipientă de biblicist, pe linia conservatoare a tradiţiei, predaniei ecleziastice, Origen urcă la culmea de teolog al Scripturii, afirmîndu-se ca pionier în această direcţie şi rămînînd unul din cei mai mari teologi ai Scripturii. A făcut acest lucru din două motive: a) să apere Scriptura de falsele interpretări gnostice şi b) să pună în lumină unitatea Revelaţiei; e ceea ce a numit el în *Peri arhon* «armonizarea învăţăturilor (dogmelor) Vechiului Testament cu cele ale Noului Testament».

Pentru Origen, înclinat spre clasificări ştiinţifice, am văzut că Evangheliile sinoptice corespundeau minunat evangheliei sensibile, adică istoriei persoanei enantropice a Logosului, iar Evanghelia după Ioan corespundea celei spirituale, divinităţii Logosului, adică lui Iisus preexistent, cu alte cuvinte, evangheliei eterne. Pentru înţelegerea exactă a gîndirii lui Origen, trebuie să ţinem seama de faptul că tripla interpretare a Scripturii, adică cea literală, cea psihică sau morală şi cea spirituală sau duhovnicească corespunde concepţiei curente trihotomice despre suflet, în filozofia alexandrină. Origen şi-a însuşit această concepţie şi a aplicat interpretării scripturistice schema structurii sufleteşti: somatică, psihică şi noetică; literală, morală şi alegorică-metafizică. Origen este un metafizician şi este înclinat să vadă în faptul sau fenomenul scripturistic literal, simbolul lumii spirituale, adică realismul divin. Cele două surse, scripturistică şi filozofică, alimentează gîndirea teologică şi o înalţă spre un realism apofatic. Deşi pregnant înclinat spre simbolism, spre alegorism, Origen nu ignoră conţinutul istoric al Evangheliilor. Acest conţinut este unul singur: Iisus; Iisus întrupat, mort şi înviat, adică Iisus real, istoric. Sfintele Scripturi sînt mărturiile predicii apostolilor şi a predicii Mîntuitorului Hristos. Modul de învăţătură al Scripturii nu este similar celui literar sau filozofic, pentru că nu ne convinge logica sau justeţea ideilor sau a raţionamentelor, ci puterea Duhului Sfînt pe care o conţin cuvintele sau ideile scripturistice. Puterea Duhului Sfînt este substanţa Evangheliei; ea culminează în Iisus, care ne ajută să pătrundem pe calea cognitivă, pînă la Dumnezeu. În fond, Scriptura este revelaţia divină.

Reluînd difiniţia pe care a dat-o anterior Evangheliei, care înseamnă vestirea unor bunuri, Origen arată toate bunurile care sînt concentrate şi exprimate în Iisus şi de El: viaţa, lumina lumii, adevărul, învierea. Înţelepciunea lui Dumnezeu, puterea lui Dumnezeu, cuvîntul lui Dumne-

zeu ; astfel, Iisus este toate bunurile [16]. Apoi sfinţenia şi răscumpărarea ne-au venit tot prin Iisus. El este sfinţenia şi răscumpărarea noastră. Textele Scripturii ne arată că toate bunurile ne-au venit prin Hristos, de aceea ele sînt toate o «evanghelie». «Este acelaşi lucru să spui că apostolii îl binevestesc pe Mîntuitorul sau că aduc veşti bune. El primeşte bunurile de la Tatăl Său care este bun ; ca oricine care dobîndeşte prin Iisus binele sau bunurile pe care poate să le însuşească, să trăiască în mijlocul acestor bunuri» [17]. Dar nu numai apostolii au adus «evanghelia». Iisus însuşi este o «evanghelie», pentru că s-a vestit în mod direct pe Sine însuşi, Origen amintind evenimentul prezenţei copilului Iisus în templu, cînd le-a spus celor prezenţi că Scriptura s-a împlinit prin El, înaintea lor (Luca 4, 18—21). Origen arată că nu numai Apostolii au vestit «evanghelia», ci şi îngerii care au adus păstorilor bucuria naşterii Fiului lui Dumnezeu, a măririi lui Dumnezeu şi a păcii dumnezeieşti printre oameni. Problema cea mai acută care se punea în vremea sa era aceea a unităţii Scripturii, deci a unităţii Revelaţiei. Origen a apărat cu dîrzenie unitatea Scripturii, în special, împotriva gnosticului Marcion. Revelaţia este unică atît prin Duhul Sfînt care a inspirat-o, a realizat-o într-un fel, cît mai ales prin Hristos. Încă o dată, revine asupra temei lui dragi că Evanghelia este hristocentrică. «Evanghelia este înainte de toate Evanghelia lui Iisus Hristos, capul trupului, capul celor răscumpăraţi... dar este şi Evanghelia apostolilor, de aceea Pavel zice : «după Evanghelia mea» (Romani 2, 16) [18]. Cu aceasta, demonstra, însă, că numai Noul Testament este o unică Evanghelie. Abordînd problema dimensiunii Evangheliei, el arată că începutul Evangheliei este «fie întreg Vechiul Legămînt a cărui prefigurare este Ioan (Botezătorul), fie, pentru că aceste două Legăminte s-au unit, este sfîrşitul Vechiului Testament efectuat prin Ioan (Botezătorul)» [19]. Pe temeiul conţinutului Noului Testament, Origen demonstrează că profeţii, în special Isaia, care l-au vestit pe Mîntuitorul Iisus fac parte din începutul Evangheliei. La fel, îngerii care l-au vestit pe Iisus, la naştere, vor continua cu vestirea Evangheliei eterne, aşa cum se arată în Apocalipsă, pînă la sfîrşitul lumii. Teza lui Origen că sfîntul prooroc Ioan Botezătorul a făcut legătura între Vechiul şi Noul Testament a fost însuşită de Biserică şi amplu expusă în canonul Înaintemergătorului din Octoih ; acelaşi lucru şi despre prooroci, care au prefigurat pe Hristos în Vechiul Testament.

Origen încheie expunerea sa asupra conceptului de *evanghelie*, astfel : «Am spus că toată Scriptura este o Evanghelie : dacă a evangheliza înseamnă a vesti lucruri bune şi dacă toţi cei ce au precedat venirea trupească a lui Hristos au binevestit pe Hristos care este toate aceste bunuri, aşa cum am mai arătat, cuvintele tuturor sînt într-un anumit fel, «evanghelie» [20].

16. *Ibidem*, c. I, cap. IX, 54—57, p. 89.
17. *Ibidem*, c. I, cap. X, 62, p. 93.
18. *Ibidem*, c. I, cap. XIII, 79, p. 101.
19. *Ibidem*, c. I, cap. XIII, 80, p. 101.
20. *Ibidem*, c. I, cap. XV, 86, p. 103.

În partea a doua a Comentariului său la Evanghelia după Sfîntul Ioan, Origen aduce noi argumente în sprijinul tezei sale că întreg Vechiul Testament este o Evanghelie, întrucît Logosul care era la Dumnezeu, a vorbit profeților Osea, Isaia, Ieremia, dîndu-le învățături, iar acesta era chiar Logosul care s-a întrupat [21]. Toate acestea confirmă că Origen este un foarte mare și strălucit teolog al Scripturii.

6. *Universalitatea Evangheliei.* Origen, metafizician și spiritualist prin excelență, a elaborat teoria evangheliei spirituale, adică a evangheliei universale, înțelegînd prin aceasta că Protoevanghelia (Vechiul Testament) și Evanghelia Noului Testament, care au fost și rămîn legate de condiții materiale și istorice, formează ele însele, prin caracterul lor, într-un fel relativ, — relativism implicat în posibilitățile noastre congnitive — numai momente pozitive, dar poate chiar prefigurative, ale Evangheliei spirituale, eterne. Această evanghelie spirituală corespunde nu numai naturii lui Dumnezeu, substanței Sale spirituale, ci și structurii sufletului nostru, în expresia sa noologică, iar această Evanghelie va fi vestită tuturor neamurilor, prin conținutul ei pur spiritual. Așa cum Hristos a unit în el cerul și pămîntul, adică lumea divină spirituală și omenitatea noastră de natură materială, tot așa și Evanghelia are un caracter de unicitate și spiritualitate, este adică o formă absolută a dialecticii spirituale care suprimă în ea contradicțiile, a dialecticii divine.

Această universalitate își are fundamentul în unitatea cosmică și în unitatea de inspirație a Duhului Sfînt.

Pentru cea dintîi, Origen argumentează astfel: «Pentru că Evanghelia a fost propovăduită în lumea întreagă, trebuie să înțelegem că a fost vestită nu numai în acest loc pămîntesc, ci și în întreg cerul și pămîntul sau cerurile și pămîntul» [22]. Prin cosmos, Origen înțelege atît Biserica cerească, cît și Biserica pămînteașcă, apoi pe Hristos teandric.

În fine, universalitatea Evangheliei se datorește Duhului Sfînt: «Sfîntul Duh n-a folosit acest procedeu (de a ascunde adevăruri mai adînci sub haina istoriilor adevărate sau închipuite) numai cu privire la lucrurile premergătoare venirii lui Hristos. Dar pentru că este totdeauna același Duh al unui Dumnezeu unic și pentru că este neschimbător și absolut identic cu Sine, a trebuit să lucreze tot așa și în Evanghelie și în scrierile Apostolilor» [23]. Așa după cum «Evanghelia» Vechiului Testament a fost explicată în funcție de cea a Noului Testament și Evanghelia Noului Testament are elemente prefigurative pentru Evanghelia spirituală eternă, care trebuie interpretate alegoric. Ermineutica anagogică devine ea însăși o schemă a spiritului universal.

7. *Actualitatea lui Origen.* — În cadrul teologiei ecumeniste actuale, în care se încearcă găsirea unei baze comune de discuții interconfe-

21. *Ibidem*, c. II, cap. I, 1—11, p. 209—215.
22. *Ibidem*, c. I, cap. XV, 87, p. 103.
23. Origen, Περὶ ἀρχῶν, IV, 16, apud J. Denis, *De la philosophie d'Origène*, Paris, 1884, p. 48.

sionale şi de apropiere teologică, Origen reprezintă izvorul pur al teologiei primare care se definea pe sine însăşi, în căutarea unor soluţii raţionale şi cu caracter universal pentru problemele fundamentale ale Evangheliei, ale cuvîntului lui Dumnezeu. Idealul cercetărilor sale era adevărul Tradiţiei şi al maicii noastre, Biserica. Tradiţie şi Biserică erau nedespărţite în Evanghelie, sau invers Evanghelia nu putea fi despărţită de Tradiţie şi Biserică. Dorinţa de unitate, universalitate şi bunăvoie împăciuitoare era arzătoare. În legătură cu unele excese hristologice contemporane, care readuc pe scena dezbaterilor teologice antagonismele precalcedoniene, mai cu seamă în tendinţa de a istoriza complet Evanghelia în sensul de a o privi ca o istorie pur umană a lui Hristos-omul, teologia lui Origen poate constitui, dimpotrivă, un factor de echilibru în discuţii, un numitor comun ecumenic.

FĂGĂDUINȚĂ ȘI CREDINCIOȘIE DIVINĂ ÎN SFÎNTA SCRIPTURĂ*

Pr. Drd. Ioan Buga

Privind tabloul creației din primele două capitole ale Genezei vedem în imagini succesive și ascendente că toate cele create de Dumnezeu, întreaga creație încununată de om, «era bună foarte» (Gen. 2, 31). Atmosfera pe care o respira lumea începuturilor era impregnată de binecuvîntarea lui Dumnezeu, iar răspunsul firii nu putea fi decît ecoul acestei binecuvîntări. În contextul acestei lumi a afirmării creatoare și a binecuvîntării universale, capitolul trei introduce o primă negație (Gen. 3, 4), prin care se strecoară în inima omului ideea posibilității unei alte lumi încă și mai bune decît cea zidită de Dumnezeu. Este vorba de lumea falsă despre care diavolul insinuează omului că Dumnezeu i-ar fi interzis-o prin porunca de a nu mînca din pomul cunoașterii binelui și răului (Gen. 2, 17). De la îndoială, omul, amăgit de perspectiva egalării lui Dumnezeu, prezentată de tatăl minciunii (Ioan 8, 44), trece la călcarea poruncii divine și se trezește deodată gol și plin de teamă (Gen. 3, 10). După un scurt dialog (Gen. 3, 11—13) vina se face evidentă și binecuvîntarea se transformă în blestem (Gen. 3, 14—17) : omul ascultă sentința pentru șarpe, pentru el și pentru fire. Creste în armonie, toate elementele devin potrivnice omului și între ele. În locul imaginii suitoare, tabloul lumii de la Adam pînă la Avraam prezintă o decădere din treaptă în treaptă, fărădelegea se adaugă fărădelegii și greutatea păcatului înmulțit apasă omenirea în apele învolburate ale potopului. În această noapte a lumii începuturilor, Sfînta Scriptură menționează și raze de lumină : prima făgăduință (Gen. 3, 15) sau «Protoevangheliul» mîntuirii înserat în chiar blestemul adresat șarpelui [1], și mai tîrziu, făgăduința făcută lui Noe

---

* Lucrare de seminar întocmită și susținută în cadrul pregătirii cursurilor de doctorat în teologie sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Constantin Cornițescu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Faptul că între neamul omenesc și diavol se instituie, după cădere, o dușmănie arată că în om chipul lui Dumnezeu, deși alterat, rămăsese totuși indestructibil și omul nu se abandonase răului, ci lupta cu el. Mai mult, această luptă va sfîrși prin victoria neamului omenesc adusă de Cel Care, născut din femeie, va zdrobi capul vrăjmașului diavol. În modul cel mai clar «protoevangheliul de la Gen. 3, 15, care implică de fapt o făgăduință în favoarea omului, mărturisește că Dumnezeu persistă în voința sa de alianță». A. Deissler, *La Révélation de Dieu dans l'Ancien Testament*, în «Mysterium Salutis», vol. V, p. 344.

și urmașilor lui că pămîntul nu va mai fi pustiit de apele unui alt potop, legămînt pecetluit prin curcubeu (Gen. 9, 11).

Aceste două făgăduințe aruncă o punte de legătură peste lumea primordială, pentru ca să o unească într-un dialog neîntrerupt cu Dumnezeu, constituind mărturii despre iubirea și mila Creatorului față de opera Sa pe care nu a abandonat-o pieirii.

Păcatul apărînd în lume încă la începutul existenței ei, mîntuirea va fi scopul spre care Dumnezeu îndreaptă această lume [2]. Deznădejdii în care căzuse Adam, după ce a descoperit greșeala pe care o făcuse, și vidului în care-l dusese mîndria, Dumnezeu îi răspunde printr-o făgăduință pe care o înserează chiar în verdictul dat după cădere (Gen. 3, 15), și făgăduința mîntuirii începe în rai prin aceea că în sfatul Sfintei Treimi se hotărăște îndepărtarea lui Adam de pomul vieții. Dumnezeu nu încetează a iubi pe omul căzut și, chiar atunci cînd îi arată urmările neascultării, îi lasă o rază de speranță, arătîndu-i că cineva va zdrobi pe acela care-l amăgise și, odată cu el, moartea (Gen. 3, 15). Adam a ieșit din rai dar purta în sufletul lui speranța în făgăduința divină că într-o zi va fi izbăvit. Dincolo de realitatea nesigură și plină de suferință aștepta o altă zi care va răsplăti și va încununa toată strădania lui. Dumnezeu, punînd în fața omului făgăduința, schimbase răul în bine (Gen. 50, 20), orientînd iarăși lumea către Sine și, cum spune Sfîntul Pavel «unde s-a înmulțit păcatul acolo a prisosit harul» (Romani 5, 20).

Făgăduința divină pune de la început amprenta specifică a concepției religioase biblice și rămîne firul conducător de la creație pînă la venirea lui Mesia și mai departe pînă la momentul cînd El va schimba fața universului și va apare un cer nou și un pămînt nou.

Paradisul pierdut undeva în urmă ne este pus înainte în făgăduință.

Istoria biblică este singura istorie «scrisă sub semnul unei făgăduințe» [3], făgăduința mîntuirii și de aceea se și numește iconomia mîntuirii, cu cele două momente principale : anunțarea făgăduinței și plinirea acesteia în Iisus Hristos.

Dumnezeu, autorul făgăduințelor. — În făgăduință omul cunoaște același Dumnezeu pe care L-a cunoscut la Creație și de Care se îndepărtase prin cădere. Recunoaște în Cel ce făgăduiește chipul și personalitatea Celui ce creează. Făgăduința este o dovadă a Revelației divine care este la rîndul ei modul principal de cunoaștere a lui Dumnezeu. Din natura făgăduinței se pot cunoaște atributele Celui ce făgăduiește, iar din realizarea făgăduinței se naște recunoștința și iubirea omului față de Creator.

Înaintea oricărei făgăduințe pe care o adresează omului, Dumnezeu se prezintă, descoperindu-și numele și persoana, pentru a asigura pe om de realitatea faptului enunțat în acest dialog personal. După o anumită vreme numele și persoana Celui ce făgăduiește devin legate de viața și activitatea urmașilor lui Adam. Lui Iacob, în viziunea scării ce lega cerul cu pămîntul, i se adresează astfel : «Eu sînt Domnul Dumnezeul lui

2. Sf. Atanasie arată că Întruparea Fiului și îndumnezeirea omului au fost scopul creației. Vezi Vladimir Lossky, *Essai sur la Théologie mystique de L'Eglise d'Orient*, Paris, 1954, p. 131 ; Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, p. 62.

Avraam, tatăl tău și Dumnezeul lui Isaac. Nu te teme! Pămîntul pe care dormi, ți-l voi da ție și urmașilor tăi» (Gen. 28, 13). Astfel Dumnezeu nu apare numai ca persoană transcendentă ci și istorică cu un trecut concret legat de viața umanității. Prin creație El intră în viața oamenilor; prin făgăduință intră în istoria lor și astfel El va fi recunoscut sub numele tradițional și personal de «Dumnezeul părinților» în întreaga istorie Sfîntă a Vechiului Testament pînă la Mîntuitorul Hristos, care va fi întruparea Cuvîntului Dumnezeului «părinților noștri» (Evr. 1, 1).

Cînd Dumnezeu se prezintă omului ca persoană și își descoperă numele în însăși această prezentare, își descoperă și anumite însușiri ale Sale, fapt de o importanță esențială în procesul făgăduință-împlinire. «Numele lui Dumnezeu și făgăduințele pe care le face nu sînt numai formule de autoprezentare, ci El comunică, de asemenea, atribute și însușiri ale Sale pentru că în făgăduințe El se angajează pentru viitor. Ele arată cine va fi El» [4]. Numele ebraic de Iahve, tradus în Septuagintă cu «Cel ce este», în originalul ebraic depășește noțiunea de existență însemnînd nu numai «a fi» ci «a deveni, a ajunge la, a fi în»; este o denumire care arată dinamismul și eficacitatea prezenței lui Dumnezeu în relațiile cu cei care cred în El.

«Numele Iahve este din toate punctele de vedere un nume de făgăduință. Prin el, Dumnezeu înțelege nu numai să se reveleze, ci și să se dăruiască din proprie hotărîre, să se întoarcă spre oameni arătînd că se leagă cu ei într-o relație personală» [5]. În porunca: «Eu sînt Domnul Dumnezeul tău... să nu ai alți dumnezei afară de Mine» (Ieșire 20, 2—3), Dumnezeu își descoperă numele și voința Sa suverană și de stăpîn suprem al omului din care se degajă iubirea Sa față de acesta: «Cu iubire veșnică te-am iubit și de aceea ți-am arătat bunăvoința» (Ieremia 31, 3; Is. 43. 4). Pe Dumnezeu nimeni nu-l silește să făgăduiască ceva, iar dacă făgăduiește este o urmare a iubirii și măreției divine din care El vrea să împărtășească și creația Sa; atunci este ușor de înțeles că Dumnezeu va fi credincios făgăduinței făcute, avînd toată puterea să plinească ceea ce a promis.

«De-a lungul istoriei mîntuirii credincioșia divină se arată neschimbată, în ciuda necredincioșiei omului, pînă la vremea cînd Hristos, martor credincios al Adevărului (Ioan 18, 37; Apoc. 3, 14) împărtășește oamenilor harul de care El este plin» (Ioan 1, 14—16) [6].

Pentru credincioșia neclintită pe care o arată față de poporul ales Dumnezeu este numit și «tăria» lui Israel (Is. 1, 24); «Credincios este Dumnezeu și nu este întru El nedreptate» (Deut. 32, 4). Tot ce spune El va face și ce va grăi va plini (Num. 23, 19). A crede în Dumnezeu înseamnă a te întări în cuvîntul făgăduinței Lui, cuvînt care nu se întoarce

3. Jürgen Moltmann, *Théologie de l'Espérance*, Ed. Cerf-Mamé, Paris, 1970, p. 125.

4. A. Deissler, *La Révélation de Dieu dans l'Ancien Testament*, în «Mysterium Salutis», vol. V, Paris, 1970, p. 332. 5. *Ibidem*, p. 338.

6. Ceslas Spiq și Marc-François, articolul *Fidélité*, în «Vocabulaire de Théologie biblique», Abbeville, 1964, col. 368.

la El decît după ce se va împlini (Isaia 55, 11). De aceea psalmistul nu încetează a lăuda toate însuşirile lui Dumnezeu zicînd : «Drept este Domnul Dumnezeul nostru şi nu este nedreptate întru Dînsul...». «Mărturiile Tale s-au adeverit foarte» (Ps. 92, 7). «Bun este Domnul ; în veac este mila lui şi din neam în neam adevărul lui» (Ps. 99, 4).

Astfel este Dumnezeu care făgăduieşte ; între El şi făgăduinţă este o relaţie de definire reciprocă : Dumnezeu descoperă planul Său măreţ în făgăduinţă, iar această făgăduinţă prin natura ei descoperă ceva din fiinţa Celui ce făgăduieşte. Pentru că numai un Dumnezeu puternic, plin de iubire şi bunătate, făgăduieşte viaţă, fericire veşnică, pace şi bucurie pentru tot cel ce crede în cuvîntul Său, cuvînt plin de putere şi de adevăr, căruia Dumnezeu îi rămîne credincios în veci : «Cerul şi pămîntul vor trece dar cuvintele Mele nu vor trece» (Matei 24, 35).

Dialogul personal dintre Dumnezeu şi om se reia cu Avraam, iar conţinutul acestui dialog îl constituie o serie de alte făgăduinţe pe care Dumnezeu le face credinciosului patriarh.

Făgăduinţele făcute lui Avraam sînt o replică izvorîtă din iubirea divină, pentru desfiinţarea blestemului adresat lui Adam cel căzut : în locul unui pămînt blestemat apare pămîntul făgăduinţei, o ţară binecuvîntată în care urmaşii lui Avraam se vor stabili şi vor avea o viaţă fericită. Făgăduinţa unei descendenţe numeroase ca stelele cerului şi nisipul mării, indică o plinătate a vieţii ca remediu împotriva morţii ce ameninţa pe om din cauza păcatului. Făgăduinţa unui renume (Gen. 12, 2), însemna o creştere a dimensiunii spirituale a poporului ales în urmaşii lui Avraam concomitentă cu înmulţirea după trup a acestui neam binecuvîntat [7]. Făgăduinţa că toate neamurile pămîntului vor fi binecuvîntate prin Avraam (Gen. 12, 18), se referă la refacerea unităţii întregului neam omenesc, unitate esenţială în iubire, care fusese destrămată prin păcat. Iar urmaşul lui Avraam, care avea să ducă această binecuvîntare la toate neamurile, fiind Fiul întrupat al lui Dumnezeu, Iisus Hristos, unitatea urmează să se realizeze nu numai între toţi oamenii, ci şi între neamul omenesc şi Dumnezeu (Gal. 3, 16). Primele două făgăduinţe vizau realitatea concretă a unei patrii şi a unui neam prolific, celelalte două se ridică în sfera spirituală a existenţei omeneşti. Întregul proces de împlinire a făgăduinţelor divine relevă o trecere treptată de la o realitate la cealaltă sau o evoluţie de la concret şi imediat la realitatea spirituală eshatologică.

Timpul specific lumii făgăduinţei şi credinţei instituită în Avraam este viitorul. Avraam nu obţine ceea ce Dumnezeu făgăduise, ci totul revine urmaşilor lui (Gen. 12, 7). Aşadar acestei lumi noi a credinţei şi

7. Renumele făgăduit lui Avraam era un dar de la Dumnezeu şi se deosebea de cel fals pe care omul a vrut să şi-l cîştige singur, din mîndrie, prin ispitirea diavolului (Gen. 3, 5), sau cel de care vorbeşte Scriptura în episodul zidirii turnului Babel (Gen. 11, 4). La Avraam era o creştere în Dumnezeu şi nu o ridicare împotriva lui, pe care Sf. Grigorie din Nissa, o numeşte sugestiv «o înălţare în jos». Scara adevăratei înălţări pe care a văzut-o Iacob, era ţinută la capătul de sus de către Dumnezeu (Gen. 28, 13), pe cînd mîndria înseamnă căderea cea mai adîncă în haosul egoismului şi al nefiinţei. (*De vita Moses*, în P.G., vol. 44).

a făgăduinței corespunde un timp nou. De ce însă nu se dădea în prezent toată plinătatea și se trecea totul într-un «dincolo» temporal? Scriptura ne arată și această taină. Dumnezeu dăruise omului, odinioară, un prezent deplin și «bun foarte» (Gen. 1, 31 ; 2, 15). Dar acesta nu a reușit să se mențină în starea prezentului vieții, ci a căzut într-un trecut al morții, în starea decăderii. Or, făgăduința și viitorul modelează o lume în tensiune continuă, lumea pe calea asemănării, ce nu mai are nici cădere, nici oprire, ci numai depășire. Odată ieșit din Chaldeea, Avraam va privi mereu înainte, în adîncurile făgăduinței divine și ale timpului viitor, refuzînd cu vehemență orice întoarcere pentru lumea lui. «Ia seama», spune el lui Eleazar sluga sa, «să nu întorci pe fiul meu acolo» (Gen. 24, 6) și, chiar dacă Rebeca ar refuza să vină în Canaan, Avraam îl avertizează încă o dată pe Eleazar spunînd : «dar pe fiul meu să nu-l întorci acolo» (Gen. 24, 8).

Geneza sau Cartea Facerii se mai numește și Cartea făgăduințelor [8] avînd ca temă centrală «ansamblul perspectivelor favorabile deschise în viitor, tatălui credincioșilor» [9] pentru urmașii lui. A urmări mersul acestei existențe noi înseamnă a urmări evoluția temei făgăduinței sau istoria realizării planului divin al mîntuirii, iar din partea omului, istoria credinței în realizarea făgăduinței. «Revelația iudeo-creștină este făgăduință» [10], iar istoria acestei revelații înseamnă istoria făgăduinței. Linia acestui proces istoric este sinuoasă și complexă ; componentele principale sînt : aspectul imediat istoric și aspectul metaistoric. Evenimentele concrete au rezonanța lor metafizică, pentru că, de fapt, înainte de a se formula ca eveniment, punctele esențiale ale istoriei poporului ales, au avut locul lor în planul divin și se prelungesc dincolo de timp, în transcendență. Exegeza acestei istorii specifice a dat naștere unei metode de interpretare unice și anume, cea a sensului tipic. Apoi, deși poartă amprenta unei distincții, această istorie nu rămîne complet izolată de destinul general al lumii [11], și atunci apare problema integrării în marele fluviu istoric universal, urmărindu-se atît influențele lumii învecinate asupra poporului ales, cît și modul în care acest popor a fost un aluat pentru întreaga omenire. Și în sfîrșit, în chiar sînul ei, această istorie își are căderile și punctele ei culminante, etape și personalități, ramificații mai mult sau mai puțin evidente sau epoci de mare unitate în sînul neamului ales și între acest neam și Dumnezeu etc. Ceea ce asigură însă unitatea absolută a acestei istorii este ideea mîntuirii exprimată în făgăduința divină, iar această făgăduință se contura din ce în ce mai clar, lua chip și nume, curgînd spre realizarea ei deplină în persoana lui Iisus Hristos-Mesia sau Izbăvitorul.

8. Mari-Leon Ramblot, art. *Promesse*, în «Vocabulaire de théologie biblique», col. 866.

9. S. F. Prat, *La Théologie de Saint Paul*, vol. I, Paris, 1929, p. 117.

10. Y. Congar, *Un peuple messéanique*, Paris, 1975, p. 120.

11. Cazul regelui persan Cyrus este elocvent în acest sens : «Aceasta zice regele perșilor, Cyrus : Pe mine Domnul lui Israel, Domnul Cel Preaînalt m-a pus rege al lumii și mi-a poruncit mie să zidesc Lui casă în Ierusalimul cel din Iuda» (3 Ezdra 2, 3, 4).

Sfîntul Pavel «preocupat de a arăta că baza vieții creștine este credința, ajunge să demonstreze că esența Scripturii și a planului lui Dumnezeu constau în făgăduința adresată lui Avraam și împlinită în Iisus Hristos» (Gal. 3, 16—29) [12].

Făgăduințele mesianice constituie tema principală a Proniei divine în Vechiul Testament și au fost împlinite pe etape.

Pentru un necreștin Sfînta Scriptură apare un labirint în care s-ar rătăci fără speranță. Nimic nu pare a lega într-o unitate logică și istorică atîtea epoci, concepții, stiluri, autori etc. Pentru creștin însă, în apele acestui izvor ce-și are obîrșia în mîinile Ziditorului transpare necontenit un chip cunoscut, uneori învăluit în taină, alteori revelîndu-se tainic celor ce cunosc puterea tainei. Chipul acesta este cel după care am fost creați, cel care a lucrat dintru început totul și a rămas mereu la lucru în ființa operei Sale, din veac pînă în veac (Ps. 88, 23), inaugurînd timpul și încununîndu-l (Gal. 4, 4; Ioan 8, 58).

Preexistînd, Fiul lui Dumnezeu lucrează de-a lungul întregii istorii a mîntuirii care a precedat Întruparea Sa. Prezent la creație, Cuvîntul lui Dumnezeu traversează din ce în ce mai evident existența lumii, și conduce din inima evenimentelor creația și pe om spre scopul ei divin, spre asemănarea cu Dumnezeu, realizată deplin în Întruparea Sa. A interpreta scripturile înseamnă a descoperi în toate paginile ei amprenta chipului dumnezeiesc, a Cuvîntului întrupat (Ioan 5, 46). Protoevangheliul (Gen. 3, 15), Dreptul Noe (Geneză 6, 9), Avraam, Moise și după el toți profeții sînt trepte suitoare, ce alcătuiesc scara lui Iacob, conducînd spre Fiul lui Dumnezeu, devenit Fiu al Omului; sînt trîmbițele Duhului Sfînt care anunță venirea Împăratului slavei.

Realizarea planului divin în Iisus Hristos face posibilă destăinuirea acelor pagini care grăiau destul de vag despre El; ridicarea acelui văl ce împiedica vederea clară și pe care-l înlătură Mîntuitorul (2 Cor. 3, 13). Acela prin care «se vor binecuvînta toate neamurile» (Gen. 22, 18), urmașul făgăduit lui Avraam, este Iisus Hristos (Gal. 3, 8, 16), de care amintea și Protoevangheliul (Gen. 3, 15), este «Împăciuitorul», care va ieși din Iuda, potrivit profeției patriarhului Iacov (Gen. 49, 10), sau «Proorocul», de care Moise vorbește poporului său că va fi ridicat în locul lui și de care trebuie să asculte toți (Deut. 18, 15). Cu cît se apropia vremea plinirii făgăduinței, chipul lui Mesia se contura din ce în ce mai clar încît Isaia dă atîtea detalii despre persoana Izbăvitorului, cum numai un contemporan ar fi putut descrie pe Iisus Hristos, fapt pentru care este supranumit Evanghelist al Vechiului Testament. De altfel, prin puterea lor de a vedea peste vremuri, toți proorocii Vechiului Testament, începînd cu Avraam (Gen. 20, 7) și pînă la Maleahi, au trăit, prin credință, timpul mesianic, fapt confirmat chiar de Mîntuitorul: «Avraam părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea și a văzut-o și s-a bucurat» (Ioan 8, 56).

12. Marie-Leon Ramblot, articolul *Promesse*, în «Vocabulaire de théologie biblique», col. 865.

Făgăduințele Vechiului Testament și-au avut împlinirea lor și în planul imediat al istoriei poporului evreu. Avraam obține la adînci bătrînețe din Sarra pe Isaac, urmașul său, după făgăduință, și mai tîrziu, neamul lui Avraam va crește și se va înmulți foarte în Egipt (Ieșire 1, 7). Pămîntul Canaanului ve deveni țara în care se vor stabili cele douăsprezece triburi israelite ; prin David și Solomon poporul ales va atinge culmi de glorie și de putere (3 Regi 3, 13). «Dar vechile făgăduințe desemnau, dincolo de realizările terestre, în favoarea lui Israel «o moștenire veșnică» (Evr. 9, 15) [13].

Faptul că orice împlinire terestră era amenințată necontenit să se piardă fie din pricina infidelității poporului ales, fie din pricina unor conjuncturi nefavorabile în relațiile lui cu celelalte popoare, făcea să se nască în sufletul acestui popor sentimentul că niciodată realizarea unei făgăduințe nu corespunde întocmai cu ceea ce el aștepta «împingînd spiritul omenesc mereu către ceva nou în a se transcende necontenit pe sine însuși» [14]. «Totul în Vechiul Testament se petrece ca și cînd ceva încă nu s-a realizat deplin, ceva care e mai mult făgăduință decît eveniment». Întreg Vechiul Testament este dominat de o tensiune spre viitor ; ceea ce vine este mai important decît ceea ce a trecut sau este prezent» [15].

Pe lîngă realitatea lor imediată, evenimentele Vechiului Testament deveneau un simbol a ceea ce trebuia să fie realizarea maximă într-un viitor îndepărtat, a dorinței din ce în ce mai presante din sufletul omului.

«La fel și persoanele Revelației : Moisi, judecătorii, regii, profeții etc., toți vor să spună : după noi vine cineva mai mare ca noi. Cel care trebuie să vină este cel care vine cu adevărat» [16]. Aceasta a fost starea de spirit a întregii revelații a Vechiului Testament pînă la ultimul mare profet care este trimis de Dumnezeu să arate în sfîrșit, pe Cel atît de mult așteptat, Sfîntul Ioan Botezătorul prin care timpul făgăduinței se varsă în cel al împlinirii desăvîrșite inaugurînd Împărăția cerurilor.

Făgăduința divină în Noul Testament. — Cuvîntul lui Dumnezeu, luînd trup omenesc și viețuind cu oamenii s-a descoperit lumii în Iisus Hristos, aducînd marea veste a înomenirii lui Dumnezeu și a îndumnezeirii omului. Emanuel cel făgăduit este acum o împlinire și numele lui este Iisus Hristos, adică Mîntuitorul, Unsul lui Dumnezeu (Matei 1, 21 ; Luca 1, 31) [17]. Cea mai mare făgăduință se împlinise.

Marele eveniment al venirii lui Mesia celui făgăduit se face simțit în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, de unde sosesc magii să se închine, iar sus, în ceruri, îngerii sărbătoresc marea taină a Întrupării. Bătrînul Simeon recunoaște numaidecît pe cel care era așteptarea și lumina neamurilor. Întreaga făptură este cuprinsă iarăși de freamătul prezenței divine, ca la începutul lumii.

13. J. Scharbert, art. *Promesse*, în «Encyclopedie de la Foi», vol. III, p. 495.
14. J. Moltman, *op. cit.*, p. 129.
15. Heinrich Friers, articolul *La Rèvèlation*, în «Mysterium Salutis», vol. I, p. 251. 16. *Ibidem.* 17. Y. Congar, *op. cit.*, p. 111.

Evangheliile nu sînt decît o mărturie a unui prezent în care un îndelungat trecut de făgăduinţă îşi găseşte realizarea definitivă. Dacă «făgăduinţa era Evanghelia în perspectivă, Evanghelia este făgăduinţă realizată» [18]. În Iisus Hristos, Dumnezeu se dovedea credincios în modul cel mai înalt, răspunzînd personal tuturor făgăduinţelor Sale. Dacă în Vechiul Legămînt întăreşte făgăduinţa, jurîndu-se pe Sine însuşi, în Noul Legămînt El răspunde făgăduinţei prin Sine (Gen. 12, 16; Evr. 6, 13). În Iisus Hristos făgăduinţa divină îşi află împlinirea deplină pentru că «în El locuieşte trupeşte toată plinătatea Dumnezeirii» (Col. 5, 9).

«El este tot ce omul aştepta, tot ce Dumnezeu a promis poporului Său; adevărul, viaţa, pîinea, apa vie, lumina, învierea, slava lui Dumnezeu» [19], este calea spre Împărăţie şi Împărăţia însăşi, este chemare şi este răspuns, Dumnezeu şi om, începutul şi sfîrşitul. «După ce Dumnezeu odinioară, în multe rînduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul» (Evr. 1, 1).

Iisus Hristos este purtătorul noilor făgăduinţe ale Noului Legămînt. — Iisus Hristos înseamnă «plinirea vremii» (Gal. 4, 4), dar nu şi sfîrşitul ei [20]. El inaugurează timpul «Împărăţiei cerurilor» dar această împărăţie este «asemenea grăuntelui de muştar» (Matei 13, 31), care creşte în timp şi se face copac mare încît vin păsările şi se adăpostesc în ramurile lui. «Timpul care îl precede, care duce către Hristos, reprezintă o tensiune crescîndă către El, pentru ca timpul care urmează lui Hristos să însemne o împlinire crescîndă în El» [21].

O primă parte a planului mîntuirii — înomenirea Fiului lui Dumnezeu — s-a săvîrşit; a doua parte — îndumnezeirea celor ce cred în el — se realizează necontenit, pentru că «starea universului cere nu numai ca Dumnezeu să se facă om, ci şi ca omul să se îndumnezeiască» [22].

Iisus Hristos, ca plinire a făgăduinţelor lui Dumnezeu este «centrul decisiv al întregii istorii [23] a mîntuirii, iar plinirea acestei istorii a mîntuirii presupune ea însăşi încă un timp, timpul eshatologic, în aşteptare, o aşteptare vie, aşteptarea în rugăciune exprimată prin acel «Maranatha» (1 Cor. 16, 22; Apoc. 22, 20): «Evenimentul Iisus Hristos include în el însuşi, în acelaşi timp, prezenţă şi aşteptare: acel «deja» şi «încă nu» [24] sau după expresia Sfîntului Ioan Evanghelistul «vine vremea şi acum este» (Ioan 4, 23). Între prima venire şi a doua se întinde

18. S. F. Prat, *op. cit.*, vol. II, p. 119.
19. Marie Leon Ramblot, *op. cit.*, col. 868.
20. «Τέλος» în l. greacă înseamnă şi scop şi sfîrşit. Hristos este „τέλος" (Apoc. 21, 6; Rom. 10, 4) în sensul de scop, ceea ce corespunde cu „ἀρχή" în sensul de origine şi nu de început (al doilea sens al cuvîntului „ἀρχή").
21. Pr. Prof. C. Galeriu, *op. cit.*, p. 67.
22. Olivier Clement, *Le Christ, terre des vivants*, Ed. Maine et Loire, 1976, p. 124.
23. Oscar Cullman, *Le salut dans l'histoire*, Neuchâtel, 1966, p. 283.
24. Heinrrich Fries, *op. cit.*, p. 269.

timpul parusiei în sensul prezenței tainice, Mîntuitorul fiind prezent în mod duhovnicesc și lucrînd din interior la înnoirea și transfigurarea lumii, pregătind-o pentru marea descoperire a slavei dumnezeiești în toată strălucirea sa, la a doua venire.

Și dacă în Iisus Hristos se continuă sub altă formă timpul așteptării, se continuă, de asemenea, și făgăduința ca lege intimă a oricărui timp viitor. Mîntuitorul este împlinire dar și făgăduință, făgăduințele făcute de El avîndu-și temeiul în împlinirea realizată în El a făgăduințelor anterioare.

Sfintele Evanghelii abundă în făgăduințe pe care Mîntuitorul le face tuturor celor din jurul Său ; însăși Evanghelia este marea făgăduință a Împărăției cerurilor, a cărei vestire trebuie să se facă tuturor neamurilor (Matei 24, 14) și în vederea căreia lumea Noului Testament primește de la Mîntuitorul cele nouă fericiri însemnînd tot atîtea făgăduințe ale unei fericiri duhovnicești pentru împlinitorii noii legi a iubirii adusă de Domnul Iisus Hristos.

Fericirea a treia în care celor blînzi li se făgăduiește pămîntul (Matei 5, 5), ne amintește de prima făgăduință făcută lui Avraam (Gen. 13, 17), cu deosebirea că pămîntul la care se referă această făgăduință a Noului Testament, este «pămîntul cel nou, în care locuiește dreptatea» (2 Petru 3, 13) și unde «moartea nu va mai fi» (Apoc. 21, 4).

Orizontul spre care făgăduințele Noului Testament îndreaptă lumea este acela al Împărăției cerurilor unde este fericirea veșnică (Matei 3, 2 ; 9, 12 ; 13, 11 ; Ioan 3, 5 etc.), fericirea celor chemați să fie fii ai lui Dumnezeu după har (Matei 5, 45 ; Luca 6, 35 ; 2, 36), în casa Tatălui ceresc (Luca 14, 23 ; Ioan 14, 2). Împărăția cerurilor a venit prin Iisus Hristos pînă la noi și fericirea veșnică poate fi gustată încă de aici de cei care au «iubit arătarea lui» (2 Tim. 4, 8). Totuși, ceea ce s-a arătat în Iisus Hristos este doar «începutul plenitudinii care statornicită în cea din urmă zi, nu se va mai sfîrși» [25]. Sf. Ioan Evanghelistul ; «acum sîntem fii ai lui Dumnezeu iar ce vom fi nu s-a arătat pînă acum, ci știm că atunci, cînd El se va arăta, vom fi asemenea Lui, fiindcă Îl vom vedea cum este» (1 Ioan 3, 2).

Dacă Vechiul Testament este dominat de făgăduința referitoare la Fiul lui Dumnezeu, Noul Testament, ca împlinire a acelei făgăduințe cuprinde la rîndul său o altă mare făgăduință : cea referitoare la trimiterea Sfîntului Duh care să fie Mîngîietor și păzitor al adevărului Întrupării și mîntuirii (Ioan 15, 26).

Lumea Vechiului Testament curge spre împlinirea făgăduințelor în Iisus Hristos, cea a Noului Testament merge spre plinătatea Duhului Sfînt, făgăduit de Mîntuitorul și care «umple totul în toate» (Efes. 1, 23). Prin făgăduința și venirea Sfîntului Duh, iconomia mîntuirii își atinge punctul final, apărînd ca iconomie trinitară. Ploaia harului Duhului Sfînt care a coborît în lumea curățită de sîngele Domnului nostru Iisus Hristos, a făcut să rodească o lume nouă : Biserica creștină, făgăduită

25. *Ibidem*, p. 292.

Apostolilor (Matei 16, 18), trupul tainic al Celui întrupat, în care Duhul Sfînt lucrează înfierea celor ce cred în Fiul lui Dumnezeu.

«O nouă realitate intră în lume, o alcătuire mai perfectă decît lumea : Biserica, fondată pe o dublă iconomie divină, opera lui Iisus Hristos şi opera Sfîntului Duh, două Persoane ale Sfintei Treimi trimise în lume» [26]. Calea Duhului spre lume este deschisă de Fiul pentru ca Duhul să conducă pe oameni la Adevăr, la Iisus Hristos şi la învăţătura Sa. Adevărul este treimic, întrucît Duhul Sfînt este, de asemenea, «Duhul Adevărului» (Ioan 4, 26), şi conducător al Bisericii către «tot adevărul» (Ioan 16, 13).

Biserica creştină apare ca o lume în care adevărul lui Hristos se mărturiseşte şi se trăieşte în Duhul Adevărului (Ioan 15, 26), prin care strigăm «Avva ! Părinte !» (Romani 8, 15). «Căci trei sînt care mărturisesc în cer : Tatăl, Cuvîntul şi Sfîntul Duh şi aceştia trei una sînt» (Ioan 5, 7).

Mîntuitorul nu numai că făgăduieşte pe Duhul Sfînt ci şi împlineşte această făgăduinţă la Cincizecime prin trimiterea Mîngîietorului făgăduit, marele învăţător al adevărului divin (Ioan 16, 13).

Sfîntul Simeon Noul Teolog afirmă că «acesta era scopul şi sensul întregii opere de mîntuire a lui Hristos : primirea Duhului Sfînt de către credincioşi» [27].

În Creaţie, Întrupare şi Cincizecime se revelează minunat «Taina veacurilor» (Romani 16, 25), Sfînta Treime.

Moştenitorii făgăduinţelor divine. — Dacă Avraam se distinge printr-o caracteristică specială şi anume credinţa, ca neam ales, fiii lui Avraam, pentru a fi recunoscuţi ca atare, trebuie să poarte amprenta credinciosului strămoş pentru ca să fie moştenitorii binecuvîntării (Gal. 3, 9).

Faptul că Ismael, deşi fiu legitim al lui Avraam şi întîi născut, este îndepărtat din lumea făgăduinţei (Gal. 2, 30), arată că mai puternică decît legea firii este cea a credinţei, singura care îndreptăţeşte înaintea lui Dumnezeu (Gen. 15, 6). Condus de acest principiu, Sfîntul Apostol Pavel prezintă (Evrei 11) o genealogie spirituală a lumii de pînă la Hristos, mergînd pe firul credinţei pînă la începuturile lumii şi mai departe (Efes. 2, 8).

Isaac, Iacob, Moisi, Ghedeon, Barac, David, Samuil şi toţi proorocii sînt fii ai lui Avraam prin aceea că păstrau neştirbită credinţa în Dumnezeu moştenită de la Avraam. Această credinţă face ca Rut, deşi moabiteancă după neam, să fie integrată în genealogia mesianică, pentru că a crezut şi a rămas credincioasă pînă la moarte Dumnezeului lui Israel (Rut 1, 16). Asemenea şi Rahab, crede şi mărturiseşte pe Dumnezeul lui Israel ca singur «Dumnezeu în cer sus şi pe pămînt jos» (Iosua 2, 11), fapt care, asemeni lui Rut, a făcut-o fiică a lui Avraam şi moştenitoare a făgăduinţei. Aşadar, principiul în baza căruia se moşteneşte binecu-

26. Vladimir Lossky, *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglisse d'Orient*, Paris, 1954, p. 153.

27. Citat după Paul Evdokimov, *Le mystère de l'Esprit Saint*, Paris, 1968, p. 87.

vîntarea divină este înrudirea spirituală cu Avraam, care odinioară păgîn fiind, este ales de Dumnezeu, iar el răspunde prin credință, prin adeziunea liberă și totală la chemarea adresată lui.

Dumnezeu este liber în a chema sau nu, iar omul este liber de a răspunde sau nu. Libertatea divină respectă pe cea umană, singura legătură valabilă între cele două noțiuni fiind credința ca expresie a unei întîlniri între Dumnezeu și om în cîmpul libertății depline. În momentul cînd se neglijează acest fapt esențial, relația făgăduință-moștenitor este anulată. Fariseii care au vrut să fundamenteze dreptul la moștenire numai pe baza legăturii de sînge cu Avraam, au fost excluși de la moștenirea Împărăției (Matei 8, 12) și în locul lor au fost chemate neamurile. Prin aceasta se reafirma libertatea lui Dumnezeu, care cheamă pe cine vrea, precum odinioară pe Avraam și singurul argument valabil rămîne tot credința, ca răspuns liber la chemarea divină.

Lumea Noului Testament este și mai mult confruntată cu condiția unică a moștenirii făgăduințelor-credință. Mîntuitorul însuși este Credinciosul prin excelență (2 Tes. 3, 3 ; Evr. 2, 17 ; 3, 2) și în același timp moștenire (Ps. 15, 5 ; 72, 25) și «Moștenitorul a toate» (Evr. 1, 2).

Toți cei care se adresează Lui ca să-i ajute și să-i izbăvească de suferințe și necazuri sînt mai întîi întrebați dacă au credință și în măsura în care posedă această virtute obțin mîntuirea căutată, fapt confirmat de Domnul Iisus Hristos prin cuvintele «Credința ta te-a mîntuit» (Marcu 5, 34 ; Luca 7, 50 ; Matei 9, 29).

Așa precum Mîntuitorul Hristos a fost credincios întru toate, îndeplinind voia Tatălui pînă la moarte (Filip 2, 8), la fel și creștinii dacă mărturisesc pe Iisus Domnul și cred în învierea lui, se vor mîntui (Rom. 10, 9) și vor dovedi înrudirea lor spirituală cu Mîntuitorul (Luca 8, 21). De aceea vor fi făcuți fii ai lui Dumnezeu, după har și «împreună moștenitori cu Hristos», Fiul iubit al Tatălui (Luca 3, 22).

Credința într-un singur Domn — Iisus Hristos și renașterea spirituală din apă și din duh — prin Botez (Efes. 4, 5 ; Ioan 3, 5), sînt semnul înrudirii cu Hristos Dumnezeu, al celor chemați prin El să moștenească împărăția veșnică (Ioan 3, 5). «Și celor cîți l-au primit, spune Sfîntul Ioan Evanghelistul, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fiii lui Dumnezeu» (Ioan, 1, 13), iar dacă sîntem fii, sîntem și moștenitori (Rom. 8, 17).

Dacă singura modalitate de a obține înfierea și moștenirea este credința în Evanghelia lui Iisus Hristos și Botezul, atunci toți oamenii sînt chemați la mîntuire, întrucît Evanghelia Împărăției se va propovădui în toată lumea (Matei 24, 14). Ultima poruncă pe care o adresează Mîntuitorul Apostolilor, după Înviere, se referă la universalitatea Evangheliei și a mîntuirii : «mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» (Matei 28, 19), iar Biserica creștină este o mărturie vie că făgăduința binecuvîntării «tuturor neamurilor» prin Iisus Hristos, făcută lui Avraam (Gen. 12, 3),

s-a împlinit întocmai și crește și rodește ca grăuntele de mușt ar din pilda evanghelică sub umbrirea Duhului Sfînt «Care plinește totul în toate» (Efes. 1, 23).

*

De la începuturile lumii, orice nouă zi sau oricare nou fapt este un dar al lui Dumnezeu, spre Care se îndreaptă creația și toate zilele și toate faptele sînt o chemare spre Cel care rămîne «mereu Același, ieri, astăzi și în veci» (Evr. 13, 8). Ceea ce unește un astăzi cu un mîine cu totul nou și necunoscut este făgăduința Celui care dăruiește că va adăuga darului dar și credința că după făgăduință urmează negreșit și darul pentru că puternic și credincios este Cel ce făgăduiește să și plinească (Evr. 11, 11, 19). Cel ce făgăduiește este Dumnezeu și cel ce plinește, tot El este. Odată împlinită făgăduința Tatălui în persoana Fiului Întrupat, o nouă făgăduință continuă legătura lui Dumnezeu cu lumea : făgăduința trimiterii Sfîntului Duh. Fiul făgăduiește și trimite în lume pe Sfîntul Duh să fie mărturie despre Fiul (Ioan 15, 26) și tot El făgăduiește un cer nou și un pămînt nou cînd Fiul Omului va veni pe norii cerului în slavă la sfîrșitul veacurilor și cînd își va întemeia Împărăția Sa cea veșnică (Matei 25, 31 ; Apoc. 21, 1 ; 22).

DOVEZI DE STATORNICIE ÎN CREDINȚA ORTODOXĂ ÎN SATELE GRĂNICEREȘTI DIN TRANSILVANIA ÎNTRE ANII 1762—1781*

Pr. Drd. Constantin Cojocaru

În prima jumătate a secolului XVIII în Transilvana se conturează conștiința națională a poporului român și conștiința dreptului său de a fi stăpîn și neatîrnat în țara sa. Aceasta pentru că românii din Transilvania duceau povara unei întreite asupriri : asuprirea socială, asuprirea națională și asuprirea religioasă, cea din urmă ca rezultat al unirii cu Roma, între 1698—1700, a unei părți a românilor din Transilvania.

Desele frămîntări și revolte ale românilor transilvăneni, cu caracter anticatolic, antifeudal și antihabsburgic, constituiau o problemă majoră pentru stăpînirea austro-ungară, între granițele căreia era inclusă, din 1699, Transilvania. Asupra țării s-au abătut represiuni sîngeroase între anii 1762—1764, în timpul cît generalul imperial Adolf Buccow a fost guvernator al Transilvaniei. Dar autoritățile habsburgice și-au dat seama, în această situație, că nu cu astfel de mijloace se poate face pace în această țară [1]. Ele au considerat că pot realiza măcar în parte acest deziderat prin înființarea unor regimente de grăniceri în răsăritul și sudul Transilvaniei. S-a hotărît ca aceste regimente să fie constituite din români uniți și secui localnici, militarizîndu-se astfel satele de graniță de la Rodna pînă în Banat [2]. Imperialii considerau că dînd românilor din zona de graniță anumite drepturi și avantaje, vor realiza liniștea în această parte a imperiului. Totodată se preconiza întărirea poziției Bisericii greco-catolice din Transilvania, punîndu-se condiția ca românii primiți în regimentele grănicerești să fie greco-catolici [3]. Statistica făcută de administrația austro-ungară între 1760—1762, din porunca împă-

---

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Niculae Șerbănescu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. *Istoria României*, compendiu, ed. a IIII-a, București, 1974, p. 197—198.

2. *Ibidem*, p. 198; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu, Pr. Prof. Șt. Lupșa, Pr. Prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1958, p. 317; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 259.

3. Carol Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764—1851*, București, 1973, p. 28 și 41—42; Gh. Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania*, București, 1962, p. 75.

rătesei Maria Tereza (1741—1780) a arătat că puțini români transilvăneni îmbrățișaseră unirea cu Roma [4].

Hotărîrea pentru înființarea regimentelor de graniță a fost luată de Curtea de la Viena în anul 1761 [5], iar cu îndeplinirea ei a fost însărcinat generalul Buccow.

Înființarea regimentelor grănicerești

Potrivit hotărîrii dietei din 1714, iobagii trebuiau să presteze «domnilor de pămînt» patru zile de lucru pe săptămînă (206 zile pe an), iar jelerii (zilerii), trei zile pe săptămînă (156 zile pe an) [6]. De aceea în 1761, cînd Curtea de la Viena a hotărît să înființeze regimentele de graniță din români transilvăneni, făgăduind numeroase avantaje, mulți iobagi au răsuflat ușurați. Avantajele promise erau următoarele : scăparea de iobăgie, trecerea sub ascultarea autorităților militare, scutirea de impozite în schimbul serviciului grăniceresc gratuit, dregători comunali proprii din rîndurile grănicerilor, judecarea lor numai de către tribunale militare, primirea unei solde militare de 2—4 florini pe lună, cît timp se aflau în serviciu. Astfel, Imperiul dobîndea aproape pe gratis mînă înarmată pentru păzirea graniței și pentru războaie [7]. Deși la început aceste făgăduieli au rămas numai pe hîrtie, mulți români au îmbrăcat sumanul grăniceresc, istoria supranumindu-i «cătane negre» [8]. Dar după cum am mai arătat, aceste regimente de grăniceri aveau și menirea să asigure triumful uniației. Țăranii primiți în aceste regimente trebuiau să fie sau să devină greco-catolici în momentul intrării în regiment [9]. Această metodă de schimbare forțată [10] a religiei era poruncită chiar de împărăteasa Maria Tereza [11]. Ofițerii regimentelor de grăniceri au fost, cel puțin la început numai de religie catolică [12] fapt ce l-a îndemnat mai tîrziu pe episcopul Grigore Maior (1773—1782) să ceară ca în fruntea acestor regimente de români să fie și comandanți de neamul lor [13].

---

4. Dr. Virgil Ciobanu, *Statistica românilor din Ardeal făcută de administrația austriacă la anul 1760—1762* (Copiată din Arhiva de război din Viena), Cluj, 1926. Dr. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 123.

5. Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 74—75.

6. Constantin C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, București, 1967, p. 56.

7. Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 74—75.

8. *Ibidem*; Sandu Manoliu, *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1930, p. 32—33.

9. Carol Göllner, *op. cit.*, p. 28 și 41—42; Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 75.

10. *Ibidem.*

11. C. Göllner, *op. cit.*, p. 30 și nota 20 de la p. 197, cu bibliografie.

12. *Ibidem.*

13. *Ibidem*, p. 30 și nota 19 de la p. 196, cu bibliografie și p. 42—43.

Generalul Buccow, executorul prea zelos al ordinelor Vienei, avea de militarizat și deci de trecut la unirea cu Roma partea cea mai constant ortodoxă a transilvănenilor, adică cea învecinată cu Moldova și cu Țara Românească. De aceea de multe ori a fost nevoit să facă mari dislocări de populație, aducînd greco-catolici din Cîmpia Transilvaniei în locul ortodocșilor mutați din zonele militarizate [14].

Grănicerilor le revenea și sarcina să rupă orice contact al românilor transilvăneni cu frații lor de peste Carpați [15]. Iată ce declara în această privință contele austriac Hatzfeld : «Din punct de vedere politic, este de dorit ca românii din Ardeal să se creadă a fi uniți, ca astfel să fie seduși să încline mai mult spre Domnul lor decît spre o putere străină» [16] (Țara Românească sau Moldova, *n.n.*). Dar încercările de a îndepărta pe românii transilvăneni de credința strămoșească și de frații de același neam și limbă au produs tocmai reacția inversă, așa încît aceste două deziderate niciodată nu s-au împlinit.

Cîteva observații asupra comunelor din zona regimentului românesc II de grăniceri cu sediul la Năsăud

Am văzut că generalul Buccow trebuia să militarizeze partea cea mai constant ortodoxă a transilvănenilor, fapt care reieșea și din statistica făcută de administrația austriacă între anii 1760—1762, statistică despre care am mai amintit. Autorii acestei statistici s-au străduit să îndrumeze spre credința greco-catolică pe cît mai mulți români, căutînd astfel să pregătească drumul și pentru înființarea regimentelor de graniță. Dar românii din zona de graniță s-au declarat în masă ortodocși, fapt pe care recenzorii austrieci s-au găsit nevoiți să-l consemneze în statistică.

Din Valea Rodnei erau propuse pentru militarizare comunele : Rodna, Maieru, Sîngeorz, Leșu, Ilva, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrișoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplaiu, Poieni, Găureni, Runc, Zagra, Mititei și Mocod, iar din Valea Sieului : Nușfălăul și Sîntioana. Mai tîrziu li s-au adăugat și altele [17].

Despre aceste comune, statistica menționează și ne informează că, după cum declarară locuitorii, în toate cele 21 comune din Valea Rodnei nu s-au știut de unirea cu Roma pînă în 1760. Ei nu știau cînd s-au făcut preoții lor uniți ; în anul 1760 în majoritatea acestor comune au sosit scrisori de la călugărul Sofronie (de la Cioara), îndemnîndu-i să nu primească unirea. În urma acestor scrisori ei au închis bisericile. Comunele Mititei și Ilva, cu tot cu preoți, se declară ortodoxe, iar din comunele : Rodna, Runc, Zagra, Găureni, Poieni, Suplaiu, Leșu, Vărarea, Rebra, Rebrișoara, Macod, s-au declarat uniți numai preoții. Locuitorii

14. *Ibidem*, p. 29 ; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317.

15. C. Göllner, *op. cit.*, p. 28 și 58 ; *Istoria României*, ed. Academiei R.P.R., vol. III, București, 1963, p. 514.

16. Dr. V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 7.

17. Virgil Șotropa, *Regimentul grăniceresc năsăudean*, în «Arhiva Someșană», Năsăud, 1925, nr. 2, p. 3 și 6.

din Zagra declară că la Paşti (1761) le-a slujit un călugăr (ortodox). Din toate aceste comune s-au declarat greco-catolici 80 de preoţi (15 numai din Zagra) şi 123 familii de credincioşi (din care 47 din Salva). Sătenii care s-au declarat greco-catolici, ca la Sîngeorz şi la Mocod, poartă mulţi nume de familie «a popii», deci sînt rude de ale preoţilor care primiseră deja unirea cu Roma. Toţi cei patru preoţi din Mititei, preoţii din Ilva, un preot din Feldru şi doi preoţi din Mocod au avut curajul să declare că rămîn în legea ortodoxă, chiar şi acum, după 60 de ani de la unirea cu Roma, perioadă în care nu a existat în Transilvania episcop ortodox (Recensămîntul (statistica) în această zonă s-a făcut în luna mai 1761, iar episcopul ortodox Dionisie Novacovici a fost instalat la Braşov în iulie, acelaşi an).

Concludente pentru statornicia ortodoxiei în această zonă sînt declaraţiile locuitorilor unor sate. Sîngeorzenii au spus : «Niciodată cu capul nu ne-om da uniţi» (29 mai 1761), iar judele satului a adăugat : «Dacă toţi neuniţii (ortodocşi) vor fi tăiaţi cu sabia şi din cauza aceasta se va nimici întreaga ţară, atunci şi ei, sîngeorzenii, pot pieri împreună cu ceilalţi ; totuşi vor avea avantajul că începutul nu se va face cu ei, deci vor avea încă timp să-şi apuce putinile şi să se mîntuiască pe înălţimile munţilor». Sătenii din Rodna «nu vreau să introducă legi sau datini nouă», iar cei din Maieru, la 30 mai, declarară : «Noi, cu satul întreg, fie orice va fi, voim să fim neuniţi. Pe preoţi îi vom ţinea pînă cînd Majestatea Sa ne va trimite în ţară un vlădică neunit, care apoi ne va spune să-i ţinem şi pe mai departe pe preoţi ori nu. În cazul acesta din urmă vom ruga să ni se dea alţii». Bistriţenii au declarat că dacă în ţară vor fi popii uniţi, ei pleacă în Moldova [18].

Trebuie menţionat şi faptul că în această zonă acţionau călugări şi preoţi moldoveni şi maramureşeni ortodocşi, cum a fost călugărul ce a slujit la Paşti 1761 la biserica din Rebra sau diaconul ortodox maramureşean Ioan Martinet, care îndemna la neunire pe fiii preoţilor din ţinutul Bistriţei [19]. Dacă adăugăm scrisorile călugărului Sofronie de la Cioara, aprigul luptător împotriva unirii, ne dăm seama de poziţia religioasă a românilor din zona Năsăudului, zonă în care în vara anului 1762 a început organizarea regimentului grăniceresc. Mulţi ţărani s-au înscris în acest regiment pentru a beneficia de avantajele promise, care însă întîrziau să se arate. În schimb proaspeţii grăniceri au aflat că Transilvania are din nou episcop ortodox, ceea ce le-a dat imbold în păstrarea legii strămoşeşti.

Răzvrătirea de la Salva

Militarizarea zonei Năsăudului a început în luna august 1762, cînd au fost trimişi ofiţeri de la Viena la Năsăud, să organizeze regimentul. Au fost militarizate comunele pe care le-am amintit mai sus. La 10 mai

18. Toate aceste informaţii le-am cules din: Virgil Şotropa, *Contribuţii la istoria bisericească*, în «Arhiva Someşană», Năsăud, 1937, nr. 21, p. 455—467.

19. Virgil Şotropa şi Al. Ciplea, *Documente bisericeşti*, în «Arhiva Someşeană», Năsăud, 1925, nr. 2, p. 47—48.

1763, considerîndu-se că munca de organizare s-a încheiat, generalul Buccow, cu o mare suită și însoțit de episcopul greco-catolic Petru Pavel Aron (1754—1764) a venit să primească jurămîntul grănicerilor năsăudeni și să le sfințească steagul. Aceste momente solemne au fost organizate la Salva, pe platoul numit «Mocirlă». Dar mare le-a fost mirarea și contrarierea cînd, din rîndul cavaleriei grănicerești ieși în frunte bătrînul Tănase Todoran din Bichigiu, care îndemnă pe grăniceri la nesupunere și la revoltă astfel :

«De doi ani (aproape) sîntem catane, adică grăniceri, dar carte n-am căpătat de la înălțata împărătească că sîntem oameni liberi. Ne-au scris ca iobagi, dăm dare și facem slujbe cătănești ; feciorii noștri vor merge pînă la marginile pămîntului să-și verse sîngele. Dar pentru ce ? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept ? Copiii să fie tot proști, ori vor învăța ceva, ori ba ? *Așa nu vom purta armele ca și sfînta lege* (religie, *n.n.) să ne-o ciufulească (batjocorească) tisturile (ofițerii imperiali).* Jos cu armele !...» [20].

De aici a pornit revolta. Grănicerii au alungat pe Buccow și pe ofițeri și s-au sfătuit să continuie revolta [21]. Se zice că bătrînul Tănase Todoran s-a dus la episcop și i-a spus : «Fătul meu, de unde ești ?» Acela i-a răspuns : «De la Blaj». «Dacă ești de la Blaj și împărăteasa ți-a dat domeniu, du-te acolo și stai liniștit, *nu ne tulbura pe noi în credința noastră*». După aceea l-a luat pe vlădică de mînă și l-a condus o bucată de loc ca să nu năvălească asupra lui mulțimea tulburată [22].

În scurt timp satele din Valea Rodnei au fost înțesate cu armată pînă la 12 noiembrie, cînd s-a publicat sentința celor inculpați, care au fost pedepsiți astfel :

1. Tănase Todoran din Bichigiu, frînt cu roata, «*pentru că a reținut pe oameni de la unire* și de la înrolarea în statul militar grănicerese».

2. Vasile Dumitru a Popii din Mocod, Mani Grigore din Zagra, Vasile Oichi din Telciu, spînzurați și trupurile neînmormîntate, pentru aceeași vină.

3. Alți 15 conducători de revoltă au fost grațiați de la spînzurătoare în schimbul a 6000 lovituri de vergi date de soldați, ceea ce tot moarte sigură a însemnat [23]. Aceste pedepse au făcut pe năsăudeni ca pe moment să refuze categoric intrarea în regimentele grănicerești. Mai mult decît atît, un grup de 45 alți revoltați merseră la episcopul ortodox Dio-

20. Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, 1762, în «Arhiva Someșană», 1938, nr. 74, p. 69—71 ; C. Göllner, *op. cit.*, p. 44—45 ; Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 132—133 ; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317 ; A. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, 1902, p.237—240.

21. Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 134 ; Cf. Virgil Șotropa, *Înființarea graniței...*, p. 69—71.

22. Virgil Șotropa, *Înființarea graniței...*, p. 69—71, C. Göllner, *op. cit.* p. 45.

23. Virgil Șotropa, *Înființarea graniței...*, p. 72—79 ; A. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici...*, p. 237—240 ; C. Göllner, *op. cit.*, p. 45—46 ; Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 134—135 ; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317.

onisie Novacovici și-l rugăm să primească satele lor în eparhia lui, înaintîndu-i și un memoriu, în care-și povesteau necazurile pricinuite de preoții uniți și de soldații catolici care umblau prin sate să-i tragă cu forța la unirea cu Roma. Memoriul îl încheiau astfel «Dacă Tu, Prea Sfinte Părinte, nu te vei îndura de noi și nu ne vei da ajutor și mîngîiere, nu ne mai întoarcem acasă, unde ne așteaptă închisoarea și pedepsele, ci pribegim în alte țări, unde putem să rămînem liniștiți» [24]. Episcopul Dionisie, datorită condițiilor impuse, nu a putut ajuta cu nimic pe petiționari, ci dimpotrivă, a fost obligat să-i îndemne să înceteze acțiunile lor împotriva unirii [25]. Memoriul a fost remis guvernului Transilvaniei, care l-a respins. Frămîntările au continuat în Valea Rodnei și în anul următor, încît generalul Buccow, exasperat, plănuia să-i omoare pe toți românii din acest ținut [26]. Duhul revoltei era întreținut și de trei ucenici ai lui Sofronie de la Cioara, popii Lazăr, Todosie și Efrem, care tocmai acum își făcuseră apariția în aceste părți și pe care guvernul voia să-i prindă cu orice preț [27]. În anul următor, 1765, un alt «agent» întreținea o vie agitație în aceste părți nordice ale Transilvaniei, îndemnînd pe iobagii români să treacă în Moldova [28].

Emigrările în Moldova

Într-adevăr, în această perioară, emigrările românilor transilvăneni peste munți cunosc un apogeu. La motivul religios — unirea cu Roma — și la cel politic — încercarea de deznaționalizare a românilor din Transilvania prin întreruperea contactelor cu cele două țări românești — se adăugau și motive materiale : clăcașii din Țara Românească și din Moldova munceau pe moșiile boierești cel mult 24 zile pe an, adică de 8,6 ori mai puțin decît iobagii din Transilvania [29].

Astfel, chiar din 1763, imediat după revolta de la Mocirlă și pînă toamna, emigrările din regiunile Rodnei și Bistriței au fost masive, trecînd în Moldova laolaltă grăniceri și iobagi [30]. Peste trei ani, adică în 1766, numărul familiilor fugite în Moldova din această zonă era de

---

24. *Supplex libellus deputationis Bistricianae non unitae ad episcopum Dionysium ddo 6/26 iunii 1763*, publicat de E. Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, vol. II, București, 1900, p. 229 ; citat după C. Göllner, *op. cit.* p. 46—47 ; vezi și Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317 ; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 56—57 ; M. Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, p. 82.

25. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317.

26. C. Göllner, *op. cit.*, p. 47.

27. Virgil Șotropa, și Al. Ciplea, *op. cit.*, p. 50.

28. Matei D. Vlad, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (secolele XV—XVIII)*, București, 1973, p. 89 ; cf. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Calimachi*, vol. II, București, 1903, p. 472.

29. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 56.

30. E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. II, p. 230 ; I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, în «Analele Academiei Române», seria a II-a, tomul XXXVII, 1914—1915, Memoriile secțiunii istorice, București, 1915, p. 834 ; C. Göllner, *op. cit.*, p. 47 și notele 42, 43 și 44 de la p. 200, cu indicații bibliografice ; Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 88.

24.000 [31]. După ocuparea Bucovinei de stăpînirea austro-ungară (1775), mulți români din Valea Rodnei se îndreptară într-acolo. Un recensămînt din Bucovina, făcut în 1778 arată, printre cele 1200 familii emigrate din Transilvania, 410 familii de grăniceri [32]. Refugiații din anumite sate au plecat cu tot cu preoți. Printre aceștia aflăm și preoți din satele grănicerești : Zagra, Maier și Ilva. Motivul declarat al emigrării acestor preoți era : «schimbarea credinței» [33]. La această pribegie au fost determinați și călugării transilvăneni ale căror mînăstiri fuseseră distruse de Buccow. Astfel, la începutul secolului XIX la Mînăstirea Neamț numărul călugărilor «ungureni» (transilvăneni) era cu mult mai mare decît al pămîntenilor [34].

Regimentul românesc I de grăniceri cu sediul la Orlat nu a mai putut fi înființat de generalul Buccow, care muri în mai 1764 [35], ci de succesorul său, generalul Ziskovic [36], sub guvernatorul Andrei Hadik (1764—1767). Din cauza împotrivirii țăranilor, abia au putut fi militarizate 18 comune, și anume : din Țara Bîrsei : Țînțari și Tohanul ; din scaunul Sibiului : Orlat (sediul regimentului), Jina și Veștem [37] ; din districtul Făgărașului : Vad, Șinca, Ohaba, Mărgineni, Sebeș, Copăcel, Bucium, Dejani, Lisa, Netot, Pojorîta, Arpaș și Vaida-Recea [38]. Ulterior regimentul s-a mărit, așa încît în 1773 îi aparțineau 82 de sate [39].

Și în această zonă militarizarea îmbinată cu impunerea unirii cu Roma a întîmpinat o puternică rezistență. Constrîngerea locuitorilor la schimbarea credinței lor era socotită de aceștia ca abandonarea «neamului și a legii», iar dislocarea lor și mutarea în alte ținuturi a dus la grave conflicte [40]. Prin memorii și prin viu grai ei arătau că sînt locuitori de baștină ai Transilvaniei, fiind «rămășițele vechilor daci» [41].

În sprijinul ortodoxiei transilvănene au venit călugării din Țara Românească, care au «inundat» ținutul, îndemnînd poporul să-și păstreze legea și să nu asculte de preoții noii confesiuni [42]. De aceea nu e de mi-

31. N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor*, vol. II, București, 1896, p. 189 ș.u. ; I. Nistor, *op. cit.*, p. 855 ; Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 135 ; Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 88 și 90—91.

32. I. Nistor, *op. cit.*, p. 861 ; Idem, *Bejenarii ardeleni în Bucovina*, în «Codrul Cosminului», Cernăuți, 1925, vol. II, p. 454 ; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 57 ; C. Göllner, *op. cit.*, p. 117.

33. M. Păcurariu, *Legăturile...*, p. 82—83 și nota 385, cu bibliografie.

34. Idem, *Mînăstirile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Banat în secolul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCIII (1975), nr. 1—2, p. 211.

35. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317.

36. C. Göllner, *op. cit.*, p. 53.

37. *Ibidem*, p. 56.

38. Ștefan Meteș, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930, p. 28.

39. C. Göllner, *op. cit.*, p. 56.

40. *Ibidem*, p. 53.

41. Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 50, cu bibliografie.

42. Eugen Gagyi de Eted, *Documente istorice : Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunitae anno 1805*, în rev. «Transilvania», XLII (1941), Sibiu, nr. 1 și 2, p. 39.

rare că sate întregi de frontieră și deci militarizate ca : Arpașul de Jos [43], Arpașul de Sus, Lisa [44], se mențin ortodoxe, fiind menționate ca tare la un nou recensământ din 1805 ; Tohănenii, scoși din sat, și-au ridicat alături un sat nou, ortodox ; satele din Hațeg, intrate mai tîrziu în regiment, au fost găsite și ele tot ortodoxe încă și pe la mijlocul secolului XIX [45]. Au fost zadarnice predicile și promisiunile preoților greco-catolici, puși de generalul Ziscovič să intervină pentru unire [46]. Cînd și-au dat seama că nu-și pot păstra legea strămoșească prin mijloace pașnice, românii au pornit la revoltă. La aceste revolte au participat și românii uniți care și-au dat seama că au fost înșelați. Astfel, în satul Copăcel, preotul unit Martin Grecu, împreună cu fratele său David, grănicer unit, la o paradă bisericească au îndemnat poporul la neunire [47] ; în satul Țînțari, 182 locuitori care s-au opus militarizării, au fost vînduți ca sclavi nobililor din comitatele învecinate [48]. Grănicerii din Orlat au incendiat mai multe case din sat cu ocazia unei inspecții a generalului Hadik. Cei mai hotărîți și mai porniți însă împotriva stăpînirii habsburgice au fost țăranii din Jeledinți (Hunedoara), care au depus armele și au dezbrăcat uniformele de grăniceri [49]. Iar cînd nici revoltele nu s-au dovedit de folos, mulți români au părăsit Transilvania, trecînd la frații din Țara Românească.

Emigrările în Țara Românească, la frații de la miazăzi de Carpați au fost identice și numeroase ca și cele spre Moldova. Spre Țara Românească au plecat, odată cu țăranii iobagi, numeroase familii de grăniceri. Un raport oficial din 20 mai 1777 pomenește de un număr de 659 de grăniceni care dezertaseră din regimentul nr. 1 din Transilvania [50]. Desigur că printre acești emigranți erau și locuitorii din Șinca, ce au plecat în Țara Românească cu preotul în frunte. Așa făcuse și preotul Bucur din Jina, ce a emigrat împreună cu fiul său de 5 ani, viitorul Naum Rîmniceanu [51]. Tot din Jina au plecat în Țara Românească 338 locuitori numai în anul 1765, iar în anul 1766 din districtul Făgărașului au fugit peste munți 1025 țărani [52].

Toate județele Țării Românești mărginașe cu Transilvania, dar mai ales județele : Argeș, Prahova, Muscel și Săcueni (județ istoric ce cuprindea părți din actualele județe Prahova și Buzău), au primit un număr însemnat de transilvăneni. De fapt satele în care ei s-au așezat se întind pe tot versantul carpatic [53]. La un moment dat numărul transilvă-

43. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 35.
44. *Ibidem*, p. 36 și 83.
45. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317.
46. C. Göllner, *op. cit.*, p. 53. 47. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 45—46.
48. C. Göllner, *op. cit.*, p. 54. 49. *Ibidem*, p. 120.
50. Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 89.
51. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 317 ; Unii autori propun drept loc al nașterii lui Naum Rîmniceanu, comuna Corbii din Muscel ; A se vedea studiul recent al doctorandului Alexandru Găină : *Din istoria legăturilor Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească. Personalități monahale transilvănene din veacul al XIX-lea în viața bisericească a Țării Românești* (cu bibliografie asupra problemei), în «Studii teologice», XXIX (1977), nr. 1—2, p. 92—93.
52. C. Göllner, *op. cit.*, p. 116—117.
53. Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 89—90 cu bibliografie în note.

nenilor în Principate era așa de mare încît în 1773 a deslănțuit strigătul localnicilor : «Toată Transilvania vine la noi» [54]. În Țara Românească, de emigranți se ocupa, din însărcinarea domnitorului Alexandru Scarlat Ghica (1766—1768), călugărul Sofronie de la Cioara [55], cel care condusese între anii 1757—1761 mișcarea antiunionistă din Transilvania. El era venit în Țara Românească din 1761.

Semnificativ e faptul că împreună cu românii ortodocși au trecut peste munți la frații de la miază-zi și un foarte mare număr de români greco-catolici. La începutul secolului XIX cifra urca la 12.000 de suflete [56].

Simțindu-se în siguranță între frații de aceeași lege, credincioșii plecați din Țara Bîrsei au contribuit la ridicarea mînăstirilor Predeal și Cheia de pe Valea Prahovei, iar un grup de călugărițe din Săcelele Brașovului au ridicat Mînăstirea Suzana. Și Mînăstirea Cocoș din Dobrogea tot de transilvăneni a fost întemeiată [57]. Emigranții ardeleni au ridicat și în numeroase sate din Țara Românească biserici de zid și de lemn [58]. Și aceasta pentru că pe meleagurile lor natale, bisericile ridicate de înaintașii lor erau răpite și predate uniților. În Transilvania în acel timp, nu numai oamenii, ci și bisericile se luau «la cătane» [59].

Românii din regimentele de grăniceri secuiești

Odată cu românii au fost militarizați și secuii din colțul de sud-est al Transilvaniei, organizați în trei regimente [60]. În aceste regimente au intrat și mulți români. Aceștia («schismaticii») au participat la revolte împreună cu secuii [61], iar cînd nu au mai putut suporta jugul greu, împreună au emigrat peste munți, mai ales în Moldova și Bucovina [62]. Pe truditorii gliei, indiferent de nație, i-a unit întotdeauna pămîntul care i-a hrănit și lupta comună împotriva nedreptăților.

Grănicerii bănățeni

În 1768 s-a înființat în Banat batalionul românesc de grăniceri care se întindea de la nord de Orăștie pînă la Caransebeș, cu 50 de posturi de cordon, iar mai tîrziu cu 96 posturi [63]. Împotrivirile față de militarizare

54. *Ibidem*, p. 89; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 56—57; cf. Dr. A. Bunea, *Episcopii...*, p. 89.

55. C. Göllner, *op. cit.*, p. 118.

56. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 58 și bibliografia din notele 1 și 2.

57. Pr. Prof. M. Păcurariu, *Mînăstirile...*, p. 211.

58. Idem, *Legăturile...*, p. 83—84.

59. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, vol. II, *Inscripții și însemnări* (Formînd vol. XIII din «Studii și documente cu privire la Istoria Românei»), București, 1906, p. 265; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu, și coautorii, *op. cit.*, vol. II, p. 318.

60. Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 75; cf. *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, București, 1961, p. 252.

61. C. Göllner, *op. cit.*, p. 50 și 52.

62. *Ibidem*, p. 117; I. Nistor, *Bejenarii...*, p. 454; Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 88 și nota 243, cu bibliografie.

63. C. Göllner, *op. cit.*, p. 57; Bujor Surdu, *Înființarea granitei militare bănățene descrisă de un martor ocular (1768—1773)*, în «Anuarul Institutului de istorie din Cluj», IV (1961), p. 259.

și de uniație au luat și în această zonă aceleași forme ca și în celelalte zone de frontieră. În anul 1772 mulți grăniceri fug în munți, iar în anul 1773 mișcări revendicative au loc printre grănicerii din Valea Almăjului și dinspre Rusca [64]. Dar merită menționat exodul care s-a produs în ziua de Paști a anului 1772. Fără îndoială, în urma unei înțelegeri prealabile, nenumărate familii din toate satele, de la Jupalnic (azi în componența orașului Orșova, județul Mehedinți) pînă la Armeniș (azi în județul Caraș-Severin) și-au părăsit casele și s-au refugiat în Țara Românească. Numai din Mehadia au plecat atunci 50 familii, fără a ține seama de sfatul preotului unit, care voia să-i rețină [65]. De ce au pribegit chiar în ziua de Paști? Răspunsul îl aflăm dacă facem apropierea cu situații similare din altă zonă a țării. Au plecat demonstrativ în ziua de Paști pentru că nu au vrut să primească anafora și «paștile» de la preot unit. Același refuz îl manifestaseră și credincioșii ortodocși din Valea Rodnei la Paștile anului 1761 [66].

După șiruri întregi de răzvrătiți și revendicări, grănicerii români au căpătat și unele drepturi. Astfel, ei au scuturat primii lanțul iobăgiei. Apoi, printr-o patentă imperială din 16 martie 1764 s-a dat și grănicerilor români merituoși dreptul de a ocupa posturi de comandă în regimente. Așa se face că nu peste mult timp se alcătuiește un corp de ofițeri români de graniță [67]. Dar laurii care trebuie să încununeze memoria celor de atunci, sînt dovezile de statornicie în credința ortodoxă. Această statornicie a românilor ortodocși a determinat autoritățile austro-ungare de la Viena ca, pînă la urmă, să îngăduie primirea în regimentele de grăniceri și a ortodocșilor [68]. Aceasta, bineînțeles, a făcut ca mulți dintre românii uniți, doar formal, să se declare din nou ortodocși, ceea ce a intensificat propaganda autorităților Bisericii greco-catolice, dînd naștere unui nou șir de revolte și împotriviri. În timp ce autoritățile unite de la Blaj acționau prin represalii [69], împotriva ortodoxiei transilvănene, în sprijinul rezistenței ortodoxe vin «preoții și protopopii străini (ortodocși din Țara Românească și Moldova, *n.n.)* ce umblă din sat în sat și aduc cărți ortodoxe, care fac multe neajunsuri unirii». Aceasta este declarația episcopului greco-catolic Grigore Maior, din 1782 [70]. În acele vremuri, «sub scutul bisericesc, sub rasa de călugăr, sub denumirea de om bisericesc, au apărut... propagatori ai neamului românesc în toate părțile locuite de români», constata mai tîrziu C. Erbiceanu [71].

64. C. Göllner, *op. cit.*, p. 120; *Istoria României*, vol. III, p. 520.
65. B. Surdu, *op. cit.*, p. 261.
66. Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria bisericească...*, p. 455—470.
67. C. Göllner, *op. cit.*, p. 48 și 52.
68. Virgil Șotropa, *Regimentul...*, p. 7.
69. C. Göllner, *op. cit.*, p. 121.
70. V. Ciobanu *op. cit.*, p. 7.
71. C. Erbiceanu, *Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanul*, Academia Română, Discursuri de recepțiune, XXII, București, 1900, p. 5—6; citat de Episcop Dr. Antonie Plămădeală, în lucrarea: *Clerici ortodocși, ctitori de limbă și cultură românească*, București, 1977 (Supliment la rev. «Ortodoxia», XXIX (1977), nr. 1, p. 52.

În anul 1781 împăratul Iosif al II-lea (1780—1790) a dat edictul de toleranță, care asigura, printre altele, și liberul exercițiu al cultului. Considerăm aceasta tot ca un succes al luptei și jertfelor grănicerești. Revoltele ce au urmat în zonele militarizate au cerut tocmai respectarea acestui punct al edictului [72]. Încheiem aici trecerea în revistă a unor dovezi de statornicie în credința strămoșească a grănicerilor transilvăneni. Dar șirul rezistențelor și al împotrivirilor față de legea străină lor nu s-a încheiat decît odată cu întoarcerea românilor greco-catolici la sînul Bisericii Ortodoxe strămoșești.

Românii ortodocși din Transilvania «au interpretat uniația ca pe un atentat la legea strămoșească» și nu numai la credință, căci «lege» însemna la români a fi «ortodox și român» și «abzicerea de la una era privită ca o abzicere de la amîndouă» [73].

72. C. Göllner, *op. cit.*, p. 120.
73. Episcop Dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 56—57.

RELAȚIILE HUSIȚILOR CEHI CU PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI ÎN SECOLUL AL XV-LEA*

Drd. Leb Ioan Vasile

Mișcarea husiților din Boemia în secolul XV și dorința acestora de a se uni cu ortodocșii. — Primele decenii ale secolului XV au stat în Boemia sub semnul luptelor dintre armatele husiților cehi și cele catolice (1414—1434). Criza din sînul societății cehe se datora atît factorului social-economic, cît și celui politico-ideologic. În acest context se evidențiază, mai ales, trei elemente : sentimentul patriotic și dragostea pentru limba națională, opoziție față de germani și de limba lor și, opoziție față de papalitatea și limba latină [1].

Abuzurile eclesiastice au dus și ele la numeroase neînțelegeri între cehi și clerul catolic [2]. La acestea se adaugă și deosebirile doctrinare, germanii fiind adepții nominalismului, iar cehii ai realismului [3]. Arderea pe rug a lui Jan Hus, la Constanța (6 iulie 1415) și a lui Ieronim de Praga (1416) au constituit scînteia revoltei husite [4]. Timp de două decenii husiții cehi, conduși de Iacob de Stribro [5], Jan Želivšcy [6], Jan Ziska [7], Procopie cel Mare și Procopie cel Mic [8], au înfrînt în numeroase lupte armatele catolice ale împăratului Sigismund al Germaniei (1419—1437). Așa s-a întîmplat la 14 iulie 1420 la Vitkov, în 1421 la Nemecky Brod sau, în 1424, cînd husiții au cucerit Praga [9].

Ca reacție împotriva inovației catolice din secolul XII, ca laicii să se împărtășească numai sub forma pîinii, poporul ceh a început să primească Sfînta Împărtășanie sub ambele forme (sub utraque specie), adică sub forma pîinii și a vinului, la fel ca la ortodocși. Ei au primit, de aceea, numele de «utraquiști» sau cel de «calixtini» (de la calix= potir) adică adepți ai potirului [10]. Ei reprezentau radicalismul doctrinar

---

* Lucrare de seminar întocmită și susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. I. Rămureanu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Arthur Bernède, *Hus, Jan*, art. în «La Grande Encyclopédie», t. XX, Paris, 1949, p. 420; Milan P. Șesan, *Originea și timpul primelor traduceri românești ale Sf. Scripturi*, Cernăuți, 1939, p. 13, 15.

2. Arthur Bernède, *art. cit.*, p. 420. 3. *Ibidem.*

4. Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români în sec. XIII—XVI*, Sibiu, 1944, p. 81; Josef Macek, *Le mouvement hussite en Bohême*, Prague, 1965, p. 28.

5. Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală*, trad. de mitrop. Atanasie Mironescu, t. III, București, 1927, p. 150.

6. Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 81. 7. *Ibidem*, p. 105. 8. *Ibidem*, p. 106.

9. *Ibidem.* 10. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 150.

al mișcării husite, luptînd împotriva averilor bisericești, a odăjdiilor scumpe și cerînd oficierea Sfintei Liturghii în limba cehă [11].

Pe temeiul celor «Patru articole de la Praga», pe care le aveau încă din 8 iulie 1420, s-a realizat în 1433, pacea între calixtini și împăratul Sigismund al Germaniei [12] prin încheierea *Compactatelor* (tratatelor) de la Presburg (Bratislava) [13]. Pe lîngă confirmarea, cu unele modificări, a celor «Patru articole», tratatele mai prevedeau și dreptul husiților cehi de a-și alege un episcop. A fost ales Ioan Rokycana (1435—1471) [14], care era ajutat de Gheorghe de Podiebrad, guvernator (1452—1453) și apoi rege al Boemiei (1458—1471). Dar scaunul Romei nu a confirmat pe Rokycana ca arhiepiscop de Praga [15]. Din această cauză a reizbucnit conflictul între cehii husiți și Roma.

Pentru a cîștiga ajutor, husiții cehi s-au îndreptat către Constantinopol, cu care vor încerca să încheie o unire. Hotărîrea aceasta se baza și pe fondul comun dintre cehi și ortodocșii de tradiție cirilo-metodiană [16]. În cadrul acestei tradiții socoteau cehii și moartea martirică a lui Jan Hus și Ieronim de Praga, care au cunoscut ortodoxia [17] și, în special, lucrarea Sf. Ioan Damaschin. Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως = *Expunere pe scurt a credinței ortodoxe.*

Încă din 1420, husitul german Petro de Turnov, care studiase în Grecia felul de viață și rînduielile ortodoxe [18], le făcea cunoscute în rîndurile husiților, așa încît, în 1447, papa Nicolae V (1447—1455) se adresa astfel husiților: «Acceptînd totuși potirul, i-ați acceptat și pe greci» [19].

Husiții mai erau confruntați și cu o altă problemă: lipsa de preoți. Pentru a-și putea hirotoni preoți, erau nevoiți să facă drumuri costisitoare în străinătate. Însă refuzînd să îndepărteze potirul candidații lor reveneau adesea acasă nehirotoniți. Lipsa preoților devenea, astfel, pentru husiți o problemă vitală. De aceea, în 1447, au început să-și hirotonească ei înșiși preoți printr-o simplă punere de mîini [20].

În ianuarie 1450, cehii au cerut din nou recunoașterea lui Rokycana, fără ca Roma să aprobe [21]. Dimpotrivă, în 1451, Ioan Capistrano, călugăr fanatic, a atacat violent pe utraquiștii cehi, iar papa Nicolae V, în enciclica din 28 octombrie 1451 îi numea eretici [22].

În asemenea situație, utraquiștii cehi nu mai aveau ce spera din partea Bisericii Romano-Catolice. De aceea, Ioan Rokycana și Gheorghe

---

11. Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 81.

12. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 151; M. Paulova, *L'Empire Byzantin et les Tchèques avant la chute de Constantinople*, în «Byzantinoslavica», XIV (1953), p. 168. 13. *Ibidem.*

14. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 152—153; Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 203.

15. M. Paulova, *L'idée cyrillométhodienne dans la politique de Charles IV et la formation du monastère slave de Prague*, în «Byzantinoslavica», XI (1950), p. 174.

16. Idem, *L'Empire byzantin...*, p. 159. 17. *Ibidem*, p. 161.

18. *Ibidem*, n. 40. 19. *Ibidem.* 20. *Ibidem*, p. 169, n. 49.

21. *Capistranus Trumians*, Coloniae, 1970, p. 439, la M. Paulova, *art. cit.*, p. 169, n. 49.

22. I. Pulpea-Răm ureanu, *Ghenadie II Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci*, în «Ortodoxia», VIII (1956), nr. 1, p. 84.

de Podiebrad au trimis în 1451 la Constantinopol pe Constantin Platris [23], pentru a încheia o înțelegere politico-confesională.

Preotul husit Constantin Platris în delegație la Constantinopol. — Constantin Platris, numit și Tzeses-Anglikos și identificat, de cercetători cu Petru Payneus [24], a fost trimis la Constantinopol cu scopul de a se informa asupra posibilităților de apropiere dintre husiți și ortodocși. El trebuia să culeagă informații asupra situației Imperiului bizantin, să cunoască mai bine credința și datinile religioase ale ortodocșilor și să-și dea seama de atitudinea grecilor față de unirea proiectată. Despre toate acestea el trebuia să raporteze în fața Consistoriului utraquist din Praga, cînd se va întoarce din misiune. Delegatul husit a ajuns la Constantinopol pe la sfîrșitul anului 1451 și începutul lui 1452 [25].

Aici situația devenea tot mai îngrijorătoare. Împăratul Constantin XI Dragases (1448—1453) era constrîns tot mai mult de turcii care îi cuceriseră întregul imperiu [26]. Ajutoare din Apus nu primea [27], ci, dimpotrivă, papa îi cerea să proclame la Constantinopol, unirea florentină (încheiată la 6 iulie 1439), față de care poporul era ostil. Celelalte state nu luau în seamă pericolul turcesc și își vedeau liniștite de interesele lor.

În interior, împăratul bizantin trebuia să facă față luptelor politice dintre cele două partide religioase : cel unionist sau albaștrii și cel antiunionist, sau verzii, ori zeloții [28]. Antiunioniștii, conduși de Ghenadie Scholarios [29], reprezentau curentul național bizantin și erau susținuți și de patriarhii Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. Ierarhii antiunioniști s-au întrunit în 1443 la Ierusalim unde au declarat unirea florentină fără valoare și au depus și anatematizat pe patriarhul unionist Mitrofan II (1440—1443) [30]. În 1450, aceiași patriarhi răsăriteni s-au întrunit la Constantinopol și au depus pe patriarhul unionist Grigorie III Mammas (1445—1450) și au ales ca patriarh ecumenic pe antiunionistul Atanasie II (1450) [31]. Astfel, în 1451, cînd Constantin Platris a ajuns în capitala bizantină, situația devenise foarte grea.

---

23. «Petrus Anglicus, cognomine Payne dicebatur» (Petru Anglicus, zis Payneus). Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 190 ; M. Șesan, *op. cit.*, p. 21.

24. M. Paulova, *art. cit.*, p. 158, 170 ; M. Șesan, *op. cit.*, p. 30, n. 6.

25. Charles Diehl, Lisimaque Oeconomos, Rodolphe Guilland, René Grousset, *L'Europe Orientale de 1081 à 1453*, la G. Glotz, «Histoire générale», t. IX, Paris, 1945, p. 369 ; H. Evert-Kapessova, *La tiare ou le turban*, în «Byzantinoslavica», XIX (1953), p. 254—255.

26. Gustav Schlumberger, *La Siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turca en 1453*, VIII-e ed. Paris, 1926, p. 6 u. ; R. Guilland, *Les appels de Constantin XI à Rome et a Venise pour sauver Constantinople*, în «Byzantinoslavica», XIV, (1953), p. 227.

27. Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului, 1453*, Trad. Al. Elian, București, 1971, p. 76—77. 28. M. Paulova, *art. cit.*, p. 204.

29. I. Pulpea-Rămureanu, *art. cit.*, p. 81—86 ; M. Șesan, *La chaute de Constantinopole*, în «Bizantinoslavica», XIV (1953), p. 275.

30. Teodor M. Popescu, Teodor Bogodae, George Gh. Stănescu, *Istoria bisericească universală*, t. II, București, 1956, p. 104.

31. *Ibidem*, p. 105 ; M. Paulova, *art. cit.*, p. 205.

Cu toate acestea, Constantin Platris a luat repede contact cu ortodocșii. Deși era numit de către utraquiștii cehi «legatus noster» [32], el nu avea puteri depline pentru încheierea unirii, ceea ce l-a determinat să lucreze pe cont propriu [33]. E posibil că nici Rokycana nu va fi fost prea optimist în privința rezultatelor pe care Constantin Platris urma să le obțină la Constantinopol. Dorind să obțină de la greci hirotonirea unor preoți, Rokycana spera, în același timp, ca în acest mod să-l determine pe papă să-l recunoască arhiepiscop de Praga [34].

Întrucît identitatea trimisului ceh este puțin cunoscută, ne oprim asupra personalității acestuia. Deși există puține izvoare, cercetările istoricilor K. Höfler [35], F. M. Bartoș [36], R. Urbanek [37] și M. Paulova [38] au dus la concluzia că Constantin Platris-Anglikos este una și aceeași persoană cu Petru Payneus, un celebru teolog englez, fiu al unui lollard, partizan al lui Wyclif, fiind cunoscut sub ambele nume [39]. Încă din Anglia l-a cunoscut pe Ieronim de Praga pe cînd, acesta din urmă, își făcea studiile la Oxford. Și-au găsit repede puncte comune, datorită apropierii dintre cele două curente religioase : wiclefist și husit. Fiind însă nevoit, în 1413, să plece din Anglia, Constantin Platris ajunge, în 1415, la Praga, unde îl reîntîlnește pe Ieronim. În curînd devine un fervent susținător al husitismului încît, în 1419, se afla în Germania, unde încerca să împace doctrina valdensilor cu husitismul [40]. Avînd o cultură bogată și un deosebit talent de om de stat și diplomat, acesta a început să joace un rol tot mai însemnat în mișcarea husită. El era foarte apropiat conducătorilor husiți Jan Ziska și Procopie cel Mare.

Din 1451 Constantin Platris făcea parte din Consistoriul husit unde, cu caracterul său tradiționalist dar și realist, se străduia în chip neobosit să reunească într-un singur bloc toate fracțiunile husite, pentru a le îndrepta împotriva Romei. În această direcție se înscriu și violentele sale discuții doctrinare din 1429 cu Ian de Pribram, unul dintre husiții moderați și adversar al taboriților [41]. În același an, Constantin Platris a participat, alături de Procopie cel Mare, la tratativele de la Presburg (Bratislava), unde a apărat interesele husiților cehi înaintea împăratului Sigismund al Germaniei. Printre altele, Platris a spus : «Să știi, monarh muritor, că nu ideea profitului ne-a călăuzit să ne războim cu tine, ci noi ne împotrivim ție datorită adevărului lui Hristos» și îi atrăgem împăratului atenția astfel : «Nu te mira oare de loc faptul că, deși de zece ori mai puternice, armatele tale au fost măcelărite, surprinse și alungate de către o mînă de dușmani, alcătuită din simpli țărani ? Promite-ne egalitatea și domnia ta va fi binecuvîntată» [42]. Alături de alți delegați hu-

32. Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 192. 33. M. Paulova, *art. cit.*, p. 171.
34. *Ibidem.* 35. Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 191—192. 36. *Ibidem.*
37. *Ibidem.* 38. M. Paulova, *art. cit.*, p. 171.
39. Josef Macek, *op. cit.*, p. 28.
40. Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 79; 190; M. Paulova, *art. cit.*, p. 171, M. Șesan, *op. cit.*, p. 19, n. 2.
41. Mihail P. Dan, *op. cit.*, p. 190, n. 2; M. Paulova, *art. cit.*, p. 172.
42. Josef Macek, *op. cit.*, p. 64.

siți, Constantin Platris a participat, între 1432—1433, la Conciliul de la Basel (1431—1437) unde a apărat pe husiți și cerea ca preoții să nu mai posede averi [43]. Datorită poziției acestei delegații au putut fi încheiate, la 30 noiembrie 1433, așa numitele «Compactata» sau tratativele de la Basel cu care ocazie au fost acceptate cu cîteva modificări cele «Patru articole de la Praga», și anume : 1. împărtășirea, pentru cei adulți, să se administreze sub amîndouă formele, cu condiția ca ei să recunoască prezența lui Hristos sub fiecare dintre cele două forme ; 2. predica să fie liberă, însă predicatorii să fie recunoscuți de autoritatea bisericească și sub supravegherea episcopului ; 3. preoții pot să aibă bunuri materiale, dar trebuie să le întrebuințeze după cum prevăd canoanele și orice agonisiri nedrepte să fie socotite drept sacrilegiu și, 4. orice cleric cu păcat de moarte (săvîrșit mai ales public) să fie înlăturat, pe cît posibil, și să se pedepsească de către cei care au puterea cononică în acest scop [44].

Spirit întreprinzător, deosebit de activ, Constantin Platris era interesat de acțiunile taboriților care, în 1440, au refuzat să-l predea dușmanilor săi catolici și britanici. De aceea, între 1441 și 1444, Platris stă în strînse legături cu taboriții. Însă restaurația lui Gheorghe de Podiebrad, în 1448, dușman al taboriților, l-a obligat să părăsească Boemia [45]. După cum relatează Mihail P. Dan [46], este posibil ca, prin 1437, Constantin Platris să fi venit în Moldova. În acea vreme, prin 1433 el era în relații cu un oarecare «Johannes de Vlachia», de origine germană. Constantin Platris i-a ajutat acestuia să fie hirotonit preot de către episcopul Miculas din Pelhrimov, ca apoi să ajungă episcop de Basilea și apostol al valdensilor [47]. Avînd legături cu husiții din Moldova, încă din 1430 și 1432, cu siguranță a trecut pe la ei deoarece, vorbind de activitatea sa, în fața clericilor din Constantinopol, el amintea că a făcut mulți «aderenți în Moldova, Boemia, Anglia, Germania și Ungaria» [48]. Este însă tot așa de posibil, ca vizita lui în Moldova să fi avut loc în 1451, în drum spre Constantinopol, fără a putea afirma cu certitudine aceasta [49]. Prezența lui în Moldova este însă plauzibilă, avînd în vedere faptul că Alexandru cel Bun (1400—1432) i-a tolerat pe husiți, lăsîndu-i să se așeze în centre ca Roma, Bacău, Trotuș și Neamț. Unii istorici consideră chiar întemeierea orașului Huși de către acești husiți de la care i-ar fi rămas și numele. Mihai P. Dan respinge însă această ipoteză, susținînd că orașul Huși și-a luat numele de la un boier moldovean, anume Husul [50].

---

43. *Ibidem* ; Mihail P. Dan, *Sub flamura Taborului*, București, 1959, p. 285.
44. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 151.
45. Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români...*, p. 190, n. 82.
46. *Ibidem*, p. 193. 47. *Ibidem*, p. 193, n. 83.
48. M. Paulova, *art. cit.*, p. 172 ; M. Șesan, *op. cit.*, p. 14.
49. Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români...*, p. 279—281, n. 263.
50. *Ibidem*, p. 191, n. 82 ; 279—281, n. 263.

Ducînd cu el Evangheliarul Sfîntului Procopie de la Sazava [51], pentru a dovedi tradițiile cirilo-metodiene, Constantin Platris a ajuns la Constantinopol spre sfîrșitul anului 1451 sau începutul anului 1452. Data sosirii lui nu este sigură. Totuși majoritatea istoricilor sînt de părere că Platris a ajuns la Constantinopol cam în această vreme. Astfel, Mihail P. Dan [52] susține că trimisul ceh a ajuns în capitala bizantină, la începutul lui 1451 sau, începutul lui 1452. El se bazează pe scrisoarea Bisericii din Constantinopol, prin care aceasta răspunde propunerilor utraquiste. Scrisoarea, cu titlul «Epistola Constantinopolitanae Ecclesiae ad Bohemos scripta anno «MCCCLI» [53] (1451) poartă data de 18 ianuarie 1451, indictionul XV. Or, anului 1451 îi corespunde indictionul XIV, iar indictionul XV corespunde anului 1452, ceea ce înseamnează că traducătorul praghez a respectat data zilei, lunii și anului, așa cum se aflau în originalul grecesc, notînd indictionul XV, pentru a pune în acord indicația cu anul care era atunci la Praga, 1452 [54]. Tot acolo, Mihail P. Dan spune că «Payneus (Platris) va fi ajuns la Constantinopol pentru *prima oară* pe la începutul anului 1451 sau începutul anului 1452». Bazat pe alte izvoare, M. Paulova pune sosirea lui Platris la Constantinopol către sfîrșitul anului 1451 și începutul lui 1452, odată cu Bryenios trimisul împăratul Constantin XI Dragases (1448—1453) după ajutoare în Apus. M. Paulova socotește că trimisul ceh se afla cu siguranță la Constantinopol, la 18 ianuarie 1452 [55].

Odată ajuns în capitala Imperiului bizantin, Constantin Platris și-a dat seama că nu putea spera prea mult într-un ajutor din partea grecilor. Nu se putea pune, deocamdată, problema unirii între cehii husiți și greci, căci cercurile de la curte erau favorabile unirii florentine, pe care papa Nicolae V o cerea cu insistență printr-o scrisoare din 11 octombrie 1451. Cu toate acestea, Constantin Platris s-a decis să lucreze în scopul unirii husito-bizantine, găsind repede simpatii la antiunioniști [56]. Deși aveau de partea lor sprijinul poporului, aceștia nu reprezentau cercurile oficiale ale Bisericii grecești și, deci, nu puteau încheia o unire cu Consistoriul utraquist de la Praga. Totuși, Constantin Platris intră în legături cu ierarhii greci. Necunoscînd însă limba greacă, el nu putea discuta cu membrii clerului [57], de aceea a cerut probabil împăratului Constantin XI să-i faciliteze dialogul într-o altă limbă și să fie instruit în credința ortodoxă. Acesta l-a încredințat atunci lui Ghenadie Scho-

51. Evangheliarul Sazava-Reims, carte rară, a fost obținută de mitrop. Andrei Șaguna pentru Biblioteca Academiei Andreene din Sibiu, Cf. M. Șesan, *Ortodoxia cehă în sec. XI*, în «Mitropolia Ardealului», an. II (1957), nr. 5—8, p. 448, n. 11.

52. Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români...*, p. 191, n. 82.

53. *Ibidem*, p. 191, n. 82. 54. M. Paulova, *art. cit.*, p. 170.

55. *Ibidem*, p. 207 și 210—211.

56. *Ibidem*; M. Șesan, *La chute de Constantinople...*, p. 275—276.

57. M. Paulov, *art. cit.*, p. 208.

larios aflat în mănăstirea Pantocrator [58]. Aici Constantin Platris şi-a expus punctul de vedere şi dorinţa de a îmbrăţişa credinţa ortodoxă şi de a obţine, pentru compatrioţii săi, «Mărturisirea ortodoxă», pentru ca ei să o poată cunoaşte şi să urmeze exemplul său. M. Paulova se întreabă dacă dorinţa lui Platris era sinceră sau a făcut această declaraţie pe motivul că numai aşa putea obţine unirea? Întrebarea se argumentează pe baza afirmaţiei că ierarhii ortodocşi îl considerau pe ceh drept eretic, iar husiţii aveau o faimă proastă atît în Bizanţ cît şi în Europa apuseană. La Constantinopol era vie amintirea altercaţiei verbale din 1435 cînd la Basel Conciliul compara pe greci cu husiţii. Grecii s-au simţit jigniţi, aşa încît toate tratativele au eşuat.

Totuşi neîncrederea faţă de trimisul ceh a dispărut repede. El a purtat discuţii teologice cu Ghenadie Scholarios, abordînd cu mare interes problema adausului «Filioque» în Simbolul credinţei. În faţa acestuia, Constantin Platris a făcut o mărturisire de credinţă care arată că în acea vreme husiţii cehi nu aveau multe şi mari abateri de la dreapta credinţă. Mărturisirea lui se păstrează şi în lucrarea patriarhului Dositei al Ierusalimului «Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων» (Tomul dragostei asupra latinilor), editat la Iaşi, în 1698 cu preambulul Ἀπὸ τὸν λίβελον τῆς πίστεως ὃν ἔδωκεν ὁ Κωνσταντῖνος ἱερεὺς ἀπὸ Ἀγγλίας ἐμπόεμων ἐλθῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν» (După Mărturisirea de credinţă care a dat-o preotul Constantin din Anglia trimis la Constantinopol). Mărturisirea începe astfel: Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀμῖν. Ἐγὼ Κωνσταντῖνος Πλάτρις καὶ ἀλλοίως Τσέτσις Ἀγγλικός, ταπεινός καὶ ἀρχεῖος τοῦ Χριστοῦ ἱερεύς, τῇ Κωνσταντινουπολίμδι καθέδρα πατριαρχικῇ ἀξιωτάτῃ... (În numele lui Iisus Hristos, amin. Eu, Constantin Platris, sau altfel, Tzesis Anglicos, umil şi neînţelept preot al lui Hristos, către Prea Sfinţitul scaun patriarhal constantinopolitan...) [60].

După o prezentare a motivelor pentru care Platris a venit la Constantinopol este prezentată, în partea doua, însăşi mărturisirea de credinţă pe care acesta a făcut-o [61]. Diferenţele între această mărturisire şi credinţa ortodoxă sînt atît de mici încît există posibilitatea ca trimisul ceh să fi prezentat o mărturisire intenţionat corespunzătoare cu dreapta credinţă, pentru a putea ajunge la unirea cu ortodocşii. Mărturisirea arată că atît Filioque, cît şi formula Botezului, nu au constituit puncte care să împiedice misiunea lui Platris, deoarece acesta «s-a convins de justeţea învăţăturii ortodoxe» [62].

Mărturisirea trimisului ceh a fost adusă la cunoştinţa tuturor. Despre acest fapt aflăm dintr-o scrisoare a lui Ghenadie Scholarios, datată 27 noiembrie 1452, în care se arată că, încă din momentul întoarcerii lui Bryenios de la Roma (sfîrşitul lui 1451), a fost publicat de către antiunionişti un manifest împotriva unirii florentine şi a planurilor împăratului de a o proclama la Constantinopol. Ierarhii antiunionişti arătau că nu

58. George Scholarios, *Oeuvres complètes*, ed. par Louis Petit, X. A. Siderides, Martin Jugie, t. I, Paris, 1928, p. XII; I. Pulpea-Rămureanu, *art. cit*, p. 84.
59. M. Paulova, *art. cit.*, p. 208—209.
60. Dositheos, *op. cit.*, p. 320. 61. *Ibidem*, p. 321—325.
62. *Ibidem*; M. Paulova, *art. cit.*, p. 209; M. Şesan, *Originea...*, p. 30.

vor consimți niciodată la pomenirea numelui papii dacă nu se va ajunge mai înainte, la un acord cu episcopul roman, după principiile sinodale și potrivit învățăturii Sfinților Părinți [63]. Manifestul provenea de la sinodul convocat de împărat și în care a făcut o ultimă încercare de a obține consimțământul antiunioniștilor pentru proclamarea unirii.

La acest sinod a participat și Constantin Platris, care a luat cuvîntul, iar cauza pentru care a venit i-a fost luată în discuție. Informat de prezența trimisului ceh și de dorința acestuia, împăratul i-a acordat o alianță, cu scopul de a ajunge la înțelegere cu antiunioniștii. Cu toate acestea încercarea împăratului a eșuat iar sinodul s-a încheiat cu un protest împotriva unirii cu Roma. Aceste împrejurări au dat posibilitatea lui Constantin Platris să pronunțe la Constantinopol un înflăcărat discurs antipapal [64].

Cuvîntarea pronunțată în limba latină [65], a fost tradusă imediat în greceşte poporului, accentuînd revolta care stăpînea întregul oraș. Constantin Platris a fost primit în sînul Bisericii Ortodoxe iar ierarhii i-au dovedit o bunăvoință deosebită. Sinodul i-a înmînat Mărturisirea ortodoxă : Ἔκδωσις δοθεῖσα τῷ προειρημένῳ ἱερεῖ Κωνσταντίνῳ (Mărturisirea dată preotului amintit Constantin) [66], pe care acesta o cerea.

Ca și Mărturisirea trimisului ceh și aceasta se compune tot din două părți. Partea I conținea descrierea venirii lui Constantin Platris la Constantinopol, accentuînd dorința acestuia de a se uni cu ortodocșii, iar partea a II-a este chiar textul Mărturisirii respective.

Alături de Mărturisire, ierarhii greci au înmînat lui Constantin Platris și o scrisoare «Epistola Constantinopolitanae Ecclesiae ad Bohemos» (Epistola Bisericii Constantinopolitane către boemi) [67] prin care aceștia îi invitau pe husiții cehi să încheie unirea cu Biserica Ortodoxă : „ἔκρινεν αὕτη ἡ ἱεροαγία Ἐκκλησία γράψαι τὲ πρὸς ὑμᾶς καὶ πρὸς τῆν μετ'αὐτῆς ἕνωσι" (în același loc a hotărît această Prea Sfîntă Biserică să vă scrie și să vă invite în mod egal la unire) [68]. Ierarhii greci consimțeau în același timp la unele concesii față de cehi în ce privește riturile religioase și le promiteau că, îndată după încheierea unirii le vor trimite acestora un număr, satisfăcător de preoți : «καὶ μετὰ ταύτα σὺν ἐπιμελεία μεγίστη καί ἀγάπη προνοήσομεν περὶ πνευματικῶν ποιμαίνων καὶ ἐπισκοπῶν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν ποιμαίνον τῶν ὑμᾶς τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας καὶ τῷ παραδίγματι τῆς ζωῆς οὔ θλιβόντων» (și după această — unire — cu multă înțelegere și iubire vom lua măsuri pentru păstori sufletești și episcop care să conducă sufetele voastre și pe voi la cuvîntul adevărului și la învățăturile vieții care vă eliberează) [69].

Scrisoarea poartă data de 18 ianuarie 1452, ceea ce însemnează că spre sfîrșitul acestei luni trimisul ceh a plecat spre Boemia pentru a duce Consistoriului utraquist rezultatul misiunii sale. Cele două documente, Mărturisirea și scrisoarea, au fost redactate în numele Bisericii din Constantinopol, în acord cu Bisericile răsăritene. Sinodul s-a adresat

63. Ghenadie Scholarios, *op. cit.*, t. III, Paris, 1930, p. 173.
64. M. Paulova, *art. cit.*, p. 210—211.
65. Dositheos, *op. cit.*, p. 320—325 ; M. Paulova, *art. cit.*, p. 212.
66. Dositheos, *op. cit.*, p. 325—332 ; M. Paulova, *art. cit.*, p. 212.
67. M. Paulova, *art. cit.*, p. 209, 212. 68. *Ibidem*, n. 218. 69. *Ibidem.*

«puternicilor națiuni catolice din lumea întreagă și în special celor care viețuiesc în Apus, în îndepărtatele țări latine», fără a se adresa în mod direct cehilor. Mărturisirea grecilor începea astfel: «Sfîntul Sinod (folosind însă termenul σύναξις adunare, căci lipsea patriarhul Grigorie III Mammas), vorbind în numele scaunului patiarhal care reprezintă Biserica noastră, în unire cu consimțămîntul Sfinților Patriarhi ortodocși din Răsărit...» [70]. Ierarhii greci îl numeau pe Platris «nobil părinte și dascăl» iar pe Ghenadie Scholarios, care l-a instruit în învățătura ortodoxă îl socoteau «plin de înțelepciune dumnezeiască și omenească.

Semnatarii Mărturisirii Ortodoxe sînt: Macarie, mitropolitul Nicomidie, Ignatie al Tîrnovei, Iosif din Filipopole, Acaciu din Derko, apoi Sylvestru Syropulos și Theodor Agallianos, funcționari la catedrala Sf. Sofia și, la urmă, Ghenadie Scholarios [71], îndrumătorul lui Constantin Platris.

Spre sfîrșitul lui ianuarie 1452, trimisul ceh s-a înapoiat în Boemia unde duse cu el cele două documente amintite: promisiunea că, în cazul înfăptuirii unirii, li se vor face anumite concesii în ce privește riturile și asigurarea că vor primi preoți hirotoniți. Avînd în vedere între altele, și momentul istoric grec în care se aflau atît husiții cît și grecii misiunea lui Constantin Platris poate fi socotită drept un adevărat succes diplomatic.

Urmările convorbirilor lui Constantin Platris cu ortodocșii

Despre Constantin Platris nu se mai știe nimic pînă la 29 septembrie 1452, cînd este amintit în scrisoarea prin care Consistoriul utraquist din Praga le răspunde grecilor. Scrisoarea poartă titlul «Literae cleri ex Bohemia ad Graecorum Ecclesiam» (Scrisoarea clerului din Boemia către Biserica grecilor) și s-a păstrat la Praga [72].

Aceasta a fost adresată împăratului Constantin XI Dragases și «patriarhului Ghenadie» [73]. Această destinație constituie dovada că trimisul husiților și-a făcut o opinie personală despre situația de la Constantinopol. El știa sigur că Ghenadie Scholarios nu era patriarh, dar poziția pe care acesta o ocupa între ceilalți ortodocși l-a încredințat, probabil, că va deveni în curînd patriarh, cum s-a întîmplat (1454—1456; 1460—1464; 1464—1465) [74].

Unii cercetători sînt de părere că această adresă a scrisorii este expresia faptului că utraquiștii cehi nu puteau trata decît cu Biserica greacă oficială. Această scrisoare, împreună cu un răspuns al lui Rokycana, din 14 noiembrie 1452, intitulată «Revocatio Rokycanae a papa ad Graecos» (Apelul lui Rokycana contra papei către greci) au fost duse din nou, de către Constantin Platris, la Constantinopol. Un conteporan, Vanek Valecowsky relatează că scrisoarea Consistoriului utraquist a fost trimisă în Boemia de papa «pentru că i-a fost înmînată din mîinile grecilor». Prin ce căi, nu se știe. Probabil Platris a revenit la Constantinopol prin decembrie 1452, deși avea vîrsta de 70 de ani. Nu a rezolvat însă nimic fiindcă la 12 decembrie 1452 cardinalul Isidor a proclamat

70. *Ibidem*; Dositheos, *op. cit.*, p. 325. 71. M. Paulova, *art. cit.*, p. 213.
72. *Ibidem*, p. 220—221. 73. M. Paulova, *art. cit.*, p. 216.
74. Pulpea-Răm ureanu, *art. cit.*, p. 221—222.

unirea florentină la Constantinopol. După căderea capitalei bizantine sub turci, 29 mai 1453, documentul va fi căzut în mîinile partizanilor lui Isidor sau ale vreunui aderent al unirii. Conținutul răspunsului ceh constă într-o mulțumire oficială la invitația grecilor. El nu dă informații despre stadiul discuțiilor dintre cele două părți, aruncînd întreaga răspundere privitoare la tratativele de unire pe seama delegatului ceh. Membrii Consistoriului husit nici nu și-au depus semnătura pe această scrisoare. De aceea, în afară de Rokycana, este imposibil de a mai identifica și pe alții, deși se știe că aceștia existau [75].

Informațiile aduse de Platris la Praga au micșorat elanul cehilor de a se uni cu ortodocșii. Apoi, căderea Constantinopolului sub turci a făcut imposibilă această unire [76]. M. Paulova consideră că unirea nu se putea face nici din motive teologice [77], căci husiții erau puși în fața unor noi discuții teologice, în cazul cînd trebuiau să se unească cu grecii. Apoi atît timp cît Constantinopolul era guvernat de Paleologi, care depindeau de ajutorul latin, nu putea fi vorba de o unire a husiților cu Biserica greacă. Abia după căderea capitalei bizantine, atrăgînd și căderea partidei latinofile conducătoare, și o creștere a puterii opoziției al cărui conducător era Ghenadie Scholarios, sprijinitor al legăturilor cu husiții, se putea vorbi de o continuare a discuțiilor. În acest sens, curînd după 1453 se întîlneau la Praga cîțiva preoți greci care au venit să vorbească cu Rokycana. Ei aveau, desigur, un scop bine definit. La început, «Frații cehi» s-au gîndit să trimită la Constantinopol un mesaj. După discuția cu grecii veniți la Praga, ei au ajuns însă la concluzia că nu vor avea nici un avantaj dacă vor continua aceste discuții. Apoi, cu timpul, Rokycana și utraquiștii cehi au pierdut interesul pentru unirea proiectată. Ideea însă s-a păstrat. În secolul al XVI-lea se pomenește din nou de relații între husiți și ortodocși, cînd ramura poloneză a «Fraților cehi» și Biserica ortodoxă ruso-lituaniană voiau să formeze o coaliție între aristocrația protestantă și cea ortodoxă, pentru a îngrădi expansiunea cruciată a catolicilor lui Sigismund al III-lea, regele Poloniei (din 1587). Cu acea ocazie, husitul Bohumil Turnowsky amintea cu mîndrie relațiile cehilor cu bizantinii, la 1452, zicînd că «de atunci creștinii ortodocși doreau o unire cu discipolii lui Jan Hus» [78].

Din cele expuse am putut vedea poziția clară pe care o avea Biserica Ortodoxă în contextul evenimentelor din secolul XV. Faptul că husiții i s-au adresat în acele clipe grele dovedește că ea putea stimula pozitiv mișcările religioase ale Apusului. În același timp, arată cît de puternice erau tradițiile cirilo-metodiene în sufletul cehilor care, deși nu s-au unit, apreciau în chip deosebit Biserica Ortodoxă. Nerealizarea acestei uniri se datorește condițiilor extrem de grele existente în rîndurile husiților, precum și în sînul Imperiului Bizantin care la 29 mai 1453 își va încheia existența lăsînd drept continuator al tradițiilor sale Patriarhia ecumenică.

75. M. Paulova, *art. cit.*, p. 221—222. 76. *Ibidem.*
77. *Ibidem*, p. 223—224. 78. *Ibidem.*

ASPECTE ALE ANTROPOLOGIEI VECHIULUI TESTAMENT

Pr. Lector Dumitru Abrudan

Principalele elemente revelaționale despre om din Vechiul Testament au fost încorporate în ansamblul învățăturii creștine [1]. De aceea, spunem că antropologia Vechiului Testament stă la baza atropologiei creștine sau că se cuprinde organic în aceasta. În predica Mîntuitorului și a Sf. Apostoli întîlnim frecvent mărturii despre crearea omului, despre constituția sa dihotomică, despre menirea și valoarea sa luate din referatul biblic al lui Moise (Matei 19, 4—6 ; Fapte 17, 26 ; 1 Cor. 14, 45—47, etc.). Exceptînd aspectul soteriologic și cel eshatologic, mai puțin dezvoltate în Vechiul Testament, Noul Testament expune aceeași învățătură despre om, care a fost descoperită anterior prin Moise și profeți. Prin aceasta se adevereşte caracterul unitar al Revelației. Ambele Testamente formează o unitate indisolubilă, care este unitatea cuvîntului dumnezeiesc descoperit oamenilor [2]. Din punct de vedere dogmatic, Legea Veche își păstrează valabilitatea pentru totdeauna, deoarece este «Legea lui Dumnezeu» (Rom. 7, 22). Adevărul dumnezeiesc, unul și etern, se cuprinde deopotrivă în Vechiul și Noul Testament [3]. Descoperit, odinioară treptat, parțial și nedesăvîrșit părinților noștri prin profeți, ne-a fost împărtășit în mod deplin, definitiv și absolut prin Hristos (Evr. 1, 1) [4]. Astfel că Noul Testament își găsește justificarea în cel Vechi, iar Vechiul Testament își află împlinirea în cel Nou. Starea omului căzut, înregistrată ca o realitate tragică în Vechiul Testament (Gen. 3, 17—19), ne ajută să înțelegem conceptul neotestamentar de «făptură nouă în Hristos» — ἡ καινὴ κτυσις ἐν Χριστῷ (2 Cor. 5, 17). Fără a cunoaște trecutul omului, nu putem ajunge la o cunoaștere deplină a prezentului său, a stării de făptură renăscută în Hristos. Trecutul aruncă totdeauna o lumină asupra prezentului. Antropologia Vechiului Testament explică și face accesibilă antropologia Noului Testament.

---

1. Diac. Prof. Grigorie Marcu, *Antropologia paulină*, Sibiu, 1941, p. 282.
2. Pr. Prof. Vl. Prelipcean și Pr. Prof. Gr. T. Marcu, *Cuvîntul lui Dumnezeu în viața Bisericii*, în «Studii teologice», XXIII (1971), nr. 1—2, p. 31.
3. În aceeași măsură se cuprinde și în Sf. Tradiție.
4. Diac. Prof. N. Nicolaescu, *Studii biblice în Biserica Ortodoxă Română*, în «Studii teologice», XXIII (1971), nr. 1—2, p. 29.

1. Văzută în perspectivă, antropologia Vechiului Testament se caracterizează prin optimismul pe care îl degajă [5]. Deși accentuează slăbiciunea și culpa protopărinților noștri ca urmare a săvîrșirii păcatului [6], Vechiul Testament întrevede un viitor plin de speranțe. Starea de decădere a celor din Vechiul Testament nu este definitivă, pentru că «mînia lui Dumnezeu nu ține totdeauna» (Mihea 7, 18). El iubește îndurarea, iartă fărădelegea și trece cu vederea păcatele. Este «iubitor de oameni, milostiv, îndelung răbdător, plin de îndurare și de dreptate» (Exod 34, 6—7). Ca urmare, omul va redobîndi posibilitatea de a se ridica la o nouă stare de creștere spirituală cu ajutorul harului. Vremea redresării sale dobîndește contururi precise în previziunile profeților. Moise anunță ca o certitudine înfrîngerea lui satan, care a cauzat căderea lui Adam. Capul «șarpelui» va fi zdrobit (Gen. 3, 15). Mesia va șterge păcatele tuturor (Is. 53, 6, 11, 12). Prin jertfa Sa, omul va fi eliberat de legăturile morții. Eliberarea va fi un dar divin rezervat tuturor deopotrivă. Nimeni nu va fi lipsit de îndurarea lui Dumnezeu «Cel mult iertător». În acest sens, profetul îndeamnă : «Cei ce sînteți însetați, mergeți la apă, și cei care nu aveți argint, mergeți de cumpărați fără de argint și fără preț vin și grăsime» (Is. 55, 1). Mîntuirea va cuprinde marginile pămîntului (Is. 49, 6).

Hotărîrea divină de a săvîrși mîntuirea omului vine să confirme valoarea lui excepțională. Nimic din această lume nu este asemenea omului. El reprezintă «apogeul creației» [7]. Toate creaturile văzute se află ființial sub limita umanului. Vechiul Testament stabilește această demarcație valorică între om și restul creației. În cartea Genezei se spune că atunci cînd au fost aduse în fața lui Adam viețuitoarele create, pentru ca el să le dea nume potrivit cu firea lor, Dumnezeu a văzut că între ele nu era nici una care să-i fie omului pe potrivă (Gen. 2, 20). Înseamnă că, deși prin trupul său, omul se aseamănă cu acestea, prin suflet, el poartă în sine chipul lui Dumnezeu. Superioritatea omului rezultată din actul de creație este afirmată cu tărie în cartea Psalmilor. Impresionat de poziția deosebită pe care o ocupă omul, psalmistul întreabă : «Ce este omul că-ți amintești de el ? sau fiul omului, că-l cercetezi pe el ? L-ai micșorat cu puțin față de Dumnezeu [8] ; cu mărire și cu cinste l-ai încununat. L-ai pus pe dînsul peste lucrul mîinilor Tale. Toate le-ai supus sub picioarele lui» (Ps. 8, 4—6). Demnitatea umană este un reflex al măreției Creatorului. Dumnezeu însuși a hotărît ca omul să fie «splendoarea creației» și modelul după care să-și restructureze chipul, întreaga fire [9]. El

5. «Omul născut din femeie are puține zile de trăit, dar se satură de necazuri. Ca floarea, el crește și se veștejește și ca umbra el fuge și e fără durată» (Iov. 14, 1—2) ; «Omul e ca iarba ; zilele lui ca floarea cîmpului ; așa va înflori. Că vînt a trecut peste el și nu va mai fi și nu se mai cunoaște locul său» (Ps. 102, 15—16).

6. Sabatino Moscati, *Vechile civilizații semite*, traducere de Eugen Costescu, Editura Meridiane, București, 1975, p. 169.

7. Olivier Clément, *Questions sur l'homme*, Editions Stock, Paris, 1973, p. 45.

8. În traducerile făcute după Septuaginta avem : «L-ai micșorat cu puțin față de îngeri...».

9. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Spirit umanist și elemente de antropologie în gîndirea patristică*, în «Studii teologice», XXI (1970), nr. 5—6, p. 357.

l-a creat participînd activ la modelarea trupului său (Gen. 1, 20). I-a imprimat în ființă trăsăturile chipului Său : «Și l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său ; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut» (Gen. 1, 26—27). Chipul lui Dumnezeu în om înnobilează ființa umană și îi amplifică valoarea [10]. Am putea spune că, în general, toate creaturile aduse de Dumnezeu la existență sînt într-o anumită măsură purtătoare ale chipului Său, ale bunătății Sale, pentru că sînt bune : «Și a privit Dumnezeu la toate cîte făcuse și iată erau bune foarte» (Gen. 1, 31). Bunătatea este o însușire esențială a Ființei dumnezeiești. Prezentă în natura creată, bunătatea devine pecetea bunătății dumnezeiești imprimată în această natură. Dar, spre deosebire de restul creaturilor, omul reflectă în ființa sa o complexitate de alte însușiri, pe care numai Dumnezeu le posedă în grad absolut. El este înzestrat cu suflet rațional și liber. Rațiunea și libertatea îl distanțează pe om de făpturile neînsuflețite și îl apropie de Dumnezeu. Aceste calități întregesc în om chipul dumnezeiesc, care în celelalte existențe cunoaște doar o licărire pală.

2. În virtutea faptului că, potrivit Sfintei Scripturi, omul singur a primit darul deplinătății chipului lui Dumnezeu, el devine stăpîn și conducător al lumii. Descoperim aici o nouă dimensiune a destinului uman. Este dimensiunea slujirii față de lume, a responsabilității omului în raport cu lucrarea de «rezidire a lumii». După învățătura revelată a Vechiului Testament omul este chemat să desăvîrșească lumea prin lucrarea lui împreună cu Dumnezeu [11]. Lumea nu se află prin urmare în opoziție cu omul ci îl urmează întru toate, alcătuind cu el un singur trup. Universul sensibil — scrie un cugetător modern — prelungește trupul nostru, pentru că nu există discontinuitate între trupul lumii și trupul omului, lumea fiind corpul umanității [12]. Destinul lumii este legat de destinul omului. Această viziune despre relația strînsă dintre om și lume este superioară concepției unor filosofi antici păgîni, după care omul s-ar afla în antagonism cu lumea, trăind în sînul ei ca în exil. Dacă lumea ar fi un exil, n-ar putea fi concomitent și un leagăn al omului, deoarece atunci cînd îl creează pe om, Dumnezeu îi rînduiește ca mediu de existență această lume. În sînul ei îl așează ca să o stăpînească cu puterea spiritului său și să-i sporească necontenit frumusețea. Paradisul, unde și-au petrecut prima parte a existenței lor cei dintîi oameni, era o regiune foarte restrînsă de pe suprafața pămîntului. Porunca lui Dumnezeu era însă ca omul să se înmulțească și să ocupe tot pămîntul. Prin urmare, datoria lor era să extindă granițele Edenului, ale Paradisului deci, pînă la marginile pămîntului, adică să transforme întreaga lume într-un paradis. Dumnezeu a făcut începutul în ce privește evoluția creației Sale spre perfecțiune. Omul trebuia să continuie această lucrare. A intervenit însă păcatul și odată cu el pierderea stării de dreptate originară. Raportul omului cu Dumnezeu și cu natura înconjurătoare s-a deteriorat. Paradisul se desființează. Dispariția sa a fost consecința îndepărtării omului de

10. Olivier Clément, *op. cit.*, p. 41.
11. *Idem*, p. 42. 12. *Idem*, p. 149

idealul fixat de Dumnezeu. Dar acest ideal nu s-a anulat. Dumnezeu nu-şi schimbă planurile Sale. El rămîne constant în hotărîrile luate. Omul trebuia să recîştige ceea ce pierduse şi să pornească din nou spre ţinta asemănării cu Dumnezeu. Efortul ce i se cerea să-l facă era foarte mare. Dar, Dumnezeu, în bunătatea Sa nu-l lasă în părăsire. El îl face să întrevadă o nouă speranţă : va veni o vreme cînd «în locul spinilor va creşte chiparosul şi în locul urzicii va creşte mirtul» (Is. 55, 13). «Via îşi va da rodul ei şi pămîntul va da roadele lui, iar cerul va lăsa să picure rouă» (Zah. 8, 12). În această nouă ambianţă figura centrală rămîne omul, reînnoit în fiinţa sa. Tot ce se petrece cu el are semnificaţie universală. Spiritual, omul va ajunge să predomine totul [13]. El va fi în măsură să influenţeze în bine mersul vremurilor şi să amelioreze dezvoltarea naturii. În cartea numită Ieşire sau Exod avem un tablou cu o forţă de anticipaţie extraordinară. După ce părăseşte Egiptul, poporul ales se vede înconjurat din toate părţile de întinderea nesfîrşită a deşerturilor lipsite de viaţă. Prezenţa omului declanşează însă o serie de evenimente, care determină schimbarea condiţiilor de mediu. La intervenţia sa, stîncile se despică şi lasă să ţîşnească apă, iar cerurile se deschid spre a da mană şi prepeliţe. Lucrarea umană s-a săvîrşit, în această împrejurare, cu voia şi puterea Domnului, pentru că cele ce s-au făcut au fost minuni. Dumnezeu l-a ajutat pe om să-şi dovedească supremaţia asupra naturii şi viitorul se arată foarte promiţător pentru om. Profeţii întrevăd sosirea unor timpuri cînd «munţii şi colinele vor izbucni în strigăte de veselie înaintea voastră şi toţi copacii cîmpului vor bate din palme» (Is. 55, 12). Atunci omul va pune hotare întunericului şi va cerceta pămîntul pînă în cele mai depărtate adîncuri, «sfredelind piatra ascunsă în umbră şi beznă... Nimic de preţ nu va scăpa privirii lui» (Iov 28, 3, 10). Natura va recunoaşte în om pe stăpînul şi conducătorul ei. Ca un preot, aşezat de Dumnezeu spre slujire, omul va sfinţi totul prin lucrarea sa, mijlocind revărsarea harului şi a binecuvîntării dumnezeieşti peste întreaga fire.

3. Adevărul că omul este o existenţă unică în mijlocul lumii create, vine să confirme unitatea de fiinţă şi egalitatea tuturor oamenilor. Adam primul om, ocupă o poziţie excepţională în raport cu toţi oamenii, în el găsindu-se înglobată, potrivit Sfintei Scripturi, întreaga pleromă a umanităţii [14]. În acest temei, el este numit «părintele lumii» (Înţel. Solom. 10, 1), iar Eva — «maică a tuturor celor vii» (Gen. 3, 20). Din această pereche unică «a răsărit întregul neam al oamenilor» (Tobie 8, 6).

Sfinţii Părinţi pun în legătură monogenismul biblic cu monoteismul. Ei susţin că, precum există un singur Dumnezeu în cer, tot astfel omenirea alcătuieşte o unitate, provenind din singurul om creat de Dumnezeu la început [15].

13. Episcop Dr. Vasile Coman, *Probleme de atropologie creştină*, în «Mitropolia Banatului» anul XXV (1975), nr. 7—9, p. 328.
14. Sf. Grigorie de Nissa, *Despre crearea omului*, P. G., XLIV, 185 CD.
15. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia XXVIII la Faptele Apostolilor*, P. G. LX, 269.

Originea și destinul comun al tuturor oamenilor îi arată pe toți egali întreolaltă, beneficiari ai aceloraşi drepturi și supuși aceloraşi îndatoriri. Nu există indivizi, popoare sau rase umane superioare, sub raport ființial, și indivizi, popoare și rase umane inferioare. Egalitatea umană este un dat al Revelației. «Cel ce m-a făcut pe mine în pîntecele maicii mele — spune dreptul Iov — nu l-a făcut și pe robul meu? Nu este, oare, El singur care ne-a alcătuit în pîntece?» (Iov 31, 15). Deosebirile care se remarcă totuși, de la om la om și de la popor la popor, nu sînt deosebiri ființiale, ci se datoresc condițiilor diferite în care trăiesc unii și alții. Mediul își pune amprenta asupra omului.

De această unitate și egalitate a tuturor oamenilor se leagă o mare responsabilitate ce apasă asupra fiecăruia, în raporturile sale cu alții. Precum a așezat Dumnezeu în firea tuturor lucrurilor nevoia de a depinde unele de altele, tot astfel a rînduit și pentru oameni necesitatea armonizării intereselor particulare cu interesele colective.

Omenirea este o mare familie formată din popoare egale și libere, unite între ele printr-un țel comun: emanciparea spirituală și materială tot mai sporită [16]. După cum unui om nu-i este îngăduit să desconsidere sau să-și aservească pe un semen al său, tot așa un popor nu poate desconsidera sau reduce la starea de înrobire alt popor. Fiecare om și fiecare popor are dreptul să se simtă liber și să trăiască liber. Dreptatea și egalitatea sînt cerute nu numai în raporturile dintre oameni ca indivizi, ci și în viața internațională. Coexistența pașnică a națiunilor, cooperarea lor pentru binele și pacea întregii lumi constituie o viziune măreață a profeților. Isaia prevestește timpul cînd, pătrunse de respect unele față de altele, popoarele «vor preface săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în cosoare. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu vor mai face războaie» (Is. 2, 4). Unitatea deplină a oamenilor este roada păcii. La rîndul său, profetul Ieremia vorbește de înfrățirea cea mare a neamurilor bazată pe principiul egalității, cînd ele vor fi unite toate la un loc și «nu se vor mai purta după îndărătnicia inimii lor celei rele» (Ier. 3, 17). În cadrul marei familii a umanității, fiecare popor are locul său și specificul său care îl deosebește de alte popoare. «Cel Preaînalt — aflăm scris la Deuteronom 32, 8—9 — a împărțit moștenire popoarelor, cînd a împărțit pe fiii lui Adam. Atunci a statornicit hotarele neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu». Existența popoarelor fiecare cu dreptul său de moștenire, cu viața sa proprie și datinele sale este un indiciu că unitatea omenirii, despre care Vechiul Testament dă mărturie ca despre o realitate incontestabilă, nu este o «monotonie cosmopolită», ci se caracterizează ca o unitate în diversitate [17]. Credința în Dumnezeu Cel Unul, care va fi îmbrățișată de toate semințiile, după cum au prevestit proorocii, va întări unitatea dintre ele, fără a anula specificul care le diferențiază. În Sfînta Scriptură, idolatria și, în general, dezbinarea religioasă sînt socotite drept cauze ale fărîmițării unității și slă-

16. † Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Studii de Teologie morală*, Sibiu, 1969, p. 43. 17. *Ibidem.*

birii legăturilor firești dintre oameni. «Cîte cetăți ai — scrie profetul Ieremia — atîția sînt și dumnezeii tăi» (Ier. 2, 28). În epoca mesianică, mulți oameni vor lepăda credința lor politeistă și vor îmbrățișa monoteismul. «Atunci... va distruge Domnul pe toți dumnezeii pămîntului și înaintea lui se va închina fiecare de la locul lui, toți locuitorii ținuturilor celor mai de departe» (Sofonie 2, 11).

4. După învățătura Bisericii noastre viața este un dar la obîrșia căruia stă atotputernicia divină. Dumnezeu este izvorul vieții. El 'a făcut «să mișune apele de vietăți, ființe cu viață în ele... și pămîntul să scoată ființe vii, după felul lor» (Gen. 1, 20, 24). Viața omului este de asemenea o manifestare a bunătății Sale nesfîrșite. În cartea Genezei scrie: «Atunci luînd Domnul Dumnezeu țărînă din pămînt, 'a făcut pe om, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s-a făcut omul ființă vie» (Gen. 2, 7). Iov dă expresie aceleiași credințe cînd mărturisește că: «Mîinile Tale m-au făcut și m-au zidit... M-ai îmbrăcat în piele, m-ai țesut din oase și din vine, apoi mi-'ai dat viață și bunăvoința Ta și purtarea Ta de grijă au ținut vie suflarea mea» (Iov 10, 8, 11).

Dintre toate creaturile, numai omul este posesorul unei forme de viață superioară [18]. Existența sa se desfășoară concomitent pe două planuri. Cu trupul, el se supune legilor care guvernează întreaga lume materială, iar cu sufletul, tinde mereu spre cealaltă lume, a ființelor spirituale. Adevărul, binele, frumosul sînt valori spirituale pe care omul se străduiește să le transpună permanent în propria sa viață.

Ca dar de la Dumnezeu, viața omului are o importanță foarte mare. În desfășurarea ei se întruchipează planul lui Dumnezeu în legătură cu lumea. Dumnezeu a hotărît ca omul să trăiască în lume și să devină forța care să o dinamizeze. Omul nu se află prin urmare la întîmplare în această lume. El slujește, prin viața sa, un scop măreț: determină mersul întregii creații spre perfecțiune. În consecință, lezarea vieții omenești, înseamnă zădărnicirea planului lui Dumnezeu de a mîntui și sfinți lumea prin intermediul omului.

Creatorul suprem ne-a făcut responsabili față de propria noastră viață și în egală măsură față de viața semenilor noștri. Cînd Cain ridică viața fratelui său, Dumnezeu îi cere să dea seamă spunînd: «Unde este Abel, fratele tău». La pronunțarea pedepsei meritate de ucigaș, Domnul asociază și pămîntul privat de o existență umană ce și-ar fi adus contribuția personală la înfrumusețarea și desăvîrșirea sa. «Și a zis Dumnezeu: Acum ești blestemat de pămîntul care și-a deschis gura sa ca să primească sîngele fratelui tău din mîna ta. Cînd vei lucra pămîntul, acesta nu-și va mai da roadele sale ție; zbuciumat și fugar vei fi tu pe pămînt» (Gen. 4, 10—12).

Valoarea vieții umane impune nu numai grijă pentru apărarea și conservarea ei, ci și preocupare susținută de a o îmbunătăți continuu.

18. Jacques Maritain, *Sort de l'homme*, Neuchâtel, 1943, p. 32.

Este demn de om să se bucure de o existență în care să aibă asigurate condiții materiale și spirituale optime. «Iată ce este bine și frumos, scrie Eclesiastul: ... să trăiască omul bine din tot lucrul cu care se trudește sub soare în vremea vieții dăruite lui de Dumnezeu» (Ecl. 5, 17). Stările sociale nedrepte, în care unii erau obligați să ducă o viață plină de lipsuri și suferințe, în timp ce alții adunau prin abuz și exploatare bogății nenumărate, sînt condamnate în Vechiul Testament. Profeții și-au ridicat cu hotărîre glasul împotriva exploatatorilor nemiloși ai poporului. «Voi, voi ați pustiit via mea — acuză profetul Isaia — și prada luată de la cei sărmani se află în casele voastre. Pentru ce ați zdrobit pe poporul Meu și ați sfărîmat fața celor sărmani?» (Is. 3, 14—15). Munca cinstită, făcută cu chibzuială și abnegație, este garanția unei vieți demne și fericite (Pilde 10, 2, 5).

CUNOȘTINȚA PRE SCURT A ISTORIEI BISERICEȘTI (IX)*

ACUM ÎNTÎI AȘEZATĂ ȘI SCRISĂ PRE LIMBA ROMÂNEASCĂ
DE SAMOIL CLAIN IEROMONAHUL, ÎN ANUL 1789

Arhim. Prof. Veniamin Micle

Ce împărați au fost în suta șeasa. Carele cît au înpărățit ?
Și cu biserica lui D(umne)zeu cum au fost ? [1]

La începutul sutei a șeasa, la Țarigrad înpărățea [2] Anastasie, carele [3], ca să se așeze turburările cele făcute la hotarăle Schithiei [4], că Vitalian, mai marele oștilor de acolo, luoase arme asupra împăratului Anastasie, îndemnat fiind da catholici, carii foarte tare se plîngea că-i gonește cumplit, au scris la Ormisda, papa de la Roma, rugîndu-l să-i fie întru ajutor, măcar că, pentru eresul lui Evthihie care-l ținea, papa cu el nu avea înpărtășire. Încă nici cu Timothei, patriiarhul de la Țariigrad, nu se înpărtășea înpăratul atunci [5]. Iară murind Arhimandriitul din Mînăstirea lui D(umne)zeu, Timothei s-au dus acolo ca să pue alt arhimandrit în locul celui răposat. Ci cel ales arhimandrit [6] au zis, că el nu se va lăsa să se hirotonească de la om, carele [7] anathimatizăluiaște săborul de la Halchidon. Timothei i-au răspuns : *Tot, cel ce lapădă Săborul de la Halchidon să fie anathema !* După aceaia, de mînile lui s-au hirotonit arhimandrit. Atunci arhidiiaconul Ioan carele era maniheu, au început a ocărî pre Timothei, și alergînd la înpăratul, i-au spus. Anastasie, chemînd la sine pre Timothei, s-au pricit cu el, căci au lăudat săborul de la Halchi-
f 233 don. Timothei au tăgăduit ce au făcut și au îndrăznit a zice : / *Tot cel ce primește Săborul de la Halchidon să fie anathema !* Și așa l-au primit înpăratul la înpărtășirea sa [8].

În anul 511, în 6 a lui noemvrie, cînd țărigrădenii făcea rugăciuni și litii întru pomenirea zilei aceiia, în carea, căzînd ce-

---

* Continuare din revista «Studii teologice», nr. 5—8, anul XXIX (1977).

1. Acest subtitlu a fost adăugat.
2. Urmează cuvîntul : «*înpăratul*», șters.
3. Cuvîntul : «*carele*», intercalat.
4. Urmează text șters : «*Au cerut ajutorul lui Ormisda papei. Că Vitalian îndemnat au (fost) loat arme asupra înpăratului Anast(a)sie*» și înlocuit cu textul pînă la : «*Anastasie*».
5. Textul de la : «*au scris lui Ormisda...*», adăugat, și urmează text șters : «*Și cu Timothei patriiarhul încă nu se înpărtășea*».
6. Inițial a fost : «*iară acela*».
7. Urmează cuvîntul : «*aiurisea*», șters.
8. Textul de la : «*Și așa l-au...*», adăugat.

nuşe din cer, mare pagubă au făcut la toată ţara aceaia, din porunca înpăratului Anastasie, Platon, prefectul cetăţii Ţarigradului şi alţi cîţiva boiari, în biserică Sfîntului Theodor Sfaraclie s-au suit în amvon şi au cîntat Aghiosul adaos cu : *Cel răstignit pentru noi,* adică Sfinte D(umne)zeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, Cel ce Te-ai răstignit pentru noi, miluieşte-ne pre noi [9]. Norodul, mîniindu-se şi lăsînd rugăciunile, au fugit. Mulţi au cîntat Aghiosul fără de adaos şi au rămas cîntînd după obiceaiu [10] ; dintru aceasta, mulţi catholici au fost omoriţi în biserică, mulţi băgaţi în temniţă. Într-aceiaşi vreme, Timothei, patriarhul, la toate Bisericile au scris ca, în rugăciunile cele de obşte, cînd es cu litie, să cînte Aghiosul cu adaos. Unii, de frică, au ascultat ; iară călugării, fără de adaos cînta, carea auzind norodul striga : bucuraţi-vă pravoslavnici bărbaţi. De acolea, mare turburare s-au făcut. Norodul au alergat în piiaţ şi o parte rămîind acolo şi zioa şi noaptea cîntînd Aghiosul, altă
f 233 v parte umbla prin cetate, ca să omoară pre călugării aceia, carii asculta de înpăratul. Şi afară de alţii, aflînd [11] pre unul în casa lui Marin Sirului, i-au tăiat capul şi, puindu-l într-o prăjină, îl purta strigînd : *Iată vrăjmaşul Troiţei ;* că acela se credea că iaste începătorul al acelui adaos de hulă. Multe alte morţi s-au făcut. Căsile multora s-au aprins ; afară de altele şi a lui Marin şi a lui Pompei căsi au ars. Cheile cetăţii şi [12] steagurile cele de oaste s-au adus în piiaţ, unde tăbărîse catholicii. Chipurile şi icoanele lui Anastasie înpărat le-au lăpădat la pămînt [13] şi striga să aleagă alt înpărat ; şi unii poftea pre Vitaliian, maghistrul oastei, alţii cerea pre Areovind.

Pre Cheler şi pre Patrichie carii trimişi să aşeze turburarea, turburătorii, aruncînd ca grindinea pietri, i-au gonit. Înpăratul, din cetate, au fugit în Vlaherne şi s-au ascuns acolo, unde muiarea lui, înpărăteasa Ariana, destul l-au mustrat că s-au făcut pricină de atîtea răutăţi creştinilor. Mai pre urmă, ca să stîmpere ferbinţeala turbării norodului şi să-l plece spre milă, punînd jos coroana, au venit în ipodrom. Mulţi, pănă la [14] el, s-au
f 234 apropiiat, cîntînd Aghiosul / şi aducîndu-i Crucea şi Evangheliia, şi cerînd ca Marin şi Platon să se omoare. Anastasie au strigat prin vestitori, cum că se va lăsa de înpărăţie, ci cum că întru înpărăţie nu pot să încape mai mulţi de unul, şi numai unul poate să fie în locul lui. După aceaia, Mari(n) au făgăduit şi au jurat că va ţinea credinţa. Norodul de grab s-au mutat şi l-au rugat să ia coroana, şi s-au făgăduit că mai mult nimica nu va face. Întru acest chip, turburarea, după trei zile de cînd au eşit

9. Textul de la : «*adică Sfinte...*», adăugat.
10. Urmează cuvîntul : «*pentru*», şters.
11. Iniţial a fost : «*prinzînd*». 12. Urmează cuvîntul «*semnele*», şters.
13. Iniţial a fost : «*le-au aruncat la pămînt*».
14. Urmează cuvîntul : «*scaon*», şters.

la piiaț, s-au așezat și fieștecarele s-au dus la casa sa. Iară norodului nimica nu au făcut acea gîlceavă, că Anastasie nimica nu au ținut din cele ce au făgăduit, și pace nu au avut Biserica mai înainte de moartea lui Anastasie, carele în anul 518 au murit. În zioa aceea a lui iulie, noaptea, strălucind fulgerile și trăznind împrejur(ul) căsii înpărătești, înpăratul au început a se spăriia și au fugit din loc în loc, și mai pre urmă alergînd într-o căsuță, l-au aflat ai săi mort. Au crezut că l-au lovit trăznetul. De 88 de ani au fost bătrîn, și 27 au înpărățit.

Într-acea zi, în care Anastasie au murit, au ales înpărat pre Iustin. Amantie eunucul, prefectul cubicularilor, carele supt
f 234 v Anastasie / toate putea, mare sumă de bani au dat lui Iustin, povățuitoriul pretoriianilor polății, ca să înpartă boiarilor și norodului, să aleagă înpărat pre Theocrit, priiatinul său cel mai dinlăuntru. Iară Iustin, cu acei bani, șe-au gătit cale șie la scaonul înpărătesc, și pre Amantie și pre Theocrit i-au perdut. Iustin, cărturar nu era, dară era bun catholic; de 68 de ani au fost cînd s-au făcut înpărat. Muiarea lui se chema Lupicina, iară după ce s-au făcut înpărătească, norodul o au chiemat Evfimia.

Duminică, după alegerea lui Iustin, în 15 a lui iulie, patriiarhul Ioan, după obicei, intrînd cu cliricii săi în biserica cea mare și stînd lîngă scaon, au început a striga norodul: *Lungă viiață*[15] *patriiarhului! Lungă viiață înpăratului! Lungă viiață înpărătesii! Pănă cînd vom fi afurisiți? Pentru ce atîța ani nu ne*[16] *cumenecăm? Din mîna ta poftim să luo(m) Cumenecătura. Sue-te pre scaon; propoveduiaște norodului tău. Acum de vreo cîțiva ani poftim să ne cumenecăm. Catholic ești, ce te temi?*
f 235 *Sevir maniheu? Casele maniheilor să se sape / afară! Fără de zăbavă vestește sfîntul săbor! Sfînta Marie iaste Maica lui D(umne)zeu; cel ce tace, maniheu iaste. Credința Troiței biruiaște! Înpăratul, catholic iaste. Ce te temi? Lungă viiață noului Constantin! Lungă viiață noaio Elena. Iustine Auguste, tu învinge! Intră-ne în cetate!* Strigări de acestea zicea către patriiarh: *Au te du de aici, au aici stînd, vestește săborul de la Halchidon! Piiară Sevir maniheul, al doilea Iuda.* Patriiarhul le-au zis: *Frații mei, aveți răbdare pănă ce vom săruta Sfîntul Prestol, apoi vă voi face destul.* Deci patriiarhul cu cliricii intrînd în altar, norodul nu înceta a striga: *Mărturisim ție! De aici nu vei eși de nu vei anathimazălui pre Sevir. Juru-te, scoate afară pre cel necredincios;* Atunci patriiarhul, suindu-se pre amvon, au zis: *Știți, prea iubiților frați, cît de multe lupte am*
f 235 v *răbdat pentru credința catholicească, încă preot fiind, carea și astăzi, pănă la moarte, / o apăr. Nu trebue dară să strigați și să gîlceviți; nimica înpotriva credinței nu s-au făcut; nimene nu*

15. Urmează cuvîntul: «*înpăratului*», șters.
16. Urmează cuvîntul: «*înpărtășim*», șters.

cutează a anathematizălui sfîntul sobor. Toate săboarele care au întărit Simbolul de la Nicheia, şi mai ales aceste tri : Săborul de la Ţarigrad, Săborul de la Efes şi Marele Săbor de la Halchidon, le cunoaştem pravoslavnice. Norodul auzind aceasta, tot aşa au strigat în vro cîteva ceasuri şi au zis : *Fără de zăbavă vesteşte sărbătoarea Săborului de la Halchidon. Pănă la noapte*[17], *aici vom fi. Nu ne vom duce de aici, de nu voi vesti. Vesteşte să fie mîne sărbătoarea aceasta.* Patriiarhul au cerut ca să aştepte voia împăratului ci, silindu-l norodul, ca îndată să vestească sărbătoarea săborului, au ascultat. Şi Samuil Diiaconul, întru acest chip au vestit : *Facem ştire frăţiilor voastre cum că, mîne vom prăznui pomenirea Sfinţilor Părinţilor noştri e(pisco)pilor carii s-au adunat la Halchidon, şi împreună cu Părinţii cei din Săborul de la Ţarigrad şi din cel de la Efes au întărit Simvolul de la Nicheia. Într-această biserică ne vom aduna.* Acesta iaste înce-
f 236 putul praznicului / duminecii din luna lui iulie, care începe din 11 zile, în care prăznuim pomenirea sfintelor săboare. Ci norodul tot nu au încetat a striga, ci cu o gură cerea : *Întru această cîrtă de vreme să se anathematizăluiască Sevir, vrăjmaşul Troiţii ai al Părinţilor, carele au anathematizăluit Săborul de la Halchidon. Nu vom scoate piciorul din biserică, de nu vom auzi cu urechile acest anathema.* Atunci, patriiarhul Ioan, voind împreună e(pisco)pii carii era acolo, dintre carii doisprezece se numesc, au poruncit să se zică anathema lui Sevir, cu aceste cuvinte : *Toţi ştiu că au greşit Sevir, cînd s-au despărţit de această Sf(întă) Biserică. Drept aceia, noi, după învăţătura canoanelor şi a Părinţilor, pentru hulele lui, pre el, ca pre un străin şi osîndit îl ţinem şi-l anathematizăluim.*

A doua zi s-au făcut praznicul săborului de la Halchidon, şi la Liturghie s-au cîntat Aghiosul fără de adaos şi s-au cetit din diptici cele patru săboară de la Nicheia, de la Efes şi de la Halchidon, şi numele lui Evfimie şi a lui Machedonie, patriiarhi-
f 236 v lor de la Ţarigrad, şi a Sfîntului Leon, papa de la Roma, / şi tot norodul cu glas mare au strigat : Mărire Ţie, D(oa)mne.

Iustin înpărat, auzind de surparea carea s-au făcut la Antiohiia, prin cutremurul pămîntului, foarte s-au întristat şi mulţi bani au trimis ca să se direagă. În anul 527, simţindu-se aproape de moarte, au vestit pre Iustinian, nepotul său, înpărat, şi au poruncit de l-au încununat cu înpărăteasa Theodora muiarea, în zioa dintîi a lui aprilie, în anul 527. Şi Iustin, mai trăind încă patru luni, în zioa întîi a lui august au murit, de 77 de ani bătrîn, dintre care noao ani au înpărăţit.

Iustinian, cînd s-au făcut înpărat, au fost de 45 de ani şi au înpărăţit 39 de ani. Nu mînca multe bucate, nici dormea mult de multe ori noapte se scula şi umbla prin polată. În păresimi,

17. Iniţial a fost : «*astară*».

a treia zi mînca verdețuri selbatice, cu sare și cu oțet gătite, și de aceaia puține și fără pîne, și setea numai cu singură apă și-o stîmpăra. Mai înainte de ce s-au făcut înpărat, toate averile sale le-au dat bisericilor Sfinților Apostoli, care în curțile sale le-au zidit. Și acolo au întemeiat mînăstirea de bărbați foarte aleși.
f 237 Pre scurt, cu mare căldură și rîvnă ținea legea creștinească.

Iustinian înpărat, în al patruzecilea an al înpărăției sale, adecă în anul 566, în noemvrie au murit, de 84 de ani bătrîn. Măcar că iubirea de argint și ușurătatea minți și nestatorniciia lui [18] Justinian, și înpărăției și Bisericii mult au stricat, însă tot, pentru multe lucruri mari și norocite, și pentru biruințele ce au făcut asupra varvarilor, și pentru țerile care iarăși le-au supus înpărăției, luminat nume șe-au agonisit, că au luoat Roma și Africa de la gothi, și alte țeri [19]. Cu grija lui Iustinian, multe biserici, în toată înpărăția, s-au zidit, care pre amăruntul le scrie Procopie; numai în Țarigrad, 31 numără, care unele din temelii le-au zidit, altele le-au dires. Între toate acestea, mai vestită iaste biserica cea mare a Sfintei Sofia, carea și pănă astăzi stă și o țin turcii. Multe căsi, și pentru străini și pentru bolnavi, au făcut. Multe legi bune Bisericii au dat. Și au tocmit carte de legi înpărătești, carea și astăzi iaste vestită [20]. Însă cu toate acestea, nesățioasa poftă a cerca și a ispiti de au căzut în eresul celor nestricați, carii zicea că trupul D(o)mnului din pîntecele
f 237 v Mariei iaste nestricăcios, și nici o / mutare sau patimă firească nu au avut [21], nici foame, nici sete, și această învățătură scrisă o au trimis la toți e(pisco)pii să o iscălească, și pre mulți e(pisco)pi, carii nu au vrut să se iscălească, i-au trimis în izgonire, între carii cel mai vestit era Sf(întul) Evtihie, patriiarhul Țarigradului, carele bărbățește au stătut înpotriva înpăratului.

După Iustinian, întru înpărăție, au urmat Iustin cel Tinăr, nepot de soră a lui Iustinian; muiarea lui, Sofiia, au fost nepoată Theodorei înpărătesii, muerii lui Iustinian. Iustin înpărat, cît s-au încununat de Ioan patriiarhul, au plătit datoriile de bani care le-au făcut Iustinian, și pre e(pisco)pii cei din izgonire i-au chemat îndărăt, la scaonele sale, afară de Sf(întul) Evtihie, patriiarhul Țarigradului. Poruncă, pentru credință, au dat la toți creștinii, îndemnîndu-i să se întoarcă la unirea Bisericii. Credința o spune, și taina Sfintei Troițe și a întrupării înpotriva eresurilor de atunci o tîlcuiaște. Acea poruncă, fiindcă cuprin-
f 238 dea credința cea pravoslavnică, / la toți catholicii au fost primită. Iară cei despărțiți de Biserică, nu s-au întors la Biserică, pricinuind cum că, chiiar iaste într-acea poruncă să rămîe toate

18. Textul de la : «*și ușurătatea...*», adăugat.
19. Textul de la : «*că au luoat Roma...*», adăugat.
20. Textul de la : *multe legi bune...*», adăugat.
21. Urmează cuvintele : «*nici foame*», șterse.

în statul în care au fost ; şi aşa, porunca aceasta nici un folos nu au adus Bisericii. Arătat-au Iustin şi alte semne de creştinătate, că bisericile cele făcute de Iustinian, şi între altele biserica cea mare de la Ţarigrad şi a Apostolilor, le-au înzăstrat şi le-au înpodobit cu vase scumpe şi cu venituri, şi trimiţînd în Egipt pre Fotin Arhimandritul, rudeniia lui Velisar, i-au dat plină putere ca să înpace Bisericile, că theodosiianii şi gaiianitenii începuse, la Alexandriia, a-şi zidi căsi osibite, în care să-şi facă adunările sale, şi gaiianitenii înmulţindu-se şe-au ales e(pisco)p pre Elpidie Arhidiaconul. Înpăratul au poruncit să prinză pre acesta şi să-l trimită în izgonire, ci în cale au murit. Theodosiianii, într-ascuns şi noaptea, şe-au hirotonit e(pisco)p, căruia era numele Dorothei.

Iară obiceiurile cele dinlăuntru a lui Iustin foarte departe era de cucerniciia cea dinafară. Că cu tot deadinsul urma dez-
f 238 v mirdările / care foarte se înpotrivesc cuvîntării cei sănătoase ; iubitor de arginţi era nesăturat, şi toate lucrurile şi episcopiile le vindea, şi era om fără de socoteală în lucrurile lui. Avea el un om rudenie, bărbat şi la tabără şi acasă, foarte bun şi de treabă, carele iarăşi se chema Iustin, cu carele mai înainte de ce s-au făcut înpărat, au făcut legătură că, căruia dintre ei va sluji norocul să fie înpărat, acela pre celălalt să-l pue al doilea după sine. Pre acesta, cu chip de pretenie, la începutul înpărăţiei sale, l-au înşelat şi, luîndu-i păzitorii trupului, l-au trimis la Alexandria, şi au poruncit de la omorît acolo în patul său, şi capul tăiat, aducîndu-l la Ţarigrad, înpăratul Iustin şi înpărăteasa Sofiia cu bucurie s-au uitat la el, apoi amîndoi l-au călcat cu picioarele. Pentru aceaia, nu-i minune căci, el, în cel dintîi an al înpărăţiei sale, a înoit legea carea o stricase Iustinian, cu care şi bărbatul şi muerii se dă slobozenie a se despărţi de căsătorie, şi lăcuitorilor de la Mesopotamiia le-au ertat gloaba cea de bani pentru căsătorii neslobode. În anul 572, făcînd război romanii cu perşii, au fost omorîţi romanii, şi perşii au luoat şi Antiohiia,
f 239 care lucru / auzindu-l Iustin şe-au eşit din fire şi, călcîndu-l nevoia, în anul 574, ascultînd sfatul muerii sale, în anul al opta al înpărăţiei, în zioa dintîi a lui septembrie, au vestit pre Tiverie Chesar, şi l-au poreclit Constantin. Tiverie, om bun şi milostiv au fost, cît au început după voia sa a înpărăţi ; tuturor noroadelor au ertat birul de pre un an, şi mai vîrtos acelora (a) ajutat, pre carii perşii îi prădase ; pre noroade, părinteşte le primea. În anul 578, înpăratul Iustin, simţindu-se aproape de moarte, pre Tiverie l-au numit înpărat şi, în 29 a lui septemvrie, au poruncit să se încoroane. După aceaia, Iustin au mai trăit 8 zile şi, în 5 a lui octomvrie, au murit, după ce, pănă la această zi, au înpărăţit mai doisprezece ani.

Tiverie înpărat, în anul 582, simţindu-se slab, în 5 zile a lui august, au numit pre Mavritie Chesar şi, dîndu-i pre Constantiia,

fata sa, muiare, în 13 zile ale aceiiași luni, au poruncit de l-au încoronat Ioan patriarhul, și a doao zi au murit Tiverie. După moartea lui Iustin, au înpărățit 4 ani. Mavritie, 20 de ani au înpă-
f 239 v rățit ; era de neam dintr-o familie / de la Roma, care le mutase la Țarigrad înpăratul Constantin cel Mare. Mavritie, de 43 de ani au fost cînd s-au făcut înpărat. Supt înpăratul Tiverie, fusese mai mare preste oaste ; era om înțelept, treaz și țiitor de taine. Nu-și da tuturor fără de osibire vrerile sale. După ce au început înpărățiia, foarte milostive s-au arătat. Mare priiantin au fost al Sfîntului Grigorie Diialog, carele apoi s-au făcut papă la Roma, cît și la un prunc al său, la botez, au luoat naș pre Sf(în-
f 240 tul) Grigorie.

În suta a șeasa cine au fost e(pisco)pi la Roma ?

Simah au murit în anul 415 și, într-același an, au urmat Ormisda. Supt acesta, în anul 519 s-au făcut unire între Biserica Romei și între a Țarigradului, cum vom arăta unde vom număra pre patriiarșii de la Țarigrad. După ce 9 ani au șezut în scaon, în anul 523 au murit, în luna lui august. După aceaia, au urmat Sf(întul) Ioan I. Pre acesta, craiul Theodoric l-au trimis cu solie la Țarigrad, și după ce s-au întors în Italia, craiul l-au băgat în temniță, căci nimica pentru ariiani nu au lucrat, unde, în 17 zile a lui mai, în anul 526 au murit. După el au urmat Sf(întul) Felix al treilea, sau de vei numă(ra) și pre Felix din vremea lui Liverie
f 240 v papa, Felix IV, carele în 18 a lui septemvrie, în anul 530 a murit.

După aceaia, *în scaonul Bisericii Romei* au șezut Vonifatie II, de la Roma de loc, de neam goth, carele în 15 octomvrie s-au hirotonit în biserica lui Iulie [22], ci o parte din romani au ales pre un Dioscor, carele s-au hirotonit în biserica lui Constantin [23], în 12 a lui noemvrie. Shisma aceasta, mai mult de o lună nu au ținut. Însă Vonifatie cu atîta mînie s-au aprins asupra lui Dioscor, cît au poruncit să-l osîndească și să-l anathematizăluiască. Vonifatie [24], în anul 531, în dechemvrie, au murit, și în anul 532, în 21 ianuarie, s-au hirotonit la Roma e(pisco)p Ioan al doilea, carele au murit în 26 aprilie, în anul 535, după ce 3 ani și 4 luni au șezut. După acesta, au urmat Agapit Arhidiiaconul, feciorul preotului Gordian, carele în 4 a lui mai s-au hirotonit, și după ce [25] mai un an au ținut scaonul. Iară fiindcă Iustinian înpărat, biruind pre vandali și luînd de la ei Africa, socotea să scoață și din Italia pre gothi, pentru aceia, Theodot, craiul gothilor, au scris Senatului de la Roma să lucreze, ca să abată pre împăratul de

22. Textul de la : «*carele în 15...*», adăugat.
23. Urmează text șters : «*Cînd Vonifatie s-au hirotonit în biserica lui Iulia, în 15 a lui octomvrie, iară*». 24. Cuvîntul : «*Vonifatie*», intercalat.
25. Cuvintele : «*după ce*», intercalate.

la acel gînd, iară de nu, pre toți, cu mueri, cu prunci, îi va omorî, pentru care lucru Sf(întul) Agapit, papa, s-au dus la Țarigrad, la înpăratul ; ci nimica insprăvind într-acest lucru, s-au apucat de lucrurile credinței și făcînd săbor [26] în Țarigrad [27], unde au și murit în anul 536. După ce au venit veste la Roma de moartea lui Agapit, Theodot craiul au poruncit să se aleagă altul, și au fost ales Silverie ipodiiaconul [28], feciorul lui Ormisda papa, carele doi ani au șezut. Într-aceia, înpărăteasa Theodora, într-ascuns chemînd pre Vitalie, diiaconul Bisericii Romei, carele atunci
f 241 era la Țarigrad, / au grăit cu el, că de se va lega cu făgăduință că va lăpăda din Biserică săborul de la Halchidon și de va trimite cărți la Theodosie alexandreanul, la Antim și la Sevir, cu care să adeverească credința lor, ea îi făgăduia 700 de libre de aur, și cum că va [29] porunci lui Velisar, ghenerariului celui mai mare preste oști, care atunci de curînd, în 10 dechemvrie, anul 536, cu multă osteneală a lui Silverie, carele au îndemnat pre cetățeni să dea cetatea lui Velisar [30], luoase Roma de la gothi, ca să-l aleagă papă. Vighilie, toate făgăduindu-le înpărătesii, au venit la Roma, șezînd în scaonu Silverie ; deci, mergînd la Ravena, au arătat [31] lui Velisar poruncile înpărătesii și făgăduiaște 200 de libre de aur, de va face ca, în locul lui Silverie, să fie el papă. Într-aceaia, Vitighis, craiul gothilor, iară au înconjurat cu oaste Roma și [32] nește năpăstuitori, din partea lui Vighilie, au pîrît [33] pre Silverie că au scris carte gothilor, ca într-ascuns să le dea cetatea, și au dus și o carte mincinoasă carea o ar fi trimis la gothi [42]. Ci toți știia că aceasta iaste năpaste asupra lui Silverie. Într-aceaia, Velisar au chemat pre Silverie și în tot chipul l-au îndemnat să asculte de înpărăteasa și să lapede Saborul de la Hal-
f 241 v chidon și cu carte să adeverească credința eriticilor ; papa, / întorcîndu-se de la Velisar, au spus la ei saăi, cu a cărora sfat se ajuta, și nu au ascultat de Velisar. Mai pre urmă, l-au trimis Velisar în izgonire la Patara, în Lichiia. Și apoi Velisarie, chemînd clerul Bisericii de la Roma, le-au poruncit să aleagă alte e(pisco)p în locul lui Silverie și, îndoindu-se ei pre cine vor alege [35], i-au făcut Velisar de au ales pre Vughilie, în 22 noemvrie 537.

Înpăratul Iustinian [36], acestea nimica nu au știut ; și după ce au auzit, au poruncit ca Silverie să se întoarcă la Roma și să se cerce iaste ceva vinovat [37], și scris-au la gothi, și de se va afla vinovat să se mute într-alta cetate să fie e(pisco)p, iară de nu e

26. Textul de la : «*Iară fiindcă Iustinian...*», adăugat.
27. Urmează text șters : «*acolo la săbor au*».
28. Cuvîntul : «*ipodiiaconul*», adăugat. 29. Urmează cuvîntul : «*scrie*», șters.
30. Textul de la : «*în 10 dechemvrie...*», adăugat. 31. Inițial a fost : «*arată*».
32. Urmează cuvinte șterse : «*vrăjmașii carii*». 33. Inițial a fost : «*pîrăsc*».
34. Textul de la : «*și au adus și...*», adăugat.
35. Textul : «*pre cine vor alege*», adăugat.
36. Cuvîntul : «*Iustinian*», intercalat.
37. Urmează text șters : «*și au scris și la gothi*».

vinovat, să se așeze la Roma. Vighilie, îngrozindu-se că cu întoarcerea lui Silverie își va piiarde scaonul, îndată au trimis la Velisar ca să-i zică » *Dă mie pre Silverie, amintrilea ce poftești de la mine, nu poci să-ți dau,* adecă cele 200 de libre de aur care le-au făgăduit. Și au dat Velisar pre Silverie slujitorilor lui Vighilie, carii l-au dus în ostrovul Palamariia și acolo în închisoare, în 2Î iulie, anul 538, au murit de foame, după ce doi ani au
f 242 ținut sf(întul) scaon. /

După aceaia, Vighilie, ca să [38] plinească ce au fost făgăduit înpărătesii, au scris carte lui Theodosie Alexandreanul, lui Anthim Țărigrădeanul, cel lăpădat din scaon, și lui Sevir Antioheanul, în carea mărturisește cum că, el aceiași credință cu ei ține, dară îi roagă, ca de această carte nimene să nu știe [39]. Cu această carte au trimis mărturisirea credinții sale, în carea zicea că, în I(isu)s H(risto)s nu sînt doao firi, și lapădă cartea Sfîntului Leon. Zice anathema celor ce nu mărturisesc o față și o ființă în I(isu)s H(risto)s. Însă la vedere, Vighilie mărturisea credința catholicească. Înpăratul, mirîndu-se ce poate fi că Vighilie după obicei, nici [40] șie, nici lui Mina, patriiarhului de la Țarigrad, nu au scris carte și mărturisirea credinții sale, au trimis la Roma, să vază ce iaste. Vighilie papa apoi au scris și înpăratului și lui Mina, în carea mărturisește credința cea pravoslavnică și zice, că primește cele patru săboară și cartea Sfîntului Leon ; zice anathema lui Se-
f 242 v vir, lui Anthim, lui Theodosie Alexandreanul. /

Vighilie, după ce multă price au avut, întîi osîndind cele trei capete, apoi iară apărîndu-le și înprotivindu-se săborului a toată lumea a cincea, mai pre urmă primind săborul și osîndind cele trei capete, au murit în Sichilia, în ianuarie, în anul 555.

După trei luni de la moartea lui [41] Vighilie, au urmat în sf-(întul) scaon Pelaghie, arhidiiaconul Bisericii Romei ; însă au fost unii carii judeca, că el au fost pricina a toate nevoile care Vighilie le-au pățit la Tarigrad, și întru acest chip au fost și pricina morții lui cei înainte de vreme, pentru aceaia, nici un e(pisco)p nu voia să-l hirotonească, fără numai Ioan Perughiinul și Bon Ferentineanul, cu Andrei preotul Ostiei. Aceștea, în 5 aprilie, anul 555, l-au hirotonit e(pisco)p. Cu tot mulți, din cei mai de frunte, nu vrea să aibă înpărtășire cu el pentru pricina lui Vighilie. Drept aceia, Pelaghie, ca să se arate nevinovat, în biserica Sfîntului Petru, Evangheliia și Crucea D(o)mnului nostru puind pre capul său, din amvon au jurat că nimica rău lui Vighilie nu
f 243 au făcut, și așa l-au primit toți. /

Pelaghie papa, după ce mult s-au nevoit ca și apusenii pretutindenea să primească săborul al cincilea al toată lumea, în 2

38. Urmează cuvîntul : «*facă*», șters.
39. Urmează text șters : «*Ci încă el să-l ție pre el ca pre un înprotivitor*».
40. Urmează cuvintele : «*și lui*», șterse.
41. Textul : «*trei luni de la moartea lui*», adăugat.

zile martie, în anul 559, după ce trei ani şi zece luni au ţinut scaonul, au murit.

În locul lui, au urmat Ioan III, carele mai treisprăzece ani au ţinut sf(întul) scaon şi au murit în anul 572. După zece luni, pentru că făcea înpedecare războiul longobarzilor, de nu au putut mai curînd face alegerea, s-au ales Venedict sau Bonos, în anul 573, şi în 16 mai s-au hirotonit. Supt acest papă, Roma s-au asuprit cu foame grea, cît de nu i-ar fi trimis înpăratul Iustinian din Eghipt bucate cu corabii, ar fi perit. După ce au ţinut scaonul [42] patru ani, între grele nevoi care le aducea războiul longobardilor [43] au mirit în anul 577.

După aceaia, au urmat Pelaghie II, carele mai mult de 11 ani ţinut scaonul, că în anul 90 au murit.

După acest, au urmat Sf(întul) Grigorie [44], pre carele apu-
f 243 v senii / îl chiiamă Grigorie cel Mare, iară răsăritenii, pentru Dialogurile lui cele tălmăcite de papa Zaharie [45], de pre latinie pre grecie, îl chiiamă Grigorie Dialog(ul). Acesta foarte cuvioasă viiaţă au petrecut, şi multe învăţături scrise sufletelor de mîntuire şi Bisericii de întărire au lăsat. Mustrat-au şi pre Ioan Postelnicul, patriiarhul de la Tarigrad, căci se zice patriiarh a toată lumea, şi el, ca să arate smerenie, s-au zis şebul şerbilor lui D(umne)zeu, care titul pănă astăzi îl ţin papii de la Roma. Mai pre urmă, în 12 martie, anul 604, după ce 13 ani, 6 luni şi 10 zile au ţinut scaonul, au murit, dîndu-şi sufletul în mîna lui D(umne)zeu.

La Ţarigrad, la începutul sutei a şeasa [46], Machidonie era patriiarh, pre carele înpăratul Anastasie [47] vrînd să-l lipsască din scaon, pentru că apără şi primeşte săborul de la Halchidon, au învăţat pre doi tineri să dea la mai marele cetăţii [48] carte cu pîră asupra lui Machedonie patriiarhul, cum că iaste curvariu şi eritic ; şi nu numai pre Machedonie, ci şi pre alţi preoţi şi clirici au pîrît. Pentru aceaia, din porunca înpăratului, cu sila aduc pre Machedonie la divan să răspunză, Machedonie au zis că, nu nu-
f 244 mai în divan, ci şi în / priveliştе înaintea a tot norodul iaste gata să răspunză, de vreme ce iaste scopit, adecă jugănit. Deci văzînd înpăratul că cu judecată nu va putea face ce vrea, de vreme ce tot norodul îl ştie nevinovat şi ţine cu el ; pentru aceaia [49], noaptea au trimis ostaşi şi l-au luoat de l-au dus la Halchidon, de acolo la Evahita, după aceaia în Paflagoniia. Cliricii care nu au putut săpa cu fuga au fost băgaţi în temniţă. Aşa, Machedonie [50],

---

42. Textul : «*au ţinut scaonul*», adăugat.
43. Urmează text şters : «*au ţinut scaonul*».
44. Urmează cuvîntul : «*Dialog*», şters. 45. Textul : «*de papa Zaharie*», adăugat.
46. Textul de la : «*la începutul...*», intercalat.
47. Cuvîntul : «*Anastasie*», intercalat.
48. Textul : «*la mai marele cetăţii*», adăugat.
49. Cuvintele : «*pentru aceaia*», adăugat. 50. Cuvîntul : «*Machedonie*», adăugat.

în anul 21 al înpărăției lui Anastasie. care iaste de la H(risto)s 511, după ce în scaonul Bisericii Tarigradului 16 ani au șezut, au fost gonit din scaon.

A doao zi, înpăratul au poruncit de au hirotonit patriiarh la Tarigrad pre Timothei preotul, eritic evthihian [51], vistiuariu bisericii, pre carele în batjocură îl poreclea Litrovul și Chelon, că avea nume rău de necontenire. Aceasta îndată au lapădat icoanele lui Machedonie, care după obicei era puse în biserică, și au pus în Diptici numele lui Ioan Nicaiot, ereticul [52], patriiarhul de la Alexandriia, și i-au scris carte săbornicească, carea și lui Flavian Antioheanului și lui Ilie Ierusalimneanului o au scris. Înpăratul au cerut de la ei să întărească gonirea din scaon a lui Machedonie și hirotonirea lui Timothei. Ei, cartea lui Timothei, o au primit, iară gonirea lui Machedonie din scaon, nici de cum nu
f 244 v o au întărit. /.

Machedonie, după cîtăva vreme, au murit la Gangra, unde au fost izgonit. S-au crezut că și minuni, prin rugăciunile lui, s-ar fi făcut după moarte. Timothei eriticul [53], cel ce au urmat în locul lui, au murit în cinci zile a lui aprilie, înainte de a se hirotoni, silindu-l înpăratul, au osîndit săborul de la Halchidon, iară după hirotonire au osîndit pre Sevir și pre toți eriticii, și au rînduit zi de sărbătoare săborului de la Halchidon, după ce au murit Anastasie înpărat, cum am zis mai sus, supt Iustin înpărat. Acesta Ioan au făcut unire între Biserica Romei și a Țarigradului, care din vremile lui Acachie patriarhul nu avea înpărtășire, că papa de la Roma poftea ca patriiarșii de la Tarigrad să scoată din Diutici numele lui Acachie patriiarhului, carele au iscălit Enoticonul lui Zenon înpărat, și măcar că unii primea săborul de la Halchidon [54] și credința pravoslavnică o ținea [55] cum au fost Evfimie și Machedonie, carii pănă la moarte, pentru credință au răbdat, ci pentru că [56] nu au vrut să scoață numele lui Acachie din Diptici [57], patriarhii de la Roma tot nu au vrut să aibă înpărtășire
f 245 cu ei. /

Ioan acesta, patriiarhul Tarigradului, venind solii papii de la Roma și cerînd de la el, cu numele papii, să scoață din Diptici pre cei ce au primit pre Acachie, în anul 519, din Diptici au șters numele lui Acachie și a lui Travit și a lui Evfimie și a lui Timo-

51. Cuvintele : «*eritic evtihian*», adăugate.
52. Cuvîntul : «*ereticul*», adăugat. 53. Cuvîntul : «*eriticul*», adăugat.
54. Textul de la : «*iscălit Enoticonul..*», adăugat și urmează text șters : «*se zice anathema Enoticonului lui Zenon înpărat, care au fost pricina că înpăratul Zenon au scris Enoticonul ; ei că săborul de la Halchidon îl primesc*».
55. Urmează text șters : «*ci nu vrea să zică anathema Enoticonului*».
56. Cuvintele : «*pentru că*», adăugate.
57. Urmează text șters : «*fiindcă el nu au osîndit săborul de la Halchidon, ci încă l-au primit, numai cît s-au iscălit Enoticonul*», înlocuit cu textul pînă la : «*înpărtășire cu el*».

thei, patriiarhilor Tarigradului, şi al lui Zenon şi a lui Anastasie, înpăraţilor. Şi aşa, pace şi unire s-au făcut între Biserici. Ioan, după ce mai trei ani au ţinut acest scaon, la începutul anului 520 au murit.

În locul lui, în 25 fevruarie [58], au urmat preotul Epifanie, chiliiariul lui, carele au scris papii la Roma cum că cu voia înpăratului şi a e(pisco)pilor şi a călugărilor şi a norodului s-au ales patriiarh [59]. Aşijderea şi papa i-au trimis carte de înpărtăşire, după obicei. Epifanie au murit în anul 535 şi, în locullui, au urmat, cu ajutoriul înpărătesii Theodore, Anthim, e(pisco)pul de la Trapezunt, eritic, măcar că mulţi-l ţinea catholic ; iară precum
f 245 v înpărăteasa, aşa şi el / era vrăjmaş săborului de la Halchidon. Efrem, patriiarhul de la Antiohiia, au scris înpăratului rugîndu-l [60] să aibă grije ca, cărţile cele săbornicesţi ale lui Anthim, care după obicei trebuia să le trimiţă la patriiarşi, să fie deplin cuprinzînd [61] învăţătura Bisericii catholicesţi. După aceaia, i-au venit [62] de la Anthim carte săbornicească, în carea Anthim [63], foarte cu deadinsul acoperea învăţătura lui cea fără de D(umne)zeu ; Efrem, cartea o au primit, însă l-au rugat, ca mai chiiar să-şi descopere credinţa şi să anathematizăluiască pre Evtihie şi învăţătura lui. După ce Anthim au şezut în scaonul Tarigradului, atîta au crescut îndrăzneala achefalilor, a cărora cap era Sevir, antipatriiarhul Antiohiei, şi Petru cel gonit din scaonul Apamiei şi un călugăr sir, anume Zoara, cît nu numai la Tarigrad au venit, ci şi în căsile unor oameni făcea adunări, încă şi boteza. Arhimandriţii cei catholici de la Tarigrad era să trimită la Roma pentru lucrul acesta, ci înţelegînd că vine papa la Tarigrad, au aşteptat venirea lui. Papa, în doao zile a lui fevruarie, în anul 536, au intrat în Tarigrad, iară cu noul patriiarh Anthim nu au
f 246 vrut să / vorbească. Deci, rugîndu-l înpăratul şi înpărăteasa [64] să lase pre Anthim la sine şi să-l primească la înpărtăşirea sa, papa amîndoao le-au făgăduit, numai să dea Anthim cu mîna sa scrisă credinţa catholicească şi să se întoarcă în scaonul său la Trapezunt. Înpărăteasa, mari daruri au făgăduit papei, încă şi cu rău s-au lăudat, ci sf(întul) arhiereu neclătit au stat, şi la atîta au adus pre înpăratulu cît să gonească pre Anthim din scaonul Tarigradului, carele din sfatul lui Sevir, mai vrut-au să lase scaonul Tarigradului, decît să dea mărturisirea credinţei catholicesţi ; pentru aceaia, papa făcînd săbor la Tarigrad au lipsit de scaon şi de dar pre Anthim.

În anul 536, după Anthim, au urmat Sf(întul) Mina, în scaonul patrierşesc, şi după Sf(întul) Mina, au urmat Sf(întul) Evti-

58. Textul : *«în 25 fevruarie»*, intercalat.
59. Urmează cuvintele : *«în anul»*, şterse.
60. Cuvîntul : *«rugîndu-l»*, adăugat.
61. Urmează cuvîntul : *«credin(ţa)»*, şters.
62. Iniţial au fost : *«au luoat»*.
63. Cuvîntul : *«Anthim»*, adăugat.
64. Cuvintele : *«şi înpărăteasa»*, intercalate.

hie, nepot de fată al unui e(pisco)p făcător de minuni, carele pre Evtihie prunc l-au botezat și, în casa sa, l-au crescut până cînd au fost de 12 ani, apoi l-au dus la școală la Tarigrad. După ce Evtihie zece ani au petrecut în mînăstire, la anul 552, e(pisco)pul de la Amasea, fiind bolnav, au trimis pre Evtihie în locul său la Tarigrad, la Săborul al cincilea [65], a toată lumea. El venind la Tarigrad, au sălășluit în casa lui Mina, patriiarhului. Mina, cu dragost primindu-l, au zis către cliricii săi : *Călugărul acesta va fi următorul mieu.*

f 246 v Într-o adunare, fiind de față înpăratul, s-au făcut / mare întrebare, oare potu-se judeca și osîndi cei morți. Evtihie au zis, că poate fi aceasta, aducînd plida înpăratului Iosia, carele au poruncit să dezgroape casele celor ce s-au închinat idolilor și să le arză. Acest răspuns, tuturor le-au plăcut, mai ales înpăratului. După aceaia, preste puține zile au murit Mina patriiarhul. Înpăratul au făcut cu clerul și cu Senatul de cu voia tuturor s-au ales patriiarh Evtihie și s-au hirotonit, de 40 de ani bătrîn. După ce au luat episcopiia, au scris mărturisirea credinții, în carea zice, ca primește patru săboare a toată lumea și Cartea Sfîntului Leon papa, și o au trimis lui Vighilie papa ; apoi, fiindcă în toate sînt uniți, îl roagă să stea cu toți și să aleagă lucrul celor trei [66] capete, ca să fie pace în Biserică. Pre acea vreme [67], Iustinian înpărat au poruncit, ca toți episcopii să cuprinză și să adevereze învățătura lui cea cu greșele, care învață cum că [68] trupul D(o)mnului I(isu)s H(risto)s, precum după înviiare, așa și înainte de înviiare, patimilor firești, adecă foametei, setei, durerii, n-au fost supus. Sf(întul) Evtihie patriiarhul tare s-au pus înpotrivă, / și cînd
f 247 au trimis [69] înpăratul porunca să se iscălească la ea, au zis că aceasta nu iaste învățătura Apostolilor, și zicea că dintru această învățătura trebuie să urmeze, cum că fățarnică și numai la părere au fost întruparea D(o)mnului nostru I(isus)s H(risto)s [70], că trupul cel nestricăcios și nepătruns, cum s-au putut tăia înprejur sau să se hrănească cu laptele mumă sa ? Cum în Cruce s-au putut, cu cuele sau cu sulița, răni ? Zicea dară Sf(întul) Evtihie cum că [71] trupul lui H(risto)s nu într-alt chip se zice nestricăcios, fără numai cum că, cu nici un păcat nu au fost întinat și în mormînt nu au putrezit, ci au fost nestricat. Deci, văzînd înpăratul că nimica nu poate face cu Sf(întul) Evtihie, îndemîndu-l vrăjmașii adevărului au socotit să gonească pre Sfînt din scaonul episcopesc. Pentru aceaia, în 22 a lui ianuarie, în anul 565, cînd au slujit Sf(întul) patriiarh Liturghie, mai marele oastei cu oaste au încungiurat casa patrierșească și au prins pre casnici, silindu-i

65. Cuvintele : «*al cincilea*», adăugate. 66. Urmează cuvîntul : «*căpețele*», șters.
67. Inițial a fost : «*cînd*», în loc de : «*pre acea vreme*».
68. Cuvintele : «*cum că*», adăugate. 69. Cuvîntul : «*trimis*», intercalat.
70. Textul de la : «*D(o)mnului nostru...*», adăugat.
71. Textul de la : «*Zicea dară...*», adăugat.

să mărturisească strîmb asupra stăpînului său, ca să se vază ceva chip de dreptate. După Leturghie, Sf(întul) Evtihie, înţelegînd de la ai săi ce iaste în casa lui, au rămas [72] în biserică şi, stînd în
f 247 v oltar, / înbrăcat cum se obicinuise, s-au rugat pentru Biserică, pănă la ceasul al treilea al nopţii ; după aceaia, puţintel au mîncat şi scurtă vreme au dormit. Atunci, Etherie, mai marele oastei, intrînd cu ostaşi, au dus pre patriiarh în mînăstirea care se zicea Horacudis, despoiat de toate cîte au avut, afară de mantie, carea Sfîntul nu o au dezbrăcat şi nici Etherie nu au vrut să o ia de la el [73], măcar că unii dintre clirici, tare striga să o ia. A doa zi l-au dus la o mînăstire foarte săracă, carea se zicea Osios [74], unde cele de lipsă (cele necesare) nu le avea.

Într-aceia, în locul lui, s-au hirotonit patriiarh Ioan Sholastic, sir, apocrisiariul [75] de la Antiohiia. După opt zile, adunîndu-se vro cîţiva e(pisco)pi, au chemat la judecată pre Sf(întul) Evtihie, ca să răspunză la pîrile cele date înpotriva lui, că-l pîrea, că trăiaşte cu unsori, se hrăneşte gingaş, mult (doară dumineca) se roagă în genunche şi alte ca acestea. Ca să ţie forma judecăţi, de trei ori au trimis de l-au chemat. Sf(întul) Evtihie, totdeauna au răspuns : *De vreau să mă judece pre mine după canoane, deacă clericii miei şi cinstea mea mi se vor întoarce, mă*
f 248 *voi duce, / şi pre cei ce mă pîrăsc, în pîra cu care mă pîrăsc, îi voi primi mărturii.* Drept, aceaia, l-au judecat că iaste neascultător. Iară el, mai înainte de ce au făcut ei judecata, au vestit cum că judecătorii [76] săi sînt supt oprelişti şi pedepse canonicească. Iară pre Sf(întul) Evtihie, după ce l-au judecat [77], l-au dus în ostrovul Principiia, în Propontida, şi de acolo la Amasia, mitropoliia Pontului, într-o mînăstire, în carea odinioară fusese egumen. Acolo, zece ani petrecînd, multe minuni au făcut.

Într-aceaia, în 11 a lui augusţ, în anul 577, au murit la Ţarigrad Ioan Sholasticul, carele urmase în scaon după Sf(întul) Evtihie [78]. Atunci, tot norodul, cu mari strigări, cerea să vie în Ţarigrad Sf(întul) Evtihie, şi au dobîndit. Iară cînd s-au întors, în Ţarigrad au intrat cu pompă de biruinţă, ca D(o)mnul H(risto)s în Ierusalim, că Sf(întul) şedea pre asin şi norodul purta în mîini stîlpări de [79] ramuri şi-şi aşternea hainele sale pre unde trecea ; toţi da glasuri de bucurie ; aprindea tămîe şi toată noap-
f 248 v tea făclii nenumărate, / care ardea pre uliţele cetăţii, au luminat toate cetatea ; toate căsile suna de glasuri de bucurie. Aşa [80] au intrat dumineca, în trei zile a lui octomvrie, în anul 577. Şi au slujit Sf(înta) Leturghie în biserica Sfintei Sofie, şi atîţa s-au

72. Urmează cuvintele : *«în oltar»*, şterse. 73. Textul : *«de la el»*, adăugat.
74. Textul : *«care se zicea Osios»*, adăugat.
75. Urmează cuvîntul : *«Antiohie(i)»*, şters. 76. Iniţial a fost : *«judecăţii»*.
77. Textul de la : *«Iară pre Sf(întul)...»*, adăugat şi urmează cuvîntul : *«apoi»*, şters. 78. Iniţial a fost : *«Evfimie»*.
79. Urmează cuvîntul : *«finie»*, şters. 80. Iniţial a fost : *«drept aceia»*.

cuminecat din mîna lui, cît în şease întregi ceasuri tot într-una au cumenecat.

După aceaia, au avut price (Sf(întul) Evtihie cu Sf(întul) Grigorie carele, după aceaia, au fost papă la Roma. Evtihie zicea, că după înviiare trupurile noastre vor fi mai supţiri decît aerul, cît nu se vor putea pipăi. Grigorie zicea că se vor putea pipăi [81], că şi D(o)mnul, după înviiare, au zis ucenicilor : *Pipăiţi şi vedeţi, că d(u)hul carne şi oase nu are,* pentru care lucru şi înpăratul pre amîndoi i-au chemat, ci adevărul au fost pre lîngă Grigorie. Evtihie, după [82] întoarcerea sa [83], au mai trăit patru ani, şi au făcut şi neşte minuni, şi mai bătrîn de 70 de ani fiind,
f 249 s-au bolnăvit şi venind înpăratul Tiverie [84] să-l vază, i-au spus / că şi el preste scurt va muri ; într-aceaia, spun lui priiatinii, că şi Grigorie iaste bolnav. Sf(întul) Evtihie [85] prinzînd piialea mînii sale au zis : *Mărturisesc că, noi toţi, întru acest trup ne vom scula.* Sf(întul) Grigorie, după moartea lui, nu au mai cercat acest lucru, că puţini era carii să urmeze această părere. Sf(întul) Evtihie [86], duminică după Paşti, aprilie 5, în anul 582, au răpăosat în D(o)mnul. Biserica, pomenirea lui, în 6 aprilie o sărbează.

După moartea [87] Sf(întului) Evtihie, în a şasea zi [88], s-au ales patriiarh Ioan Postelnicul, diiaconul bisericii cei mari a Ţarigradului, carele 13 ani au ţinut acest scaon. Pre acesta [89], întîi e(pisco)pii de la răsărit, mai toţi, au început a-l zice patriiarh a toată lumea şi şi într-un săbor deosebi, i-au dat acest titul [90]. După aceaia, şi el au început a-şi da titulul acesta, pentru care lucru greu au fost mustrat de Sf(întul) Grigorie, papa de la Roma. Amintrilea, sfîntă viiaţă au petrecut ; mare milostiv şi postitor, de unde şi numele au luoat ; Postelnic. Biserica, între sfinţi îl numără şi pomenirea lui, în doao zile, septemvrie, o prăznuieşte.
f 249 v Sf(întul) Ioan acesta, 13 ani şi 5 luni, adecă din / luna lui aprilie a anului 582, pănă în luna lui septemvrie, în anul 595, au ţinut scaonul Ţarigradului [91].

După Sf(întul) Ioan Postelnicul [92], în scaonul patrieşesc au urmat Chiriac, carele de multă vreme au fost econom bisericii acesteia şi era om cu bună credinţă şi cu dreaptă inimă [93]. Acesta, precum toţi cei de aici înainte, şe-au dat titul patriiarhului a toată lumea, şi au ţinut scaonul pănă în anul 605, în 29 octomvrie, cînd s-au mutat la cele cereşti.

---

81. Cuvîntul : «*pipăi*», adăugat.
82. Urmează text şters : «*aceia s-au bolnăvit şi au murit în anul 578*».
83. Urmează cuvîntul : «*Evtihie*», şters.
84. Cuvintele : «*înpăratul Tiverie*», adăugate. 85. Iniţial a fost : «*Evtimie*».
86. Iniţial a fost : «*Evtimie*». 87. Cuvîntul : «*moartea*», adăugat.
88. Textul : «*în a şeasa zi*», înlocuieşte textul : «*deaca au trecut 6 zile*».
89. Iniţial a fost : «*acestuia*». 90. Textul de la : «*şi, şi într-un...*», adăugat.
91. Textul de la : «*au ţinut...*», adăugat.
92. Urmează text şters : «*au urmat Chiriac*».
93. Textul de la : «*au urmat Chiriac...*», adăugat.

La Alexandriia, după Ioan II Mela, au urmat în anul 506 [94], Ioan III Nicliota sau Mahiota. Acesta au fost shismatic, adecă de cei ce lăpăda săborul de la Halchidon. Acesta, după ce 10 ani au ţinut scaonul [95], au murit în anul 517 şi, în locul lui, au urmat Dioscor cel Tînăr, nepotul lui Timothei Elur, shismatic. După acesta, în anul [96] 531 au urmat Theodosie, shismatic. Pre această vreme, după ce Sevir de la Antiohiia au fugit la Alexandriia [97], între evtihiiani la Alexandriia s-au făcut întrebare : Oare trupul lui H(risto)s, stricăcios au nestricăcios trebuie să se zică ? Sevir
f 250 zicea că-i stricăcios, unii zicea că nu-i stricăcios. /

Cei ce zicea că iaste stricăcios, pentru aceaia zicea, ca să nu tăgăduiască adevărul patimii şi să zică că au fost trup numai la părere, adecă au fost nălucă. Iulian de la Alicarnos, carele se ascundea prin Eghipt cu [98] cei ce zicea că nu-i stricăcios aşa cuvînta : *Trupul lui I(isu)s H(risto)s, pururea nestricăcios au fost ; pentru că, de zicem că au fost stricăcios, primim osobirea între trupul lui (Iisu)s H(risto)s şi între Cuvîntul lu D(umne)zeu dintru care are urma, cum că noi în I(isu)s H(risto)s doao firi primim. Şi pentru că, pentru ce altă pricină lăpădăm* [99] *Săborul de la Halchidon ?* Şi aşa, norodul de la Alexandriia, în doao părţi s-au tăiat. Următorii lui Sevir s-au zis : *Slujitorii celui stricăcios*, adecă care se închină celui stricăcios ; iară următorii lui Iulian se zicea : *Nestricăcioşii* sau *Fantastici* [100]. Într-aceaia, au venit de la înpăratul poruncă să meargă la Timothei [101], la Ţarigrad, că voia înpăratul, sau să-l facă catholic sau să-l gonească din scaon ; şi Timothei, gătind toate de cale, au murit, după ce mai 18 ani au fost e(pisco)p.

După aceaia, au urmat Theodosie, ucenicul lui Sevir din
f 250 v eresul stricăcioşilor. Cei / nestricăcioşi şe-au ales e(pisco)p pre Gaian. Ci Norset, mai marele oastei, cu numele înpărătesii, pre Theodosie, ca pre cel mai întîi hirotonit, l-au pus în scaon, iară Gaian au fost în izgonire trimis la Cartheghen, apoi în Sichilia [102]. Theodosie, un an şi 4 luni au rămas la Alexandriia şi, fiindcă puţini se înpărtăşea cu el la Ţarigrad şi întîi au făgăduit înpăratului că va primi săborul de la Halchidon, iară apoi nevrînd, i s-au poruncit să iasă din cetate şi, într-un loc, şease miluri departe, să şează ca în izgonire.

După aceaia, au urmat Pavel, catholic, carele la Ţarigrad întîmplîndu-se s-au sfinţit de Mina patriiarhul, şi de la înpăratul,

94. Textul : *«în anul 506»*, adăugat. 95. Urmează cuvîntul : *«acesta»*, şters.
96. Urmează : *«531»*, şters. 97. Textul de la : *«după ce Sevir...»*, adăugat.
98. Textul de la : *«Iulian de la...»*, adăugat. 99. Iniţial a fost : *«ne înprotivim»*.
100. Urmează text şters : *«şi aceştia avea episcop, se-au ales e(pisco)p pre un Gaian»*. 101. Cuvîntul : *«Timothei»*, adăugat.
102. Textul de la : *«Ci Norset, mai...»*, adăugat şi urmează text şters : *«înpăratul pre Gaian, la Cartheghen, apoi în Sardichia l-au trimis»*.

luînd putere preste toţi mai marii oştilor, că aceştia hrănea eresurile, s-au întors la Alexandriia şi poruncind să prinză pre Psoie, diiaconul şi economul bisericii, pentru că au scris carte lui Ilie, mai marele oastei, cum că patriiarhul Pavel [103] vrea să-l lapede din deregătorie, şi temîndu-se Pavel să nu-l omoară şi pre el ca pre Proterie, au prins pre Psoie şi l-au dat lui Rodon, prefectul Eghiptului, să-l păzească pănă va veni răspuns de la înpăratul. Iară unul din cei mai de frunte din cetate, anume Ar-
f 251 senie, / dînd bani lui Rodon, l-au făcut de noaptea au omorît pre Psoie. Pruncii şi rudeniile mortului s-au dus la înpăratul şi s-au plîns. Înpăratul, puind pre Liberie prefect preste Eghipt, l-au trimis la Alexandriia să cerceteze adevărul lucrului acestuia. Liverie, sosind la Alexandriia, au întrebat pre Rodon [104], pentru ce au omorît pre Psoie diiaconul. El a răspuns cum că, din porunca e(pisco)pului Pavel au făcut aceasta, *că am, zice, poruncile înpăratului cu care mi se porunceşte să fac orice va vrea e(pisco)pul.* Iară Pavel tăgăduia şi se jura că întru aceasta nu iaste vinovat, şi după aceaia, s-au dovedit cum că Arsenie au fost pricinuitoriul morţii lui Psoie. Ci Pavel, tot au fost trimis surgun la Gaza, în Palestina, iară Rodon chemat la Ţarigrad şi cu moarte pedepsit. După aceaia [105], înpăratul au trimis pre Pelaghie, solul papii, la Antiohiia şi la Ierusalim să ia pre patriiarşii de acolo şi să meargă la Gaza, să lipsească pre Pavel de scaon, carea, după cei ei au făcut, tot într-acel an 538 [106], au hirotonit la Alexandriia e(pisco)p pre Zoil, om catholic, carele precum Pavel, şi el primea săborul de la Halchidon. După acesta, în anul 553, au şezut în scaonul Bisericii de la Alexandriia
f 251 v Apolinar, carele mai / înainte au fost vîrît, iară acum legiuit, şi au ţinut scaonul pănă la anul 570, cînd, după el, au urmat Ioan, şi după [107] acesta, au urmat în scaonul Bisericii Alexandriei Sf(întul) Evloghie, carele, cu viiaţa cea sfîntă şi cu învăţăturile şi scrisorile cele pravoslavnice, în 27 de ani au ocîrmuit această Biserică şi, cum se crede, în anul 606 şe-au dat sufletul în mîna lui D(umne)zeu.

La Antiohiia, Flaviian, nevrînd să anathematizăluiască săborul de la Halchidon, au fost trimis în izgonire cu mulţi episcopi şi cl(i)rici şi călugări, şi în locul lui, Anastasie înpărţind la norod bani, în anul 512 [108] au făcut de s-au pus la Antiohiia patriiarh Sevir sau Sever, carele au fost capul şi povăţuitoriul shismaticilor celor ce nu primea săborul de la Halchidon şi al eriticilor evtihiianilor. Într-aceaia, murind înpăratul Anas(ta)sie şi

103. Textul : «*cum că patriiarhul Pavel*», adăugat.
104. Cuvintele : «*pre Rodon*», adăugate.
105. Urmează cuvîntul : «*Pelaghie*», şters.
106. Textul : «*tot într-acel an 538*», adăugat.
107. Urmează cuvinte şterse : «*multă vreme*».
108. Textul : «*în anul 512*», adăugat.

urmînd [109] în înpărăţie Iustin, bărbat catholic, multe pîri s-au adus la săborul episcopilor asupra lui Sevir, carele temîndu-se, noapte, în luna lui septemvrie, în anul 519, au fugit la Selev-
f 252 chiia şi de acolo la Alexandriia. /

După aceaia, în anul 519, la Antiohiia s-au făcut patriiarh Pavel, om catholic, carele mai înainte au fost Bisericii de la Ţarigrad şi, doi ani cît fusese mai înainte la Antiohiia, tare au stătut înpotriva eriticului Sevir. Iară după ce au trecut un an, norodul şi clerul de la Antiohiia au pîrît pre Pavel ; ci Pavel, doară şi vinovat ştiindu-s(e), de bună voe s-au lăsat de ep(iscop)ie, după ce mai doi ani au ţinut acel scaon ; şi în anul 521, în locul lui, au urmat Evfrasie Ierusalimeanul şi au şezut cinci ani şi, făcîndu-se cutremur de pămînt la Antiohiia, căzînd zidurile, l-au omorît într-o vineri, în 29 a lui mai, în anul 526. În locul lui, s-au ales Efrem, sir de neam, carele multe deregătorii bine purtase, şi atunci era comisul răsăritului şi, după cum putea, în multe chipuri ajuta săracilor, pentru aceaia, norodul l-au iubit, şi între alte fapte bune care avea, dragostea spre săraci întrecea
f 252 v pre celelalte. Cu mare rîvnă mărturisea credinţa cea / pravoslavnică ; multe cărţi au scris pentru apărarea Săborului de la Halchidon şi a Sfîntului Chiril şi a Sfîntului Leon, ci niciuna din cărţile lui acum altele nu avem, numai cît Fotie, dintr-acelea au cules.

În anul 546, după Efrem, au urmat Domn [110]. În anul 546, după Domn [111], în scaonul Antiohiei au urmat Sf(întul) Anastasie ; om cu fapte bune creştineşti şi cu învăţătura foarte bun pravoslavnic [112] ; în cele ce erau ale credinţei, foarte statornic, însă cele mai mici nu le părăsea ; aspru şi [113] înpreună blînd, bucuros asculta şi îndată răspundea. Unde se vorbea cuvinte fără de folos, se părea că nici urechi, nici limbă nu are. Mult s-au silit Iustinian înpărat să-l facă să se iscălească poruncii lui, carea o am spus unde am grăit de Sf(întul) Evtihie, patriiarhul de la Ţarigrad, ci nu l-au putut face şi, de nu ar fi apucat moartea pre înpăratul, era aşezat, ca pre Sf(întul) Anastasie să-l trimiţă în izgonire. Cînd s-au ales patriiarh Sf(întul) Anastasie, Iustin, carele după Iustinian s-au pus înpărat, au cerut de la Sf(întul) Anastasie bani ca să lucreze la înpăratul, să fie patriiarh. Sf(întul) Anastasie nu i-au dat, pentru care lucru s-au mîniat Iustin
f 253 şi, după ce s-au făcut înpărat, dîndu-se dezmierdărilor / şi auzind pre unii spuindu-i cum că oarecarii întrebînd pre Anastasie pentru ce rîsipeşte averile bisericii, au răspuns : *Pentru că mă tem, ca nu Iustin, perzarea neamului omenesc, să le ia şie.* Anastasie, şi pre Ioan, patriiarhul de la Alexandriia, şi pre Ioan Ţă-

109. Iniţial a fost : «*urînd*». 110. Textul de la : «*În anul 546...*», adăugat.
111. Iniţial a fost : «*Efrem*». 112. Cuvintele : «*bun pravoslavnic*», adăugate.
113. Urmează cuvîntul : «*blînd*», şters.

rigrădeanul, carele au hirotonit pre Ioan Alexandreanul, în răspu(nsu)l la cartea cea săbornicească a lui Ioan, noului patriiarh al Alexandriei, mustră ; și Ioan Țarigrădeanul, avînd mare vază la înpăratul, au lucrat la înpăratul, ca să scoață pre Sf(întul) Anastasie din scaon și, în locul lui, au urmat Grigorie, în anul 573, carele din tinerețe bine s-au nevoit în viiață călugărească și au fost arhimandrit Muntelui Sinaii. Foarte înțelept om era ; statornic și foarte osîrduitor la lucruri ; și cîte gîndea să facă, bine le săvîrșea. Fiindcă era foarte dăruitor, cînd mergea afară, mulți oameni îl petrecea ; toate darurile care trag pe alții la iubirea lui, le avea ; toți poftea să-l vază și să-l auză. Și măcar că din fire avea [114] minte iute, ci blîndețele și cuviința o stîmpăra. De răutățile cele făcute lui nu-și aducea aminte, și avînd darul lacrimilor, de cei ce păcătuia, îi era milă ca la un tată ;
f 253 v multe Biserici au adus la credință. Iară / în anul 593 au trecut dintru această viiață, și Sf(întul) Anastasie, cel gonit din scaonul Antiohiei, iarăși s-au întors în scaon, după 23 de ani de la gonire ; iară în anul 598, după ce înainte de gonire ani 11 au șezut, și după ce s-au întors din goană, ani 5 au șezut, au murit. Avem de la el oarecîteva Epistole și Cuvinte. Iară trebue a-l osibi pre acesta de Sf(întul) Anastasie Sinaitul, ieromonahul, carele cu 20 de ani au trăit mai tîrziu decît Sf(întul) Anastasie patriiarhul, ca să nu amestecăm scrisorile lor.

După Sf(întul) Anastasie au urmat în scaonul Bisericii Antiohiei un alt Anastasie, carele pentru osibire s-au zis Anastasie cel Tînăr, și în 9 ani au ținut scaonul și, în anul 610 [115], l-au omorît jidovii carii (se) sculase asupra creștinilor. Biserica, pre Anastasie acesta, între mucenici îl cinstește.

La Ierusalim, după ce înpăratul, pre Ilie l-au gonit din scaon, în anul 517 au urmat Ioan, păzitoriul Sfintei Cruci, carele au
f 254 făgăduit că se va înpărtăși cu Sevir Antioheanul, / capul shismaticilor. Iară după ce s-au hirotonit e(pisco)p, în 3 a lui septemvrie, anul 517, cît au auzit Sf(întul) Sava și alți Părinți de la mînăstirile cele din pustie, că Ioan au făgăduit acest lucru, îndată au venit la Ioan și l-au rugat, mai bine orice rău să pățească, decît să osîndească Săborul de la Halchidon și să se înpărtășească lui Sevir, și au ascultat Ioan. Acest lucru auzindu-l înpăratul, s-au aprins de mînie asupra lui Ioan. Iară un Anastasie, feciorul lui Pamfil, dorind să fie mai mare preste Palestina, au făgăduit că, de nu va face el pre Ioan să se înpărtășească cu Sevir și să osîndească Săborul de la Halchidon, să dea gloabă 300 de măsuri [116] de aur. Drept aceaia, l-au trimis înpăratul în locul lui Olimpie la Ierusalim, unde după ce au sosit, pre Ioan patriiarhul

114. Inițial a fost : «*era iute*».
115. Urmează textul : *cătră sfîrșitul lui septemvrie*», adăugat, apoi șters.
116. Inițial a fost : «*livre*».

l-au găbat în temniță. Toți lăcuitorii se bucura, că ținea cum că Ioan au lucrat cu meșteșuguri viclene să se gonească Ilie din scaon. Într-aceaia, pre ascuns întrînd în temniță un boiar de la Chesariia, anume Zaharia, au zis lui Ioan să făgăduiască că va primi pre Sevir la înpărtășirea sa, însă, ca să nu zică alții că de silă au făcut, să-l sloboază întîi ; care lucru făcîndu-l Ioan, mai
f 254 v marele / Palestinei l-au slobozit din temniță. Ioan, într-aceaia, au trimis la mînăstiri și au chemat pre călugări și au venit, cum spun unii, la zece mii și s-au înpreunat cu cetățenii. Ioan au zis către Anastasie, mai marele Palestinei, că duminică va face ce au făgăduit. Deci, duminecă, adunîndu-se la biserica Sfîntului Ștefan, că era mai mare, Anastasie, mai marele Palestinei și boiarul Zaharie și Ipatie, nepotul înpăratului, carele scăpase din robia lui Vitaliian și venise să se închine Sfintelor Locuri [117] și să mulțămească lui D(umne)zeu, crezînd acum Anastasie că patriiarhul Ioan va să plinească voia înpăratului, suindu-se patriiarhul în amvon, Sf(întul) Theodosie și Sf(întul) Sava, carii era căpeteniia călugărilor [118], stînd de amîndoao laturile lui, toată mulțimea călugărilor și norodul fiind de față, norodul cîteva ceasuri striga : *Anathematizăluiți pre eritici, întăriți săborul.* Și îndată, patriiarhul Ioan cu arhimandriții Theodosie și Sava au anathematizăluit pre Nestorie, pre Evtihie, pre Sevir Antioheanul, pre Soterie Chisăreanul din Capadochiia și pre toți cîți nu au primit Săborul de la Halchidon. După aceasta, s-au pogărît Sf(întul) Theodosie, iarăși s-au suit îndată și foarte tare au strigat : *Cine nu primește patru săboară, ca patru Evanghelii, să fie*
f 255 *anathema.* S-au spăimîntat Anastasie, / temîndu-se de atîta mulțime, și au fugit la Chesariia. Ipatie au mărturisit, că el au venit anume să se înpărtășească cu [119] Sf(întul) Sava și cu Sf(întul) Theodosie, și cum că el niciodată nu s-au înpărtășit cu Sevir. Înpăratul, auzind aceasta, au voit și pre Ioan patriiarhul și pre arhimandriți, adecă pre Sf(inții) Sava și Theodosie, să-i trimită în izgonire, ci nu i-au trimis [120], temîndu-se [121] de primejdia ce i se apropiia de la Vitalian carele, Missia și Thrachiia mai pănă în Țarigrad luoase și poftea ca, Machedonie Țărigrădeanul și Flaviian Antioheanul și ceilalți e(pisco)pi izgoniți, să se [122] pue în scaonele sale și să se facă săbor a toată lumea.

Ioan patriiarhul, în anul 525 au murit, după ce au ținut acest scaon 7 ani și 9 luni. În locul lui, au urmat Petru, carele au fost născut la Elevtheropol. După Petru, în anul 546, cu meșteșugul călugărilor Lavrei cei Noao, carii era [123] origheniiani, nu fără

117. Cuvîntul : «*Locuri*», adăugat. 118. Textul de la : «*carii era...*», adăugat.
119. Urmează cuvîntul : «*călugării*», șters.
120. Textul : «*nu i-au trimis*», adăugat.
121. Urmează cuvintele : «*că Vitalian*», șterse.
122. Urmează cuvintele : «*sloboaze la*», șterse.
123. Cuvintele : «*carii era*», adăugate.

de turburare [124] s-au ales Macarie în scaonul Ierusalimului, pentru care lucru, mîniindu-se împăratul, au gonit din scaon pre Macarie și, în locul lui, au urmat Evstahie, în anul 552. Apoi
f 255 v Ioan carele au murit în anul 593. Și după / aceaia, au urmat Amos carele 8 ani au ținut scaonul.

Ce eresuri s-au făcut în suta a șeasa ?
Ce au învățat ? Și cine le-au început ?

Eresul achimitenilor. Pre la anul 519, mare price s-au făcut, oare eres iaste a zice : *Unul din Troiță au pătimit.* Călugării din Schithiia, adecă din Dachiia, că grecilor [125] tot pămîntul de peste Dunăre le era Schithiia, zicea că această spunere [126] : Unul din Troiță au pătimit, iaste pravoslavnică. Papa de la Roma, Ormisda, au lăpădat această spunere, ca cum ar fi noao și nu de lipsă ; îi nebunie și rătăcire a călugărilor acelora [127], și pre călugării aceia îi chemă, între alte rele care zice de ei, vrăjmași păcii. Ci toată lumea creștină și Săborul a toată lumea a cincea au adeverit și pravoslavnică au întărit această spunere » Unul din Troiță au
f 256 pătimit, și călugării achimiteni, adecă de la / Mînăstirea neadormiților, carii se lupta împotriva acestii spuneri, s-au osîndit și s-au lăpădat de la împărtășirea Bisericii, și au rămas adevărat că H(risto)s iaste unul din Troiță, și unul din Troiță au pătimit cu trupul. Și a achemitenilor învățătură, carii zicea că nu unul din Troiță s-au întrupat și [128] au pătimit, s-au osîndit ca o eritică.

Din eresul lui Evtih(ie), mai multe eresur is-au făcut, că unii evtihiiani, cu Sevir Antioheanul, zicea, că trupul lui H(risto)s au fost stricăcios sau pătimaș mai înainte de Înviiare, că într-alt chip patima Lui nu ar fi fost adevărată, ci numai nălucă. Alții, cu Iulian Alicarnasenul, zicea că nu au fost pătimaș, adecă foame, sete, osteneală, durere și alte patimi firești [129] nu au avut, că de ar fi avut acestea, trupul Lui nu ar fi fost deoființă cu Cuvîntul lui D(umne)zeu, și ar fi fost doao firi în H(risto)s, care ei tăgăduia. Aceștea s-au zis și fantasiasti. Într-acea, la Alexandriia, un
f 256 v diiacon, anume Thimistie, învăța cum că, / precum au fost patimă și durere în trupul D(o)mnului, așa au fost și neștiință în mintea D(o)mnului, cît cu adevărat El nu au știut zioa judecății. Agnoiteni, adecă de la cuvîntul grecesc neștiutori, se zicea acestea [130].

---

124. Textul : *«nu fără turburare»*, adăugat.
125. Urmează cuvintele : *«ce era»*, șterse. 126. Urmează cuvîntul : *«iaste»*, șters.
127. Textul de la : *«îi nebunie și rătăcire...»*, adăugat.
128. Textul : *«s-au întrupat și»*, adăugat.
129. Textul : *«și alte patimi firești»*, adăugat.
130. Urmează text șters : *«Aceste trei erasuri cu un nume se zicea achefale, și eriticii aceștia se zicea achefali, adecă fără de cap, pentru că ei pre nimenea nu cunoștea începător eresului său, că nici învățătura lui Evtih întru toate nu o urma, nici primea cea întărită în Săborul de la Halchidon».*

Alţii, cu Ioan Gramaticul Alexandreanul, carele se poreclea Filoponos, zicea pravoslavnicilor cum că, deaca primesc în H(risto)s doao firi, trebue să primească şi doao ipostasuri. Catolicii răspundea că firea se osibeşte de ipostas, că amintirilea în Sfînta Troiţă ar fi trei firi, fiindcă sînt trei ipostasuri. Filipon zicea că în Sf(înta) Troiţă sînt trei firi deosebi şi una de obşte, şi aşa cum învăţa el, trei d(umne)zei era. Zicea însă, că la înviiare nu se vor uni sufletele cu trupurile acestea. Următorii acestuia se
f 257 zicea tritheiteni, adecă trei d(umne)zeiani. /

Aceste eresuri toate se cuprindea supt numele Achefali, adecă fără de cap, pentru că ei pre nimene începător şi cap eresului său nu cunoştea, că nici învăţătura lui Evtihie întru toate nu o urma, nici săborul de la Halchidon şi învăţătura cea întărită de el nu o primea. Se zicea şi shismatici, pentru că era aşa înpărechiaţi.

Pricile origheneşti. Aici se aduc şi pricinile origheneşti. Orighen fiind om învăţat şi multe scrisori lăsînd după sine, mulţi după aceaia, ori că în scrisorile lui ar fi fost ceva greşele, ori ei strămutînd scrisorile lui ca să-şi poată întări eresurile sale, se lăuda că ei ţin învăţătura lui Orighen. Alţii, măcar de nu era rea învăţătura lui şi-l apăra, ca pre neşte eritici gonea pre aceia;
f 257 v destul era acelora numele / lui Orighen, ca să fie cineva eritic. Aşa, la sfîrşitul sutei a patra şi la începutul sutei a cincea, mari prici, între oameni, s-au făcut despre învăţătura lui Orighen. Aşa, mare price au fost între Epifanie şi între Ioan Ierusalimneanul, între Ieronim şi între Rufin, între Theofil Alexandreanul şi între călugării de la Nitra şi Ioan Gură de Aur. Învăţătura lui Orighen, mai de multe ori, în săboară prealocurea, au fost osîndită, ci tot mai rămăsese încă origheneşti. Iară începînd eresurile lui Nestorie şi a lui Evtihie, foarte s-au înputinat origheniştii.

Iară după mulţi ani, iarăşi de nou s-au aţîţat eresul, care se zice a lui Orighen. Că oarecarele Non şi Leontie, nu numai în Lavra cea Noao, ci şi în cea Mare şi într-alte mînăstiri ale pustiei, au băgat învăţătura lui Orighen. Mare parte le ţinea lor
f 258 Domitian, ep(iscop)ul de la Achira, şi Theodor / Aschida, ep(iscop)ul Chesariei din Capadochiia. Iară Pelaghie, diiaconul Bisericii de la Roma şi apocrisiarhul ep(iscop)ului de la Roma la curtea înpărătească din Ţarigrad, carele lui Theodor rău voia, au făcut de înpăratul au dat poruncă, cu carea osîndea pre Orighen şi învăţătura lui. Această judecată, după aceaia, o au întărit Mina, patriiarhul Ţarigradului [131], cu săborul ce l-au adunat la Ţarigrad. Această judecată o au întărit şi ceialalţi patriiarşi, Vighilie de la Roma, Zoil de la Alexandriia şi Petru de la Ieru-

131. Urmează cuvintele : «*şi adunînd*», şterse.

salim și alți arhierei. Încă cum să pricesc unii, în Săborul al cincilea a toată lumea s-au poftorit această osîndire.

Vină bagă lui Origheu înprotivnicii lui, că prea alegoriceşte au tîlcuit Sf(înta) Scriptură, pentru care lucru la atîta au mers unii, cît au căzut în eresul anthropomorfiților, carii zicea că D(umne)zeu are chip omenesc. Apoi învăța învățătura lui despre
f 258 v începutul lumii și / al oamenilor și despre căderea lor [132], despre Sfînta Troiță și despre fața lui H(risto)s. De statul oamenilor și de așezarea tuturor lucrurilor în statul cel dintîi. De doao întrebări au fost price : care adevărat iaste, că Origheu ar fi învățat dogmele acelea care supt numele lui s-au osîndit, și oare cuprind vreo [133] rătăcirea acelea și sînt eritice.

Greșelele lui Origheu, în porunca lui Justinian, cu care le osîndește, acestea sînt : a — Tatăl iaste mai mare decît Fiul, Fiul decît D(u)hul Sfînt și D(u)hul Sfînt decît celelalte duhuri iaste mai mare. Fiul nu poate vedea pre Tatăl, nici D(u)hul Sf(înt) pre Fiul, și ce sîntem noi asemănați Fiului, aceaia iaste Fiul asemănat Tatălui. b — Puterea lui D(umne)zeu iaste mărginită, și nu au putut mai multe duhuri să facă, fără numai hotărît număr și hotărîtă cîtință de materie, în carea să lucreze ; felurile și spițele lucrurilor sînt înpreună cu D(umne)zeu vecinice. Au fost și vor fi mai multe lumi, așa cît D(umne)zeu niciodată nu au fost fără de făpturi. c — Ființele cele cuvîntătoare, numai pentru aceaia au fost legate cu trupurile, ca să se pedepsească, și mai ales sufletele oamenilor de la început le-a dat înțelegere curată și sfîntă ; deci începînd a urî cugetarea cea d(umne)zeiască și întorcîndu-se la rău, au fost băgate în trupuri ca să se pedepsească. d — Cerul, soarele, luna, stelele și apele cele mai pre sus de ceruri sînt însuflețite și cuvîntătoare. e — La învilare, trupurile omenești vor fi rătunde. f — Pedepsele tuturor [134] oamenilor celor răi și ale dracilor vor avea sfîrșit, și ei iară se vor pune în statul cel dintîi. Lîngă acestea, din cărțile lui Origheu culese, sînt acestea : cum că sufletul lui I(isu)s H(risto)s au fost mai înainte de ce s-au unit cu Cuvîntul ; trupul Lui, mai întîi făcut în pîntecele Fecioarei, decît s-au unit cu Cuvîntul și cu sufletul lui ; cum că I(isu)s H(risto)s, pentru lume, din cele ce vor să fie, precum pentru oameni s-au răstignit, așa și pentru draci trebue să se răstigneasc [135].

Pre Origheu, din cei de demult, l-au apărat și l-au lăudat Pierie, Sf(întul) Grigorie Neochesăriianul și Sf(întul) Pamfil și altul fără de nume, de carele scrie Fotie.

---

132. Textul : «*și despre căderea lor*», adăugat.
133. Urmează text șters : «*greșeală acelea*».
134. Urmează cuvintele : «*celor răi, al*», șterse.
135. Textul de la : *Greșele lui Origheu...*», pînă la : «*curată și sfîntă deci*», adăugat pe f.259, iar de aici, pînă la : «*să se răstignească*», adăugat pe f. 258 v.

Iară după ce s-au făcut eresul ariianilor, unii dintre ariiani, din scrisorile lui Origheń, căuta sprijineală. Ci locurile care le aducea din Origheń, întru înțeles pravoslavnic le-au tîlcuit Sf(întul) Vasilie cel Mare și Sf(întul) Grigorie Cuvîntătorul de D(um-
f 259 ne)zeu, cum mărturisește istoricul Socrat.

Price despre trei capete. Pricele origheniănești altă sfadă au născut, carea se zice: De tri capete sau căpețele, că Theodor Chesăreanul, stîlpul origheniștilor și părtinitoriul monofisiților, adecă a evtihiianilor, carii zicea că în H(risto)s iaste numai o fire, au îndemnat pre înpăratul Justinian ca, pre cum [136] au osîndit greșelele lui Origheń, așa să osîndească [137] și scrisorile lui Theodor Mopsvesteanul și a lui Theodorit Chireneanul, înpotriva celor 12 Anathimastimuri ale Sfîntului Cirile și Cartea lui Iva Edeseanu cătră Marin Persul [138], și apoi lezne se vor aduce la Biserică shismaticii carii nu primesc Săborul de la Halchidon și-l vor primi. Înpăratul au dat poruncă scris cu care osîndește aceste trei capete, adecă scrisorile acestor trei oameni. Porunca înpă-
f 259 v ratului au iscălit patriarșii / Mina al Tarigradului, Zoil al Alexandriei, Efrem al Antiohiei și Petru al Ierusalimului, și mulți alți ep(iscop)i ai răsăritului; iară arhiereii Bisericilor apusului s-au pus înpotrivă, că socotea cum că acea iscălitură se înpotrivește Săborului de la Halchidon. Vighilie, papa de la Roma, la Tarigrad fiind atunci, întîi au osîndit acele trei capete, pentru care lucru au dat o scrisoare, carea o au chemat Judicatum, adecă Judecat, cu carea osîndește acele trei capete [139]. Acest Judecat foarte grea scandală au făcut, că toți ep(iscop)ii Africii, a Iliricului și a Dalmației s-au despărțit de înpărtășirea lui. Într-acest chip s-au mai înmulțit sfăzile, și înpăratul altă poruncă au dat, cu carea a doa oară [140] osîndește acele trei capete. Iară Vighilie, înprotiva jurămîntului său, cu care mai înainte s-au fost jurat, au început a se pune înpotriva osîndirei aceia, și au dat scrisoare, carea o au chemat Constitutum, adecă Așezămînt, înpotriva cei mai dinainte, carea o chema Judecat, și greșelele celor trei le osîndea, iară fețele nici de cum [141]. Mai pre urmă, lucrul acesta s-au cercat și s-au cernut în Săborul al cincilea a toată lumea, și
f 260 acele trei capete, înpreună cu apărătorii / lor, nici într-o samă băgînd Constitutul papei, au afurisit și au anathematizăluit. Ci tot nu îndată s-au făcut pace în Biserică, că episcopii Ispaniei și a Frînciei nu au primit săborul, iară ep(iscop)ii Istriei și a Veneției, făcînd shismă, carea mai mult de o sută de ani au ținut, s-au despărțit de înpărtășirea papei de la Roma.

136. Urmează cuvintele: «*pre origheniani*», șterse.
137. Cuvintele: «*să osîndească*», adăugate.
138. Urmează text șters: «*așa să osînsească și acest*».
139. Urmează text șters: «*După aceaia, s-au mutat și s-au arătat că poate să tăcească și să se înșele*». 140. Textul: «*a doa oară*», adăugat.
141. Textul de la: «*și au dat scrisoare...*», adăugat.

Iacovitenii. Justinian înpărat vrînd ca să facă pace și unire între apărătorii Săborului de la Halchidon și între monofisiți, au adunat săbor a toată lumea, carea au fost al cincilea săbor ; ci [142] săborul a toată lumea al cincilea nu au făcut unire [143] între apărătorii Săborului de la Halchidon și între monofisiți, vrăjmașii lui. Încă acestea acum de tot s-au despărțit de aceia și se-au făcut adunări deosebi în Eghipt, în Ethiopiia, în Arabiia Felice, în Armeniia, în Siriia și în Mesopotamiia, mai ales povățuitor avînd pre un Iacov Varadeu sau Zanzal ; carele atîta crezămînt avea la monofisiți cît, de pre numele lui, Iacovitenii pănă în zioa de astăzi au voit a se chiema, fiindcă mai înainte, în mai multe eresuri era despărțiți. a — În eresul [144] severiianilor, theodosiianif 260 v lor, ftartolatrilor sau a celor stricăcioși, / despre o parte [145] și a iuliianiștilor, a caiianiștilor, și despre altă parte [146] a aftartodochiților sa(u) a celor nestricăcioși și fantasti, și a manihachilor. b. — A actistetenilor și a ctistolatrilor. c. — A agnoitenilor, a cărora povățuitor au fost Themistie, diiaconul de la Alexandriia, caria zicea că H(risto)s, ca om, unele nu le-au știut. d. — Tritheîtenilor, a cărora începător au fost Ioan Ascusnag, filosof sir, și Ioan Filopon, filosof și gramatic de la Alexandriia, asupra căruia s-au sculat Damian, patriiarhul de la Alexandriia al [147] monofisiților și părintele damianiștilor, carii se zic că au căzut în eresul lui Savelie. e. — Eresul tritheitenilor în doao familii s-au despărțit, care se osibea între tîlcuirea dogmei despre înviiarea trupurilor, adecă unii era filoponiteni și cononiteni, al cărora dascăl și părinte au fost Conon, ep(iscop)ul Tarsului. f. — De aici se ține și eresul niovitenilor carii, nu numai cu ceilalți monofisiți, o fire zicea că iaste în H(risto)s, ci povățuiți fiind de Ștefan Niovul, și toată osibirea proprietăților, sau idiomaton [148] a amînduror firilor o rîdica.

Shismă în suta aceasta s-au făcut între ep(iscop)ii Istriei și unii din Iliric și din Africa, carii nu au vrut cu Săborul al cincilea, și mai pre urmă și cu Vighilie papa, să osîndească cele tre(i) capete, ci s-au despărțit de Biserică [149]. Această shismă au
f 261 ținut mai mult decît o sută de ani [150]. /

Ce săboară s-au făcut în Biserică în suta a șeasea

Săbor a toată lumea, în suta a șeasa, s-au făcut unul la Tarigrad, în anul 553, care săbor iaste a cincea a toată lumea. Intru

142. Textul de la : «*Justinian înpărat...*», adăugat.
143. Cuvîntul : «*unire*», intercalat. 144. Cuvintele : «*în eresul*», adăugate.
145. Inițial a fost : «*înpreună*», în loc de : «*despre o parte*».
146. Textul : «*și despre altă parte*», adăugat.
147. Cuvintele : «*de la Alexandriia*», adăugate.
148. Textul : *proprietăților sau idiomation*», adăugat.
149. Urmează text șters : «*a răsăritului*».
150. Textul de la : «*Shismă în suta...*», adăugat.

acest săbor s-au osîndit trei capete, adecă scrisorile lui Theodor Mopsvesteanul, şi a lui Theodorit, înprotiva Anathematistilor Sfîntului Chiril, şi Cartea lui Iva cătră Marin Persul.

Înpăratul Justinian, în anul al 27 al înpărăţiei sale, au poruncit să se adune săbor a toată lumea la Tarigrad, ca să aşeze pricile ce stăpînea între episcopii Bisericilor creştineşti. Drept aceaia, în anul 553, în 4 a lui mai, s-au adunat la Tarigrad 165 de Părinţi, mai toţi răsăriteni, afară de foarte puţini carii venise din
f 261 v Africa. La acest săbor, înainte / şezător au fost Evtihie, patriiarhul de la Tarigrad, care lucru, din tot cele ce s-au făcut şi s-au scris la săbor, se dovedeşte. În adunarea dintîi, s-au cetit porunca înpăratului cu carea se rînduiaşte ce să se lucreze, apoi s-au cetit mărturisirea credinţii, carea Evtihie Tărigrădeanul o au fost [151] trimis lui Vighilie, şi s-au aşezat să se trimiţă solie la papa, ca să-l chiiame la săbor, iară el pricinuind boală, pănă a doao zi au întîrziiat a da răspuns. Intru a doao adunare, şi părinţii carii fusese să chiiame pre papa, şi boiarii carii au fost [152] trimişi de înpăratul, au spus cum că şi a doa(oa)ră au fost la Vighilie de l-au chemat la săbor, ci cum că el au zis că nicidecum nu poate să vie, pentru că de la apus aşa puţini episcopi sînt. Însă cum că au cerut răgaz, ca judecata sa deosebi să o poată
f 262 spune şi să o dea înpăratului, adecă gîndea papa, / că fără de dînsul nu vor cuteza Părinţii nimica a face. La papa se uita şi alţi ep(iscop)i de la apus, carii era atunci la Tarigrad, ca de nu va merge el la săbor, nici ei să nu meargă.

Întru adunarea a treia, carea au fost în 9 zile a lui mai, nimica altă nu s-au făcut, fără numai au vestit Părinţii cum că ţin credinţa celor patru săboară a toată lumea şi osîndesc toate acelea care sînt înprotivitoare sau cu ocară săboarălor acestora. Şi cum că urmează pre toţi Părinţii cei pravoslavnici, anume pre Sf(întul) Athanasie, pre Sf(întul) Ilarie, pre Sf(întul) Vasile şi pre Sf(întul) Grigorie Grăitorul de D(umne)zeu, pre Sf(întul) Grigorie Nisanul, pre Sf(întul) Amvrosie şi pre Sf(întul) Augustin, pre Theofil, pre Sf(întul) Ioan Gură de Aur, pre Sf(întul) Chiril, pre Sf(întul) Leon şi pre Sf(întul) Proclu. Cercarea celor trei capete pănă într-altă zi o au lăsat.

În 12 zile a lui mai [153], au fost adunarea a patra. Într-aceasta s-au luoat la cercare învăţătura lui Theodor Mopsvesteanul, şi
f 262 v s-au culeş dintru aceia / 71 de articuli, cu locul însămnat de unde s-au luoat din cărţile lui. Toţi articulii acestea [154] grele eresuri şi hule cuprindea. În sfînşit, după ce s-au cetit, Părinţii toţi au strigat : *Anathema lui Theodor Mopsvestean ; anathema celor ce nu-l anathematizăluesc pre el, celor ce-l apără ; decît jidovii şi*

151. Cuvîntul : «*fost*», adăugat. 152. Cuvîntul : «*fost*», adăugat.
153. Cuvîntul : «*mai*», adăugat.
154. Urmează text şters : «*cum ca altă fără numai*».

decît păgînii mai răi sînt. Mulți ani înpăratului ! Biserica de boală perzătoare o ai curățit. Anathema zicem lui Theodor și cărților lui.

Într-aceia, Vighilie papa șe-au trimis răspunsul său la înpăratul, care l-au numit *Constitutum*, la care, cu el, 16 ep(iscop)i și trei diiaconi a Bisericii Romei, era iscăliți. Întru acesta, la început pune mărturisirile credinții, care le-au fost dat Mina și după el Evtihie, patriarșii Tarigradului. Apoi spune cum că [155] cele ce s-au fost făgăduit lui, nu s-au ținut, adecă să nu se adune
f 263 săborul pănă ce atîța [156] ep(iscop)i vor fi din apus, cîți / din răsărit. Cum că au cerut, ca ep(iscop)ii [157] să aștepte 20 de zile, în care să-și dea [158] răspunsul său, că mai curînd, pentru boala trupului, nu poate, și să se ție canonul cel vechi, ca nici o judecată să nu se dea afară [159], mai înainte de ce Sf(întul) Scaon de la Roma se-au vestit judecata sa. Apoi aduce și el 60 de articuli, din cărțile lui Theodor Mopsvesteanul culese, dară locul de unde sînt luoate nu-l însamnă, însă mai tot acelea sînt care în săbor s-au cetit ; tîlcuiaște înțelesul cel rău al acestor articuli și le anathematizăluiaște. Arată că Iva au fost catholic și Cartea lui pravoslavnică s-au primit în săborul de la Halchidon. Zice să pre morți nu trebuie a-i anathimatizălui. În sfîrșit, oprește pre toți, ori în ce cinste bisericească vor fi, ca nimica să nu așeze înprotiva acestii porunci. Acesta iaste Constitutumul lui Vighilie papa, care l-au scris în 14 a lui mai și în 25 l-au dat înpăratului. Ci nici într-o samă nu au fost [160] băgat.

Într-aceaia, Părinții, la săbor, în 17 a lui mai, au avut a cin-
f 263 v cea adunare, în carea / s-au cetit unele din cărțile Sfîntului Chiril înpotriva lui Theodor, unde aduce cuvintele lui Theodor, apoi le răstoară și arată cum că Theodor surpă taina întrupării Fiului lui D(umne)zeu și răscumpărarea neamului omenesc. Și multe alte și osibite mărturii, din mulții scriitori, s-au adus și s-au cetit, care arată necredința lui Theodor, între care s-au cetit și un loc din Istoriia bisericească a lui Isihie preotului de la Ierusalim, carea acum nu o avem, unde zice, că Theodor au urmat învățătura jidovilor și în tîlcul Psalmilor care el l-au făcut toate pro(o)rociile cele de H(risto)s le-au lăpădat. După aceaia, s-au făcut întrebare : oare slobod iaste a anathematizălui pre cei morți și s-au cetit locul Sfîntului Chiril, carele zice, că iaste slobod. Apoi sculîndu-se Sextilian, ep(iscop)ul Africii, au zis : *Deregătoriia mea a fi judec, ca să spui* [161] *săborului, cum că mulți ep(iscop)i într-un să-*

155. Cuvintele : «*cum că*», adăugate.
156. Textul de la : «*să nu se adune...*», adăugat.
157. Cuvîntul : «*ep(iscop)ii*», intercalat. 158. Cuvîntul : «*dea*», adăugat.
159. Inițial a fost : «*dînd afară*», în loc de : «*să nu se dea afară*».
160. Inițial a fost : «*s-au*», în loc de : «*au fost*».
161. În loc de : «*ca să spui*», a fost inițial : «*a spune*».

bor (de la Africa[162] *au hotărît, ca ep(iscop)ii carii murind, averile sale le-au lăsat eriticilor, după moarte să se anathimatizăluiască. Avem încă şi cărţile lui Augustin, al sfintei pomeniri, întru*
f 264 *care se ceteşte, cum că celor ce s-au lipit / de învăţătura cea rea, după moarte trebuie a le zice anathema, deaca se descopere rătăcirile lor.* Şi altele s-au adus la mijloc, din care s-au adeverit, că celor morţi se poate zice anathema, numai de se dovedeşte rătăcirea lor. După aceasta au fost întrebare : dacă cei ce au fost primiţi la înpărtăşire, potu-se după aceaia osîndi. Şi arată Părinţii că se pot ; aduc pildă spre adeverirea acestui lucru, cum că Sf(întul) Pavel au suferit a se ţinea ţeremoniile legii, care apoi le-a lăpădat. Şi Sf(inţii) Vasilie şi Athanasie întîi s-au înpărtăşit, după aceaia l-au osîndit, şi Sf(întul) Leon papa, întîi se vedea a primi pre Evtihie, apoi l-au osîndit. Apoi, Părinţii au cercat învăţătura lui Theodoret, carea era al doilea Cap, din cele trei capete. Şi s-au cetit întîi scrisorile lui înpotriva celor 12 Anathitematisti a Sfîntului Chiril, în care Theodoret zicea cum că, noi numim pre Sf(înta) Fecioară, Maica lui D(umne)zeu, pentru că iaste maică a omului celui unit cu D(umne)zeu. Cum că noi, în I(isu)s H(risto)s, nu mărturisim un ipostas, şi altele s-au cetit, din care s-au descoperit învăţătura lui cea rea. După ce s-au cetit aces-
f 264 v tea, / săborul au zis : *Cînd socotim păgînătatea cărţilor lui Theodoret, foarte ne mirăm de grijea cea cu amănuntul a săborului de la Halchidon, pentru că ştiind hulele lui, întîi înprotiva scriitoriului de multe ori au strigat, şi apoi nu l-au primit*[163], *fără numai după ce au anathematizăluit şi hulele lui, pentru ale cărora apărarea au fost scris.*

În adunarea a şeasa, carea au fost în 19 a lui mai, s-au luoat la cercare cartea lui Iva. S-au cetit locul din[164] Săborul de la Efes, unde s-au adeverit cărţile Sfîntului Chiril, şi din Săborul de la Halchidon, locul în care se lăuda cartea Sfîntului[165] Leon. După aceaia, s-au cetit cele din Săborul de la Efes, doao cărţi, cele mai dinainte a Sfîntului Chiril către Nestorie, cartea Sfîntului Chelestin papa, cartea a treia a Sfîntului Chiril, în carea se cetesc cei dospăzece anathematismi, şi judecata Săborului despre cărţile acestea. Din Săborul de la Halchidon, s-au cetit car-
f 265 tea Sfîntului Leon către Flavian, / şi ce au judecat săborul despre aceaia. După ce toate acestea s-au cetit, săborul au zis : *Din cele ce s-au cetit, vedem în ce chip săboarele adeverează cele ce se pun înainte, că, măcar că, în înţelepciunea marilor bărbaţi, carii au scris aceste cărţi, la toţi în mare*[166] *cinste era, însă acelea tot fără de mai înainte cercare nu le-au primit, ci după ce au cunoscut că sînt asemenea cu învăţătura Părinţilor, cu carea ace-*

162. Textul : *«(de la Africa)»*, adăugat.
163. Urmează cuvintele : *«mai înainte»*, şterse.
164. Textul : *»locul din»*, adăugat şi urmează text şters : *«cele ce s-au făcut»*.
165. Cuvîntul : *«Sfîntului»*, intercalat.
166. Urmează cuvintele : *«socotească se»*, şterse.

lea le-au alăturat. Drept aceaia, acest canon urmîndu-l, noi poruncim ca, hotărîreă credinței [167] *Săborului de la Halchidon, să se cetească întîi.* După ce s-au cetit aceaia, săborul au zis : *Acum ni se pare cum că trebue ca, cartea carea o zic că iaste a lui Iva, să o alăturăm cu hotărirea aceasta și cu cărțile Părinților, și să cercăm și cele ce Theodor și Nestorie eriticii au zis asemenea*
f 265 v *cărții aceiia.* /

Drept aceaia, s-au cetit tăblile cele mai înainte gătite, ca să se poată face alăturarea carea s-au zis. Între altele, această spunere, în cartea lui Iva, s-au făcut cu prehană : *Cei ce zic cum că Cuvîntul au luoat trup și s-au făcut om, sînt eritici și apolinariști. Cuvîntul nu iaste Biserică născut din Mariia.* Afară de aceaia, această carte se înprotivește Săborului de la Efes și apără pre Nestorie, și pre Sf(întul) Chiril îl ține eritic, și zice că cele doaospărzece capete ale lui sînt necredincioase. Laudă pre Theodor Mopsvesteanul a căruia Simvol s-au osîndit în Săborul de la Efes. Zice cartea lui Iva, că noi trebuie să mărturisim Biserica și pre Cel ce lăcuiaște în Biserică, și așa învață cum că sînt doao fețe. După ce s-au sfîrșit această cetanie, săborul au zis : *Alăturarea carea s-au făcut aiavea arată cum că, cartea carea se zice a lui Iva, întru toate se înprotivește hotărîrei Săborului de la Halchidon. Pentru aceaia, au fost silit să zică anathema lui Nestorie și*
f 266 *să se iscălească hotărîrei Săborului. Episcopii toți au strigat :* / *Toți aceiași zicem : Eritică iaste cartea, toți o osîndim. Cel ce nu o osîndește, eritic iaste. Anathema lui Theodor, și lui Nestorie. Cel ce primește această carte, lapădă pre Chiril și pre Părinții de la Halchidon.* Așa s-au sfîrșit în Săbor cercarea celor trei capete.

Adunarea a șaptea s-au făcut în 26 a lui mai. Întru aceasta s-au cetit [168] multe scrisori a lui Vighilie, cu care el au fost osîndit [169] cele trei capete. Și s-au cetit și porunca împăratului, cu carea poruncește să se șteargă numele papii din Diptici. În adunarea a opta, carea au fost în doao zile a lui iunie, după ce pre scurt s-au spus toate cele ce s-au fost făcut mai înainte, s-au osîndit Theodor înpreună cu cele trei capete și cu apărătorii lor. Apoi s-au adaos 14 anathematisti, cu care mulți eritici se osîndesc, și cele trei capete iarăși se anathematizăluesc. Așa grăesc Părinții, întru această adunare : *După ce am cunoscut, cum că ur-*
f 266 v *mătorii* / *lui Nestorie, cu toată vîrtureа puterii, se silesc ca necredincioasa sa învățătură să o pue supt numele Bisericii, scornind că tot una iaste învățătura Bisericii* [170] *cu aceaia carea* [171] *au învățat Theodor Mopsvestean, și carea și cărțile lui și scrisorile necredinciosului Theodoret, și blăsămata cartea carea se zice*

167. Cuvîntul : *credinței*», adăugat. 168. Cuvîntul : «*cetit*», intercalat.
169. Inițial a fost : «*osîndește*». 170. Cuvintele : «*învățătura Bisericii*», adăugate.
171. Cuvîntul : «*carea*», adăugat.

că o au scris Iva către Marin Persul o cuprind, a opri această îndrăzneală, cu voia lui D(umne)zeu şi cu porunca înpăratului, ne-am adunat.

Prea cucernicul Vighilie, fiind întru această cetate [172], au fost de faţă cînd am [173] făcut socoteală de cele trei capete, şi de multe ori, şi cu cuvîntul şi cu scrisoarea, acelea le-au osîndit. După aceaia, cu scrisoare au făgăduit, cum că va veni la săbor şi înpreună cu noi va cerca acelea, ca acest lucru, cu judecata cea dinpreună, să-l hotărîm. Drept aceaia, înpăratul, după legătura cea făcută, îndemnîndu-ne pre noi ca să ne adunăm, ne-au căutat
f 267 să rugăm pre Vighilie, / ca să stea pre ce au făgăduit. I-am adus aminte pilda Apostolilor carii, măcar că fieştecarele au fost plini de D(u)hul Sfînt, cît de sfatul nimărui nu avea lipsă, tot întrebarea : Oare trebuie să se tae înprejur păgînii, nu au vrut a o hotărî, fără numai după ce s-au adunat înpreună, şi părerea sa o au întărit cu lucrări aduse din Scriptură. Părinţii cei ce în vremea sa au făcut cele patru săboară, urmînd pildele celor de demult, întrebările cele făcute de eritici, cu înţelegerea şi bunăvoinţa cea dinpreună le-au hotărît. Că întru întrebările credinţei, nu iaste altă mijlocire a cunoaşte adevărul. Fieştecarele, după cum învaţă Scriptura, are lipsă de ajutorul fratelui său Pil(de) 18, 19 ; Sirah 4, 9 ; Mat(ei) 18, 20). Şi unde sînt doi sau trei adunaţi în numele lui I(isu)s H(risto)s, acolo iaste în mijlocul lor. Drept aceaia, după ce de multe ori au chemat pe papa Vighilie, şi înpăratul au trimis la el boiari de frunte, au zis cum că el, judecata sa de cele trei capete, deosebi a vedea. După ce am luoat acest răs-
f 267 v puns, am socotit, ceaia ce zice Apostolul, cum că / fieştecarele dintre noi, pentru sine, va da samă înaintea lui D(umne)zeu ; despre altă parte ne-am temut de judecata lui D(umne)zeu, carea se apropie celor ce sînt sca(n)dală fraţilor săi Rom(ani) 14, 12 ; Mat(ei) 18, 7).

Acest cuvînt al săborului iaste foarte vrednic de însemnat, că dintru aceasta chiiar se vede, că şi fără de judecata papei, ba încă înpotriva voiei şi judecăţii papei, poate să fie săbor a toată lumea, adevărat şi fără de rătăcire, că Prinţii săborului au făcut cu Vighilie cît s-au cuvenit şi l-au cinstit ca pre cel mai întîi între fraţi, ci nu au socotit că fără de el nu poate să fie adevărată judecata săborului, nici cum că fără de papa sau fără de solii lui, cînd nici el nu va să vie, nici soli nu va să trimiţă, nu poate să fie adevărată judecata [174]. Apoi iarăşi se vede cum că, Părinţii au socotit lucru foare de lipsă ca, pricile şi lucrurile bisericeşti, cu sfatul şi cu bunăvoinţa cea dinpreună, să se judece şi să se aleagă.

172. Urmează cuvîntul : «*totdeauna*», şters.
173. Urmează cuvîntul : «*judec(at)*», şters.
174. Textul de la : «*nu poate să...*», adăugat.

f 268 Apoi, săborul, după ce spune toate cîte / s-au făcut în lucrul celor trei capete, pre scurt arată neadevărate acele trei capete și răspunde la [175] cele ce se aducea spre apărarea lor. Și mai pre urmă, așa încheie cuvîntul : *Noi primim cele patru săboară, adecă Săborul de la Nicheia, Săborul de la Tarigrad, Săborul de la Efes și Săborul de la Halchidon. Acelea le învățăm, carele săboarele acelea de credință le-au învățat ; atuspatru săboară, o credință iaste. Pre cei ce nu le primesc acestea, îi judecăm despărțiți de Biserica catholicească. Însă pre Theodor Mopsvestean și necredincioasele lui cărți le osîndim, așijderea și cele necredincioase, care le-au scris Theodoret înprotiva adevăratei credință, înprotiva celor doaosprăzece capete ale Sfîntului Chiril, înprotiva Săborului de la Efes, și pentru apărarea lui Theodor și a lui Nestorie. Anathematizăluim și necredincioasa carte, carea se zice că* [176] *o au scris Iva cătră Marin Persul, unde se tăgăduiaște*
f 268 v *cum că, Cuvîntul au luoat trup și din / Fecioara Marie s-au făcut om ; unde se pîraște Sf(întul) Chiril, că iaste eritic și apolinarist ; unde se defaimă Săborul de la Efes cum că, pre Nestorie fără de cercare l-au lipsit de dar ; unde Theodor și Nestorie și cărțile lor cele necredincioase se apără. Drept aceaia, aceste trei capete și pre apărătorii lor, carii cu puterea Părinților sau a Săborului de la Halchidon vrea să le apere, anathematizăluim.*

După judecata aceasta, săborul pune 14 Anathismi, care pre scurt și theologhicește cuprind toată învățătura cea despre întruparea Fiului lui D(umne)zeu, cît iaste de trebuință la surparea eresului lui Theodor Mopsvestean și a lui Nestorie. Apoi urmează numele ep(iscop)ilor carii s-au iscălit o sută șasezeci și cinci. Cel dintîi iaste Evtihie Tărigrădeanul, carele, în iscălitura sa, pre scurt poftorește toată judecata. Aceasta iaste sfîșitul Săborului
f 269 a toată lumea a cincilea, de la Țarigrad al doilea [177]. /

Zic unii că, într-acest săbor s-au anathematizăluit și Origen, ci în scrisorile care le avem ale săborului nu se află ; poate fi, că doară nu toate au venit pănă la noi.

Vighilie papa văzînd că nimica nu poate face cu înprotivirea, au socotit mai bine să asculte de Biserică, afară de carea mîntuire nu iaste. Pentru aceaia, după 6 luni, au scris lui Evtihie patriiarhului de la Tarigrad carte, în carea mărturisește cum că el au vătămat dragostea, despărțindu-se de frații săi, și zice cum
f 269 v că nimănui nu trebuie să-i / fie rușine ca să părăsească [178] greșeala, după ce cunoaște adevărul. Apoi zice că, bine socotind lucrul celor trei capete, și el judecă cum că trebuie a le osîndi ; și

175. Urmează cuvîntul : «*toate*», șters. 176. Textul : «*se zice că*», adăugat.
177. Urmează text șters : «*Săboară prealocurea multe în multe locuri s-au făcut, care toate a le înșira ar fi și prea lung și fără de folos, pentru ca cele mai multe sînt despre lucruri osibite a unui sau a doi episcopi. Ci tot dintrînsele, care sînt mai de obște le vom numi aici*».
178. Inițial a fost : «*lasă*».

mai pre urmă, aşa încheie cartea : *La toată Biserica catholicească facem ştire cum că, precum pre toţi ceialalţi eritici, pre Theodor Mopsvestean şi necredincioasele lui cărţi, cele ce Theodoret asupra Sfîntului Chiril şi a Săborului de la Efes, şi care pentru Theodor şi Nestorie au scris, şi cartea* [179] *cea dată cătră Marin Persul,* carea se zice că iaste a lui Iva, osîndim şi anathematizăluim. *Intru acest chip anathematizăluim pre cei ce vor crede cum că, trebuie a apăra aceste trei capete, va gîndi să grăiască ceva pentru iale. Şi ca pre fraţii noştri şi pre soţi, cuprindem pre toţi cei ce au osîndit acele zise trei capete, şi cu acest aşezămînt al nostru, toate cele ce noi am făcut, sau alţii au făcut spre apărarea acestor trei capete, le vestim de nimica şi fără de nici o putere.*

f 270 Această carte, în 8 dechemvrie, anul 553, o au dat Vighilie. /

Săboară nameásnice sau prealocurea multe s-au făcut în suta aceasta, ci mai toate în părţile apusului, care cît poate fi mai pre scurt le vom însemna aici.

În anul 518 s-au făcut săbor la Tarigrad, în care au fost 40 de ep(iscop)i. La acest săbor s-au cercat judecata lui Evfimie şi a lui Machedonie, patriiarşilor de la Tarigrad, carii au [180] murit goniţi din scaonele lor ; şi s-au aflat aceşti doi patriarşi oameni drepţi şi binecredincioşi, şi cum că, nu numai nimica n-au greşit înpotriva credinţei, [181], ci încă, cum că, pen(tru) credinţa cea pravoslavnică au fost goniţi din scaon ; pentru aceia, săborul, numele lor, înpreună cu Săborul de la Halchidon şi cu numele Sfîntului Leon papa de la Roma, l-au pus în Diptici, şi pre Sevir, antipatriiarhul de la Antiohiia, l-au anathematizăluit şi l-au vestit lipsit de tot darul preoţesc. Săborul acesta au trimis carte săbornicească la Ioan, patriiarhul de la Ierusalim, şi la Epifanie, ep(iscop)ul de la Tir. La Ierusalim, în 6 a lui august, s-au adunat e(piscop)i 30 şi Sf(întul) Sava şi mulţime de călugări şi de mireni, şi cele patru săboară le-au pus în Diptici şi s-au făcut pace

f 270 v şi unire. Aşa şi la / Tir mare praznic s-au făcut duminică, în 16 a septemvrie, în care zi [182] au anathematizăluit pre Sevir. Şi în toată Palestina s-au făcut pace şi unire.

Alt săbor s-au făcut la Ţarigrad, în anul 536, supt patriiarhul Mina. Împăratul Justinian, vrînd ca să se sfîrşească lucrul cu shismaticii carii s-au făcut din eresul lui Evtihie [183], au poruncit să se adune săbor la Ţarigrad, care au început în doao zile a lui mai, în anul 536. Într-acest săbor, înainte şezător au fost Mina, de-a dreapta lui şedea întîi cinci ep(iscop)i din Italia, carii venise la Ţarigrad [184] în chip de soli a lui Agapit papa. De-a

179. Urmează cuvîntul : «*care*», şters. 180. Urmează cuvîntul : «*fost*», şters.
181. Textul de la : «*şi cum că, nu...*», adăugat.
182. Textul : «*în care zi*», adăugat.
183. Textul de la : «*carii s-au făcut...*», adăugat.
184. Cuvîntul : «*Tarigrad*», adăugat.

stînga, întîi ședea Ipatie Efeseanul. De toți, 52 de ep(iscop)i era la acest săbor. După solii papii, carii era în locul a toată Biserica apusului, ședea solii lui Efrem, patriiarhul de la Antiohia, a lui Petru, patriiarhului de la Ierusalim, și a altor ep(iscop)i ; apoi clericii Bisericii Țarigradului. Cu nume(le) Bisericii de la Alexandriia, pentru turburările cu care se învăluia, nimene nu au fost. În ședérea cea dintîi s-au cetit pîra arhimandriților și a trimi-
f 271 șilor din osibite / locuri, cu carea pîrăsc pre Anthim că se-au lăsat scaonul său de la Trapezunt și [185], cu chip mincinos de viiață călugărească, amăgește oamenii. Și pîrăsc și pre Sevir, antipatriiarhul de la Antiohiia și pre Petru Apamiianul, cel gonit din sc(a)onul de la Apamiia [186], și pre un călugăr sîr, anume [187] Zoara, carii făcea turburări și petrecea [188] viiață desfrînată și era [189] eritic. Mina au trimis oameni [190] carii să caute pre Anthim și să-i spue ca preste trei zile să vie înaintea săborului.

Ședérea a doao s-au făcut în 6 a lui mai. Trimișii, carii au căutat pre Anthim, au spus că nicidecum nu l-au aflat. Patriiarhul Mina au zis : *Măcar că destul se vede cum că, Anthim nu vrea să vie la săbor, însă ca să urmăm blîndețele lui I(isu)s H(risto)s, iarăși îi dăm răgaz de trei zile.* Și au trimis alții carii să-l caute, și acestea încă nu l-au aflat. Deci, ca să nu aibă Anthim [191] nici o mîntuință că nu au știut [192], au poruncit Mina ca să se pue la locurile cele de obște căutarea și sorocirea lui Anthim, și așa să-l mai aștepte șeapte zile. Iară în 21 a lui mai, fă-
f 271 v cîndu-se a patra ședere și neivindu-se Anthim, / săborul l-au judecat vinovat, pentru că înpotriva canoanelor au păcutuit mutîndu-se de la un scaon la altul, și pentru că apără eresul avtihiianilor și turbură pacea Bisericii, și nu se-au ținut credința cum s-au făgăduit în cărțile sale înpăratului și patriiarșilor, și avînd destulă vreme de pocăință nu au vrut să se pocăiască, pentru aceaia, de ep(iscop)iia de la Trapezunt și de înpărtășirea creștinească, să se știe lipsit. Atunci, sculîndu-se Părinții cei de la răsărit au cerut ca înpreună să se anathematizăluiască și Sevir și Petru și Zoara. Deci, în ședérea a cincea, carea au fost în patru a lui iunie, s-au cernut tot lucrul acestor trei, și toate scrisorile ceale despre ei bine și cu (dea)dinsul cercîndu-se, săborul au zis : *Anathema lui Sevir și lui Petru, celor de demult osîndiți, și lui Zoara. Anathema botezului celui prea curvăresc și cărților celor necredincioase a lui Sevir.* Și așa s-au sfîrșit săborul. Iară înpăratul, pre Anthim și pre Sevir. Și așa s-au sfîrșit săborul.
f 272 Iară înpăratul, pre Anthim și pre Sevir și pre Petru și pre Zoara, / i-au oprit în Țarigrad, sau în cetățile cele mari să nu intre ; și po-

185. «*Și*», intercalat. 186. Textul de la : «*cel gonit din...*», adăugat.
187. Textul : «*un călugăr sir, anume*», adăugat.
188. Cuvîntul : «*petrecea*», adăugat. 189. Inițial a fost : «*sînt*».
190. Cuvîntul : «*oameni*», adăugat.
191. Textul : «*ca să nu aibă Anthim*», adăugat.
192. Urmează textul de la nota 67 șters.

runceşte ca, cărţile lui Sevir să se arză ; opreşte a le scrie, şi cine le va scrie, aceluia să i se tae mîna. Tuturor eriticilor le porunceşte să nu facă turburări sau adunări oprite. După ce aşezămîntul săborului acestuia au venit la Ierusalim, Petru, patriiarhul de la Ierusalim, în 19 zile a lui septemvrie, într-acelaşi an, 536, au (a)dunat săbor de 49 de ep(iscop)i şi au întărit săborul de la Ţarigrad.

Alt săbor, din porunca înpăratului, s-au făcut la Mopsvest, în anul 550, iunie 17 [193], în carea s-au cercat : Fost-au în Diptici numele lui Theodor Mopsvesteanul ; şi toate dipticile căutîndu-le, nici într-unele nu s-au aflat, ci în locul lui s-au fost scris numele Sfîntului Chiril. S-au întrebat şi cei bătrîni şi toţi au mărturisit că niciodată nu au auzit din Diptici cetindu-se numele lui Theodor.

Doao săboară s-au mai făcut la răsărit : unul la Antiohia, în
f 272 v anul 508, altul la Sidon, în anul 511, cu porunca înpăratului, / ci acestea au fost ale eriticilor evtihiiani, şi întru acestea s-au osîndit Săborul a toată lumea de la Halchidon.

În anul 551, ep(iscop)ii Africii, adunaţi în săbor, au afurisit pre Vighilie papa, căci au osîndit cele trei capete.

Alte săboară, care s-au făcut la apus, sînt acestea : În anul 501, la Roma, în care Părinţii, pre Simah papa, de toată pîra înaintea oamenilor îl dezleagă, toate judecăţii lui D(umne)zeu lăsîndu-le. În anul 506, la Agatha în Işpaniia, în care s-au făcut canoane 48.

În anul 511, la Avrelia în Galiia, în care s-au făcut canoane 31.

În anul 516, la Epavna în Galiia, în care s-au făcut canoane 40.

În anul 517, alte săboară s-au făcut în Ispaniia, la Tarocona şi la Gherunda, unde s-au făcut 30 de canoane.

Iară în Işpaniia, în anul 524, s-au făcut doao săboară, întru care într-unul s-au făcut canoane 4, într-altul 16.

f 273 Într-acelaşi an, 524, săbor s-au făcut în Africa.

În anul 531, la Talet, în care s-au făcut canoane 5. Într-acelaşi an, altul s-au făcut la Roma.

În anul 534, în Galiia la Avreliia, în care s-au făcut canoane 21.

În anul 534, la Cloromunt, în care s-au făcut canoane 16. Într-acelaşi an, la Carthaghen în Africa s-au făcut alt săbor.

În anul 538, la Avreliia, s-au făcut a treia oară, care se zice al treilea săbor de la Avreliia, în care s-au făcut canoane 3.

În anul 543, săborul al patru(lea) la Avreliia, în care s-au făcut canoane 24.

În anul 552, la Paris, al doilea săbor s-au făcut.

193. Textul : «*în anul 550, iunie 17*», adăugat.

În anul 557, s-au făcut săbor la Arelat, în care s-au făcut canoane 7. Într-acelaşi an, 557, s-au făcut al treilea săbor la Paris, în care s-au făcut canoane 10.

În anul 561 s-au făcut săbor la Santona.

În anul 563 s-au făcut săbor la Bracora, în care s-au făcut canoane 22.

În anul 566 s-au făcut la Turon al doilea săbor, în care s-au făcut canoane 27.

Într-acelaşi an, 566, s-au făcut săbor la Galechiia, în care
f 273 v s-au făcut canoane 10. /

În anul 574, a patra săbor s-au făcut la Paris, şi în anul 577, tot la Paris, s-au făcut al cincilea săbor.

În anul 579, săbor s-au făcut la Cabilona. Tot într-acelaşi an s-au făcut la Matiscona şi la Lugdun. În anul 580 s-au făcut săbor la Brenian.

În anul 585 s-au făcut săbor la Matiscona, în care s-au făcut canoane 20.

Tot într-acelaşi an, la Antisiodora s-au făcut săbor, în care s-au făcut canoane 45.

În anul 589, la Tolet, al treilea săbor s-au făcut, în care s-au făcut canoane 23.

Tot într-acelaşi an, 589, s-au făcut săbor la Marbona, în care s-au făcut canoane 15.

În anul 590 s-au făcut săboară la Pictaviia, la Metena, la Ispala. În anul 595, la Roma. În anul 599, în Ispanii la Chesaravgusta, în care s-au făcut 3 canoane. Tot într-acelaşi an s-au făcut la Talet şi la Osca.

Aceste săboară s-au făcut toate în apus, şi canoanele lor numai în Biserica apusului sînt primite, iară nu în Biserica răsăritului. Ci noi aici le-am pus pentru ca să ştim şi cele ce s-au fă-
f 274 cut în apus. /

Ce goane s-au făcut în suta a şeasa
asupra creştinilor celor pravoslavnici ?
Şi cine au strălucit cu muceniciia şi cu sfinţeniia vieţii ?

Anastasie, înpăratul Ţarigradului, lipindu-se de eresul evtihiianilor, mare goană au făcut asupra pravoslavnicilor ; pre mulţi episcopi i-au gonit din scaonele sale, iară mai ales pre Machedonie, patriiarhul de la Ţarigrad, l-au necăjit şi l-au gonit din scaon, pentru că nu lăpădă Săborul de la Halchidon. Machedonie, în grele nevoi, acolo în izgonire, unde l-au fost trimis înpăratul, au murit. Gonit-au din scaon pre Flaviian de la Antiohiia şi pre Sf(întul) Ilie de la Ierusalim şi pre mulţi alţii. Pentru credinţa Săborului de la Halchidon, în anul 512 au fost omorîţi trei sute şi unul de călugări maroniteni. Şi în anul 517, Sevir antipatriiar-

hul de la Antiohiia, capul celor fără de cap, mai mulţi decît trei sute au făcut să se omoară pentru credinţa Săborului de la Halchidon.

f 274 v Dunavas, jidov, crăişorul omeritenilor, în Araviia, / în anul 522 bătînd cetatea Nagron [194], pre Arethon, mai marele cetăţii, cu alţi 340, pentru că nu s-au lepădat de H(risto)s [195], i-au făcut mucenici, a cărora pomenire, Biserica o face în 24 a lui octomvrie.

Cavadis, înpăratul perşilor şi al sarachinilor, pentru credinţă, foarte pre mulţi creştini au omorît. La anul 540, Cosrois înpăratul perşilor, călcînd pacea, au intrat vrăjmăşeşte în pămîntul romanilor la răsărit ; multe cetăţi au prădat şi au prins şi Antiohia. Multe biserici au ars, şi pre creştini au omorît şi i-au prăsat [196].

Aşa, în părţile apusului, varvarii carii încă nu se făcuse creştini, cum au fost anglo-saxonii, cu multe rele au asuprit pre creştini ; în Vritaniia, pre arhierei şi pre preoţi cu norodul, cu foc şi cu fier i-au potopit, cît mai de tot au [197] ridicat slujba lui H(risto)s, şi puţini creştini au rămas. În Africa şi în Italia, vandalii în tot chipul s-au nevoit cum să piiarză pre pravoslanvnici. Mai ales Ghenseric, craiul vandalilor, şi Uneric, feciorul lui, mare goană au făcut asupra pravoslavnicilor. Cătră sfîrşitul sutei acestiia, Leovighild, craiul visigothilor, ariian fiind, s-au mîniiat căci Ermeneghind, feciorul lui, s-au făcut pravoslavnic, şi au po-
f 275 runcit de l-au omorît, şi pre pravoslavnici, / cu multe nevoi i-au necăjit. Aşa şi gothii, ariiani fiind, în Italia, în multe chipuri au necăjit pre pravoslavnici, că supt Tatila, caiul gothilor, s-au tăiat capul lui Erculan, ep(iscop)ului de la Perusin.

Între călugări, cu sfinţeniia vieţii, mulţi au strălucit, iară cei mai vestiţi au fost : Simion Stîlpnicul cel Tînăr [198], Sf(întul) Sava, Sf(întul) Venedict, Sf(întul) Varsanufie, Sf(întul) Ioan de la Scară, Sf(întul) Dorothei, Sf(întul) Ioan cel Tăcut şi alţii mulţi.

Ce oameni vestiţi pentru învăţătură şi ce scriitori au fost în suta a şeasa între creştini ?

La răsărit, sau între cei ce grecește au scris, ale cărora scrisori pănă (la) noi au ajuns, sînt : Procopie Gazeul, aşa poreclit de la oraşul Gaza în care au lăcuit ; au fost acesta tîlcuitor al Sfintei Scripturi, şi au trăit supt înpărăţia lui Justin.

---

194. Urmează text şters : «*pre ep(iscop)ul cetăţii nu a*».
195. Textul de la : «*pentru că nu...*», adăugat.
196. Acest alineat este adăugat în întregime.
197. Urmează cuvîntul : «*pierdut*», şters.
198. Textul : «*Simion Stîlpnicul cel Tînăr*», adăugat.

Procopie Chesăreanul, carele apoi și senator la Țarigrad au
f 275 v fost, au scris cărți : / De războiul persicesc, De războiul vandalicesc și De războiul gothicesc, și au scris și Istoria cea ascunsă.

Sf(întul) Evloghie, carele întîi au fost preot la Antiohiia, după aceaia la Alexandriia episcop, multe au scris, din care, afară de nește fărmituri care ni le-au ținut Fotie, mai avem De ramurile stîlpărilor și șeapte capete De doao firi a D(o)mnului nostru I(isu)s H(risto)s.

Sf(întul) Ioan Postelnicul, patriiarhul de la Țarigrad, au scris Cartea cea de pocăință, adecă ce canon sau ce pocăință să facă neștine pentru păcatele care le-au (fă)cut.

Sf(întul) Anastasie Sinaitul, carele au fost ep(iscop) la Antiohiia, pre carele trebuie a-l osibi de Sf(întul) Anastasie Sinaitul carele au fost călugăr ; acesta pentru viiața cea sfîntă și pentru învățătura iaste foarte lăudat. Din toate cîte au scris el, astăzi avem numai cinci cuvinte : De dogmele noastre cele drepte
f 276 ale adevărului. Și încă trei cuvinte, doao : Despre bunavestirea / Născătoarea de D(umne)zeu Fecioarei, și altul Despre Schimbarea la Față a D(o)mnului nostru I(isu)s H(risto)s. Cartea cea de trei păresim, măcar de se scrie supt numele lui, dar nu iaste a lui.

Afară de aceștia, sînt încă : Agapit, diiaconul de la Țarigrad : Zaharie, ep(iscop)ul de la Mitilin ; Theodor, ep(iscop)ul de la Schithopol ; Greghentie, ep(iscop)ul de la Tafarn ; Isaac Sirul, ep(iscop)ul de la Minev ; Grigorie, ep(iscop)ul de la Antiohiia ; Sf(întul) Dorothei Arhimandritul ; Sf(întul) Ioan de la Scară. A acestor doi sfinți, scrisori sînt și românește. Leontie Vizanteanul sau mai vîrtos Ierusalimneanul, au scris asupra nestoriianilor și a evtihiianilor, și desface cele ce aruncă Sevir asupra credinții.

Ioan Maxentie, arhimandritul călugărilor de la Schithiia, carii propoveduia că Unul din Troiță au pătimit ; au spus mărturisirea sa cea pravoslavnică despre H(risto)s, s-au luptat cu achefalii ; asupra nestoriianilor au scris anathismi și doao cărți de
f 276 v dialoage.

Efrem Antioheanul, cu scrisorile sale, s-au luptat pentru Săborul de la Halchidon și pentru învățătura Sfîntului Chiril Alexandreanului, și au răsturnat pe cei fără de cap și pre cei ce zicea că D(umne)zeu au pătimit.

Justinian împărat, carele au scris Legile politicești și multe epistole despre lucrurile credinței.

Iracliian, ep(iscop)ul de la Halchidon, carele pre ce vreme au fost nu se știe bine, cu 20 de cărți au surpat toată necredința și toate dogmele maniheilor.

Vasilie Ziliu, preot de la Antiohiia, afară de 16 cărți care le-au scris asupra lui Ioan Schithopolitanul, au scris trei cărți a Istoriei bisericești.

Theodor, carele în anul 518 au fost ceteț al Bisericii de la Țarigrad, au scris Istoriia bisericească.

Evagrie Sirul, poreclit Sholastic, de la Săborul de la Efes până la anul 12 a lui Mavritie înpărat, au scris Istoriia bisericească.

f 277 Chiril, călugăr din Palestina, au scris Viețile Sfinților,/ a lui Ioan Tăcutului, a lui Evthimie și a lui Sava arhimandriților.

Theofan Vizantineanul au scris cele ce s-au întîmplat între romani și perși.

Evtihian din Chilichiia au scris Pocăința și Întoarcerea Sfîntului Theofil.

Simion Stîlpnicul cel Tînăr carele, nu departe de Antiohiia, 68 de ani au șezut pre stîlp, și în anul 595 au trecut la cer, au lăsat rugăciuni cătră D(o)mnul și cătră Născătoarea de D(umne)zeu.

Aceștia sînt scriitori ai Bisericii răsăritului, carii au scris grecește, iară cei ce urmează au fost din Biserica apusului și au scris latinește.

Marele Felix Enodie, ep(iscop)ul de la Tichina, de carele se zice cum că, el iaste cel mai întîi carele au învățat cum că, pre papa de la Roma nici un om nu-l poate chema la judecată, pentru că pre el nimene, afară de singur D(umne)zeu, nu-l poate
f 277 v judeca. / Afară de multe epistole, care în zece cărți sînt înpărțite, mai multe altele au scris, între care iaste *Apologhiia pentru Simah papa.*

Boethie, senator de la Roma, carele fără de altele multe scrieri filosoficești și theologhicești au lăsat, cum iaste cartea *De doao firi și de o față a lui H(risto)s,* cartea *Cum că Troița iaste un D(umne)zeu și nu trei d(umne)zei,* cinci cărți *De mîngăiarea filosofiei.*

Fulghentie Rupensis, în Africa ep(iscop). Acesta aspră viiață au petrecut ; în izgonire au fost trimis ; multe asupra pelaghiianilor și a ariianilor au scris.

Fulghentie Ferand, diiaconul Bisericii de la Carthaghen, a căruia epistole și scurtarea canoanelor se laudă.

Dionisie Exiguus, de neam din romanii cei de lîngă Dunăre, unde astăzi iaste Țara Românească [199], că grecii, tot ce era de la
f 278 ei preste Dunăre, chiema / Schithiia, de unde se vede că Dionisie acesta, fiindcă limba lui au fost limba latinească, au fost din romanii cei din Dachiia, carii astăzi țin Țara Românească și Moldova. Acesta au fost călugăr și avvă roman, grecește și latinește învățat, și au cules canoanele bisericești și cele ce era grecește scrise le-au tălmăcit pre limba latinească ; cules-au și Epistolele cele decretate, adecă Așezămînturile și rînduialele papilor de la

199. Urmează cuvintele : «*și Bulgaria*», șterse.

Roma, și el întîi au făcut numărul anilor de la H(risto)s, precum astăzi numărăm că, de la H(risto)s sînt atîția ani.

Sf(întul) Chesarie, ep(iscop)ul de la Arelat, multe cuvinte și epistole au scris, și doao feluri de reguli [200] sau îndreptări, pentru călugări un fel, alt fel pentru fecioare.

Sf(întul) Venedict Av(v)a și întemeietor călugărilor în apus,
f 278 v au scris Regula sau îndreptarea, carea o au lăsat călugărilor săi. /

Fecund Ermianensis, episcop la Africa, în eparhia Vizachina, au scris *pentru apărarea celor trei capete.*

Marco Avrelie Casiodor, după ce cele mai mari boerii au purtat, s-au făcut călugăr ; între scrisorile lui, cele theologhicești mai vestite sînt *Rînduialele spre d(u)mnezeieștile cetanii,* care cu doao cărți se cuprind, și tîlcuirile întru unele cărți ale Sfintei Scripturi.

Iornand, ep(iscop)ul gothilor de la Ravena, au scris de lucrurile gothilor și de urmarea înpăraților, și a vremilor [201].

Liberat, arhidiiaconul Bisericii de la Carthaghen, unul din apărătorii celor trei capete, au scris de nestoriiani și de evtihiiani.

Grigorie, ep(iscop)ul de la Toron, om prea curînd crezător, au scris *Istoriia frîncilor* în zece cărți, *Șeapte cărți de minuni* și una *De viețile părinților.*

Sf(întul) Grigorie papa, carele grecii îl poreclesc Diialog, pentru diialogurile cele de el scrise care, după aceaia, și în limba grecească au fost tălmăcite, iară latinii îl poreclesc Mare. Mari și multe tomuri au scris în Sfînta Scriptură, și învățătura theo-
f 279 loghicească mult o au ajutat. /

Afară de aceștia, oarece nume, cu scrisorile șe-au făcut șie și Leon ep(iscop)ul de la Senona ; Rustin, diiaconul de la Roma ; Iulian, în Africa ep(iscop), dară în ce loc nu se știe ; Arator, ipodiiacon de la Roma ; Agnel, ep(iscop) de la Ravenata ; Ghilda Înțeleptul ; Nichetie Trevireanul ; Victor Turuneanul ; Martin Bracoreanul ; Venantie, în Galiia la Pictav, ep(iscop), Columvan și Ioan Av(v)a Biclareanul.

Ce învățătură a credinței și ce dogme au avut Biserica lui D(umne)zeu în suta a șeasa ?

Învățătura și dogmele Bisericii lui D(umne)zeu din suta a șeasa sînt așezămînturile sfintelor celor patru săboară a toată lumea, de la Nicheia, de la Țarigrad, de la Efes, de la Halchidon, Săbor(ul) 5, adunar(ea) 8, care ca pre cele patru Evanghelii le-au primit ; afară de acestea, învățăturile Sfinților Părinți, carii de

200. Textul : «*feluri de reguli*», adăugat.
201. Acest alineat este adăugat.

Biserică au fost primiți și adevărați, (Să)bor(ul) 5, adunarea 3.
f 279 v Adecă toate cîte / mai înainte s-au ținut în Biserică dogme ale credinții, și acum acelea s-au ținut, și din pricea călugărilor de la Schithiia carii zicea că, Unul din Troiță au pătimit, s-au tîlcuit mai cliar și s-au spus cum că H(risto)s o față, carea iaste cea d(umne)zeiască, au avut și doao firi, cea dumnezeiască și cea omenească osibite, și fiindcă era una, bine se zice, cum că Unul din Troiță au pătimit cu omenirea, iară nu cu d(u)mnezeirea. Celel(al)te, care întru această sută mai luminat s-au tîlcuit, se pot vedea și ști din osîn(d)irea eresurilor sutei aceștiia.

Ce țeremonii din afară sau rînduiale bisericești au fost în Biserică în suta a șeasa ?

Precum în suta a cincea, așa și în suta a șeasa, aceleași obiceiuri și țeremonii au fost, numai cît s-au făcut în luna lui *iulie după 11 zile, dumineca ce vine, sărbătoarea celor patru mai întîi a toată lumea săboară,* la care după aceaia / Părinții au adaos
f 280 și celelalte săboară a toată lumea, ca toate odată să se sărbeze. Aflăse și praznicul Bunei Vestiri că, Sf(întul) Anastasie de la Antiohiia, doao cuvinte are despre sărbătoarea aceasta. Ci mai de demult au trebuit să se înceapă. Și de praznicul cel din șease zile a lui august se face oarece pomenire. În anul 452, la Țarigrad, întîi s-au ținut, în doao zile a lui fevruarie, Sărbătoarea Streteniei, adecă a Întîmpinării D(o)mnului [202]. La Liturghie, înainte de apostol, se cînta Aghiosul. Statul călugăresc foarte s-au mărit și cu totul s-au înmulțit călugării, cît mai cu seamă și episcopii tot dintre călugăr iau început a se face, și pentru viiața cea mai bună și pentru învățătura, carea la călugări era în vîrtute. La apus, Sf(întul) Venedict au băgat și au înmulțit statul călugăresc, cît după aceaia foarte s-au înmulțit călugărimea și la apus, și s-au făcut mai multe cete, de la mai marii lor cei dintîi
f 280 v și rînduiala petrecerii și portul, încă și numele luînd.

Ce stăpînire bisericească și ierarhie au fost în suta a șeasa ?

În suta a șeasa, to(t) aceiași stăpînire și ocîrmuire bisericească au fost, carea și în suta a cincea, despre carea a lungi aici cuvîntul nu iste pentru ce, numai atîta însemnăm aici, cum întru această sută de ani foarte mult au început a se *înălța puterea papei de la Roma.* Mai cu samă, trei pricini mi se par a fi fost căci s-au făcut aceasta : Întîi, pentru că Roma au venit în mîinile

202. Textul de la : *«În anul 452...»*, adăugat.

varvarilor, a gothilor și a vandalilor și, fiind aceia eritici, papa, ca cel mai întîi, purta grije de toate Bisericile catholicești, și toți ep(iscop)ii alerga la el din părțile acelea și, ca să le folosească ceva, în tot chipul cerca și zicea că pre el D(umne)zeu
f 281 l-au pus mai mare Bisericii ; cu aceste cuvinte nevoindu-se / să plece pre papa spre ajutorul lor ș(i) fiind el patriiarh și putere avea oarece mai mare preaste ceilalți ep(iscop)i. După aceaia, cum au fost Enodie, diiaconul Bisericii de la Roma, scriind pentru papa Simah, au zis cum că, D(umne)zeu au vrut ca pricile altor oameni să se așeze cu judecata oamenilor, iară ale ep(iscopilor, scaonului de la Roma judecății sale le-au ținut. După aceaia, și alți lingușitori, asemenea au început a învăța.

Înpărații de la Țarigrad, ca să-i poată trage de cătră vrejmași și să-i facă să le fie lor cu credință, multe lăsa și făcea după voia papilor, pentru aceaia Justinian au făcut noao lege în carea așează ca, papa de la Roma să fie cel mai întîi decît toți ep(iscop)ii.

Cei mai de frunte, adecă patriiarșii de la răsărit, încurcîn-
f 281 v du-se / cu multe eresuri, bieții pravoslavnici, la înpărați nu putea alerga, de vreme (ce) și ei, unii era gonitori nu apărători ai Bisericii, așa dară alerga *la papa de la Roma, ca la cel dintîi patriiarh, și anume cap Bisericii,* nu amintrilea sau cu alt înțeles, cum că iaste cel dintîi ; de aici, papii de la Roma au început și ei a se mai înălța, și titulul care cîte cineva îl da lui, ori pentru ce pricină, în loc de lege și de canon îl ținea.

Însă Biserica niciodată cu acea putere nu l-au ținut, care lucru destul de cliar se vede din Săborul a cincea a toată lumea, în care, înprotiva papei s-au judecat și săborul nu au greșit, ci
f 282 greșesc cei ce zic că Săborul nu au plătit nimica pănă nu / l-au adeverit și nu l-au întărit Vighilie papa de la Roma. Cu adevărat, de [203] ar fi așa, toți Părinții Săborului al cincilea, înpreună cu tot săborul, ar fi fost shismatici și achefali, adecă fără de cap [204], carea nici lingușitorii papei nu crez să o zică ; știu că aceasta, că de nu ar fi ascultat Vighilie, ci pururea ar fi rămas întru îndărăptniciia sa, ar fi fost pururea anathema, după cum s-au zis în Săborul al cincilea.

Ce scriitori și oameni învățați mai vestiți în lucrurile cele din afară au fost în suta a șeasa ?

Păgînii foarte rari au fost. Iară creștini mulți au fost carii au scris despre osibite lucruri. În meșteșugul gramaticesc, pre toți cei de pre vremea sa, i-au întrecut Prischi()ian Chesăreanul.

---

203. Urmează cuvîntul : «*iaste*», șters.
204. Textul : «*și achefali, adecă fără de cap*», adăugat.

În graiul cel frumos, au întrecut pre toți cei de pre vremile sale
f 282 v Petru Patrichie / Thesaloneanul, carele minunata, frumoa(sa) grăire orice minți varvare le înblînzea. În poetică, au fost lăudat Corin carele, patru cărți cu stihuri eroicești, au scris, de laudele lui Justin înpărat cel Tînăr. De filosofie, mai bine au scris Proclu Lichie, următoriul dogmelor platonicești, ci au adaos asupra creștinilor 18 epiheremate. Păgînătatea lui Proclu o au urmat Damaschie Damaschin, carele au fost ucenic și în școala de la Athina următor lui Proclu [205]. Căutător de adevăr, zice Fotie în cartea 69, că au fost Isihie Milesie, carele au scris Istoriia a 1190 de ani, și o au numit Istoriia romana și de tot felul. Istoriia vremilor sale au scris Ermolae Vizantineanul și Agathie, pre carii îi pomenește Ioan Curopolat și Chedrin. Anivald au scris de lu-
f 283 crurile frîncilor. /

La acestea se pot adăoga cei ce au scris Legile politicești, afară de cei ce foarte mult s-au ostenit cu scrisoarea cărții legilor, carea au poruncit Justinian înpărat să se facă, au fost pre aceleași vremi Thaleleu, carele de pre limba latinească au tălmăcit pre limba grecească Pandectele. Alaric, craiul visigothilor, Cartea legilor cea de la Theodosie înpărat, pentru stăpînirea sa, o au întocmit, unele scoțînd, altele adăogînd. Pre acea vreme se zice, că, Ravi Asec au cules Thalmudul jidovilor, care se
f 283 v chiiamă : Thalmudul vavilonicesc. /

Ce s-au mai întîmplat vrednic de amintit în suta aceasta ?

În Italiia, cel dintîi dintre gothii crai au fost Theodoric, din anul 493 pănă la anul 526, cînd au urmat Athalaric pănă la anul 534, cînd au urmat Theodot, carele au fost pănă la anul 537 ; apoi au urmat Vitighis pănă la anul 540. După aceaia, au fost Theutovold pănă la anul 541, apoi au fost Eraric pănă la anul 542. De aci, Totila pănă la anul 552 ; apoi au urmat Teiia, carele au fost cel mai pre urmă crai al gothilor în Italiia. După gothi, în Italiia au urmat longobardii. În anul 572 s-au făcut crai Alboin, în anul 573 Clef. În anul 586 Autanic, în anul 590 Aghililf, carele au stăpînit pănă la anul 616[206].

În Țara Frîncească, după Cladovei, în anul 515 s-au făcut crai Hildebert, în anul 560 au urmat Clotorie, în anul 567 Helebert, în anul 574 Hilteric, în anul 588 Clotorie al doilea, carele au murit în suta a șeaptea.

După Trasamund, în Africa, dintre vandali au fost crai în anul 523 prea binecredinciosul Ilderic, carele pre ep(iscop)ii cei

205. Urmează text șters : «*nevoitor și cercă*».
206. Textul de la începutul alineatului se găsește pe f. 240, iar de la : «*După gothi...*», p. f. 240 v.

goniți îndată i-au chemat la Bisericile sale [207]. Acestuia, și viiața și crăiia o au luoat Ghelimerie, carele au fost biruit [208] de Velisarie și dus rob [209] la Țarigrad, în anul 533. Așa, crăiia vandalicească de la Ghenseric, carele au luoat Carthaghenul, adecă de
f 284 la anul 439, au stătut numai 95 de ani. /

În Ispaniia, după Alaric, de la anul 506 au crăit Ghesalevc; după aceaia, de la anul 526 Amoloric; apoi, de la anul 531 Theuda, de la anul 548 Theudaghesil; de la anul 549 au fost Aghila, de la anul 554 Athanaghild, de la anul 567 Liuba, de la anul 568 Leovigild; aceștea toți au fost ariiani. Iară de la anul 586 au fost crai Recared, cel dintîi dintre craii gothilor, carele au primit credința catholicească.

Între războaele sutei aceștiia a se pomeni mai vrednice am socotit războiul gothicesc și lonbardicesc. Cel gothicesc s-au început în anul 535. Despre partea înpăratului Justinian, povățuitor războiului au fost Velisarie, iară despre partea gothilor au fost craiul Theodot; ci Velisarie au luoat îndărăt de la gothi Sichiliia; țară iaste aceasta și au bătut cetatea Neapol. După The-
f 284 v odot, carele au fost omorît, au / urmat Vitighel, carele în anul 537 așa au încungiurat cu oaste cetatea Romei, cît maicile, de foamete ce s-au făcut prin Italiia, șe-au mîncat cărnurile fiilor. Însă prea viteazul Velisarie au izbăvit Roma de perire și, în anul 539, au bătut și au luoat Ravena, și pre Vitighis, prins înpreună cu boiarii gothilor și cu multă avuție, i-au dus în Țarigrad, la Justinian înpărat. Pre acele vremi, și longobardii au năvălit cu arme și au tăiat Mediolanul. Totila, craiul gothilor, iară au rîdicat oaste ca să piiarză Roma, și o au luoat în anul 546 și au aprins Capitolium și mare parte din zidurile cetății au stricat. Narses, povățuitoriul oaste înpăratului Justinian, iară au izbăvit Roma de la tirăniia gothilor, și pre Totila, în anul 552, l-au omorît și, după puțin, biruind pre Teiia și omorîndu-l, toată Italiia s-au mîntuit de jugul gothilor. Iară longobardii, în anul 581, au prins Neapol cetatea și, în anul 589, mînăstirea cea foarte mare
f 285 Casinense pănă în pămînt o au stricat. /

Velisarie au fost supt Justinian înpărat mai mare preste oști; multe biruințe au făcu(t). Africa, Italiia o au supus iară înpărăției, și au gonit pre gothi și pre vandali. Pre acesta, înpăratul Justinian, pentru prepusul care-l avea că va să scoață din scaon pre Justinian și să se facă înpărat, l-au lipsit de toată boeriia și cinstea; incă unii zic că au poruncit de l-au orbit, și la atîta mișelie au ajuns cît cerșea milă.

La anul 558, cum spune Theofan, atîția au murit de ciumă la Țarigrad, cît cei vii nu era de ajuns a îngropa pre cei morți.

207. Urmează text șters: «*După acesta au urmat Ghelimerie*».
208. Inițial a fost cuvîntul: «*prins*».
209. Cuvîntul: «*rob*», intercalat.

Multe cetăți au perit de cutremur de pămînt. La Antiohiia, în anul 528, de cutremurul pămîntului, mare surpare s-au făcut, iară această bătae a încetat după ce pre pareți au scris : *Hristos cu noi, stați.* Țarigradul, în anul 557, foarte mare stricare au luoat
f 285 v de cutremurul pămîntului. Și iarăși altă dată de foc. /

Ce s-au mai întîmplat în Biserica lui D(umne)zeu vrednic de pomenire în suta a șeasa ?

Avaghii, norod varvar, carii lăcuia[210] aproape de muntele Cavcas, era pănă acum închinători de idoli și se închina pădurilor și copacilor. Craii lor, pre pruncii cei frumoși ai oamenilor îi fura de la părinți și-i jugănea, apoi îi vindea romanilor (ade(c) lăcuitorilor din înpărățiia Tarigradului) și pre părinții pruncilor, ca să nu-și poată izbîndi această nedreptate, îi omora. Înpăratul Justin au dat lege ca, supt mare pedeapsă, nimănui să nu fie mai mult slobod a jugăni prunci, sau a cumpăra prunci jugăniți, și așa varvarii aceia crai nu au mai putut face cîștig cu acea[211] tirană negoțitorie. Iară norodul foarte s-au veselit și s-au făcut creștini. Înpăratul, în anul 541, în țara lor, au zidit biserică întru cinstea Născătoarei de D(umne)zeu, și au trimis preoți, carii să-i
f 286 învețe credința. /

Justinian înpărat au trimis și la auxumiteni, la indiiani sau la ethiopeni preoți cu nește negoțitori din înpărățiia sa, ci acei negoțitori au trebuit să treacă prin țara omeritenilor, în Araviia, iară Damian[212] craiul acelora, pre unii dintre negoțitorii aceia i-au omorît, puind pricină că pre jidovii stăpînirei sale i-au necăjit și i-au omorît. Într-acest chip, auxumitenilor le pierea slobozirea negoțitoriei cu înpărățiia. Deci, Adad craiul lor ponoslu-indu-se lui Damian craiul pentru această nedreptate și pagubă, mai pre urmă de amîndoao părțile s-au sculat cu arme și, întru acest război, Adad, carele precum toți ceialalți a neamului său era jidov, s-au făgăduit înaintea lui D(umne)zeu că, de va birui pre omeritani, se va face creștin. Au dat război, au biruit și au prins pre Damian și toată țara lui o au supus stăpînirei sale. Drept aceaia, după ce au mulțumit lui D(umne)zeu, au trimis la
f 286 v / înpăratul Justinian soli, carii să ceară ep(iscop) și clirici, că poftește înpreună cu tot norodul să se învețe în credință. Înpăratul au poruncit să li se dea ep(iscop) acela pre carele vor pofti. Solii, după ce destul au căutat om bun de acea treabă, au ales pre Ioan cel de la biserica Sfîntului Ioan de la Alexandriia, bărbat cuvios și cu viiață curată, carele pururea șe-au păzit fecioriia ; de 62 de ani bătrîn. Pre acela ducîndu-l la ai săi, toți au crezut în I(isu)s H(risto)s și s-au botezat în anul 542.

210. Urmează cuvintele : «*la munte*», șterse.
211. Urmează cuvîntul : «*urîtă*», șters. 212. Cuvîntul : «*Damian*», adăugat.

Într-aceasta sută, şi longobardi, carii mai înainte era ariiani, s-au făcut catholici. Anglo-saxonii povăţuiţi de Augustin, nu de Sf(întul) Augustin cel vestit, carele au fost în suta a patra şi a cincea în Africa, şi Erulii, carii lăcuia preste Dunăre[213], cum
f 287 scrie Procopie, De războiul gothicesc, Cartea 2, cap(itolul) 14. /

În anul 519, în 28 a lui martie, fiind dă faţă la Ţarigrad solii lui Ormiada papei, cei trimişi pentru acest lucru, şi înpăratul Justin şi Ioan patriiarhul Ţarigradului, s-au făcut unire între Biserica Romei vechi şi între a Ţarigradului, şi la cererea papei, din Diptici s-au şters numele lui Acachie şi a lui Travita şi a lui Evfimie şi a lui Machedonie şi a lui Timothei, patriiarşilor Ţarigradului, şi a lui Zenon şi a lui Anastasie, înpăraţilor Ţarigradului.

Justinian înpărat au zidit la Ţarigrad biserică foarte mare şi minunată, ca, care alta nu iaste, şi aceasta o au închinat înţălăpciunei lui D(umne)zeu, pentru aceaia se zice Biserica Sfintei Sofie, că Sofiia grecește, rumâneşte se zice Înţălăpciune. Aceasta
f 287 v iaste biserica cea mare, carea de multe ori / în tipicuri se pomeneşte. Aceasta, cînd au luoat turcii Ţarigradul, o au luoat de la
f 288 creştini şi o au făcut biserică turcească. /

(Va urma)

213. Urmează text şters : *«şi abosghii, ca»*.

DIN CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI INSTITUTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

Și anul acesta, sărbătorirea celor trei mari Sfinți Ierarhi și Dascăli ai lumii creștine: Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Ioan Hrisostom, a căror pomenire Biserica ortodoxă o face la 30 ianuarie din fiecare an, a fost prilej de bucurie duhovnicească deosebită pentru Institutul teologic universitar din București, constituind sărbătoarea hramului acestei instituții de învățămînt teologic superior.

Prăznuirea a început încă din ajun cu slujba privegherii oficiată de un sobor de preoți și diaconi dintre profesorii, asistenții și doctoranzii Institutului teologic.

Luni 30 ianuarie, între orele 8,30—10,30, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului teologic s-a săvîrșit Sfînta Liturghie de către Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul și un sobor de preoți și diaconi constituit din P. C. Pr. Prof. Ene Branișteu, P. C. Pr. Lect. Const. Galeriu, P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic, P. C. Pr. Prof. Dumitru Radu, P. C. Pr. Conf. Ilie Moldovan, spiritualul aceluiași institut, P. C. Pr. Asist. Nicolae Necula și P. C. Diac. Asist. Emilian Cornițescu, P. C. Diac. Asist. Ion Caraza, P. C. Diac. Asist. Viorel Ioniță, P. C. Diac. Constantinos Caraisaridis, doctorand și P. C. Diac. Mihai Colibă, doctorand. La serviciul divin a participat o numeroasă asistență între care P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic, P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, P. C. Prof. Vladimir Prelipcean, P. C. Diac. Emilian Vasilescu, Dl. Prof. Nicolae Chițescu, Dl. Prof. Constantin Pavel și alți profesori, foști studenți, alți membri activi și onorari ai corpului profesoral al aceluiași institut, consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, consilieri patriarhali, funcționari superiori din Administrația patriarhală și numeroși credincioși.

Sfînta Liturghie a fost urmată de un polihroniu apoi de slujba parastasului pentru pomenirea ctitorilor și binefăcătorilor bisericii Sfînta Ecaterina, pentru profesorii și studenții răposați ai Institutului teologic.

După serviciul divin întreaga asistență și alți invitați s-au adunat în sala de festivități a Institutului teologic pentru a asista la programul artistic festiv care urma să fie prezentat de studenții institutului. Au fost de față, între alții: Prea Sfințitul Roman Ialomițeanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, reprezentant al Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, reprezentanții Departamentului Cultelor, membrii activi și onorari ai corpului didactic al Institutului teologic, consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și consilieri patriarhali, funcționari superiori din Administrația patriarhală și din Arhiepiscopia Bucureștilor, doctoranzi, studenți, numeroși alți oaspeți invitați.

P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic a rostit cuvîntul de deschidere a festivității, dînd expresie bucuriei duhovnicești deosebite pe care o prilejuiește pentru această înaltă școală teologică acest mare praznic, popas de «cinstire după vrednicia ortodoxă și pietatea creștină a ocrotitorilor spirituali ai acestui așezămînt de înaltă cultură teologică, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Teologul și Sfîntul Ioan Gură de Aur ... pentru înalta lor cultură și pregătirea teologică, pentru alesele lor însușiri sufletești și pentru bogata lor activitate pastorală...».

Arătînd, apoi, importanța exemplului pastoral pe care l-au dat cei trei Sfinți Ierarhi prin viața lor, prin învățătura lor și prin rîvna lor pentru desăvîrșire, tuturor creștinilor și mai ales teologilor și celor ce se pregătesc să devină slujitori ai Bise-

ricii noastre strămoşeşti şi buni păstori ai dreptcredincioşilor creştini, Părintele Rector Mircea Chialda a subliniat că cei trei Sfinţi Ierarhi, au dat expresie măreţiei slujiri preoţeşti, ridicînd, în acelaşi timp, gîndirea teologică pe cele mai înalte culmi. Toţi cei trei mari Sfinţi Ierarhi şi Dascăli au fost neobosiţi cercetători şi tîlcuitori ai Sfintelor Scripturi, păstrători statornici ai Tradiţiei creştine, unicele izvoare ale credinţei noastre. Necontenita cercetare şi aprofundare a Sfintelor Scripturi în lumina Sfintei Tradiţii, condiţie primordială în dezvoltarea teologiei «pe tărîm liturgic, pastoral şi obştesc, i-au făcut să fie propovăduitori înflăcăraţi ai cuvîntului Evangheliei, apărători neşovăielnici ai dreptei credinţe, mari dascăli şi îndrumători prin cuvînt şi scris, adevăraţi păstori prin îndemnurile şi pilda vieţii lor...».

În continuare, vorbitorul s-a referit pe scurt la fiecare din cei trei mari Sfinţi Ierarhi, punînd în evidenţă nota caracteristică a fiecăruia.

«Sfîntul Vasile cel Mare, personalitate deosebită, om de cultură şi bun cunoscător al învăţăturii Sfintei Scripturi şi a Sfintei Tradiţii, om de acţiune şi bun orator», a ştiut să se apropie de oameni şi de sufletele lor prin cuvînt şi prin faptă. «Dacă în omiliile sale la *Hexaimeron* şi la *Psalmi* ne-a lăsat adevărate comori exegetice, în lucrarea «*Despre Sfîntul Duh*» a pus bazele învăţăturii pnevmatologice ortodoxe, mărturisind cu tărie că Duhul Sfînt este deofiinţă cu Tatăl şi cu Fiul, că El este «Sfinţitorul» şi «izvorul sfinţeniei», de aceea, fără Sfîntul Duh şi în afara Bisericii în care El lucrează, nu există sfinţire şi sfinţenie. Păstor de suflete, cu un zel deosebit, Sfîntul Vasile cel Mare a fost şi un bun organizator al operelor de asistenţă socială, iar prin Regulile Mari şi Regulile Mici, el a fost şi adevăratul «legislator al monahismului răsăritean».

Sfîntul Grigorie de Nazianz a fost un teolog cu multă putere de pătrundere şi înţelegere a învăţăturilor Sfintei Scripturi şi ale adîncimilor sensurilor ei tainice, de aceea a şi fost supranumit «Teologul». El «a ştiut să expună învăţătură credinţei creştine autentice în forme clare, concise şi elegante» aşa cum procedează mai ales în cele «*Cinci cuvîntări teologice*» în care, pe baza mărturiilor din Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie, prezintă cu limpezime şi cu convingere învăţătura despre Sfînta Treime.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, predicator neîntrecut şi învăţător înflăcărat al adevărurilor scripturistice, şi-a consacrat întreaga lui viaţă propovăduirii Evangheliei prin puterea cuvîntului scris şi mai ales vorbit pentru care a fost supranumit «Gură de Aur». Numeroasele lui tîlcuiri la Cărţile Sfinte subliniază adîncimea, frumuseţea şi valoarea inestimabilă a învăţăturii evanghelice pentru credinţa, viaţa-religios-morală şi comunitară a creştinilor... Cea mai valoroasă moştenire teologică lăsată de Sfîntul Ioan Gură de Aur o alcătuiesc acele *omilii*, adevărate modele de exegeză biblică şi admirabile expuneri de morală creştină».

Reflectînd la sublimitatea slujirii preoţeşti şi experiind ei înşişi răspunderile şi bucuriile duhovniceşti deosebite ale condiţiei sacerdotale, atît Sfîntul Grigorie Teologul cît şi Sfîntul Ioan Gură de Aur au consacrat pagini de mare importanţă descrierii misiunii pline de răspundere şi portretului religios-moral şi cultural-teologic al preotului. În tratatul său «*Despre preoţie*», Sfîntul Ioan Gură de Aur «subliniază cu pregnanţă deosebitele calităţi care trebuie să împodobească sufletul aceluia care doreşte să fie un adevărat preot al lui Iisus Hristos şi păstor de suflete, slujitor al lui Dumnezeu şi al oamenilor». Adevărata preoţie trebuie să fie plină de dragostea nepărmurită pentru Hristos şi pentru oameni, plină de semnificaţia sublimă a vocaţiei, plină de sfinţenie, de evlavie, de preocupări intelectuale pentru îmbogăţirea şi dezvoltarea culturală multilaterală, de rîvnă pentru facere de bine, de jertfelnicie şi lepădare de sine. Sfîntul Grigorie de Nazianz afirmă că adevăratul preot trebuie să aibă un suflet curat, o minte luminată, o viaţă plină de sfinţenie ca «să poată învăţa şi îndruma şi pe alţii» pe calea desăvîrşirii.

Dar, cei trei mari Sfinţi Ierarhi şi-au îndreptat atenţia şi spre cei care constituiau obiectul pastoraţiei lor, spre oameni în general, afirmînd, atît în scris cît şi prin practica vieţii lor, umanismul creştin bazat pe principiul dragostei creştine, care trebuie să normeze relaţiile din viaţa creştinilor: «dragostea, spunea Sfîntul Ioan Gură de Aur, este viaţă, este mers înainte, este lumină, este izvor spre înălţimi, este biruinţă asupra întunericului şi a morţii...; fără dragoste şi unire între oameni, toate celelalte calităţi şi fapte ale omului nu au nici o valoare».

Încheind astfel schițarea succintă a portretului spiritual al celor trei mari Sfinți Ierarhi și Dascăli ai lumii creștine, P. C. Pr. Prof. Rector Mircea Chialda a adăugat: «De la înalta lor gîndire teologică, de la trăirea lor în duhul Evangheliei și de la slujirea lor pentru Hristos și pentru oameni vom lua și noi pildă încît strădaniile noastre să fie însoțite de rezultate cît mai bogate în pregătirea viitorilor slujitori ai Bisericii noastre și ai patriei noastre».

Mulțumind, apoi, Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul pentru osteneala pe care și-a dat-o și pentru dragostea pe care a arătat-o de a participa la bucuria acestui praznic deosebit al Institutului teologic ca delegat al Prea Fericitului Patriarh Iustin, a dat expresie sentimentelor de bucurie și de dragoste ale corpului profesoral și studenților Institutului teologic de a-l avea în mijlocul lor cu acest prilej și l-a rugat «să încredințeze pe Întîistătătorul Bisericii noastre, de profunda dragoste, de caldul devotament și de toată recunoștința «dascălilor și învățăceilor acestui institut» pentru deosebita purtare de grijă și pentru înțeleapta îndrumare acordate permanent de Prea Fericirea Sa acestui așezămînt de cultură și educație teologică».

În încheiere, mulțumind de asemenea reprezentanților Departamentului Cultelor pentru prezența lor la această festivitate, Prea Cucernicia Sa, Părintele Rector a exprimat profundul devotament și adînca recunoștință atît ale profesorilor cît și ale studenților Institutului teologic față de conducerea superioară a Departamentului Cultelor pentru tot sprijinul și larga înțelegere acordate acestui institut «încredințîndu-o și pentru viitor de «aceleași eforturi în împlinirea datoriei de pregătire și formare a viitorilor preoți ca slujitori ai Bisericii strămoșești și cetățeni devotați ai patriei noastre și ai poporului nostru».

A fost dat apoi cuvîntul Prea Cucernicului Pr. Asist. Nicolae Necula care a prezentat prelegerea festivă intitulată **«Aspecte ale artei pastorale la Sfinții Trei Ierarhi»** (înserată la sfîrșitul acestui reportaj).

După prelegerea care a fost ascultată cu viu interes, corul studenților condus de Diac. Conf. Nicu Moldoveanu a executat un număr de bucăți corale religioase și patriotice, psaltice și clasice, după cum urmează: 1. *Veniți toți,* cîntare psaltică pe glasul I, de la Polieleul Sfinților Trei Ierarhi, armonizată de N. Lungu; 2. *Doamne pe noi miluiește-ne,* cor din repertoriul clasic rus, cu solo interpretat de studentul Stoica Constantin din anul I; 3. *Acestea zice Domnul,* cîntare psaltică pe glasul 8 de Sabin Drăgoi, aranjată pentru cor mixt de Ioan D. Chirescu, iar pentru cor bărbătesc de Nicu Moldoveanu, cu solo interpretat de studentul Ormenișan Iacob din anul IV; 4. *Oda bucuriei* din Simfonia a IX-a de L. v. Beethoven; 5. *Calcă române plin de mîndrie,* cor de C. Dimitrescu, aranjat pentru cor bărbătesc de Nicu Moldoveanu, cu solo interpretat de studentul Ormenișan Iacob din anul IV; 6. *Pui de lei,* cor de Ion C. Brătianu; 7. *Coboară umbra nopții,* cor de Nicu Moldoveanu (închinat memoriei țăranilor căzuți în răscoala din 1907), cu solo interpretat de Ormenișan Iacob, din anul IV, Dănău Ioan și Stănescu Constantin din anul I; 8. *Deșteaptă-te române,* cor după o melodie de A. Pann și 9. *Înalță-te frumoasă țară,* cor de Ioan D. Chirescu.

Piesele corale au fost executate la un înalt nivel de interpretare, fapt subliniat și de ropotele de aplauze prelungite.

Luînd apoi cuvîntul, Prea Sfințitul Roman Ialomițeanul a adus corpului profesoral, studenților și personalului administrativ și auxiliar din Institutul teologic binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Iustin și a felicitat călduros pe Diac. Conf. Nicu Moldoveanu și corul studenților, pentru interpretarea cu atîta măiestrie și simțire a programului coral prezentat și pentru munca depusă la pregătirea acestei serbări înălțătoare. P. S. Sa a adus felicitări și soliștilor pentru talentul lor deosebit și pentru străduințele pe care le-au depus la cultivarea talentului lor și la înmulțirea și valorificarea talanților care le-au fost încredințați de Dumnezeu.

Referindu-se apoi la cei trei mari Sfinți Ierarhi sărbătoriți și la prelegerea festivă prezentată, Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul a îndemnat pe studenții teologi ca fiecare din ei să-i ia pildă de urmat în viața lor. Cei trei mari Sfinți Ierarhi și Dascăli ai lumii creștine sînt exemplele cele mai bune de urmat în modelarea sufletească și intelectuală a celor care se pregătesc să devină buni și vrednici păstori de suflete. «Unui păstor de suflete — a spus Prea Sfinția Sa — îi trebuiesc multe calități sufletești și intelectuale. Sfîntul Grigorie de Nazianz spune că «preotul trebuie să

aibă o credință puternică, fierbinte și cu toată ființa lui trăită». Să nu-și micșoreze întru nimic credința, să aibă zel în misiunea pe care o are de îndeplinit», recomandă Sfîntul Vasile cel Mare. Nimic nu veți reuși în viața voastră, a spus Prea Sfințitul Episcop Roman, dacă nu veți avea credința acestor Sfinți Ierarhi. Ei au fost mari pentru că au fost tari în credință. Urmați-le credința și trăiți credința lor pentru a vă bucura de roadele minunate ale acesteia între care cel mai important rod este desăvîrșirea. Însă, pentru a obține acest rod trebuie să aveți pasiune pentru desăvîrșire. Fără pasiune pentru desăvîrșire nu veți reuși să vă bucurați de roadele credinței voastre. Să fiți pasionați pentru desăvîrșirea voastră pentru că numai astfel veți putea să lucrați la desăvîrșirea altora, numai astfel veți fi niște păstori de suflete buni și adevărați. Așa cum cei trei mari Sfinți Ierarhi s-au ridicat la desăvîrșire și sfințenie prin activitatea lor pastorală, teologică și obștească, tot așa se cuvine ca fiecare din voi să se străduiască să realizeze desăvîrșirea și sfințenia propriei lui persoane în cadrul misiunii pastorale de mare răspundere pe care o va primi și, avînd credință, nădejde și dragoste în Dumnezeu, pentru Dumnezeu și pentru aproapele, veți obține — a încheiat Prea Sfinția Sa — de la Dumnezeu toate cele de trebuință pentru îndeplinirea îndatoririlor voastre în lume și veți fi primiți în fericirea Sa cea cerească.

În final a vorbit P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic, căruia i-a revenit îndatorirea de onoare de a rosti cuvîntul de închidere a acestei festivități. Sintetizînd ideile principale și legătura lor intrinsecă, semnificația și dimensiunile lor, așa cum acestea s-au degajat din prelegerea festivă, din cuvintele rostite de P. C. Pr. Rector Mircea Chialda și de Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul cu privire la Sfinții Trei Ierarhi și la exemplul pastoral-sacerdotal și teologic-cultural pe care ei îl oferă păstorilor de suflete și studenților teologi ca viitori preoți, P. C. Sa Părintele Prof. Prorector Dumitru Popescu a spus între altele :

«Pe lîngă programul artistic, festivitatea de astăzi a adus în centrul atenției noastre un nou aspect al gîndirii teologice a Sfinților Trei Ierarhi, ocrotitorii Institutului nostru. Dacă prelegerile din anii trecuți au scos în evidență, cu același prilej, aspecte ecleziologice, sociale, culturale sau spirituale din comoara de gîndire a celor Trei Luminători, prelegerea festivă de astăzi, prezentată de Pr. Asist. Nicolae Necula, ne-a introdus în universul gîndirii lor liturgice și pastorale.

Dialogurile teologice dintre diferitele Biserici creștine, care se înmulțesc și abordează problemele mereu mai fundamentale pentru cauza unității creștine, caută să depășească dilema mereu crescîndă dintre cult și pastorație. Astăzi, de cînd slujirea a devenit o componentă importantă a mișcării ecumeniste contemporane, s-a observat că în timp ce cultul tinde să-și păstreze dimensiunea lui verticală, pastorația caută să dobîndească mereu mai pregnant o dimensiune orizontală.

Deși preocupările sociale ale Sfinților Trei Ierarhi au fost cu totul remarcabile, fapt pentru care sînt luați ca modele călăuzitoare de mișcarea ecumenistă contemporană, totuși în gîndirea și viața lor de ierarhi n-a existat nici o dilemă între cult și pastorație. Explicația acestui fenomen salutar rezidă, fără îndoială, în faptul că întreaga gîndire liturgică și pastorală a celor trei Sfinți Ierarhi a fost însuflețită permanent de efortul orientat spre transfigurarea naturii umane și a întregii creații în Hristos, prin energiile nesecate împărtășite de Sfîntul Duh. Pornind de la premisa că scopul principal al pastorației este cel de a călăuzi pe credincioși pe calea desăvîrșirii, transfigurării și asemănării cu Dumnezeu, în virtutea energiilor sfințitoare împărtășite creștinilor în cadrul cultului de către Sfîntul Duh, Sfinții Trei Ierarhi au descoperit legătura indisolubilă dintre cult și pastorație, ridicîndu-se la viziunea unui creștinism integral care îmbină armonios dimensiunea verticală și orizontală a mîntuirii. De aceea, festivitatea de astăzi nu reprezintă o simplă datorie formală față de Sfinții Trei Ierarhi, în calitatea lor de ocrotitori ai așezămîntului nostru de înaltă cultură teologică, ci constituie un prilej de profundă îmbogățire teologică și spirituală pentru noi toți.

Sîntem deosebit de bucuroși că Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care a cinstit așezămîntul nostru cu distinsa sa personalitate de ilustru teolog ortodox, a ținut să sublinieze în Pastorala de Crăciun, ca niciodată în trecut, una dintre ideile

promovate de Sfinții Trei Ierarhi, cea a deificării omului, la care m-am referit mai sus, și care are implicații atît de profunde și salutare pentru teologia, cultul, pastorația și misiunea Bisericii noastre.

Mulțumind călduros Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul pentru binecuvîntarea pe care ne-a adus-o cu acest prilej din partea Prea Fericirii Sale, ca și pentru cuvintele de zidire duhovnicească adresate studenților, îl rugăm să transmită Prea Fericirii Sale expresia profundei noastre recunoștințe pentru aleasa prețuire pe care o arată învățămîntului nostru teologic și pentru dragostea părintească, purtarea de grijă și sprijinul generos pe care le manifestă permanent față de Institutul nostru teologic.

Totodată mulțumim călduros reprezentanților Departamentului Cultelor, care au binevoit să împărtășească cu noi bucuria acestei festivități, rugîndu-i să transmită Domnului Președinte al Departamentului Cultelor, Ion Roșianu, întreaga noastră gratitudine pentru sprijinul binevoitor pe care ni l-a acordat permanent. Vă asigurăm că ne vom strădui în continuare să educăm studenții noștri în spiritul adeziunii la strădania întregului popor pentru edificarea vieții noi din patria noastră, sub înalta conducere a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, ctitorul României contemporane.

Mulțumind Părintelui Asist. Nicolae Necula pentru prelegerea edificatoare pe care ne-a prezentat-o, și studenților noștri care au interpretat cu măiestrie programul artistic al festivității sub conducerea Pr. Conf. Nicu Moldoveanu, dorim tuturor celor prezenți multă sănătate, fericire și viață îndelungată întru mulți și fericiți ani.

Programul festiv a fost urmat de tradiționala agapă oferită de Institutul teologic atît studenților cît și invitaților de onoare în sufrageria internatului Institutului.

*

ASPECTE ALE ARTEI PASTORALE LA SFINȚII TREI IERARHI

Sfinții Trei Ierarhi — Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul și Ioan Gură de Aur —, cunoscuți și invocați în rugăciunile Bisericii ca «mari dascăli ai lumii și ierarhi», ocrotitorii și îndrumătorii acestui așezămînt de cultură teologică, strălucesc ca niște luceferi luminoși pe firmamentul Bisericii creștine, umplînd cu bogăția și lumina pe care o iradiază viața, operele și activitatea lor, veacurile creștine. Ei sînt personalități impunătoare care alcătuiesc o treime rar întîlnită de dascăli și ierarhi, podoabe ale Duhului Sfînt și ale Bisericii, care au înrîurit, au însuflețit, au entuziasmat și au format mulțimea de credincioși creștini din secolul IV, «secolul de aur» al Bisericii creștine, rămînînd peste veacuri chipuri și modele de neegalat ale slujirii ei și bucurîndu-se de prețuire în toată creștinătatea.

Viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi sînt așa de bogate și cu laturi așa de multiple, încît fiecare aspect al lucrării bisericești se poate reflecta din plin în ceea ce ei au îndeplinit cu scrisul, cu vorbirea și cu fapta sau trăirea. Ei au fost teologi și dascăli de profundă gîndire și de rară subtilitate, cu vastă erudiție, darurile lor au fost minunate și alese, talentele lor neîntrecute, dar mai presus de toate, și poate în primul rînd, ei au fost preoți și ierarhi și au rămas pentru noi chipuri desăvîrșite ale adevăratului păstor creștin de suflete pe care l-au zugrăvit cu inegalabilă măiestrie în operele lor nemuritoare despre preoție și pe care toți trei l-au întruchipat în trăirea și în fapta lor. Nici un ideal nu le-a încălzit atît de mult sufletul ca preoția creștină.

În cele ce urmează ne vom opri asupra unor aspecte ale acestei laturi a vieții și activității marilor ierarhi pe care îi prăznuim astăzi, socotindu-le interesante și utile pentru munca desfășurată în acest așezămînt teologic, sub îndrumarea lor, pentru formarea viitorilor păstori de suflete.

Pastorația creștină, adică arta și misiunea de a conduce sufletele la mîntuire, este, așa cum au descris-o și au practicat-o Sfinții Trei Ierarhi, una dintre cele mai delicate și mai dificile lucrări pe care le poate îndeplini cel care s-a dedicat preoției. Și aceasta pentru faptul că elementul asupra căruia se exercită această întreagă lucrare, este sufletul omenesc, cu multiplele lui aspecte și manifestări, cu nesfîrșitele lui frămîntări, în năzuința lui spre Dumnezeu și spre desăvîrșire. Pastorația este o continuă, susținută și intensă activitate de dăltuire a caracterelor și a sufletelor credincioșilor. Nu există modelare mai grea decît aceea a sufletului. Dacă o materie inertă, ca bronzul, fierul, marmura sau lemnul, se supune fără împotrivire mîinii pri-

cepute a artistului, nu același lucru se întîmplă cu sufletul omenesc care, pentru a fi dăltuit și modelat, spre a deveni o comoară de virtuți și o statuie a desăvîrșirii morale, necesită mult mai mult talent, mai multă răbdare și tact.

Pornind de la acest adevăr, Sfinții Trei Ierarhi au fost conștienți de marea răspundere care apasă pe umerii aceluia care își închină viața înaltei misiuni a preoției și pastorației creștine. Ei au privit cu toată seriozitatea și răspunderea cuvenită această misiune sfîntă și s-au înspăimîntat de ea, neîndrăznind să se socotească vrednici de o așa de înaltă chemare. Dar după ce au acceptat-o au făcut din ea cea mai sfîntă lucrare a vieții lor.

Sfinții Trei Ierarhi au fost cu adevărat păstori de suflete și au lăsat posterității tratatele lor Despre preoție, în care importanța și răspunderile pastorației au fost înfățișate magistral, rămînînd definitorii pentru preoțimea din toate timpurile. Pastorația este, după Sfinții Trei Ierarhi, o lucrare de luminare și de ridicare a credincioșilor rătăciți sau prăbușiți în păcat și destrămare. Ea este o sarcină copleșitoare pe care marii noștri ierarhi o consideră nu numai o simplă știință sau artă, ci «arta artelor și știința științelor», după expresia Sfîntului Grigorie de Nazianz [1], tocmai pentru această importantă sarcină de modelare a sufletului omenesc și de îndrumare a lui pe căile desăvîrșirii. «Oricît de grea și de anevoioasă ne apare arta medicinii, cu mult mai greu este să studiezi și să vindeci moravuri, pasiuni, vicii și înclinări rele, să îndepărtezi din comunitate toate apucăturile sălbatice și animalice, să introduci și să statornicești în schimb obiceiuri blînde și bineplăcute lui Dumnezeu», spune același Sfînt Părinte [2]. Sfîntul Vasile cel Mare subliniază și trasează precis sarcinile pastorației: «Tu, cel care ești păstor, ia seama să nu-ți scape nimic din cele ce aparțin meșteșugului și artei pastorale. Și ce aparține acestei arte? Să readuci oaia cea rătăcită, să refaci pe cea zdrobită, să vindeci pe cea bolnavă» [3]. După Sfîntul Ioan Gură de Aur, pastorația este «expresia practică a sufletului preotului pentru sufletele credincioșilor» [4].

Lucrarea de pastorație a Sfinților Trei Ierarhi s-a desfășurat sub cele trei aspecte ale misiunii preoțești în general: învățătoresc, sfințitor și de îndrumare. Pentru ca un preot să fie, ca păstor, un bun și iscusit învățător, este nevoie ca el să se înarmeze cu un arsenal întreg de cunoștințe, spre a face față tuturor împrejurărilor și situațiilor create, pentru a putea da răspunsurile potrivite și satisfăcătoare oricărei întrebări, pentru a ști să îndrumeze, să dojenească, unde este cazul, și să zidească sufletele credincioșilor. Și Sfinții Trei Ierarhi au fost oameni de o largă cultură, atît teologică, creștină, cît și clasică sau profană. Toți proveneau din medii culte, au studiat și s-au format în secolul de aur al Bisericii, la vestitele școli ale vremii, cu profesori iluștri, făcînd o sinteză și o îmbinare admirabilă între cultura clasică și cea creștină [5]. Ei au fost mari și profunzi cunoscători ai Sfintei Scripturi, pe care au interpretat-o ca nimeni alții, au iubit-o și au recomandat-o păstorilor de suflete drept carte de căpătîi. «Cine ar putea să facă preoție, zice Sfîntul Grigorie de Nazianz, cîtă vreme inima lui nu arde în el la cuvintele cele curate și fierbinți ale lui Dumnezeu și la tîlcuirea Scripturilor, cîtă vreme nu le întipărește întreit pe placa inimii sale, ca să aibă gîndul la Hristos, cîtă vreme nu pătrunde pînă la comorile cele ascunse

1. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 16, în «P.G.», XXXV, col. 425 A.
2. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 18, trad. de Pr. N. Donos, Huși, 1931, p. 58. Pr. D. Fecioru, traduce aceeași operă cu titlul *Despre preoție*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 127—164. Vezi p. 134.
3. Sfîntul Vasile cel Mare, *Felurile de slujire ale Cuvîntului Evangheliei*, citat după trad. Pr. Prof. I. G. Coman, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 70.
4. Vezi Pr. Prof. I. G. Coman, *Personalitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii teologice», IX (1957), nr. 9—10, p. 596.
5. Vezi Pr. Prof. I. G. Coman, *Studiile universitare ale Părinților capadocieni*, în «Studii teologice», VII (1955), nr. 9—10, p. 531—554; Pr. Lect. Constantin Galeriu, *Valori permanente în viața și opera Sfinților Trei Ierarhi*, în «Studii teologice», XXVIII (1975), nr. 1—2, p. 118—119.

pentru ca să privească bogăția lor și apoi să îmbogățească din ele și pe alții, oferind cele duhovnicești oamenilor celor duhovnicești» [6].

Pe lîngă cunoașterea desăvîrșită a Sfintei Scripturi, Sfinții Trei Ierarhi au stăpînit vaste cunoștințe de cultură profană [7], *recomandînd și altora, mai ales tinerilor, însușirea ei, subliniind necesitatea și utilitatea acesteia. Este cunoscut sfatul pe care îl dă Sfîntul Vasile cel Mare tinerilor, în omilia adresată lor* (Către tineri), *de a alege, ca albina nectarul, tot ceea ce este folositor din cultura profană. Iar Sfîntul Grigorie de Nazianz spune că «studiile profane, știința profană, ajută pe credincioși și pe preoți să pătrundă mai adînc în cunoașterea dumnezeiescului autor al naturii»* [8].

Sfinții Trei Ierarhi au învățat pe credincioși prin propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu. Toți trei au fost mari propovăduitori ai cuvîntului Sfintei Scripturi și au predicat în toate împrejurările, dar mai ales Sfîntul Ioan Gură de Aur, care rămîne cel mai mare predicator al tuturor timpurilor [9]. *În cartea a cincea a tratatului* Despre preoție, *el se ocupă de caracterul și referințele predicilor alcătuite pentru mulțimile de credincioși. Acestea cer întotdeauna o aprofundare temeinică a tuturor problemelor vieții, studiu și pregătire serioasă. După marele ierarh, nu-i este îngăduit nimănui să predice fără pregătire. Omiliile și cuvîntările sale sînt model de oratorie creștină, ca și* Hexaimeronul *Sfîntului Vasile cel Mare sau* Cele cinci cuvîntări teologice *ale Sfîntului Grigorie de Nazianz. Oratoria Sfinților Trei Ierarhi se impune și azi ca o creație de rar nivel omiletic și literar. Sarea omiliilor Sfîntului Vasile cel Mare, lucrătura în filigran de aur a cuvîntărilor Sfîntului Grigorie, pateticul, realismul și sclipirea comparațiilor din discursurile sau predicile Sfîntului Ioan sînt și rămîn «achiziții pentru totdeauna», care împodobesc Biserica Mîntuitorului și creștinătatea întreagă cu frumuseți rare»* [10].

Făcînd teologie înaltă, ei au predicat totuși pe înțelesul tuturor, pentru toate categoriile de credincioși și în toate împrejurările de la bucuria panegiricului unui praznic împărătesc la tristețea necrologului, de la lecția de catehizare și predica liturgică la cuvîntarea publică, de la mîngîierea săracilor și necăjiților la mustrarea aspră a împăraților.

În importanta operă de păstorire a credincioșilor, preotul urmărește sfințirea vieții acestora. Dar pentru a face sfînt pe altul, păstorul trebuie să fie el mai întîi un om curat și sfînt, să fie un om al virtuții, căci înduhovnicirea și sfințirea vieții credincioșilor depinde de gradul de înduhovnicire și sfințenie al păstorilor. Sfințenia este una din cuceririle cele mai înalte ale vieții duhovnicești a celor Trei Ierarhi. Știința lor superioară a întărit și înflorit dorul lor după sfințenie, după desăvîrșire. Sfîntul Grigorie Teologul spune că «păstorul trebuie să fie în toate împrejurările, în tot locul și timpul, întocmai ca aurul și argintul, curat, fără sunet fals și fără amestec de alte metale mai tari, care au nevoie de un foc mai puternic pentru a le putea topi» [11].

Sfinții Trei Ierarhi au fost cu adevărat oameni sfinți, avînd sufletele împodobite cu cele mai alese virtuți. Toți au fost oameni de o rară și profundă credință în Dumnezeu, pe care L-au iubit și pentru care au fost gata oricînd să se jertfească. Preoția

---

6. Sfîntul Grigorie de Nazianz, *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 96, trad. de Pr. N. Donos, cit. în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 7. Vezi și trad. rom. a Pr. D. Fecioru, în rev. cit., p. 158.

7. Prof. Alexandru Elian, *Sfinții Trei Ierarhi și cultura elină*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 66—70; Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfinții Trei Ierarhi și cultura vremii lor*, în «Studii teologice», XIII (1961), nr. 1—2, p. 55—65.

8. Citat după Pr. D. Fecioru, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 3—4, p. 194.

9. Vezi Diac. Prof. N. Balcă, *Cîteva trăsături ale Sfîntului Ioan Gură de Aur ca predicator*, în «Studii teologice», XX (1968), nr. 7—8, p. 498—512.

10. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Aspecte ale artei literare în operele Sfinților Trei Ierarhi*, în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 3—4, p. 167.

11. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 10, 16, în «P.G.», XXXV, col. 424, după Pr. Prof. I. G. Coman, *Vocația și pregătirea pentru preoție*, în «Studii teologice», VI (1954), nr. 5—6, p. 250—251. Vezi și trad. rom. a Pr. D. Fecioru, p. 131—133.

este, după Sfîntul Ioan Gură de Aur, «semnul iubirii lui Dumnezeu» [12], iubire care le-a încălzit necontenit inimile. Ca preoți și ca ierarhi, ei au strălucit printr-o seamă de calități sufletești care i-au înălțat în fața credincioșilor. Ei au fost oameni modești, curați cu inima, sinceri, familiari și apropiați de credincioșii lor, răspîndind în jur bunătate și bucurie.

În năzuința lor permanentă de sfințire a sufletelor credincioșilor, Sfinții Trei Ierarhi au desfășurat o pastorație individuală, aplecîndu-se cu grijă, cu migală, cu nesfîrșită dragoste, cu răbdare și tact asupra rănilor sufletești ale păstoriților lor, asupra inimilor bolnave, asupra convingerilor în formație, asupra sufletelor răvășite de păcat și de vicii și pe toți i-au ajutat, i-au mîngîiat, i-au încurajat și i-au luminat. Ei erau mișcați de dorința de a face din credincioșii lor mădulare cu adevărat sfinte ale Trupului lui Hristos. Sfîntul Grigorie Teologul cere preotului și tuturor credincioșilor «să nu se oprească pe drumul binelui și al ridicării morale, necunoscînd nici o măsură în efortul respectiv, și să nu considere drept cîștig ceea ce a obținut pînă acum, ci mai degrabă pagubă ceea ce-i lipsește» [13].

Cea mai importantă latură a pastorației individuale o constituie duhovnicia. În scaunul de duhovnicie preotul trebuie să depună eforturi considerabile pentru a face din credincios o personalitate împodobită de virtuți și în continuă depășire de sine. Această lucrare a preotului a fost calificată de Sfinții Trei Ierarhi ca alcătuind cea mai grea dar și cea mai de cinste dintre toate lucrările și răspunderile care revin celui care se dedică pastorației. În îndeplinirea acestui nobil țel, preotul duhovnic are de luptat cu păcatul și cu patimile trupești și sufletești, de care trebuie să ferească pe credincioșii săi, iar cînd acestea au pus stăpînire pe sufletele lor, să ajute la purificarea, descătușarea, eliberarea și luminarea celor înlănțuiți de ele. Este una din cele mai de seamă datorii ale duhovnicului, știut fiind că patimile pot pune stăpînire și pe sufletul preotului.

«Patimile, zice Sfîntul Vasile cel Mare, sînt valuri, deasupra cărora dacă te ții, vei fi un conducător sigur al vieții. Dacă nu elimini cu bună știință și constant pe fiecare din aceste patimi, vei fi înghițit de oceanul păcatului, dus de nenorocirile continui ale vieții, ca o corabie fără lest» [14].

Dintre aceste patimi, pe care Sfîntul Ioan Gură de Aur le numește «fiare», cea mai primejdioasă este «slava deșartă», la care el adaugă mîndria, îngîmfarea, invidia, lăcomia, desfrînarea, pîra, minciuna, fățărnicia, uneltirea, pornirea de a face rău celor din jur, care nu ne-au făcut nici un rău, mulțumirea deșartă pe care o simt unii pentru slăbiciunile aproapelui, plăcerea de a fi necontenit lăudat, onorurile nemeritate, lingușirile nevrednice de demnitatea omului, disprețuirea și asuprirea săracilor, oprirea plății lucrătorilor, exploatarea celor lipsiți și alte forme ale nedreptății sociale» [15]. Tot Sfîntul Ioan Gură de Aur, care a fost un cunoscător desăvîrșit al străfundurilor și labirinturilor sufletului omenesc, arată că lupta împotriva patimilor, trebuie să înceapă cu izvorul și hrana care alimentează pe fiecare din ele: «Slava deșartă se hrănește cu onoruri și laude, îngîmfarea cu puterea și măreția funcției; invidia cu succesele celor din jur, iar desfrînarea cu traiul bun și petrecerile...» [16]. De asemenea

12. *Despre Preoție*, Cartea II, 1, în «P.G.», XLVIII, col. 642. Vezi și trad. rom. a Pr. D. Fecioru, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 10, p. 936.

13. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 14, în «P.G.», XXXV, col. 424 A-B, după Pr. Prof. I. G. Coman, *Preoția creștină în slujba omului după Sf. Părinți*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 11—12, p. 930. Vezi și trad. rom. a Pr. D. Fecioru, p. 132—133.

14. Sfîntul Vasile cel Mare, *Omilia XII, «La începutul proverbelor» despre elogiul inteligenței ca putere de conducere*, trad. de Pr. Prof. I. G. Coman, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 99.

15. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Pespre Preoție*, III, în «P.G.», XLVIII, col. 646. Vezi și trad. rom. cit., p. 944—964. Cf. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Preotul, slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor după Sfinții Trei Ierarhi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1—2, p. 102.

16. *Ibidem*, cartea VI, 12, în «P.G.», XLVIII, col. 688. Vezi și trad. rom. cit., p. 992.

o luptă înverşunată trebuie să ducă duhovnicul împotriva ispitelor care pot proveni din partea slăbiciunilor şi a poftelor trupului şi care pot tulbura sufletele credincioşilor şi ale preoţilor, ispite pe care Sfîntul Ioan Gură de Aur le înfăţişează cu atîta pricepere [17].

În scaunul de duhovnicie, preotul este doctor al sufletelor. După Sfinţii Trei Ierarhi, păstorul este doctor al sufletelor, făcînd tot ce-i stă în putinţă spre a preveni sufletele cele sănătoase, spre a vindeca pe cele bolnave, spre a smulge din ghiara morţii pe cele în agonie. Cei Trei Ierarhi au fost cu adevărat doctori ai sufletelor, mînuind cu desăvîrşire şi rară iscusinţă arta vindecării sufletelor omeneşti. Este uimitoare precizia cu care aceşti episcopi şi asceţi cunosc toate aspectele vieţii sufleteşti şi aceasta datorită unui fin simţ de observaţie şi puterii mari de pătrundere care-i fac maeştri ai psihologiei credincioşilor. Cunoaşterea vieţii sufleteşti a credincioşilor, a nevoilor şi problemelor care-i frămîntă este şi rămîne o necesitate pastorală de care marii noştri ierarhi nu au făcut abstracţie. De aceea ei au fost socotiţi părinţi sufleteşti desăvîrşiţi ai credincioşilor lor. Tratatele Despre Preoţie, *ale Sfîntului Grigorie Teologul şi Sfîntului Ioan Gură de Aur şi* Regulile monahale, *ale Sfîntului Vasile cel Mare, cuprind în ele o nesfîrşită bogăţie de leacuri şi doctorii duhovniceşti* [18]. *În legătură cu administrarea acestor acte şi doctorii sufleteşti, se pune problema metodei pastorale care trebuie folosită. După Sfinţii Trei Ierarhi, această metodă nu trebuie să fie uniformă şi îmbinată de rutină, fiindcă manifestările sufleteşti ale oamenilor sînt variate. Tratamentul sufletesc nu se aplică tuturor la fel şi nu are la toţi aceleaşi rezultate. În această privinţă Sfîntul Grigorie Teologul spune că «uneori ceea ce pentru unii este foarte bun şi de folos, la alţii dă rezultate contrarii, întrucît depinde foarte mult de timp şi de împrejurări, cum şi de tratamentul bolnavului. De aceea, continuă el, este cu neputinţă să înţelegi ... anumite reguli generale sau să concentrezi într-un singur capitol, pentru a învăţa bine, odată pentru totdeauna, arta vindecării sufletelor, oricît te-ai strădui şi oricît de mult ai învăţa...»* [19].

Sfîntul Grigorie de Nazianz accentuează necesitatea ca păstorul să stea permanent în mijlocul păstoriţilor săi, asemenea unui medic printre bolnavi, căci «pastoraţia, spune el, urmăreşte să întraripeze sufletul, să-l dea lui Dumnezeu, dacă omul este în primejdie să şi-l piardă, să-i arate calea ca să-l păstreze, iar dacă şi l-a stricat, să-l aducă din nou la starea cea dintîi» [20].

Dar Sfinţii Trei Ierarhi nu au rămas numai la scaunul duhovniciei, pentru a forma şi ridica pe omul individual, ci au pătruns dincolo de el în viaţa de toate zilele a credincioşilor, pentru a le asculta păsurile, pentru a le alina suferinţele, pentru a-i mîngîia şi pentru a le veni în ajutor. Ei au intrat în mijlocul mulţimilor de oameni, ajutînd pe fiii lor sufleteşti, salvîndu-le viaţa, avutul şi onoarea, desfăşurînd astfel o pastoraţie colectivă. Este cunoscut cazul în care preotul Vasile, viitorul mare mitropolit al Cezareei Capadociei, şi-a salvat patria sa de moartea prin foamete. Sau ce poate fi mai evident pentru grija de cei mulţi decît renumita «Vasiliadă», acel faimos complex de asistenţă socială, instituţie originală şi unică, capodoperă a milei şi dragostei creştine şi a geniului practic, operă a Sfîntului Vasile cel Mare ? De asemenea, preotul Ioan viitorul Gură de Aur, a salvat oraşul Antiohia de represaliile teribile din partea curţii imperiale cu prilejul dărîmării statuilor imperiale. Cu acest prilej el nu a fugit din oraş, ca ceilalţi filozofi şi cărturari păgîni, ci a rămas cu poporul, mîngîind, încurajînd şi luminînd poporul înfricoşat şi deznădăjduit. Exemplul luminos al Sfîntului Ioan Gură de Aur ne învaţă să împărtăşim durerile şi necazurile poporului, să fim lîngă el şi să-l ajutăm întotdeauna. Tot în cadrul acestei pastoraţii colective Sfinţii Trei Ierarhi s-au ridicat împotriva unor racile sociale ca sclavia, exploa-

---

17. *Ibidem*, Cartea VI, 2, în «P.G.», XLVIII, col. 679. Vezi şi trad. rom. cit., p. 984.

18. Vezi Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Idei misionare, pastorale şi sociale înnoitoare la Sfinţii Trei Ierarhi*, în «Studii teologice», III (1951), nr. 1—2, p. 102 ; Prof. Teodor M. Popescu, *Sfinţii Trei Ierarhi în slujba Bisericii*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 1—2, p. 68.

19. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 33, în trad. rom. cit., p. 66—67. Vezi şi trad. rom. a Pr. D. Fecioru, p. 138—139.

20. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 22, în «P.G.», XXXV, col. 432 A-B, după Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p. 103. Vezi şi trad. rom. a Pr. D. Fecioru, p. 135.

tarea celor săraci de către cei bogați, cotropirea, ignoranța și războiul[21]. *Ca păstori ai credincioșilor, nu le-au fost indiferente toate acestea, ci au pus la inimă nevoile lor, fără să se izoleze de ei și aceasta pentru că toți trei au fost oameni ai vremii lor, contopiți și identificați cu năzuințele de bine ale credincioșilor*[22].

Toate acestea dovedesc una din marile calități ale adevăratului păstor de suflete și anume dragostea pentru cei păstoriți, fără de care nu se poate concepe pastorația. Nu poți să ajuți și să te lupți pentru binele cuiva dacă nu-l iubești. Sfîntul Ioan Gură de Aur este mistuit de dragostea pentru păstoriții săi, dragostea fiind, după expresia sa, «cel mai mare dintre daruri» (Omilia a III-a la Epistola către Evrei). El îi însoțește în gîndurile, vorbele și faptele lor, cercetîndu-le adîncurile inimii, cîntărind cugetele și năzuințele lor, bucurîndu-se de binele pe care-l fac, plîngînd de suferințele lor, mustrîndu-i pentru patimi și păcate, învățîndu-i calea virtuților, rugîndu-se pentru iertarea păcatelor și pentru îmbunătățirea vieții lor[23]. *«Nici boala, nici mii de alte piedici nu mă pot despărți de dragostea voastră», exclama el în una din omiliile sale*[24].

Dragostea de oameni și facerea de bine au fost coordonatele majore ale vieții Sfinților Trei Ierarhi. Ele s-au manifestat mai ales față de cei săraci și lipsiți, față de cei bolnavi și bătrîni, față de cei apăsați și robiți. Sfîntul Grigorie de Nazianz spune că «nimic nu are omul așa de dumnezeiesc ca facerea de bine»[25], *iar Sfîntul Ioan Gură de Aur este socotit «ambasadorul săracilor». Sfinții Trei Ierarhi sînt pilde ale dragostei față de păstoriții lor, și teoretic și practic, și aceasta pentru că ei au iubit nemărginit pe om, pe care l-au văzut ca chip al lui Dumnezeu și care poate fi învrednicit să ajungă pînă la îndumnezeire.* Concepția Sfîntului Ioan Gură de Aur despre om, este o dragoste fierbinte pentru om. *Nimic în lume nu merită atîta dragoste ca omul, căci spune el «nimic nu-i mai prețios ca sufletul (omul); toată lumea nu-l egalează...»*[26].

Această iubire, îndreptată cu pasiune asupra credincioșilor atrage după sine și dragostea acestora față de păstorii lor. O astfel de legătură sufletească reciprocă trainică nu se creează decît la păstorii de vocație și în această direcție marii noștri Ierarhi sînt pildă. La o iubire mare, sinceră și dezinteresată se răspunde cu una pe aceeași măsură. Este știut cît de mult îl iubeau credincioșii pe Sfîntul Ioan, încît, la puține zile după primul său exil a fost adus înapoi de emisarii curții imperiale datorită răscoalei credincioșilor care-l iubeau mult pe marele lor arhipăstor. Ce poate fi mai edificator în acest sens decît strigătul unanim al maselor de credincioși, care sorbeau cuvintele lui și se îndulceau din dragostea sa părintească și din faptele sale: «Mai bine să nu mai răsară soarele decît să nu mai vedem și să nu mai ascultăm pe marele nostru păstor de suflete»[27]. *Iar Sfîntul Grigorie de Nazianz mărturisește la întoarcerea din fuga sa de preoție, că dacă a revenit asupra hotărîrii sale de a renunța la preoție este pentru că el a fost biruit de dragostea credincioșilor și-și recunoștea înfrîngerea.*

---

21. Vezi Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Preoția creștină în slujba omului după Sfinții Părinți*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 11—12, p. 931.

22. Prof. Constantin C. Pavel, *Atitudinea Sfinților Trei Ierarhi față de problemele morale ale vremii lor*, în «Studii teologice», XXIX (1977), nr. 3—4, p. 222—232; Cf. P. S. Vasile, Episcopul Oradiei, *Învățăminte ale Sfinților Trei Ierarhi pentru problemele actuale ale Bisericii*, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 1—2, p. 121—126.

23. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, p. 604.

24. *Omilia după cutremurul de pămînt*, în «P.G.», L, col. 713—714, după Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii teologice», VII (1955), nr. 7—8, p. 409.

25. *Despre dragostea față de săraci*, 27, în «P.G.» XXXV, col. 893 D—895 A, la Diac. Asistent Ioan Răműreanu, *Cuvînt festiv la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 1—2, p. 89.

26. *Omiliile 3, 3; 10, 7; 12, 14 la Geneză*, în «P.G.» LIII, col. 35, 89, 103, după Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur...*, p. 414.

27. Citat după Pr. Prof. Spiridon Cândea, *Sfîntul Ioan Gură de Aur ca păstor de suflete*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 10, p. 923.

Sfinții Trei Ierarhi sînt deci pildă a bunelor raporturi care trebuie să se creeze, să se statornicească și să dureze între păstor și păstoriți, care formează împreună «un trup desăvîrșit, vrednic cu adevărat de însuși Hristos», așa cum spune Sfîntul Grigorie de Nazianz [28].

Dar Sfinții Trei Ierarhi sînt și pildă a bunelor relații care trebuie să existe între slujitori și între aceștia și superiorii lor ierarhici, relație în care trebuie să troneze mereu iubirea reciprocă, smerenia, buna înțelegere și pacea și în care ura, invidia, cearta și răutatea nu au ce căuta. Astfel, Sfîntul Ioan Gură de Aur este model prin legăturile calde de prietenie și dragoste dintre el și episcopul său Flavian. Talentul său oratoric excepțional n-a împins pe preotul Ioan la vanitate și trufie și n-a provocat, la episcopul său invidie sau rănire de amor propriu. Preotul Ioan îl numește pe episcopul său «tată» și «învățător» atribuindu-i chiar succesul predicilor sale. La rîndul său, episcopul îl tratează cu aleasă delicatețe și bunătate [29].

Ca păstor de suflete, preotul este conducătorul credincioșilor. După concepția Sfîntului Grigorie de Nazianz, păstorii și păstoriții formează un trup în care primii sînt cei care conduc, «depășind marea mulțime prin virtute și prin marea asemănare cu Dumnezeu». Păstorii sînt «ceea ce este sufletul pentru trup sau mintea pentru suflet», zice același Sfînt Părinte [30]. *Știința și arta conducerii sufletelor este foarte grea, căci «dacă este greu să știe omul a se supune, firește că este mai greu să comande altora», zice Sfîntul Grigorie Teologul* [31]. *Arta conducerii presupune și cere răbdare, precauție, tact și înțelepciune, și Sfinții Trei Ierarhi au excelat prin aceasta. Ei au procedat cu răbdare pentru a îndrepta relele, dar le-au stîrpit cu promptitudine cînd a fost cazul. Ca metodă pastorală ei au folosit persuasiunea adică sfatul și nu violența. Lucrarea aceasta de conducere trebuie făcută după Sfinții Trei Ierarhi pe îndelete și cu maximum de prudență. Legea supremă a metodei pastorale care trebuie urmată rămîne tactul pastoral.*

Referitor la tactul pastoral Sfîntul Ioan Gură de Aur face următoarea constatare, definind această noțiune și modul de întrebuințare al lui: «pentru că preotul este silit să aibă legături cu oameni care au femei, cu alții care cresc copii ... cu alții care sînt în culmea puterii, cît de felurit trebuie să se poarte el cu toți aceștia și cînd zic felurit nu înțeleg să fie înșelător, nici lingușitor și preîăcut, ci în deplină libertate și plin de siguranță, să știe să fie și mlădios după trebuință, iar cînd starea lucrurilor ar cere aceasta, el trebuie să fie deopotrivă de blînd sau de aspru» [32]. *Tactul lor pastoral i-a făcut să fie înțelegători cu credincioșii lor, blînzi și iertători, să mîngîie pe cei nevoiași dar și să critice cu intransigență și cu glas de tunet moravurile ușoare și păcatele.*

Sfinții Trei Ierarhi au desfășurat ca păstori și conducători de suflete un complicat și vast program de educație. Ei au reorganizat în jurul Bisericii educația creștină pentru copii și tineret, scriind fiecare cîte unul sau mai multe tratate pedagogice, ajunsese normative pentru catehetica ortodoxă. În acest sens merită amintit Cuvînt către tineri, *al Sfîntului Vasile cel Mare;* Despre viața sa, *a Sfîntului Grigorie de Nazianz și* Despre slava deșartă și cum trebuie părinții să crească pe copii, *a Sfîntului Ioan Gură de Aur. Lucrarea pastorală de educație a Sfinților Trei Ierarhi a creat forma clasică a umanismului patristic, care era scopul suprem al educației. Ea trebuia să formeze pe omul cel nou despre care vorbește Sfîntul Apostol Pavel (Colos. 3, 9—10; Efes. 4, 22—24). Pe lîngă* Filocalie, *ale cărei baze le pune Sfîntul Vasile cel*

---

28. *Apologie pentru fuga sa în Pont*, 3, după trad. rom. a Pr. Dumitru Fecioru, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1968), nr. 1—2, p. 129.

29. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur...*, p. 407.

30. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 3, după trad. rom. a Pr. Dumitru Fecioru, în loc. cit., p. 129; Cf. Pr. Conf. Ștefan C. Alexe, *Considerații despre Preoție și Biserică la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 1—2, p. 54.

31. *Apologia pentru fuga sa în Pont*, 16, în «P.G.», XXXV, col. 425 A, la Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Vocația și pregătirea pentru preoție*, p. 251. Vezi și trad. rom, a Pr. D. Fecioru, p. 133.

32. *Despre preoție*, VI, 4, după trad. rom. cit., p. 986. Cf. Pr. Prof. I. G. Coman, *Sensul preoției la Sfinții Părinți*, în «Studii teologice» I (1949), nr. 9—10, p. 761.

Mare și Sfîntul Grigorie de Nazianz, Sfinții Trei Ierarhi au practicat o educație care urmărea plăsmuirea spirituală a omului acestuia nou, omul creștin, după cum și creștinismul era o învățătură nouă spirituală [33].

Dar ceea ce a asigurat succesul lucrării pastorale a Sfinților noștri Ierarhi, sub cele trei aspecte ale ei, a fost concordanța dintre cuvînt și faptă. Ca în orice domeniu, și în cel al pastorației, al duhovniciei și al educației în general, hotărîtor este exemplul educatorului. Nu se poate închipui pastorație «fără deplină și riguroasă consecvență, fără potrivire între lucru și nume, între cuvînt și faptă, între preot ca om și chemarea sa, preoția. Nici o îndeletnicire, nici o vrednicie, nici o slujire nu angajează și nu obligă ființa omului la conformitate între om și lucrarea sa ca sacerdoțiul creștin... Păstorul trebuie să edifice prin exemplul său, trebuie să fie neapărat pildă a celor ce învață, trebuie să predice cu fapta și cu viața sa» [34]. Ca părinte, ca păstor, ca duhovnic și ca judecător al credincioșilor, el nu învață buna purtare și nu zidește cu nimic mai mult decît prin exemplul personal. Toată viața lui trebuie să fie o continuă aplicare a ceea ce învață. Păstorul de suflete este învățător, sfinților și conducător, dar el trebuie să fie și un model de viață creștină adevărată.

Sfinții Trei Ierarhi au excelat prin această aplicare consecventă a tot ceea ce au învățat și nu s-au dezmințit niciodată. Ei au unit cuvîntul cu fapta, și învățătura cu viața. Cînd se realizează această armonie, este, după cum spune Sfîntul Vasile cel Mare, «ca atunci cînd un tablou corespunde exact originalului. A lăuda virtutea în public, consacrîndu-i lungi discursuri, iar în viața particulară a te lăsa tîrît de tot felul de patimi și neorînduieli, înseamnă a te asemăna histrionilor care joacă pe scenă roluri pe care nu le au niciodată în viața propriu-zisă... «Un muzicant n-ar accepta ca instrumentul său să fie neacordat, iar un dirijor de cor n-ar admite ca în corul său» să nu fie armonie desăvîrșită. Acordul dintre faptă și cuvînt, iată virtutea. Culmea nedreptății, după Platon, este să pari drept fără a fi», zice același Sfînt Părinte [35].

Sfîntul Ioan Gură de Aur n-a dezmințit niciodată învățătura sa prin faptele sale, iar tratatul său Despre Preoție nu a rămas un simplu ideal propus altora, ci conținutul său a fost aplicat și realizat integral de autor în propria sa viață și lucrare. El nu a rămas un teoretician al iubirii și milei creștine, ci le-a concretizat în fapte. Este edificator, între altele, faptul că el a destinat celor săraci și lipsiți surplusul realizat din simplificarea mobilierului și vieții din reședința patriarhală. Toți acești Sfinți Ierarhi au pus la dispoziția celor nevoiași părți însemnate din avutul lor, iar opera lor de asistență socială și întrajutorare rămîne o dovadă elocventă și în această privință.

Cuvintele rostite de Sfîntul Ioan Gură de Aur în momentul adormirii lui în Domnul «Slavă lui Dumnezeu pentru toate», regretul și plînsul sincer al credincioșilor, cu ocazia trecerii fiecăruia din cei Trei Ierarhi la cele veșnice, încununează viața lor de adevărați păstori de suflete.

*

Iată, așadar, cîteva aspecte din viața și activitatea de păstori de suflete a celor trei mari Sfinți Ierarhi și Dascăli ai lumii creștine. Latura aceasta a activității lor, bogată în realizări și experiențe, a fost și continuă să fie un drum luminos pentru păstor și pentru generațiile următoare. Lucrarea de pastorație a Sfinților Trei Ierarhi este și rămîne o comoară de învățăminte pentru formarea chipului și personalității preoților zilelor noastre, căci Biserica are și azi nevoie de păstori «cu credința, rîvna și puterea de acțiune a Sfîntului Vasile cel Mare, cu știința, înțelepciunea și smerenia Sfîntului Grigorie Teologul, cu jertfelnicia și cuvîntul întraripat al Sfîntului Ioan

33. Vezi Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Idei misionare, pastorale...*, p. 102—103.

34. Prof. Teodor M. Popescu, *Sfințenia și răspunderile preoției*, în «Studii teologice», IV (1952), nr. 3—4, p. 163—164. Vezi și Pr. Prof. Ene Braniște, *Cîteva din virtuțile necesare preotului ca păstor și om*, în «Glasul Bisericii», XV (1956), nr. 8—9, p. 473—483.

35. *Omilia către tineri*, I, rînd 1—26, ed. de F. Boulanger, în «Collection des Universités de France», Paris, «Les Belles Lettres», 1935, după Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Studiile universitare ale Părinților Capadocieni*, p. 552. Vezi și trad. rom. la «*Omilia către tineri*», publicată de Pr. D. Fecioru, în «Tinerimea română», V (1935), nr. 1—2.

Gură de Aur» [36]. *Scrierile lor pastorale, viața lor, trăită în sfințenie și jertfă, exemplul lor personal ne vor ajuta să deslușim cărările slujirii noastre de păstori de suflete pentru a îndruma pe credincioși pe calea binelui, a păcii, a dreptății și a mîntuirii* [37].

De aceea, se cade ca la fiecare prăznuire a marilor noștri ocrotitori să reînnoim dorința și hotărîrea noastră de a-i lua ca exemple în activitatea pe care o desfășurăm sau o vom desfășura fiecare în largul cîmp al pastorației creștine. Operele lor care, împreună cu ale celorlalți Părinți de seamă ai Bisericii vor apare, în dulcele grai românesc, datorită inițiativei luate de Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care umple prin aceasta un gol adînc simțit în teologia românească, ne vor fi întotdeauna izvoare inepuizabile și sigure, din care să sorbim apa adevăratelor învățături și trăiri creștine, pentru a face din pastorație arta slujirii lui Dumnezeu și a omului, spre propășirea Bisericii noastre strămoșești și a patriei noastre și spre sporirea eforturilor de sprijinire a muncii creatoare a harnicului nostru popor.

Decernarea titlului de «Doctor în teologie» Prea Cucernicului Diac. Asist. Viorel Ioniță și Prea Cucernicului Pr. Prof. Aurel Grigoraș

NOI „DOCTORI ÎN TEOLOGIE"

Diac. Asist. VIOREL IONIȚĂ și Pr. Prof. AUREL GRIGORAȘ

Decernarea titlului de «Doctor în teologie», cel mai înalt titlu academic care se acordă în învățămîntul teologic superior al Bisericii Ortodoxe Române, a devenit un eveniment obișnuit în viața Institutului teologic universitar din București. Recent, în acest institut au fost decernate două asemenea titluri la doi candidați care și-au susținut tezele lor de doctorat. Este vorba de *Diac. Viorel Ioniță*, asistent la Secția de Teologie istorică din Institutul teologic universitar din București, și de *Pr. Aurel Grigoraș*, profesor la Seminarul teologic din Buzău.

*

Părintele Diacon Viorel Ioniță și-a susținut examenul pentru titlul de «Doctor în teologie», simbătă 17 decembrie 1977, prezentînd în acest scop o teză de doctorat despre *Sinodul VI ecumenic și importanța lui pentru ecumenismul actual*, teză pregătită în cadrul Catedrei de Istoria bisericească universală, sub îndrumarea P. C. Sale, Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu. Comisia examinatoare a avut ca președinte pe P. C. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic universitar din București, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, și a fost alcătuită din P. C. Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, referent principal; P. C. Pr. Prof. Dr. Milan Șesan, coreferent (de la Institutul teologic universitar din Sibiu); P. C. Pr. Prof. Dr. Niculae Șerbănescu, coreferent (București); P. C. Pr. Prof. Dr. Constantin Voicu, coreferent (Sibiu), care — întrucît la data susținerii examenului se afla în străinătate —, a fost suplinit de P. C. Pr. Prof. Theodor Bodogae, și P. C. Pr. Prof. Constantin Cornițescu (București).

Candidatul a prezentat teza sa sub formă de volum dactilografiat în mai multe exemplare, întrucît obținuse aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin de a o susține în manuscris urmînd a fi publicată ulterior într-una din revistele centrale ale Patriarhiei Române.

Examenul s-a desfășurat în cancelaria profesorală a Institutului teologic în fața comisiei menționate și în prezența unei asistențe numeroase alcătuită din foști profesori, ai candidatului, din rude și cunoștințe ale sale, din colegi și prieteni, doctoranzi și studenți și din alte persoane.

Ședința de examen a fost deschisă de P. C. Pr. Prof. Rector Mircea Chialda, în calitatea sa de președinte al comisiei de examinare, care, după cîteva cuvinte de

36. Pr. Prof. Ene Braniște, *Sfinții Trei Ierarhi în cultul creștin*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 193.

37. Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, *Sfinții Trei Ierarhi în Biserica românească*, în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 1, p. 32; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sfinții Părinți ca îndrumători ai duhovniciei*, în «Mitropolia Banatului», XVI (1966), nr. 4—6, p. 191—200.

introducere, a prezentat între altele pe membrii comisiei şi pe candidat şi a precizat că Prea Fericitul Patriarh Iustin a aprobat susţinerea acestei teze înainte de a fi fost publicată. Apoi a oferit cuvîntul P. C. Sale Părintelui Profesor Ioan Rămureanu, care a dat citire referatului lucrării. Prea Cucernicia Sa a arătat, între altele, că numărul candidat a pregătit acest subiect sub îndrumarea directă a P. C. Sale, între anii 1972—1975, în timpul studiilor de specializare pe care candidatul le-a făcut în ţară şi apoi la Facultăţile de teologie veche-catolică şi protestantă din cadrul Universităţii din Bonn—R. F. Germania şi între anii 1975—1977, după întoarcerea acestuia din străinătate.

Tema tratată de candidat — a spus Prea Cucernicia Sa — «umple un gol în literatura noastră teologică» dat fiind că, dacă pînă în prezent «în limba română s-au publicat diferite studii temeinice şi utile» despre fiecare din cele cinci Sinoade ecumenice, «despre Sinodul VI ecumenic de la Constantinopol (680—681) nu există nici un studiu mai aprofundat, bazat pe izvoarele timpului. Şi un asemenea studiu era cu atît mai necesar cu cît «în istoria relaţiilor Bisericii ortodoxe cu celelalte Biserici creştine din lume, mai ales în cadrul Mişcării ecumeniste, o tot mai mare importanţă cunosc în timpul nostru istoria şi hotărîrile Sinoadelor ecumenice.

În continuare, P. C. Sa Pr. Prof. Ioan Rămureanu a făcut o prezentare detailată a lucrării din punctul de vedere al arhitecturii ei.

Aşa cum se prezintă în manuscris, aceasta se compune dintr-o scurtă :

— INTRODUCERE, în care autorul arată cauzele care au dus la convocarea Sinodului VI ecumenic, apoi

— TRATAREA, care este divizată în trei părţi principale :

PARTEA I : *Situaţia politică, culturală şi religioasă a Bizanţului în secolul VII (între 610—680)* cu următoarele subdiviziuni constituite în capitole :

Cap. I — Situaţia Imperiului bizantin la începutul secolului VII şi politica religioasă a împăratului Heraclie.

Cap. II — Unirea de la Alexandria dintre monoenergetici şi teodosieni în 633 şi urmările ei.

Cap. III — Sinodiconul patriarhului Sofronie şi ectesisul împăratului Heraclie.

Cap. IV — Evoluţia disputei monotelite în ultimii ani de domnie ai împăratului Heraclie şi sub urmaşii lui.

Cap. V — Apărătorii dreptei credinţe în faţa ereziei monotelite.

PARTEA A II-A este alcătuită din două mari subdiviziuni :

A. *Originea, evoluţia şi combaterea ereziei monotelite*, cu următoarele capitole :

Cap. I — Originea ereziei monotelite.

Cap. II — Necalcedonienii şi monoenergeticii. Problema identificării monahului Teodor de Raitu cu episcopul Teodor de Faran.

Cap. III — Concepţia dioenergetică a Sfîntului Sofronie, patriarhul Ierusalimului.

Cap. IV — Teologia diotelistă a Sfîntului Maxim Mărturisitorul.

B. *Lucrările şi hotărîrile dogmatice ale Sinodului VI ecumenic*, cu următoarele capitole :

Cap. I — Sfîrşitul disputei monotelite şi pregătirile Sinodului VI ecumenic.

Cap. II — Deschiderea Sinodului, preşedinţia lui şi sistemul de lucru.

Cap. III — Episcopii participanţi la Sinod.

Cap. IV — Şedinţele Sinodului.

Cap. V — Definiţia dogmatică a Sinodului VI ecumenic.

Cap. VI — Importanţa scrierilor Sfinţilor Părinţi în cadrul discuţiilor de la Sinodul VI ecumenic.

Cap. VII — Receptarea hotărîrilor dogmatice ale Sinodului VI ecumenic în perspectiva ecumenismului actual.

Lucrarea se încheie cu o ultimă parte formată din CONCLUZII în care se sintetizează cele mai importante aspecte ale temei tratate şi se formulează judecăţi de valoare asupra lor.

Ultimele subdiviziuni ale finalului acestei teze sînt : «*Note bibliografice*», o listă cuprinzînd «*Bibliografia*» folosită de autor în munca de cercetare şi elaborare a tezei, «*Rezumate*» în limbile franceză şi germană, un «*Curriculum vitae*» şi o «*Declaraţie*» cu privire la paternitatea şi corectitudinea ştiinţifică a lucrării.

În partea finală a referatului, P. C. Sa Pr. Prof. Ioan Rămureanu arată că «lucrarea de față se impune printr-o cercetare serioasă, bine documentată pe texte și întemeiată pe cele mai bune studii apărute în limbile română, franceză, germană, engleză și rusă, scrisă într-un stil plăcut, logic și atractiv...» ; ...este foarte utilă și actuală și pentru dialogul teologic dintre Bisericile ortodoxe și Bisericile Vechi-orientale, precum și cu Biserica Romano-Catolică.

Prea Cucernicia Sa menționează apoi că, înainte de a ajunge în această ultimă fază a examenului de față, lucrarea a fost mai întîi înaintată spre cercetare și avizare unei comisii speciale alcătuită din Părinții Profesori care tocmai fac parte din Comisia de examinare și care au fost menționați la început. «Primind observațiile scrise ale membrilor Comisiei, a spus P. C. Sa, autorul a îmbunătățit lucrarea, prezentînd în versiunea finală o redactare mai precisă și mai sintetică, atît în ceea ce privește conținutul cît și forma».

Ținînd seama de valoarea și calitățile lucrării a adăugat Prea Cucernicia Sa, membrii Comisiei au apreciat că aceasta merită să fie susținută ca teză de doctorat în teologie la Secția de Teologie istorică, specialitatea de Istoria bisericească universală și să fie publicată într-una din revistele centrale bisericești.

După încheierea citirii referatului, P. C. Pr. Prof. Rector Mircea Chialda a dat cuvîntul examinatorilor care, începînd cu P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, au adresat candidatului întrebările lor.

Părintele Diacon Asist. Viorel Ioniță, răspunzînd la întrebările ce i-au fost puse, a dovedit, timp de mai mult de două ore și jumătate, o pătrundere temeinică și adîncă a problemelor legate de tema lucrării sale dar, totodată, și bogate cunoștințe în domeniul Istoriei bisericești universale, în general.

După epuizarea întrebărilor, și după deliberarea Comisiei examinatoare P. C. Pr. Prof. Rector Mircea Chialda, în calitatea sa de președinte al Comisiei și delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, a declarat pe Părintele Diacon Asistent Ioniță Viorel «Doctor în teologie» și l-a felicitat călduros pentru înaltul titlu academic adresîndu-i urarea de mult succes în viitoarea sa activitate teologică și didactică și și-a exprimat încredințarea că supremul titlu obținut va constitui pentru P. C. Sa un stimulent și un îndemn puternic pentru publicarea de noi studii și lucrări care să onoreze Biserica noastră și noua generație de teologi români.

Au luat apoi cuvîntul și alți părinți profesori care au felicitat de asemenea cu căldură pe noul «Doctor în teologie» și i-au adresat cuvinte de urare și de îndemn pentru a cinsti cum se cuvine școala românească de teologie și Biserica Ortodoxă Română, printr-o activitate rodnică în domeniul Istoriei bisericești universale și al teologiei românești în general.

În cuvîntul său de răspuns Părintele Diac. Asist. Dr. Viorel Ioniță a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin pentru purtarea de grijă părintească, pentru ajutorul și înțelegerea pe care i le-a arătat prin acordarea înaltei binecuvîntări în vederea susținerii acestei teze. A mulțumit apoi tuturor părinților profesori care s-au străduit să-l formeze pe plan intelectual-teologic și cetățenesc-uman de-a lungul anilor de studii teologice pînă la obținerea acestui înalt titlu academic teologic, încredințîndu-i că va depune toate eforturile pentru a nu dezminți nici încrederea și nici înaltul titlu care i s-au acordat.

*

Noul «Doctor în teologie», Diac. Asist. Viorel Ioniță s-a născut la 18 octombrie 1945 în comuna Țințari (azi Dumbrăvița) din județul Brașov, ca al șaptea din cei unsprezece copii ai familiei Traian și Ana Ioniță, de credință creștină ortodoxă. A urmat școala elementară în comuna natală între anii 1952—1959. S-a înscris apoi și a urmat Seminarul teologic din Cluj-Napoca între 1960—1965 după care, a frecventat, timp de patru ani cursurile Institutului teologic ortodox din Sibiu unde în iunie 1969 a obținut diploma de licențiat în teologie cu calificativul «*excepțional*», prezentînd ca teză de licență subiectul : «*Unirea ipostatică și oglindirea ei în dogmaticele celor opt glasuri*», la catedra de Teologie dogmatică și simbolică.

Între anii 1969—1972 a urmat cursurile de doctorat în cadrul Institutului teologic din București la secția de teologie istorică, în specialitatea de Istorie bisericească universală, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu.

Din iulie 1972 pînă în iulie 1975 s-a aflat la studii în R. F. Germania unde a studiat la Universitatea din Bonn, în cadrul Facultății de teologie protestantă și în cadrul Facultății de istorie, ca bursier al Bisericii Vechi-Catolice.

După întoarcerea sa în țară, s-a căsătorit cu Alexandrina Grămadă, inginer proiectant și, pînă în decembrie 1977, a lucrat în cadrul serviciului pentru «Comunități externe și burse» al Administrației Patriarhale, fiind hirotonit diacon pe seama paraclisului patriarhal Antim.

De la 1 ianuarie 1978 a ocupat, prin concurs, postul de asistent la Secția de Teologie istorică în cadrul Institutului teologic din București.

În timpul studiilor sale în calitate de candidat la titlul de «Doctor în teologie», Părintele Diac. Viorel Ioniță a publicat următoarele lucrări:

1. *Coordonatele vieții creștine după epistola către Diognet*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 7—8/1970; 2. *Sfînta Tradiție după Sfîntul Irineu al Lyonului*, în «Studii teologice», nr. 7—8/1971; 3. *Hristologia Sfîntului Chiril al Alexandriei în perspectiva dialogului cu Bisericile necalcedoniene*, în «Ortodoxia», nr. 2/1971; 4. *Viața religioasă bizantină în secolul VII și canoanele sinodului quinisext*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 7—8/1971; 5. *Conciliul I Vatican și consecințele lui pentru Biserica Romano-Catolică*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 7—8/1972; 6. *Patriarhia de Alexandria din 1920 pînă astăzi*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6/1972.

Pe lîngă acestea, a mai publicat diferite recenzii, reportaje și informații ecumenice în revistele centrale și mitropolitane ale Patriarhiei Române.

*
* *

Pentru obținerea titlului de «Doctor în teologie», **Părintele Aurel Grigoraș** a prezentat teza intitulată: *«Dogmă și cult privite interconfesional și problema intercomuniunii»*, alcătuită la Catedra de Teologie dogmatică și simbolică sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae și publicată în revista «Ortodoxia», nr. 3—4/1977, p. 292—497.

Susținerea tezei a avut loc marți 24 ianuarie 1978 în prezența unei numeroase asistențe și în fața unei Comisii de examinare alcătuită din P. C. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic din București, delegat ca președinte de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin; P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, referent principal (de la Institutul teologic universitar din București); P. C. Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, coreferent (de la Institutul teologic universitar din Sibiu); P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, coreferent (București); P. C. Pr. Prof. Dr. Alexandru Moisiu, coreferent (Sibiu); Prof. Dr. Nicolae Chițescu (București) și P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu (București).

După ce ședința de examen a fost deschisă de P. C. Pr. Prof. Rector Mircea Chialda, prin prezentarea candidatului și a Comisiei examinatoare, s-a dat cuvîntul P. C. Sale Pr. Prof. Dumitru Stăniloae care a citit referatul lucrării, arătînd între altele că «tema i-a fost inspirată autorului în special din faptul că în unele confesiuni creștine neortodoxe se insistă mult asupra unei așa-zise intercomuniuni euharistice între credincioșii aparținînd unor confesiuni diferite și unele din ele au și realizat o astfel de intercomuniune socotind că aceasta este o chestiune de cult, iar cultul nu are o prea mare relevanță dogmatică și deci intercomuniunea euharistică poate fi practicată chiar înainte de realizarea unei unități dogmatice între confesiunile creștine, putînd contribui ea însăși la apropierea lor de idealul unității în credință. În acest context de preocupări... generate de mișcarea ecumenică și susținute de unele cercuri ale ei ca mijlocul principal de apropiere între Biserici, tema tratată de autor e de o deosebită actualitate».

După citirea referatului, a urmat timp de aproape trei ore obișnuitul dialog de întrebări și răspunsuri între examinatori și candidat; prin răspunsurile date, Părintele Aurel Grigoraș a dovedit că stăpînește pînă în cele mai mici amănunte tema tratată și toate problemele ce decurg din înfățișarea diferitelor laturi din care este constituită. S-a evidențiat și confirmat și faptul că «tema raportului dintre dogmă și cult este

o temă vastă, că fiecare dintre ele este de o bogăție greu de exprimat în mod exhaustiv. De aceea oricînd se pot cere autorului ce tratează această temă completări și dezvoltări noi și se pot recomanda noi izvoare bibliografice».

În forma în care a fost publicată lucrarea Părintelui Aurel Grigoraș are, în linii mari, următorul conținut:

— O «INTRODUCERE», în care se situează *Actualitatea problemei* pe plan ecumenic și două părți principale:

— În PARTEA I se precizează «Caracterele esențiale ale cultului ortodox în raporturile cu dogma», și are următoarele subdiviziuni:

1. *Caracterul hristologic și ecleziologic al cultului ortodox;*
2. *Mărturisirea credinței Bisericii prin cult;*
3. *Caracterul doxologic al Ortodoxiei;*
4. *Caracterul epicletic al cultului ortodox.*

— PARTEA A II-A tratează despre «Însușirea mîntuirii prin legătura cu Hristos exprimat prin doctrină și primit prin tainele Bisericii», cu subdiviziunile următoare:

1. *Venirea Duhului și a harului prin cult; caracterul sfințitor al cultului;*
2. *Opera de mîntuire actualizată prin cult;*
3. *Iconomia mîntuirii actualizată prin cult, izvor de viață veșnică;*
4. *Dogma ca fundament al cultului Bisericii.*

— PARTEA A III-A, în fine se ocupă de «Cultul altor confesiuni creștine din punct de vedere al relației lui cu dogma», cu următoarele subdiviziuni:

1. *Dogmă și cult în Bisericile Vechi-Orientale;*
2. *Dogmă și cult în Biserica Romano-Catolică;*
3. *Iconomia mîntuirii actualizată prin cult, izvor de viață veșnică;*
4. *Dogmă și cult în protestantism.*

În CONCLUZII, autorul sintetizează principalele idei și poziții din punct de vedere ortodox și pe plan ecumenic și arată care sînt, în cadrul Mișcării ecumenice, perspectivele reale pe care le au creștinii de a ajunge la unitatea euharistică prin primirea adevărurilor de credință integrale.

Lucrarea se încheie cu o «Bibliografie» cuprinzînd *Titluri selecționate* și *Volume colective*, apoi o *Declarație* și obișnuitul *Curriculum vitae*.

După cîteva minute de deliberare, Comisia examinatoare revenind în sala de examen, P. C. Pr. Prof. Dr. Rector Mircea Chialda, președintele Comisiei a declarat pe Părintele Aurel Grigoraș «Doctor în teologie», i-a adresat apoi călduroase cuvinte de felicitare și i-a urat mult succes în activitatea sa didactică și pastorală cît și, mai ales, în elaborarea de noi și cît mai valoroase contribuții la dezvoltarea și îmbogățirea scrisului teologic românesc. Noul «Doctor în teologie» a fost apoi felicitat și i s-au adresat cele mai bune urări și de mult succes de către ceilalți membri ai Comisiei examinatoare și de către invitații, prietenii și ceilalți cunoscuți din asistența prezentă în sala de examen.

*

Părintele Aurel Grigoraș, al doilea recent doctor în teologie, s-a născut la 8 februarie 1940 în comuna Fitionești din județul Vrancea. După terminarea școlii elementare în localitatea natală, a urmat Seminarul teologic din Buzău pe care l-a absolvit în 1959. Și-a continuat apoi pregătirea teologică în cadrul Institutului teologic universitar din București pînă în 1963 cînd obține diploma de licență în teologie cu teza: *«Prietenia Sfîntului Vasile cel Mare cu Sfîntul Grigorie de Nazianz»* alcătuită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman.

Dorind să-și aprofundeze și să-și desăvîrșească pregătirea teologică la un nivel și mai înalt, urmează, apoi, între 1963—1966 cursurile pentru candidații la titlul de «Doctor în teologie», în cadrul aceluiași Institut teologic universitar din București, la secția de Teologie sistematică și simbolică, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae.

În chiar anul absolvirii acestor cursuri de doctorat, este hirotonit diacon în catedrala Episcopiei Buzăului de către Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Angelescu.

În anul 1970 susține și promovează cu calificativul «excepțional» examenul aprofundat de admisibilitate la doctorat, iar în 1973 este hirotonit preot de către P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu, pe seama parohiei «Sfîntul Gheorghe» din Municipiul Buzău. În același an, obține, prin concurs, o bursă de studii în străinătate, anume la Institutul ecumenic de la Bossey-Geneva, în Elveția, continuîndu-și astfel studiile pentru aprofundare și pentru pregătirea tezei de doctorat.

În iunie 1974 face parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române la Conferința capelanilor universitari care s-a ținut la St. Pölten (Austria).

Întors în țară, la 15 februarie 1975 a fost numit profesor titular la Seminarul teologic din Buzău unde funcționează pînă în prezent.

În perioada de pînă la primirea titlului de «Doctor în teologie» Părintele Aurel Grigoraș a publicat mai multe studii și articole, între care menționăm: 1. *Unitatea în Hristos și unitatea în Biserică*, în «Studii teologice», nr. 3—4/1965; 2. *Dogmă și cult*, în «Studii teologice», nr. 5—6/1965; 3. *Unitatea de credință, condiție a unității Bisericii*, în «Ortodoxia», nr. 3/1966; 4. *Biserica slujitoare*, în «Ortodoxia», nr. 2/1966; 5. *Credința ortodoxă în contextul istoriei poporului român*, în «Glasul Bisericii», nr. 1—3/1977. — *(ASISTENT)*.

IN MEMORIAM: LA TREIZECI DE ANI DE LA TRECEREA LA CELE VEȘNICE A PROFESORULUI DE TEOLOGIE ȘI MITROPOLITULUI IOAN IRINEU MIHĂLCESCU

Comemorarea pioasă de anul acesta a celui care a fost profesorul și mitropolitul Ioan Irineu Mihălcescu are semnificația unei deosebite înălțări sufletești pe Taborul teologiei românești pentru a ne bucura duhovnicește de cel ce a pătruns acolo înaintea tuturor celorlalți teologi români, devenind astfel mîndria Bisericii Ortodoxe Române încă de la începutul veacului nostru «non in sermone sed in virtute».

Timpul care cerne toate cu sita valorilor a decernat nimbul perenității marelui dascăl și magistru al Bisericii noastre care, într-o vreme cînd nu se vorbea mai nimic despre Biserica Ortodoxă Română în celelalte Biserici, a publicat trei opere capitale în limbi străine și timp de patru decenii, a inundat, ca să zicem așa, Biserica noastră cu lucrări în toate domeniile vieții, prefăcînd Biserica Ortodoxă Română, cum s-a spus, dintr-una «ritualistă» într-una «teologică», grație acestei munci titanice.

Epoca sa, cu totul alta, și preocupările ei, cu totul altele decît ale generației noastre, au făcut ca destinul implacabil a tot ce este schimbător și trecător să atingă și o bună parte din rodul unor strădanii ale sale, care totuși se deosebeau pe atunci prin profunzimea și mulțimea lor. Dar, dacă o parte dintre semințele acestea și-au atins scopul numai în condițiile vremii în care au fost semănate, efectul lor binefăcător nu se pierde niciodată și el contează în viitor alături de unele dintre operele sale, care-și păstrează mereu actualitatea și interesul inițial la care nici nu a rîvnit, cu siguranță, magistratul. Căci, ceea ce impresionează la marele dascăl — dascălul teologiei românești a epocii sale prin excelență — era identificarea înălțimilor intelectuale și de gîndire cu smerenia și bunătatea care, așa cum credeau unii și cum a arătat într-un articol elogios unul dintre colegii săi mai tineri, mergea în mod curios, pînă la nedreptate. Cu caritatea sa sinceră învăluia și copleșea pe cei ce se apropiau de el, în orice situație și din orice tagmă ar fi fost și nu numai prin cuvînt și sfat întăritor, ci mai ales prin fapte concrete. De aceea nu e de mirare că la Părintele Dogmaticii românești, la «dascălul» și «magistrul» prin excelență — supra-nume ce i se dădeau în mod obișnuit între studenți și preoți —, se adăuga deseori și «Ioan Inimă de Aur»; așa omagiau discipolii săi podoaba darurilor sufletești ale profesorului Mihălcescu.

Amintim în acest context că profesorul Mihălcescu este actual și printr-un adevărat cult al muncii (care i-a îngăduit să depășească pe toți teologii români contemporani lui, datorită necontenitelor strădanii ulterioare), ca și prin eforturi intense spre un progres în toate domeniile vieții bisericești spre care a năzuit toată viața.

Prestigiul său neasemănat nu numai printre preoții și studenții — teologi și neteologi — care ascultau primele cursuri de Istoria religiilor ținute la Universitatea din capitala țării, ci și printre profesorii teologi care, la sfîrșitul carierii sale profesorale, erau aproape toți foști studenți ai săi, făcea ca el să fie socotit un adevărat călăuzitor al Bisericii Ortodoxe Române în viața spirituală și mereu prezent în problemele vieții creștine contemporane.

De aceea, a avut mare ecou în Biserica noastră adeziunea lui la reformele regimului nostru socialist, ca și îndemnul părintesc pentru creștini de a se supune autorității de Dumnezeu-rînduite, cum spune Sfînta Scriptură.

Posturile înalte de răspundere ocupate de Mihălcescu în epoca sa au fost socotite o mică răsplată a strălucitei sale trude. Gloria lui depășise de mult hotarele Bisericii sale. Faptul că atunci, cînd s-a pus problema decanatului unei noi Facultăți de teologie, autoritățile de resort l-au numit pe decanul Mihălcescu și la această nouă Facultate, a fost un fapt acceptat de opinia publică bisericească, drept un lucru absolut normal.

Patriarhul locum-tenens de atunci, cu dreptate spunea la înmormîntarea marelui teolog și ierarh: «Vestea trecerii întru cele veșnice a vestitului profesor de teologie și venerabilului ierarh Irineu Mihălcescu a umplut de durere toată suflarea ortodoxă românească. A fost doborît un stejar falnic al Bisericii Ortodoxe Române și un apostol al teologiei... care timp de 35 de ani a strălucit... la Facultatea de teologie din București...».

De aceea, nu este de mirare că inimile celor ce l-au cunoscut bat mai tare cînd se pronunță numele: *Ioan* și *Irineu* — omul păcii, al luminii și al bucuriei. Așa a simțit și autorul acestor rînduri, care s-a învrednicit să-i fie urmaș la catedră, ca și nenumărați alți teologi care plutesc parcă mereu în aureola magistrului și socotesc comemorarea lui ca o adevărată sărbătoare «a renașterii și maturității noastre teologice». Conștient de faptul că tot ce voi putea arăta aici va fi sub nivelul realităților pe care le-a întrupat marele magistru, voi căuta să fac aici mai mult o evocare, decît o expunere analitică. Totuși, ca unul care am fost onorat cu unele mărturii și confidențe, ca asistent al ilustrului profesor la apogeul carierei sale profesorale, voi căuta să explic pe acest temei unele puncte de vedere ale sale în probleme discutate și în perspectiva vremii. Analiza vieții lui a fost făcută sărbătorește, de altfel cu înaltă competență și cu rîvnă de talentați teologi de altă dată și de azi, la fiecare dintre «mutațiile» marelui profesor și ierarh român, în revistele vremii [1]. Vom evoca pe *profesorul, pe teologul* și pe *omul* I. Mihălcescu și vom arăta importanța lui, așa cum e văzută de teologii români în perspectiva celor treizeci de ani de la trecerea lui la cele veșnice.

Ioan Mihălcescu, născut la 24 aprilie 1874, ca al șaselea copil din cei zece ai unui preot din satul de munte Valea Viei din nordul județului Buzău, predestinat, oarecum, ca mai toți copiii de la țară, în veacurile trecute, să ducă mai departe truda tatălui său, în același sat sau nu prea departe de el, s-a ridicat ca un vultur deasupra dragilor săi consăteni, depășind modestele dorințe ale părinților săi. Aceștia s-au văzut siliți să-l retragă de la gimnaziul din orașul Buzău, unde-l înscriseseră după absolvirea școalei primare de șase clase și unde fusese astfel coleg, numai doi ani, cu viitorul președinte ale Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, marele savant C. I. Parhon. Căci greutățile materiale au obligat pe preotul Mihălcescu să-l dea la seminar, unde premiantul din clasele primare putea continua studiile fără taxe, ca bursier și cu un suflet curat, luminos, ca unul care fusese crescut în evlavia ortodoxă, românească, la umbra bisericuței străbune a satului natal.

---

1. Dintre acestea notăm pe cele pe care, pe lîngă propriile amintiri, le folosim pentru acest articol în ordine cronologică: I. «Irineu Mihălcescu». Omagiu adus în numele corpului didactic al Facultății de teologie din București la pensionarea profesorului Irineu Mihălcescu, ales mitropolit al Moldovei și Sucevei, în revista «Studii teologice», publicație a Facultății de teologie din București, anul VII, 1938—1939, p. 5—19. II. Prof. N. Chițescu, *Moartea fostului mitropolit al Moldovei, Irineu Mihălcescu,* în «Biserica Ortodoxă Română», anul LXVI (1948), nr. 3—4, p. 180—195. III. Prof. Dr. N. C. Buzescu, *Profesorul de teologie și Mitropolit Ioan-Irineu Mihălcescu. O sută de ani de la nașterea sa,* studiu bogat scris, cu multă pătrundere și cu amănunte despre originea și despre familia Profesorului I. Mihălcescu, date de fiica sa, D-na Marioara D. Sburlan, căsătorită cu profesorul universitar ing. D. Sburlan din București.

Cumințenia și bunătatea proverbială, ca și inteligența lui extraordinară, îl ridică repede pe elevul Mihălcescu deasupra colegilor săi, printr-o adevărată aviditate de cunoștințe temeinice, care-i lărgeau orizonturile în domenii foarte diferite ca acela al filozofiei, istoriei religiilor, literaturii, artei, filologiei, științei, sociologiei etc. (Această năzuință de a pătrunde cît mai mult în frumusețile ori tainele acestei lumi l-au făcut mai tîrziu să încerce să participe la unele ședințe de spiritism și de francmasonerie, pe cînd era la Paris, în concediu de studii și de care a arătat în scris că a rămas complet dezamăgit) [2].

Această activitate puțin obișnuită la vîrsta sa i-a dat putința mai tîrziu să îmbrățișeze în publicațiile sale toate preocupările esențiale ale vremii sale, căutînd să se adapteze nu cerințelor ei, ci adevărurilor veșnice privind-o din punct de vedere teologic.

În felul acesta tînărul Mihălcescu devenise un fel de pedagog al colegilor săi. La cererea lor, el este numit preparator la limba greacă încă din clasa a VIII-a, la Seminarul «Central», unde a continuat studiile începînd din clasa a V-a. Cu modesta leafă agonisită astfel, și-a putut continua studiile din iunie 1895 pînă în iunie 1899, cînd și-a luat licența în teologie cu lucrarea *Sinodul al treilea ecumenic din Efes*, care va fi retipărită în 1931, la aniversarea unui mileniu și jumătate de la acest Sinod.

În tot timpul studiilor sale teologice pentru licență el continuă aceeași metodă de muncă pluralistă: urmează și cursuri de filologie și filosofie etc., audiind maeștri ca Titu Maiorescu și Dumitrescu-Iași și tot felul de conferințe, extinzînd apoi lecturile la cît mai mute domenii. Cunoștințele acestea vaste și înregistrarea lor în scris, cînd erau importante, îi va permite să le folosească mai tîrziu, într-un ritm uluitor, jurnalistic, ele trebuind să-l ajute să rezolve în sens critic și creștin problemele grele ale unei societăți capitaliste rasiste și colonialiste, divizată și în efervescență și care făceau să se presimtă cataclismul celor două războaie mondiale. Cunoștințele sale de limbi clasice erau atît de profunde, încît lectura publicațiilor grecești și latinești era normală, ba încă putea să descrie cu haz uluirea celor ce au ascultat cuvîntarea sa în elina clasică la o adunare ecumenistă.

Răsunetul pe care l-a avut în Facultatea de teologie din București, la abia un sfert de veac de existență, teza sa de licență, scrisă într-un stil extraordinar, de o claritate și vigoare excepțională care-i erau proprii lui Mihălcescu, bazată pe texte clasice, grecești și latinești și cu o bogăție de informații și de perspective neobișnuite într-un asemenea document, precum și premiul pe care Universitatea din București i-l oferise pentru lucrarea *Istoria Bisericii Române de la 1800 la 1850 și a literaturii teologice*, au atras asupra tînărului Mihălcescu atenția dascălilor săi de la Facultatea de teologie, care l-au recomandat în unanimitate ca să fie trimis în străinătate pentru perfectarea studiilor. Unde putea să meargă tînărul teolog român Mihălcescu pentru desăvîrșirea și afirmarea potențelor sale cu totul excepționale? În articolul omagial, scris în numele profesorilor de la Facultatea de teologie din București, autorul, a cărui Catedră de Mistică tocmai fusese desființată, socotea că lipsa acestei specialități din învățămîntul superior teologic este datorată influenței nefaste a teologiei apusene asupra celei răsăritene și că această influență s-a revărsat și asupra operei teologice a ortodocșilor trimiși la studii în Occident, ca Mihălcescu. În realitate, pe cînd în unele instituții de învățămînt teologic apusean au existat catedre speciale și tratate imense de învățătură mistică propriu-zisă, continuatoare ale unui curent medieval puternic, în Biserica Ortodoxă curentul acesta mistic, contemplativ-meditativ, pornit de la Sf. Dionisie Areopagitul și Sf. Maxim Mărturisitorul a avut trei momente festive de-a lungul tragicei istorii a acestei Biserici: primul, în secolul XIV cu Sf. Grigorie Palama și al doilea în secolul XVIII cu Nicodim Aghioritul, la care mai putem adăuga, secolul XVIII în Țara Românească cu Vasile de la Poiana Mărului și ucenicul său Paisie Velicicovski.

Învățătura esoterică s-a păstrat în mînăstiri prin tradiționalele manuscrise, copiate sau moștenite de zeloșii trăitori pe culmile duhovnicești. Aspra istorie a Bisericilor Ortodoxe sub stăpînirea arabă și musulmană n-a mai îngăduit nici hirotonia

2. A se vedea în acest context, excelentul studiu al Asist. Emilian Vasilescu, *Bibliografia P. S. Arhiereu Mihălcescu-Craioveanu*, în «Studii teologice», nr. amintit în nota precedentă.

diaconiţelor, nici dezvoltarea şi explicitarea fenomenelor mistice în cadrul unei psihologii evoluate. Acest lucru a fost cu putinţă în Apusul, apărat cu greu de Răsăritul creştin căzut pînă la sfîrşit sub turci şi de aceea însuşi autorul citat de noi avea în programul Catedrei de Mistică pe Magistrul Eckhardt şi pe Dostoievski, pînă la publicarea străvechilor manuscrise-traduceri de obicei făcute din greceşte la vieţuitorii bine-apăratelor noastre mînăstiri, care însă se săvîrşeşte de abia în vremea noastră. Teologia greacă contemporană lui Mihălcescu a fost refractară misticismului propriu-zis în teologie [3].

Adevărul este că lupta Bisericii noastre pentru autocefalie din ultimul pătrar al veacului trecut lăsase un gust de amărăciune Bisericii noastre faţă de Orientul ortodox. De aceea şi Mihălcescu, ca şi alţi înaintaşi ai lui, se îndreptau spre şcolile teologice ruseşti sau spre cele apusene.

În Rusia, ca urmare a reformei lui Petru cel Mare şi a mişcării social-culturale occidentaliste, denumită de specialişti «intelligentzia», gîndirea teologică se dezvolta în două direcţii extremiste, pe care le aflăm nu numai în scrierile şi manifestările teologilor ci şi în ale filozofilor şi literaţilor religioşi şi teologilor sociologi: unele, extrem de conservatoare, altele extrem de «progresiste»; din categoria aceasta ultimă s-au tradus în româneşte două scrieri ale preotului Petrov şi două volume ale profesorului Prot. Svetlov; iar din prima categorie operele principale ale lui Macarie şi ale lui Silvestru de Canev [4].

Recomandaţiile pentru tînărul Mihălcescu l-au îndreptat spre bătrîna teologie apuseană, unde pe de o parte găsea o «terra missionis» şi instrumentajul necesar pentru Teologia dogmatică comparată, iar pe de altă parte o teologie dezvoltată, cu ramificări care nu existau în instituţiile superioare de învăţămînt teologic ortodox.

Aceasta este adevărata semnificaţie a contactelor cu teologii apuseni: pe de o parte o cunoaştere a diferenţelor în plus sau în minus, pe care istoria deosebită le-a alambicat de ambele părţi şi care s-a dovedit folositoare şi chiar necesară de ambele părţi şi o posibilitate de a descoperi apusenilor frumuseţile duhovniceşti ale Bisericii Ortodoxe. Este ceea ce a reieşit clar din activitatea tînărului Mihălcescu la Universităţile eterodoxe din Apus.

În spiritul ecumenismului local de astăzi vom insista asupra activităţii tînărului Mihălcescu în străinătate.

Este aproape de necrezut că tînărul Ioan Mihălcescu a publicat în Germania, în răstimpul de trei ani (1901—1903), trei dintre cele mai importante cărţi ale sale. El, care plecase să înveţe de la cei de altă credinţă — profesori celebri, în frunte cu Harnack, filozofi şi sociologi cu reputaţie ca Paulsen şi Simmel etc., — se vede obligat de conştiinţa sa de ortodox şi de român, să întărească pe cei din ţară în credinţă strămoşească, cu o carte de Dogmatică comparată, «compendiu de Teologie simbolică», iar în ediţia a II-a, după treizeci de ani, mi-a propus, la Paris, să i-o traduc, în franceză, după ce o pusese la zi din punct de vedere al conţinutului şi al aparatului critic. Aşa realiza el al doilea scop cu care o scrisese: acela de a arăta că Biserica Ortodoxă, socotită de teologii celorlalte confesiuni, din pricina lipsei multiseculare de şcoli teologice şi a reducerii ei la un ritualism în aparenţă sec, din pricina împrejurărilor istorice nefaste, socotită deci închistată şi anchilozată de veacuri, ea este în realitate o Biserică cu o doctrină puternic ancorată în Sfînta Scriptură şi în Tradiţia primelor opt veacuri ale Bisericii ecumenice. Aceasta arată superioritatea ei indiscutabilă [5].

---

3. *Art. cit.*, în nota 1, p. 6; v. toată pagina respectivă.

4. A se vedea în acest sens Nicolas Zernov, «*The Russian Religious Renaissance of the Twentieth Century*» (Darton, Logman & Todd, London, 1963).

5. Apărută în 1902 la Bucureşti, în Tipografia Cărţilor Bisericeşti cu titlul: «*Compendiu de Teologie Simbolică*», ea va fi publicată din nou, în 1932, în ed. aceleiaşi tipografii şi a Librăriei universitare Jean Gamber din Paris, într-un format încă mai masiv. În *Prefaţă*, profesorul I. Mihălcescu descrie indignarea pe care i-au cauzat-o nepăsarea cu care era tratată de Apuseni Biserica Ortodoxă, despre care se vorbea foarte puţin şi cu dispreţ, ca despre o cantitate neglijabilă.

Ca şi profesorul Ştefan Zankow de la Sofia [6], tînărul Mihălcescu mai voia însă să amintească teologilor protestanţi şi romano-catolici comorile de adevăr şi frumuseţe duhovnicească ale Ortodoxiei. De aceea el va publica sub un vechi titlu *Mărturisirile de credinţă* ale Sinoadelor ecumenice, ale lui Ghenadie Scholarios, Petru Movilă, Dositei şi Mitrofan Kritopoulos, iar în apendice, *Dialogul lui Ghenadie, Mărturisirea lui Chiril Lucaris, Liturghia Sîntului Ioan Hrisostom, Regulele monahale ale Sf. Vasile cel Mare, Rugăciunile preoţeşti şi cîntările de la înmormîntare* [7].

Nu s-a mulţumit însă cu atît. În anul plecării sale în străinătate, revistele protestante din lumea întreagă anunţau decesul celui mai mare teolog protestant francez al timpului, August Sabatier, decanul Facultăţii protestante de la Paris, magistrul lui Nathan Söderblom, ilustrul viitor arhiepiscop al Suediei, preşedinte al Conferinţei ecumenice de la Stockholm (1925) şi profesor vestit de Istoria Religiilor.

Atras de faima lui August Sabatier, tînărul Mihălcescu i-a studiat opera şi a prezentat o teză de doctorat, sub o formă critică, intitulată : *Darlegung der Religionsphilosophi Sabatiers*, şi apărută la Berna în colecţia «Ludwigsteine Berner Studien zur Philosophie und ihrer Geschichte», teză care era un răspuns la criticile aduse Ortodoxiei. August Sabatier era o figură reprezentativă a întregului protestantism, care în evoluţia lui nesfîrşită adoptase la finele secolului, ştiinţismul raţionalist — în cadrul liberalismului protestant strict.

În teza lui, tînărul Mihălcescu, demonstra — mai ales pe baza cărţii principale a lui Sabatier : *Esquisse d'une philosophie de la religion d'après la philosophie et l'histoire*, apărută în 1897 — că ideea de autoritate dumnezeiască este înlocuită în protestantism de rezultatele criticii omeneşti, care nu sînt identice la toţi teologii protestanţi ; de aceea, filozofia lui Sabatier vrea să împace religia cu ştiinţa pe această temelie omenească, dar în acelaşi timp vorbeşte şi de natural, şi de supranatural, de omenesc şi de dumnezeiesc, de revelat şi de critică şi deci concepţia sa nu este unitară. Critica aceasta a lui Mihălcescu, făcută cu o logică impecabilă, şi foarte apreciată de profesorul M. Heinze făcea, în acelaşi timp, dovada unor vaste cunoştinţe filozofice acumulate în prima lui tinereţe [8].

Această teză de doctorat, mult apreciată de protestanţii de la noi (profesorul Mihălcescu a fost foarte simpatizat de slujitorii bisericii luterane din Bucureşti, cu care a fost toată viaţa în legături foarte prieteneşti), l-a făcut cunoscut şi preţuit şi în cercurile protestante apusene. În 1931 profesorul Mihălcescu a fost invitat de Facultatea protestantă şi de Federaţia Asociaţiilor creştine din Paris să ţină două conferinţe, publicate apoi în două reviste străine [9].

Încă din tinereţe s-a manifestat ca un om deschis, receptiv la ideile noi dar care nu pun în discuţie doctrina Bisericii Ortodoxe decît ca să fie îmbrăţişate de eterodocşi. De aceea a scris peste 100 de articole privitoare la celelalte confesiuni şi nu rareori cu o atitudine curat ecumenistă, chiar cu mult înaintea afirmării actualei mişcări ecumenice.

Revenind la autorul amintitului articol omagial scris în numele profesorilor Facultăţii de teologie din Bucureşti [10], trebuie spus că acesta îşi manifesta categoric nemul-

6. v. «*Das orthodoxe Christentum des Ostens*» (Editura Furche, Berlin, 1928), aspru criticată, ca prea liberală, de Prof. I. Mihălcescu, în revista «Logos» (în limba franceză), anul I, nr. 2, p. 246—258. Acesta i-a răspuns în acelaşi mod.

7. «*Thisavros tis Orthodoxias. Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenzeugnisse der Griechisch-orientalischen Kirche*», publicată în textul original cu note introductive de Ioan Mihălcescu. Prefaţă de Prof. D. Albert Hauch (Leipzig, J. C. Heinrichs'sche Buchhandlung, 1904).

8. «*Les idées calvinistes du Patriarche Cyrille Lucaris*», conferinţă ţinută la Facultatea Protestantă din Paris, la 28 februarie 1932, şi publicată în «Revue d'Histoire et de Philosophie religieuse», la Strasbourg în 1931, nr. 6, noiembrie-decembrie, p. 506—520 şi «*L'Eglise Orthodoxe Orientale et la vie spirituelle intérieure*», conferinţă ţinută la Federaţia Asociaţiilor creştine de studenţi din Paris şi tipărită în «Le Christianisme social», Paris, 1931, nr. 6, septembrie, p. 194—206 ; ele au fost retipărite şi în traducere românească.

9. «*Essais sur le fait religieux*», cu o scrisoare-prefaţă a lui Albert Schweitzer (Paris, Ed. Berger-Levrault, 1954).

10. Bernard Reymond, «*Auguste Sabatier et le problème théologique de l'autorité*», Paris, Librairie protestante, 1977.

ţumirea că părintele Mihălcescu a arătat prea multă preţuire lui Sabatier consacrîndu-i teza sa de doctorat. El invoca în sprijinul acestei păreri pretenţia că importanţa lui Sabatier în domeniul filozofiei religioase s-a dovedit trecătoare, legată de ştiinţismul şi raţionalismul veacului trecut, pe cînd astăzi, «cînd vremea l-a depăşit, abia se mai aminteşte de el în cărţile de istoria filosofiei». Critica aceasta adusă lui Mihălcescu nu s-a confirmat: mai întîi să nu uităm impresia bună pe care a făcut-o protestanţilor faptul că un ortodox a studiat opera unui protestant de seamă; în acest sens, amintim scrisoarea elogioasă pe care i-a adresat-o părintelui Mihălcescu, în numele protestantismului francez, decanul Raoul Allier, la sărbătorirea sa cu prilejul ieşirii la pensie. În ce priveşte activitatea lui Sabatier, amintesc de asemenea că profesorul de Istoria protestantismului francez, John Viénot i-a închinat lui Sabatier, în 1930, o amplă monografie; iar profesorul Georges Marchal îl citează curent ca autoritate deosebită într-o carte actuală [11]. Mai amintesc că vestitul Arhiepiscop al Suediei Nathan Söderblom, despre care am pomenit, a ţinut o conferinţă la Paris asupra lui Sabatier, în 1927, în care a cîntat, în amintirea lui, celebra cîntare religioasă a lui Bach «Roi couvert de blessures», preferată de Sabatier la toate adunările de familie la care participa. În sfîrşit, acum două luni a apărut, a nu ştiu cîta carte închinată marelui teolog francez, ceea ce confirmă buna alegere a doctorului Mihălcescu [12].

Cele două pagini scrise împotriva faptului că tînărul Mihălcescu a făcut doctoratul la protestanţi [13] se explică altfel anume, prin rolul limitat pe care-l acorda el misticismului în explicaţia psihologică a credinţei, pe cînd autorul articolului i-l rezerva în întregime, ba încă în mod exclusiv. Deosebirea dintre ei o atribuia autorul citat formaţiei lui Mihălcescu în cercurile apusene. Iată pe scurt concepţia acestuia pe care a expus-o de mai multe ori şi care foloseşte datele contemporane ale psihologiei: profesorul Mihălcescu învăţa la cursul de Teologie fundamentală că faptul religios are un aspect intelectual, altul moral, altul voluntar şi altul sentimental şi că funcţiunea sentimentală leagă pe cea intelectuală cu cea voliţională. Sentimentul, ca funcţie sufletească, izolată, zicea el, nu poate exprima întreaga viaţă religioasă; acesta este cel mai supus devierilor şi exceselor, dacă nu este corectat şi completat de celelalte. De aceea, mistica a fost deseori sursa unor grave abateri morale şi chiar doctrinale [14]. Acest punct de vedere nu putea fi acceptat de un partizan exclusivist al concepţiei mistice — chiar dacă această părere era numai de ordin teoretic pentru el.

Încununat de atîtea succese răsunătoare şi împlinind un deziderat al vechilor profesori de a-şi perfecta pregătirea de magistru în străinătate, tînărul Mihălcescu este numit, în iunie 1904, profesor agregat prin concurs la Facultatea de teologie din Bucureşti, avînd trei contra-candidaţi şi va fi numit titular definitiv după alţi patru ani la aceeaşi Facultate, în 1908.

Munca la care porneşte acum este o adevărată luptă titanică, uluitoare, pe care o va duce pînă la plecarea din Bucureşti ca Mitropolit al Moldovei în 1939, deci timp de 35 de ani. Plecînd frecvent în vacanţă în străinătate, el îşi împrospăta mereu instrumentele de lucru — cărţile — fără să întrerupă o muncă perfect planificată.

Catedra de Teologie dogmatică şi simbolică era înzestrată de predecesori şi de contemporani cu traducerea manualului de «Dogmatică» al lui Macarie şi cu aceea a «Istoriei dogmelor» a lui Silvestru de Canev, ca şi cu marile tratate ale lui Comoroşan şi ale lui Olaru.

Totuşi profesorul Mihălcescu va scrie nu mai puţin de 35 de studii de dogmatică şi simbolică, din care vom aminti, afară de cele pomenite mai sus, numai profundele studii despre «cinstirea sfinţilor», care au umplut coloanele revistei «Biserica Ortodoxă Română», în anii 1924—1925, de asemenea, «Dogma soteriologică — a răscumpărării şi sfinţire prin Sfintele Taine», cel mai extins studiu asupra acestui subiect în Ortodoxie, în vremea sa (Restul se poate aprecia după informaţiile din bibliografia citată).

11. *Art. cit.*, p. 6 şi 9.

12. «*Curs de Teologie Fundamentală*», partea I-a (Bucureşti, 1925), p. 73—74, 84.

13. A se vedea, Mircea Eliade, *I. Mihălcescu. Curs de Teologie Fundamentală*, recenzie, în «Revista Universitară», an. I, 1946, nr. 26.

14. A se vedea, de pildă, N. Berdiaeff, *Esprit et liberté* (Paris, «Je sers», 1933), p. 36 etc.

Îndată după venirea sa la catedră, profesorul Mihălcescu a observat că programul studiilor la Facultatea de teologie din București era incomplet, din lipsa unei catedre care să explice ce e religia, ființa și originea ei, precum și istoria religiilor lumii, cunoștințe introductive necesare de altfel tuturor celorlalte catedre. Pentru împlinirea acestei lipse adînc simțite, profesorul Mihălcescu a făcut o introducere generală cu acest cuprins și la manualul de «Dogmatică» pentru Seminarii și a predat la anul III cursuri de «Teologie fundamentală» sau «Apologetică», precum și de cosmogonie (a popoarelor civilizate din antichitate, cosmogonia biblică și cosmogonia științifică modernă), publicate, sub dferite forme și la dferite date, începînd din 1907 și înglobate după ce au fost refăcute, în «Manualul de Istoria religiunilor lumii» tipărit în 1946. Apariția lor a fost salutată cu un entuziasm deosebit, Mihălcescu fiind considerat deschizător de drumuri noi, nu numai ca autor al primului manual de «Teologie simbolică», ci și ca primul cercetător român în domeniul istoriei religiilor (El va fi urmat apoi de alții — dintre care amintim pe Mircea Eliade, care-i face o recenzie elogioasă încă din 1926, pe profesorul I. Petrescu etc.) [15].

Cursurile de «Teologie dogmatică și simbolică» au păstrat linia tradițională trasată de Sfîntul Chiril al Ierusalimului, Ioan Damaschin etc., adică aceea a unei explicații simple, raționale și simbolice, pe temeiuri biblice și patristice. Profesorul Mihălcescu avea și o memorie fenomenală și o vigoare care îi permiteau să întărească formulele dogmatice cu citații biblice și patristice — adeseori în textul original —, timp de 3 ore; același lucru se întîmpla și la cursul de «Istoria religiilor lumii», fără greutate pînă la ultimul an de profesorat.

La începutul veacului nostru se disputa cu înverșunare metoda de interpretare științifică a Bibliei adoptată de moderniști (și de profesori romano-catolici, ca Lagrange, în teza sa de doctorat asupra cărții «Judecătorii», pusă la index) și condamnată în opera și persoana lui A. Loissy și a altora. Alături de ei se agitau partizanii «dogmatismului moral» al profesorului romano-catolic Laberthonnière, discipolul care și-a întrecut maestrul (maestrul fiind M. Blondel, autorul celebrei cărți «l'Action», pusă de asemenea la index), pe cînd Laberthonnière a fost exclus din Romano-Catolicism. Greșeala care se imputa acestor doi corifei ai teologiei romano-catolice și a mulțimii de discipoli ai lor de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului nostru era că opuneau augustinismul tomismului, susținut cu îndîrjire de romano-catolicismul oficial, în frunte cu Le Roy, Lebreton și de Grandmaison, Gilson, Maritain și alții și, odată cu aceasta, că opuneau rațiunii filozofice sentimentul și, mai ales, voința în acțiune. Punctul de plecare era imanentismul Fericitului Augustin: «Inquietus est cor nostrum...», care sub presiunea credinței vrea să se identifice cu Hristos, să trăiască în Hristos, într-un elan specific spiritualismului mistic (pe care gînditori ca Berdiaev și alții l-au identificat cu Ortodoxismul) [16]. Deci — spuneau Blondel și Laberthonnière — gînditorul creștin nu de o doctrină filozofică are nevoie, ci de o doctrină de viață, nu de o «cunoaștere noțională», ci de una «reală» prin «connaturalitate», «per modum inclinationis», adică mistică; astfel — zicea Blondel — ajungem la «o metafizică a milei și a iubirii...».

Profesorul Mihălcescu cunoștea toate acestea, trăind între romano-catolici și protestanți, cînd lupta pentru o Filozofie a religiilor și o metodă nouă a Dogmaticii ajunse la apogeu. Cînd a avut posibilitatea, a trimis distinși tineri teologi să studieze în Franța opera lui Blondel (pe Virgil Godeanu), tomismul și filozofia medievală (pe I. Lăncrănjan), ori i-a îndrumat spre alți corifei ai filozofiei moderne (pe N. Buzescu și pe alții). Dar n-a schimbat metoda tradițională de explicare simplă a dogmelor.

Încă de pe vremea profesoratului lui I. Mihălcescu, «Teologia dogmatică», devenise «Teologie» pur și simplu, iar prin aceasta se înțelegea tot ceea ce se putea spune în legătură cu o dogmă din orice punct de vedere: dogmatic, moral, filozofic, mistic, istoric, liturgic, estetic etc., cuprinzînd astfel în ea toate manifestările vieții religioase. Profesorul Mihălcescu nu era de acord nici cu acest fapt, deși știa că acest amalgam

15. Art. omagial, «*Irineu Mihălcescu*», cit., în nota 1, p. 14—15, unde sînt elogiate calitățile excepționale ale manualelor, pentru ca sfîrșitul să ancoreze brusc și neașteptat în acest reproș nedrept.

16. Prof. Dr. N. C. Buzescu, *art. cit.*, p. 7, în extras din «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 1—2, p. 118—129.

place mult credincioşilor, dar e reţinut foarte greu. El amintea că această concentrare e împotriva principiului diviziunii muncii, făcînd neîncetate incursiuni în domeniile altor specialităţi şi îngreunînd astfel şi studiul studenţilor.

«Teologia fundamentală» sau «Apologetica» şi «Istoria religiunilor» au rămas principala preocupare a Profesorului Mihălcescu. Rezultatul unei munci titanice a acestei minţi excepţional înzestrate se vede în cele 72 de lucrări în acest domeniu — multe dintre ele de sute de pagini şi abordînd subiecte dificile şi pentru noi cei de azi, la un interval de o jumătate de veac, altele manifestînd influenţa vremii în care au fost scrise. Ele au fost încununate de «Istoria religiunilor lumii», apărută în 1946 şi care le rezumă în 458 pagini grele de cuprins. În timpul vieţii autorului, ele au fost cele mai apreciate de lumea din afara teologiei ca deschizînd luminişuri noi pentru cultura românească. Completarea lor cu traducerea epopeei lui Ghilgameş, Legei lui Manu şi Bhagavad-Gitei, apreciate şi astăzi, au umplut, în mod strălucit, un gol adînc simţit în vremea sa şi de abia astăzi se fac eforturi pentru a continua această lucrare al cărei pionier a fost marele nostru dascăl.

Biserica Ortodoxă Română îi este recunoscătoare profesorului Mihălcescu şi pentru că a înzestrat-o cu manuale religioase excepţionale. Ca fost colaborator al său la 12 dintre aceste manuale, ştiu foarte bine grija meticuloasă pe care o punea incomparabilul nostru magistru, ca fiecare manual să fie potrivit — ca stil, vocabular, cuprins, şi ca prezentare — pentru cei cărora le era destinat. Majoritatea lor — în mod obişnuit foarte substanţiale — erau însoţite de indicaţii bibliografice şi reproduceri de texte ca anexe, folositoare şi apreciate. Manualele profesorului Mihălcescu (alături de Morala şi Introducerile biblice pentru Seminarii ale profesorului arhimandrit I. Scriban), au fost alese daruri făcute, de aceşti mari cărturari, Bisericii. Li s-a reproşat că s-au coborît din înălţimile lor pînă la manuale. Însuşi autorul articolului omagial amintit o face [17]. Profesorul Mihălcescu aminteşte de aceeaşi curioasă atitudine negativă a unor membri ai Consistoriului superior bisericesc, care în 1916, aveau şi sarcina cercetării manualelor religioase. Adevărul este că, în toate ţările civilizate s-a acordat cea mai mare atenţie manualelor şcolare şi sînt preferate cele ale autorilor celor mai competenţi, mai ales profesori universitari; aceeaşi practică o constatăm astăzi în ţara noastră.

Intrarea sa în preoţie în 1923 — fără ca acest act sfînt să fie obligatoriu pentru profesorat în tradiţia învăţămîntului teologic ortodox — a adus profesorului Mihălcescu alte obligaţii de conştiinţă pastorală, preoţească, cărora, în afară de predicile duminicale, le-a răspuns cu nenumărate articole, tipărite în publicaţiile vremii. Unele dintre ele umpleau şi golul resimţit de enoriaşi al unor texte liturgice şi din Noul şi Vechiul Testament etc. Mulţi dintre traducătorii unor manuale — ca acela de «Drept bisericesc» al vestitului profesor N. Milaş — ori ale unor texte principale din operele Sfinţilor Părinţi, s-au bucurat de prefaţa de recomandare a profesorului Mihălcescu.

Opera profesorului Mihălcescu este imensă: bibliografia inserată în volumul omagial publicat la pensionarea sa şi a decanului I. Popescu-Mălăeşti înregistrează mai mult de 540 de lucrări, care au fost evaluate la peste 17.500 pagini tipărite, şi la circa 150.000 pagini de manuscris (printre care se află şi manuscrisul cursului său de *«Teologie dogmatică şi simbolică»*) [18]. Opera sa a fost împărţită, în bibliografia făcută sub supravegherea lui însuşi, în nouă capitole: I. *«Apologetică şi Istoria religiilor»*, cu 72 de titluri; II. *«Dogmatică şi Simbolică»*, cu 34 de titluri; III. *Alte discipline teologice*, cu 38 de titluri; IV. *Chestiuni bisericeşti*, cu 17 titluri; V. *Educaţie religioasă şi morală*, cu 65 de titluri; VI. Manuale de religie, cu 36 de titluri; VII. *Cronica bisericească internă*, cu 65 de titluri, *externă*, cu 50 de titluri şi *«Chestiuni mărunte»*, cu 18 titluri; VIII. *Recenzii, dări de seamă şi note*, cu 64 de titluri şi IX. *Diverse*, cu 41 de titluri. Rezumatul acestor lucrări şi reacţia pe care au produs-o ele la cei mai reprezentativi teologi sau specialişti ai vremii, care s-au adăugat în bibliografie, arată importanţa covîrşitoare a acestui tezaur al teologiei româneşti a timpului.

Dragostea lui s-a revărsat asupra studenţilor merituoşi, în vremea în care căminele erau cu totul insuficiente şi se plăteau şi taxe de înscriere şi taxe de examene:

17. Art. *«Taxele plătite de studenţi»*, în titlul 492 din «Bibliografia...» citată, p. 319.

18. Art. *Politica a distrus şcoala poporului* şi *Politica îngreuiază învăţătura de carte*, la titlurile 476, 477 din «Bibliografia...», citată, p. 318.

a militat împotriva acestor taxe [19] și împotriva transformării posturilor de răspundere didactică în locuri de plasament politic [20]; a demascat, cum am mai amintit, curente destructive ca francmasoneria și altele [21]; a combătut concordatul și uniatismul ca foarte primejdioase pentru unitatea Bisericii și a națiunii române [22]; a emis păreri foarte discutate cu privire la rezolvarea situației preoților văduvi și pentru cooperație [23].

Potrivit unei idei consacrate de eclesiologia ortodoxă — în special de Homiacov, în secolul trecut, după Sfinții Părinți —, teologul Mihălcescu a aplicat întregii istorii principiul prioritații obștii față de individ [24].

Acum 77 de ani, arătînd cum trebuie privite legile și care este perspectiva lumii, el scria: «Toate legile și orînduielile se fac spre binele și folosul oamenilor. Cele bisericești țintesc spre folosul sufletelor, fără să neglijeze sau să se opună foloaselor materiale... Pentru a îndeplini această chemare a sa, Biserica trebuie să se acomodeze cerințelor timpului, fără a-și pierde sau denatura caracterul său de instituție sfîntă, dumnezeiască ... O nouă eră, o eră de muncă și cu răspunderi multiple de muncă și de refacere și regenerare, de curățire și înălțare, de nădejdi în izbîndirea năzuințelor celor mulți și celor buni se ivește la orizontul Bisericii Ortodoxe Române» [25]. Combate viguros războiul și face un adevărat apel pentru pace la creștini și la întreaga omenire, ca o condiție a supraviețuirii [26].

Încă din 1923 are cuvinte prietenești față de progresul social [27]; iar în 1945 scria în «Mitropolia Moldovei și Sucevei»: «Orice reformă în ordinea materială a lucrărilor pe linia dreptății sociale, nu poate să impresioneze decît plăcut Biserica, atît timp cît respectul pentru om și promovarea lui rămîn preocuparea centrală a unor astfel de reforme» [28].

Cu spiritul său deschis la tot ce e progresist și oferă omenirii orizonturi noi, constructive, profesorul Mihălcescu a fost un entuziast al mișcării ecumeniste, participînd la unele manifestări ale debutului ei, scriind referate pentru unele adunări, dări de seamă ori recenzii despre unele lucrări ecumeniste [29]. S-au amintit cuvintele sale cerînd întărirea ecumenismului local și a ecumenicității ortodoxe: «Dorim — declara el patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, în 1947, cu prilejul vizitei acestuia la Iași — ca această vizită să fie începutul unor cît mai dese cerce-

19. v. art. *Francmasonii și Biserica; Din trecutul francmasoneriei; Despre simbolismul și ritualul masonic*, etc., în titlurile 43, 44, 45, 46 din «Bibliografia...» citată, p. 254, 255.

20. A se vedea recenziile «Zakonik», *În chestia concordatului* și *Unirea* din Cluj (publică o știre în legătură cu concordatul) etc., în titlurile 431, 432 din «Bibliografia...» citată, p. 313.

21. Art. *De la congresul preoților văduvi*, titlul 157 din «Bibliografia...» citată, p. 279; *Preoții și cooperația*, etc., de la titlul 143 din «Bibliografia...» citată, p. 279.

22. *Istoria Religiunilor lumii*, p. 449 și *Pastorala de Paști*, 1947.

23. *Munca în lumea învățăturii creștine* și *Modificarea legii sinodale*, la titlurile 123 și 151 din «Bibliografia...» citată, p. 272 și 151.

24. *Pastorala de Paști*, 1947 și Prefața la broșura *Creștinismul și războiul*, în titlul 122 din «Bibliografia...» citată, p. 272. 25. «Bibliografia...» citată, p. 274.

26. «*Noua Orientare a clerului*», în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1945, nr. 5, p. 1—3, apud Dr. N. C. Buzescu, *op. cit.*, extras, p. 10.

27. În acest consens, amintim: *Pace tuturor*, temă a lucrărilor Congresului... ținut la Praga în zilele de 24—29 august, 1928, lucrări coordonate de preotul Ioan Mihălcescu..., la titlul 500 din «Bibliografia...» citată, p. 320; recenzia la art. lui Ghennadios Aranagioglu, episcop ortodox de Scopelos, *Union ou rapprochement des Eglises chrétiennes*, la titlul 449 din «Bibliografia...» citată, p. 314 și *L'Union des Eglises: Un dossier bibliographique*, la titlul 445, în «Bibliografia...» citată, p. 314.

28. La Prof. Dr. N. C. Buzescu, *op. cit.*, p. 13.

29. În acest consens, amintim: *Pace tuturor*. Lucrările Congresului Alianței Universale pentru Înfrățirea popoarelor prin Biserică, ținut la Praga în zilele de 24—29 august, 1928. *Coordonate* de Preotul Ioan Mihălcescu..., la titlul 500 din «Bibliografia...» citată, p. 320; recenzia la art. Ghennadios Aranagioglu, episcop ortodox de Scopelos, *Union au rapprochement des Eglises chrétiennes*, la titlul 449 din «Bibliografia...» citată, p. 314 și *L'Union des Eglises: Un dossier bibliographique*, la titlul 445, în «Bibliografia...» citată, p. 314.

tări frăţeşti şi al colaborării, astfel ca temelia ecumenicităţii ortodoxe să fie simţită în întreaga omenire... Ortodoxia trebuie întărită şi afirmată» [30].

Am putea continua astfel încă mult deoarece multe sînt problemele discutate şi luările de poziţii dintr-o multiplicitate de puncte de vedere mai ales şi mai întîi cu privire la aproape toate ramurile teologiei. Marea lui autoritate şi informaţiile excepţionale de ordin teologic, ca şi spiritul său de dreptate, pe care-l depăşea numai bunătatea lui, făceau ca teologii şi, după preoţirea lui, enoriaşii săi, să aştepte ca un verdict definitiv în problemele lor părerea profesorului Mihălcescu. Titlurile celor 540 de lucrări şi articole te îmbie stăruitor la lectură, căci cele mai multe şi-au păstrat încă interesul şi actualitatea, confirmînd astfel, şi în vremea noastră, supranumele care i s-a dat la moartea sa de «apostol al teologiei noastre».

Am amintit că după aproape douăzeci de ani de profesorat, profesorul Mihălcescu a cerut hirotonia sa în preot, deşi tradiţia şi Regulamentul Facultăţii de teologie nu-l obligau la aceasta. Era identificarea vieţii sale cu ceea ce propovăduia el şi un exemplu grăitor pentru studenţii teologi. Faptul acesta a constituit un impuls spre o înviorare mai accentuată a pastoraţiei. Moartea soţiei sale l-a desemnat pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română drept înalt ierarh al ei, primit cu aclamaţii nesfîrşite, mai întîi ca arhiereu-vicar al Mitropoliei Ungro-Vlahiei şi al Patriarhiei Române (în 1936), apoi ca episcop al Rîmnicului şi Noului Severin (în 1938) şi după un an ca mitropolit-locotenent al Olteniei, iar peste o lună ca Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

În tot acest timp, fie ca arhiereu şi episcop, fie ca Mitropolit-locotenent, Ioan Mihălcescu închinase 35 de ani învăţămîntului teologic ortodox român.

*

Nu-i vom urmări mai departe paşii săi arhiereşti pe urmele lui Iosif Muşat de la Suceava, Theoctist al lui Ştefan cel Mare, Varlaam, Dosoftei, Veniamin Costache, Iosif Naniescu, Nicodim, cu care este înrudit prin aptitudini şi realizări.

La 3 aprilie 1948, marele Dascăl şi Ierarh Irineu Mihălcescu a închis ochii pentru totdeauna, în frumoasa mînăstire Agapia, unde se retrăsese de mai puţin de o jumătate de an. A fost plîns de toţi cei care l-au cunoscut, l-au apreciat şi l-au iubit: *de toată suflarea românească ortodoxă*, s-a spus în faţa gropii sale deschise. Iar la zece ani după săvîrşirea sa din viaţă, un urmaş al său pe scaunul marilor cărturari moldoveni — mare cărturar şi el şi ucenic al marelui Mihălcescu —, s-a închinat în faţa mormîntului renumitului «dascăl» al Bisericii noastre şi a poruncit ca să i se zidească un mormînt din marmoră albă. El simbolizează tăria operei «dascălului» Mihălcescu, strălucirea ei şi curăţia şi frumuseţea vieţii lui închinată Adevărului, Binelui şi Frumosului veşnic: acest urmaş al său este fostul său ucenic, mult iubit şi apreciat, Mitropolitul Iustin, Prea Fericitul Patriarh de astăzi al Bisericii Ortodoxe Române.

Prof. NICOLAE CHIŢESCU

30. La Prof. Dr. N. C. Buzescu, *op. cit.*, p. 13.

NOTE BIBLIOGRAFICE

Pr. Aurel D. Grigoraș, *Dogmă și cult privite interconfesional și problema intercomuniunii* (teză de doctorat publicată în «Ortodoxia», anul XXIX, nr. 3—4, iulie—decembrie 1977, p. 292—498).

Stadiul actual al relațiilor creștine interconfesionale în cadrul ecumenismului poartă amprenta căutărilor unor puncte comune de apropiere și de înțelegere, în direcția unei mai mari precizări a idealului și posibiltiăților speranțelor unității creștine.

Teza de doctorat pe care o prezintă Pr. Prof. Aurel D. Grigoraș Ortodoxiei românești relevă tocmai aceste căutări ale ecumenismului contemporan, poziția Ortodoxiei și cultul ortodox, care a păstrat integritatea tradiției apostolice și patristice nealterată. Lucrarea este o sinteză a tuturor eforturilor cu caracter ecumenist, în această direcție, eforturi explorate cu competență de autor și dirijate cu o nobilă și tinerească pasiune spre o convergență ortodoxă.

Prologul lucrării este alcătuit din *Prefața* referentului principal al lucrării, părintele profesor Dumitru Stăniloae, care conclude că aceasta este «*o valoroasă contribuție la fundamentarea poziției Bisericii Ortodoxe* într-o chestiune de acută actualitate» (p. 294), și dintr-o *Introducere* a autorului, care are ca subtitlu *Actualitatea problemei* (p. 295—307). Urmează apoi expunerea amănunțită a temei fundamentale a lucrării în trei părți :

1. *Caracterele esențiale ale cultului ortodox în raporturile cu dogma* (p. 308—369) ;
2. *Însușirea mîntuirii prin legătură cu Hristos exprimat prin doctrină și primit prin Tainele Bisericii* (p. 369—423) ;
3. *Cultul altor confesiuni creștine din punct de vedere al relației lui cu dogma* (p. 423—463).

Finalul cuprinde : *Concluzii* (p. 463—482), un *Rezumat* în limba franceză (p. 483—489) și *Bibliografia* (p. 485—497), încheindu-se prin *Curriculum vitae* (p. 497).

Atît subiectul în sine, apoi tratarea și ampla dezvoltare, cît și numeroasele titluri de lucrări și izvoare judicios selecționate și riguros utilizate numai la subiect, denotă măsura seriozității și profunzimii cu care a fost dezbătută și dezlegată de autor — în felul lui original — această problemă.

Pornind de la aspectul contemporan al tuturor confesiunilor și denominațiilor creștine, ca și de la necesitatea reală care se manifestă în ceea ce s-ar putea numi *spiritul ecumenist al secolului XX* cu obiectivul unității creștine, o unitate care să se efectueze după tipul originar al ecumenicității Bisericii, părintele profesor A. Grigoraș, constată că mai toate confesiunile și denominațiile creștine își exprimă dorința să depășească această criză a dezunirii de fapt, printr-o întîlnire și un început de unificare prin cult, ca formă fundamentală și originară a constituirii și viețuirii ecleziei creștine.

Autorul arată că la origine, și apoi în dezvoltarea sa ulterioară istorică, într-o continuitate fără vreo pauză sau ruptură, cultul s-a organizat din și prin nucleul spiritual euharistic. Euharistia concentrează în sine, ca într-un focar suprem dumnezeiesc, întreaga viață creștină liturgică.

Biserica ecumenică înseamnă Biserica în care credincioșii se unesc în jurul aceleiași mese euharistice în rugăciune și în aceeași mărturisire de credință, ca și în unitate integrală sacramentală. În genere, însă, dacă mai toți sînt convinși că cultul sacramental este prima formă de viață ecleziastică, și că el este în același timp și modul cel mai adecvat care exprimă relația dialogală pnevmatică dintre credincios și Dumnezeu, nu toți abordează în același fel și căile care ar duce la această unificare cultică. Așa cum remarcă autorul, se pare că toți doresc o unificare formală, practică, din care să fie eliminată conștiința teologică și dogmatică clară a actului liturgic, căci tocmai problemele teologice și dogmatice au dus la separările confesionale. În fond, se recomandă o cale de participare emotivă, prin suprimarea actului conștient-rațional, dîndu-se preponderență subiectivității și afectivității psihice în dauna raționalității obiective și conștiente în teologie.

Cultul este cea mai înaltă expresie a credinței; dar credința este un act conștient, un act complex în care intră idei, concepte, convingeri clare, și acceptate de Biserică, ca elemente care formează conținutul credinței, motivele ei de acțiune, gîndirea și viața ei legate de Hristos. Credința și trăirea sînt cei doi poli ai cultului creștin, iar unitatea creștină nu poate fi realizată decît prin contopirea lor, căci ființa umană întegrală gîndește trăind și trăiește gîndind. Întreg cultul ortodox realizat și practicat de Biserică, încă de la constituirea ei istorică, nu este altceva decît un dialog de rugăciune al credincioșilor cu Dumnezeu, cu Logosul întrupat, cu Mîntuitorul Hristos veșnic prezent în cult, într-o prezență totală, căci cultul ecleziastic este Hristos, actualizat integral ὅλος Χριστός — *totus Christus*, în comuniune cu obștea credincioșilor. În acest dialog permanent dintre credincios și Dumnezeu, prin Hristos și Duhul Sfînt avem o participare integrală a ființei credinciosului, în sensul că credinciosul intră într-o relație spirituală completă cu Dumnezeu prin gîndire, simțire și voință. «Prin mijlocirea cultului, Biserica ia cunoștință de ea însăși ca popor al lui Dumnezeu și trup al lui Hristos, căci în cult Biserica reflectă în mod manifest întruparea Domnului său, făcînd sensibile prezența, acțiunea și cuvîntul Său». Întruparea și activitatea Domnului Hristos, Patimile și moartea Sa, Învierea și Înălțarea Sa la cer formează conținutul cultului. Biserica este o prelungire a întrupării lui Hristos; în ea obștea creștină intră în legătură imediată cu Hristos prin Evanghelie și prin Sfintele Taine. Așa cum le-a definit clasic, Nicolae Cabasila, Tainele sînt căile care duc la Hristos, dar și căile prin care Hristos vine la noi, prin Biserică. «Cultul și Tainele, remarcă autorul, au caracter hristologic și ecleziastic, pentru că izvorăsc din Hristos și din Biserică» (p. 325). Dar cultul ortodox, este, în fond, Revelația actualizată, permanentizată, și ca atare este o *teologie perpetuă*. Logosul divin s-a revelat perpetuu în umanitate, direct sau prin Duhul Sfînt, iar după Înălțare se revelează credincioșilor prin Biserică permanent. Dar și revelația este o lucrare cu caracter bipolar, în sensul că Dumnezeu se descopere credincioșilor, iar credincioșii își dau asentimentul, acceptă această revelație. Sfînta Scriptură, ne arată că însuși Hristos le-a solicitat apostolilor o mărturisire de credință: «Cine credeți voi că sînt eu?». Apostolul Petru a formulat această mărturisire de credință succint: «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu». Pe temeiul acestei mărturisiri în comunitatea apostolică, Biserica și-a organizat mărturisirea ei de credință, prin sinoadele ecumenice, identificînd rugăciunea propriu-zisă în teologie, sau mărturisirea de credință, după, definiția clasică dată de Evagrie Ponticul rugăciunii. De aceea, Ortodoxia a organizat cultul ca o concretizare istorică și sacramentală a mărturisirii ei de credință, Biserica devenind un sinod permanent, iar sinodalitatea una din structurile ei fundamentale. Sinodalismul este echivalent cu ecumenicitatea și nici o Biserică nu poate aspira la ecumenicitate, dacă nu-l mărturisește pe Hristos sinodal, adică Hristos întreg, al întregii Biserici. Cultul ortodox, prin ampla sa imnologie scripturistică și dogmatică, constituie un izvor permanent pentru cunoașterea creștină, este o mărturisire publică a chintesenței credinței creștine, cristalizată în simbolul de credință, ca o condiție indispensabilă a mîntuirii. Biserica mai folosește, pe lîngă arta cuvîntului, arta frumosului plastic, icoana și pictura bisericească, în Ortodoxie pictura bizantină, care este în realitate o *teologie vizuală*, cum o definește Paul Evdochimov, iar cîntarea bizantină a devenit unul din cele mai adecvate mijloace de transmitere a emoției profunde creștine, a misterului inefabil creștin, acel mijloc doxologic care completează unele insuficiențe emoționale ale cuvîntului, este unul din cei mai puternici factori complementari ai gîndirii teologice propriu-zise. Biserica doxologește credința sa și prin aceasta se aseamănă corurilor îngerești» (p. 357). Liturghia pămînteasă este o sensibilizare a celei cerești și acest lucru este pus în lumină de această cîntare cu care se deschide slujba din noaptea Învierii: «Învierea Ta, Hristoase Mîntuitorule, îngerii o laudă în ceruri și pe noi pe pămînt ne învrednicește cu inimă curată să Te slăvim». *Tot cultul ortodox este o epicleză, o chemare a Duhului Sfînt, dar mai ales Tainele care nu sînt numai repetarea unor formule și rînduieli ci prilejuri pentru reînnoirea chemării și pogorîrii Duhului Sfînt* (p. 361). Autorul demonstrează amplu și convingător că «Tainele sînt o continuă epicleză a Bisericii și o continuă Cincizecime» (p. 364), iar toate Tainele converg spre Euharistie. Epiclezei credincioșilor îi răspunde Dumnezeu prin permanenta revărsare a harului mîntuitor asupra lor prin Duhul Sfînt, ceea ce a îndreptățit teologia ortodoxă să afirme că întregul cult este o Cincizecime permanentă. Ca o sinteză asupra acestei teme, autorul afirmă: «Liturghia, Tainele și celelalte acte liturgice prelungesc Cincizecimea pînă la sfîrșitul veacurilor.

Tainele şi ierurgiile refac echilibrul cosmic de la începutul creaţiei, dintre natură şi spirit, iar întreg cultul aspiră la «veşmîntul cel dintîi», adică la puritatea originară.

Insistînd asupra acestui aspect esenţial al cultului, s-a reliefat necesitatea mîntuirii credincioşilor prin credinţa exprimată de Biserică cultic şi dogmatic, ca şi soteriologic, prin Taine şi ierurgii, prin Hristos întreg.

De pe această poziţie autorul examinează într-un spirit conciliant, nepolemic, cultul celorlalte confesiuni creştine, în relaţia lui cu dogma, apoi în relaţia cu cel ortodox. Menţinîndu-se în cadrul teoriei că cultul este expresie istorică, sensibilă a modului în care este concepută doctrina creştină, dogma teologică, hristologică şi pnevmatologică ca şi soteriologia, autorul sesizează şi reliefează deosebirile dintre confesiuni la nivelul cultului, ca moduri diferite în care este înţeleasă dogma Bisericii şi lucrarea harului. Examinînd profilul şi conţinutul cultului Bisericilor răsăritene, autorul constată asemănările mari din cultul acestora şi o identificare satisfăcătoare în Liturghia euharistică, în Taine şi în alte practici bisericeşti, consecinţă a unităţii de credinţă, mărturisită în simbolul credinţei ortodoxe.

Cultul romano-catolic, a suferit schimbări profunde cauzate de inovaţiile dogmatice, căci odată ruptă uniformitatea doctrinară, s-a rupt şi cea liturgică. Doctrina romano-catolică despre graţia creată modifică aproape total viaţa liturgică şi sensul Tainelor şi al ierurgiilor. Doctrina vicariatului papal (şi deci a înlocuirii lui Hristos) face din Biserică o autoritate substituită lui Hristos, o autoritate dominantă, nu o Biserică slujitoare ci este o instituţie ierarhică, nu un organism hristocentric şi pnevmatocentric, cu un sens ontologic, în care harul are rol de transfigurare şi îndumnezeire.

Anglicanismul are un cult apropiat de ortodoxie în faptul că Tainele au o bază ontologică în harul necreat, în Duhul Sfînt care lucrează direct prin ele, dar prin teologie se apropie mai mult de protestantism. «*Cultul în anglicanism exprimă mai mult şi mai corect dogma decît mărturisirile de credinţă şi tratatele de teologie... ; prin tratatele lui de teologie anglicanismul se apropie mai mult de protestantism, iar prin cultul şi viaţa religioasă şi mai ales prin ideile dogmatice exprimate prin acestea se apropie de ortodoxie*» (p. 446). În această situaţie de oarecare dualism şi indecizie dogmatică, anglicanismul are un caracter ambiguu care este puţin încurajator în dialogul ecumenic cu Ortodoxia. Unitatea dintre doctrină şi cult apare ca o necesitate a sincerităţii şi condiţie a comuniunii.

Protestantismul constituie un caz aparte şi singular în ansamblul confesiunilor. Doctrina sa despre păcatul originar a dus la concepţia unei antropologii specifice, după care omul este un simplu instrument în voia divinităţii, iar mîntuirea numai o recunoaştere a păcatului şi nu o transfigurare a fiinţei omeneşti, prin lucrarea harului.

Protestantismul nu recunoaşte dogmele, deci suprimă tradiţia şi autoritatea sinodală a Bisericii ; nu recunoaşte posibilitatea împărtăşirii harului prin Taine pentru renaşterea spirituală, de aceea puţinele Taine pe care le recunoaşte nu au decît o valoare simbolică. Deoarece Biserica nu are un caracter sacramental, ea apare ca o fraternitate constituită în jurul Scripturii, ca ascultare a cuvîntului lui Dumnezeu.

Cultul se desfăşoară în jurul adunării comemorative euharistice şi în ascultarea cuvîntului lui Dumnezeu, prin predică. Predica este centrul cultului, acordîndu-se cuvîntului o funcţie soteriologică în măsura în care pătrunde în conştiinţa credincioşului.

Protestantismul a creat şcoli hristologice ireconciliabile, ceea ce denotă o gravă dezagregare individualistă şi o acută nevoie de unitate şi viaţă cultică pnevmatoforă. Atribuind cuvîntului putere mîntuitoare, protestantismul situează cunoaşterea şi conştiinţa raţională pe primul plan al vieţii religioase creştine. Ortodoxia afirmă că mîntuirea integrală se operează şi prin cuvînt şi prin Taine.

În *Concluzii*, autorul pune în evidenţă faptul că, date fiind aceste deosebiri esenţiale între învăţăturile confesiunilor creştine, nu este posibilă o intercomuniune euharistică ci preconizează o «comuniune totală» (p. 478), bazată pe aşa numita concepţie ortodoxă a deplinătăţii, adică pe aceeaşi mărturisire de credinţă afirmată prin cult şi prin Taine.

Pe plan ecumenist, lucrarea se impune ca o valoare proprie de utilitate, fiind o sinteză de referinţă pentru toţi cei ce doresc să afle în ce măsură cultul diferitelor confesiuni reflectă doctrina lor şi poate fi un factor important în vederea unei mai mari apropieri, în vederea unităţii creştine. — *(Pr. Prof. Nicolae C. Buzescu).*

Preot Nicolae P e t r e s c u, *Omiletica*, manual pentru Seminariile teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1977, 280 p.

Aproape simultan cu Explicarea Apostolelor Părintele Profesor Nicolae Petrescu publică și acest al doilea manual didactic Vom regăsi și aici aceeași rigoare metodică, aceeași analiză susținută pînă la ultimele ramificații structurale, dar și aceeași sinteză de o metalică unitate coerentă. Și mai ales vom străbate pagină cu pagină, paragraf cu paragraf, propoziție cu propoziție, expunere calmă și sigură, la modul clasic, potrivit cu vechiul principiu al celor vechi «nimic peste măsură», atît de strict observat de autor.

Calmul expunerii este cu atît mai lesne perceput cu cît e vorba de cea mai tumultoasă disciplină teologică, Omiletica. Această disciplină nu numai că înglobează o nesfîrșită diversitate de epoci, de stiluri, de puncte de vedere și de autori originali, dar servește și ca veșmînt pentru toate celelalte discipline teologice, cu toate dezbaterile și particularitățile lor polemice. Marile controverse istorice din trecutul Bisericii s-au manifestat prin predică.

Părintele Petrescu ignorează voit mișcările de frondă din domeniul omiletic și le reduce cu înțelepciune la numitorul comun al propovăduirii evanghelice. Manualul P. C. Sale nu se avîntă spre inovații teoretice și ca orice manual de inițiere, se fundamentează pe achizițiile dobîndite de experiență seculară. Experiența și tradiția prezintă un maximum de garanție. Iar un manual se cade să fie un îndrumător chibzuit, nu un semn de contradicție sau de tăgadă.

Acest manual este selectiv, încorporînd elemente psihologice și elemente de elocință sacră, pe baze teologice, filosofice și stilistce, sau utilizînd cu «măsură» și retorica formală, este un manual echilibrat, cu centrul de gravitație în Sfînta Scriptură, în Sfînta Tradiție și în învățătura Bisericii, este un manual modern și actual. Lipsa unui astfel de manual era adînc simțită nu numai în Seminarii, ci și în viața Bisericii. Vechiul manual al lui G. Aramă, revăzut de Prof. I. Mihălcescu (apărut în 1922), era de multă vreme epuizat și reeditarea lui nu mai corespunde nici cerințelor didactice, nici cerințelor pastorale.

Manualul de față ține seamă de progresele realizate de elocința sacră în cursul celor șase decenii de la reeditarea manualului lui Aramă dar are în vedere și noile condiții spirituale și sociale realizate în patria noastră și în Biserica noastră, profund deosebite și mult înaintate față de trecut. Pe de altă parte este un manual elaborat și experimentat personal de autor și la catedră și în amvon.

Autorul păstrează vechea împărțire a omileticii :

— omiletica generală, subîmpărțită în trei : generalități, istoria predicii, izvoarele fundamentale ale predicii ;

— omiletica specială : felurile predicilor, alcătuirea predicii, rostirea predicilor.

Părțile și subîmpărțirile se echilibrează simetric.

Din capul locului autorul subliniază necesitatea omileticii : ea este «știința și arta de a vorbi în public» și care «se învață», pentru că aceste îndemnuri «nu se nasc în mod spontan, ci trebuie studiate cu răbdare în școală» (p. 15). Omiletica este un îndrumător «necesar» pentru «meșteșugul alcătuirii și rostirii cuvîntărilor, în toate amănuntele» (16). Predica este deopotrivă instructivă și educativă. Predicatorul este dascăl, dar și pedagog pe calea mîntuirii. El trebuie să aibă unele însușiri intelectuale, religioase, morale și fizice pe care să și le cultive adînc și continuu. Autorul insista asupra culturii predicatorului și asupra sfințeniei vieții : să «aibă groază de păcat», să aibă «viață neprihănită».

Istoria predicii începe cu Profeții, asupra cărora autorul scrie pagini dense și elocvente (34—37), și culminează cu predica Domnului Iisus (37—41), ale cărui parabole rămîn de o forță și de o strălucire religioasă și poetică fără termen de comparație în toate literaturile lumii, sînt pur și simplu divine.

Urmașii Domnului, apostolii Săi, au continuat predica Domnului (cherigma), și felul lor de predică este cuprins în Faptele Sfinților Apostoli.

Sfinții Părinți din Răsărit și din Apus au pus bazele omileticii realizînd opere de o valoare nepieritoare. În Evul Mediu de asemenea s-au ivit mari genii ale predicii (autorul citează greșit două nume: Rhananus Maurus († 856) și Toma d'Aquino († 1204). Este vorba de Robanus Maurus și moartea lui Toma la 1274).

Predica este strălucit reprezentată și în secolele XV—XIX.

De asemenea și predica la români, asupra căreia autorul nu se oprește.

Izvoarele predicii sînt cele cunoscute: Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiție, cultul divin și altele.

Scopul predicii este și de data aceasta cel de totdeauna: însușirea adevărurilor de credință, mișcarea inimii, înduplecarea voinței. Autorul analizează amănunțit mijloacele logice și raționale prin care se poate atinge acest scop întreit. Formele logice, silogiste, sînt amplu analizate (mai ales soritul) (86—88).

Omiletica specială formează partea fundamentală a manualului. Sînt studiate aci cu multă finețe felurile predicilor, alcătuirea predicii și rostirea predicii. Sînt în aceste dezvoltări pagini remarcabile de știință asimilate, de ordine coerență a ideilor ca, de pildă, paginile despre pareneze (127—130) sau despre planul predicii «necesar și util atît pentru predicator cît și pentru ascultători» (165—178). Alcătuirea unui plan este operația cea mai dificilă în orice fel de cuvîntare bisericească. Autorul nostru cunoaște și din studii și din proprie experiență, ca și din pățaniile altora, ce însemnează planul cuvîntării. Într-adevăr la alcătuirea planului cuvîntătorului e ținut să aibă oarecum viziunea temei — și tema nu e lucru ușor de găsit și de definit — o viziune completă, atît sub aspectul pozitiv, cît și sub aspect negativ. Și apoi să poată face o disociere clară între părțile alcătuitoare, să le stabilească ordinea lor firească de asociere și succesiune, în așa fel ca ideile să formeze o figură bine desenată, cum fac copiii la jocurile cu cuburile: fiecare cub așezat la locul lui, după desen și după culoare, formînd o figură întreagă. Și încă ceva de o importanță decisivă: ideile, gîndirea, să circule viu de la o idee la alta, să șerpuiască în sus și în jos, să cumpănească, să distingă și să unească într-un tot omogen atîtea părți ca aspecte eterogene.

Autorul nostru scrie: «cunoașterea în amănunțime a elementelor componente ale predicii este o datorie profesională și morală de primul ordin a preotului predicator. Prin aceasta predicatorul creștin posedă toate punctele cardinale omiletice, după care se orientează în orice cuvîntare fie vorbită, fie scrisă» (219—220). Și nu ostenește să îndemne la «autoperfecționarea oratorică prin studiul zilnic, rugăciune și meditație» *(idem)*.

Ultima parte — partea a III-a (223—259) din omiletica specială este consacrată rostirii predicii în fața credincioșilor, adică stilului și acțiunii. Stilul predicatorial trebuie să întrunească toate condițiile stilistice ale stilului literar, avînd în plus o notă specific bisericească. Autorul distinge cu drept cuvînt trei forme ale stilului: stil gramatical, stil literar și stil bisericesc. Fiecare din aceste trei forme fundamentale are unele caracteristici proprii pe care autorul le analizează metodic și lucrul acesta este de o reală utilitate. Așa, bunăoară, stilul gramatical are unele însușiri generale admirabil puse în lumină de autor: corectitudinea, care ferește stilul de solecisme; puritatea, care evită purismul; precizia, care cere înlăturarea cuvintelor de prisos, evită beția de cuvinte a stilului prolix și dezlînat în care energia exprimării se irosește, cum observa Voltaire despre prolixitate că este ca «o mare de cuvinte într-un pustiu de idei»; concizia, claritatea și proprietatea. Sînt de asemenea menționate amănunțit și însușirile particulare ale stilului predicatorial: naturalețea, demnitatea — citează foarte oportun cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «nici vorbe de rușine, nici vorbe nebunești» etc. (Efes. 5, 4) — armonia (Rom. 5, 3—4) și finețea. Menționează de asemenea cu sugestive caracterizări și tropii și figurile retorice.

La capătul acestui inventar stilistic, cu aparențe scolastice, dar de o mare importanță oratorică și de o tot atît de mare valoare pedagogică și didactică pentru predicator, autorul încheie cu un îndemn stăruitor către cuvîntătorul creștin, pe care îl conjură să se întoarcă la limba vechilor cazanii, sau la și mai vechea limbă a lui Varlaam, care oferea opera sa ca «dar limbii românești». «Ca și sfinții părinți, scrie autorul, predicatorii creștini trebuie să rămînă oratori ai amvonului, iar nu ai forului». Cuvîntul lor să fie hristologic și hristocentric: «cum a vorbit Hristos și cum a predicat Biserica, așa să predice și slujitorii Bisericii de azi» (241). «Predicatorul creștin

trebuie să le folosească cu înțelepciunea cuvenită, adică ele să nu lipsească din vorbire, dar nici să fie prea abundente. Dacă cuvîntarea este lipsită de aceste ornamente literare, ea nu are farmecul încîntător și atractiv pentru ascultători, iar dacă cuvîntarea are prea multe figuri literare îi oboseşte pe ascultători» și ei neglijează fondul cuvîntării (242).

Preocuparea constantă a cuvîntătorului trebuie să fie formarea de convingeri, nu căutarea de figuri stilistice.

Stilul predicatorului se formează prin lectura și meditația continuă a Sfintei Scripturi, care îi modelează sufletului și îi formează un fond de gîndire și de expresie din care figurile de stil apar spontan și natural, perfect adecvate scopului misionar, nu ca simple ornamente artificiale și căutate : «Din prisosul inimii grăieşte gura» zice Domnul (Matei 12, 34).

Partea finală, acțiunea, este «cea mai importantă latură a oratoriei. Avea dreptate Demostene, notează autorul, cînd spunea că cele trei însușiri ale oratoriei sînt : prima, acțiunea ; a doua, tot acțiunea și a treia, iarăși acțiunea». În omiletică acțiunea înseamnează mijloacele și procedeele pe care le foloseşte oratorul ca să-și exprime cuvîntarea : memoria, pronunțarea, vocea, gesturile, expresia feței, mîinile, ținuta corpului și ținuta vestimentară. Autorul le descrie pe fiecare în parte sugestiv și plastic : memoria «tezaurul minții» mîinile, gesturile mîinilor sînt «vorbirea comună a tuturor oamenilor» etc.

Gesturile, în general, trebuie să fie pentru predicator un obiect de studiu și de exercițiu neîntrerupt, ca și mimica, și ca și fizionomia. Gestul este elocvent prin el însuși. Dicțiunea și gesturile dramatice formează un corp de discipline nu numai artistice și teatrale. Ele sînt un vocabular aparte, de multe ori foarte grăitor și totdeauna profund. În special cuvîntătorul bisericesc vorbeşte cu vocea, cu inflexiunile vocii, vorbeşte cu ochii, vorbeşte cu mîinile. Pe bună dreptate autorul nostru le consacră analize și caracterizări remarcabile.

La sfîrșit, manualul prezintă 11 planuri model de omilie, predică, panegiric, necrolog și predică patriotică.

Se cuvine să subliniem grija pe care autorul o acordă actualității sociale și marilor teme sociale cu care Biserica este confruntată și care au un temei divin prin aceea că vestirea cuvîntului lui Dumnezeu în orice loc și în orice timp este o poruncă dumnezeiască. «Predicatorul creștin trebuie să fie mereu dominat de gîndul că învățătura creștină este o învățătură de viață și de aceea sufletul ei divin și roadele duhovnicești să se simtă în viață, prin cuvîntul său» (155). Creștinismul este religia Vieții și prin aceasta, el este religia păcii *(Predica pentru pace,* 155—159).

De asemenea, aceasta este și temeiul patriotismului *(Predica patriotică* la 24 ianuarie — 159—162) și *Predica la Aniversarea Republicii* (277—278).

Pe scurt acesta ni se pare a fi conținutul acestui excelent manual de omiletică, tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, patriarhul dascăl și dascălul patriarhilor. Maualul merită, desigur, această supremă învestitură. Este un manual sobru, cu o puternică arhitectură interioară, construit pe un temeinic și larg fond teologic, din cele ma valoroase materiale doctrinare. Conține soluțiile necesare la problemele omiletice și evită opiniile centrifugale. Aceasta este menirea unui bun manual : să arate drumul sigur și să se ferească de cărările care duc la rătăcire. Rostul său este nu atît să-l învețe pe începător cum să păşească, cît mai ales să-l învețe cum să meargă singur pe cărarea vocației proprii și unice.

Manualul Părintelui Petrescu expune totdeauna esențialul, ceea ce e mai mult decît a spune tot. El deschide pentru profesorul de la catedră prilejuri numeroase de adaptare și de completare, iar pentru elev deschide largi ferestre spre lume și spre cer. Manualul acesta este construit ca un deșteptător care sună fără greș la ora fixă. El arată ce e real și ce e simplă ficțiune savantă. În paginile lui așa de bogate se face statornic examenul predicii adevărate și al cuvîntului fără temei, se deosebeşte moneda falsă de cea cu acoperire în aur, se face definitiv deosebirea tranșantă între predica reală și cea «ireală», între lăuta cu rezonanțe divine și chimvalele zgomotoase.

Scris într-un stil de mare claritate, metodic și cu competență fără ostentații, calm și sigur, acest manual de Omiletică răspunde cu prisosință la toate nevoile omiletice de azi și preîntîmpină neturburat toate falsele exigențe de azi și de mîine. — *(Pr. Prof. Sebastian Chilea).*

Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, Editura Albatros, București, 1977, 173 p.

Pasionat de istorie pînă la apusul vieții sale, renumitul istoric C. C. Giurescu a avut o preocupare constantă și o dorință arzătoare de a pătrunde tainele trecutului nostru, de a afla adevărul și a lămuri controversele. În acest sens se înscrie și una din ultimele sale lucrări — dacă nu chiar ultima — intitulată *Probleme controversate în istoriografia română.*

Pătruns pînă în adîncul ființei sale de problemele istorice, eruditul nostru istoric s-a oprit adeseori și asupra unor adevărate «noduri gordiene» ale istorie noastre.

Lucrarea care face obiectul acestor rînduri se vrea a fi o contribuție și în parte o rezolvare a acestor «necunoscute». În cuprinsul ei autorul a prins cîteva teme pe cît de variate pe atît de interesante precum: organizarea fiscală a Țării Românești în secolul al XV-lea, fărîmițarea feudală înainte de Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, așezămîntul sau legătura lui Mihai Viteazul sau vechimea morii de apă la români și capitolul «historica-geographica».

Unele din acestea au mai făcut obiectul unor expuneri ale autorului acum fiind reluate și prezentate în lumina ultimelor cercetări, iar altele fiind înfățișate pentru prima oară după cum se menționează în «prefață».

Astfel, vechea organizare fiscală a Țării Românești în secolul al XV-lea, publicată într-o primă formă în «Amfiteatru» V (1970) este reluată acum, p. 9—12. Autorul ajunge la concluzia că încă din secolul XIV a existat la noi o adevărată rețea de agenți fiscali care «strîngeau, depozitau și conservau» pentru domnie dijmele de grîne, vin, pește ca și din celelalte produse — p. 12. Acești agenți se recrutau dintre localnici, depindeau de marii dregători de la curtea domnitorului și constituiau grosul armatei, deseori servind și ca transmițători ai știrilor de la și spre domnie.

Legată de existența acestor agenți fiscali este și lămurirea «așa-zisei fărîmițări feudale înainte de Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare». Întemeierea statelor feudale românești a însemnat de fapt o unire a tuturor forțelor sub o singură *conducere centrală* care putea să asigure liniștea în exterior și interior necesară dezvoltării economice și sociale. Acest fapt ca și existența acestor agenți fiscali — care nu erau altceva decît reprezentanții centrului (domniei) în județe și respectiv în ținuturi — l-au condus pe autor la concluzia că nu se poate vorbi de o fărîmițare feudală înainte de Vlad Țepeș și respectiv Ștefan cel Mare.

În paginile următoare, 19—22, autorul se oprește asupra titulaturii *Istoria României* sau *Istoria românilor*. Deși specialiștii au folosit cînd una, cînd cealaltă dintre denumiri, este firesc să se utilizeze titulatura de *Istoria românilor,* denumire motivată de faptul că ea cere teoretic să se pună accentul pe poporul român, urmărind dezvoltarea lui indiferent de granițele politice; elementul esențial este poporul care premerge statului, ultimul fiind creat numai atunci cînd poporul atinge un grad de densitate, de putere economică și de capacitate politică — p. 22.

Despre «caracterul vechii economii românești» — p. 23—31, se poate spune că afirmația unora: «în secolele XIV—XV trăsătura caracteristică a vieții economice românești era economia naturală...» nu poate fi acceptată. Se știe că creșterea vitelor asigura partea cea mai importantă a veniturilor țărănimii, în special a celui în bani. Și oricît ar fi fost de mic cîștigul provenit din diferitele vînzări, acest schimb era necesar pentru că asigura țăranilor banii trebuitori pentru plata birului și pentru procurarea articolelor necesare în fiecare gospodărie — p. 31.

Tema «așezămîntul sau legătura lui Mihai» — una dintre cele mai controversate probleme din istoriografia română — ocupă cele mai multe pagini — p. 32—75, în această carte. Ce este de fapt «așezămîntul sau legătura lui Mihai»? Acesta se definește a fi o măsură luată de viteazul voievod la cererea influentei aristocrații cu ocazia evenimentelor din anul 1595. Această măsură a fost amintită pentru prima oară de Bălcescu care afirma că «Mihai Viteazul fu cel dintîi care legiui printr-un așezămînt al său, că fiecare țăran pe-a cui moșie se va afla atunci, acolo să rămîe ruman vecinic». Și de atunci, exact de 131 de ani, controversele pe această temă nu au contenit.

După ce face istoricul problemei — p. 32—34, autorul prezintă explicația lui C. Giurescu (tatăl său), dată în 1915, 8/21 mai într-o ședință la Academie, p. 35—39. Părerile istoricilor și explicațiile specialiștilor expuse în legătură cu această temă au fost dintre cele mai diverse și sînt inserate în p. 39—67. În concluzie C. C. Giurescu arată că «așezămîntul sau legătura lui Mihai Viteazul» nu este un act unic și izolat. El se înscrie în șirul de măsuri conform cărora stăpînii «rumânilor» nu-i mai puteau revendica pe fugari dacă fuga se produsese înainte de un anumit termen. Asemenea măsuri fuseseră luate și mai înainte și nu numai în Țara Românească ci și în Moldova și se întîlnește și în Rusia secolelor XVI—XVIII ca și în Bulgaria celui de al XVI-lea secol. Aceste măsuri precizau un anumit interval de timp care varia în funcție de împrejurări și de influența politică a beneficiarilor și se poate spune pe drept cuvînt că «rumania» nu a fost introdusă și nici consfințită de Mihai Viteazul pentru simplul motiv că «Mihai nu putea să introducă și nici să consacre oficial o stare de lucruri care exista în mod legal de veacuri».

De altfel, Mihai a dat o asemenea măsură cu un anumit scop: el avea nevoie de sume mari de bani pentru plata oastei care pe lîngă contingentele dregătorilor și ale moșnenilor comporta un număr considerabil de lefegii români și străini. Voievodul avea deci interesul ca dările să se încaseze cu regularitate, să nu existe nici contestații, nici întîrzieri determinate de căutarea rumânilor fugiți din cine știe ce pricini pe alte moșii. La p. 76—79 autorul pune în discuție tema dacă România poate fi considerată stat al ariei balcanice. Analizînd poziția țării noastre atît din punct de vedere istoric cît și geografic, concluzia care se impune este că România aparține spațiului carpato-danubian și nu Peninsulei Balcanice. Cu statele aparținînd acesteia din urmă România a avut însă strînse legături politice, economice și culturale. De aceea — cum pe drept susține autorul — nordul Dunării și sudul ei pot fi înglobate într-o unitate mai mare care poate fi numită *sud-estul european* — p. 79.

Cît de vechi sînt Bucureștii? Iată o întrebare care a necesitat răspunsuri ce au umplut mii de pagini semnate de diferiți istorici și arheologi. Istoricul C. C. Giurescu i-a dedicat chiar o carte, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, București, 1967, în 468 pagini cu 241 ilustrații, 8 planșe în culori și 5 hărți. Din cercetările diferitelor documente și descoperiri arheologice referitoare la capitala noastră rezultă că Bucureștii existau ca *tîrg-oraș* încă din prima jumătate a secolului XIV cînd au servit de reședință pîrcălabului de Ilfov. Se pare însă că Bucureștii existau mult mai dinainte pentru că starea de înflorire la care ajunsese — dovadă apelativul de tîrg-oraș — presupune o existență, desigur modestă, cu mult anterioară atestării mai sus amintite.

În p. 87—122 se abordează «despre caracterul relațiilor româno-turce». Autorul tratează această delicată temă cu multă competență arătînd clar adevărata «față» a legăturilor noastre cu turcii otomani. După o succintă dar edificatoare prezentare a celor dintîi legături cu populațiile turce — pecenegii și cumanii — se trece la cel de-al II-lea capitol al relațiilor româno-turce. Legăturile propriu-zise cu «cuceritorii Constantinopolului» încep din secolul al XIV-lea și se reflectă mai ales pe plan politic și economic. În privința raporturilor politice se subliniază cu destulă justețe caracterul cu totul special al relațiilor româno-turce din acest sector.

Se știe că în timp ce statele balcanice erau transformate rînd pe rînd în pașalîcuri țările române au opus o îndîrjită rezistență armată și au desfășurat o susținută activitate diplomatică. Este adevărat că puterea «semilunei» s-a impus în cele din urmă dar suzeranitatea ei se exercita din afară; Principatele își păstrează întreaga ființă și organizare, cu domnul lor, cu dregătorii lor, cu viața lor economică și religioasă; otomanii nu au dreptul să se așeze în teritoriul românesc și nici să-și ridice moschei. Acest din urmă fapt ni se pare a fi de mare importanță; războaiele și expansiunea otomană nu vizau atît extinderea teritorială cît impunerea islamismului, lucru ce s-a întîmplat acolo unde otomanii au pus piciorul. Ori în acest sens noi românii putem spune că ortodoxia noastră s-a arătat de neînvins; sîntem singurul popor care a respins tendințele de islamizare ale Înaltei Porți, sîntem singura națiune care nu a îngăduit «misiuni» musulmane și ridicarea de moschei pe teritoriul ei. Este drept că plăteam tributuri — uneori grele — dar rămăsesem «noi înșine». Rezistența românească și ortodoxă împotriva islamismului timp de aproape o jumătate de mileniu a fost într-adevăr extraor-

dinară. S-au aflat și diverși autori rău intenționați care au lansat diferite ipoteze potrivit cărora turcii otomani n-au dorit să treacă Dunărea pe care o socoteau hotarul lor nordic; o asemenea teorie este însă greu de susținut întrucît transformarea Budei în pașalîc (situație care durează aproape 150 de ani) și ocuparea Cameniței — 1672 (la nord de Nistru) sînt mai mult decît elocvente.

Integritatea teritorială și administrativ-religioasă a țărilor române se datorește rezistenței militare și tratativelor diplomatice ale românilor, la acestea adăugîndu-se, poate, și faptul că turcii otomani și-au dat seama că e mai avantajos pentru ei ca aceste țări să se administreze singure — p. 92.

Cît privește legăturile economice — ele au fost continui și importante mai ales pentru suzerani; țările române formau o bază importantă de aprovizionare pentru imperiul otoman — dovadă și apelativul de «cheber» — «cămară de provizii» dat Principatelor. Se exportau de toate: cereale, produse alimentare și mai ales vite și sare la un preț oarecum convenabil — avînd în vedere realitățile acelor vremi. De altfel, acest aspect al relațiilor româno-turce este bine precizat și prezentat în p. 98—120. Autorul conchide în încheierea acestei teme că se impune scrierea unei noi istorii a legăturilor româno-turce pînă la 1877, evitîndu-se exagerările și ideile preconcepute.

Cu toate neajunsurile pe care le-au avut de suportat țările române din partea suzeranității otomane, prezența acesteia a jucat și un rol pozitiv, acela de stavilă în fața celor două imperii expansioniste: habsburgic și țarist. Altfel, cu toată rezistența și diplomația românească am fi împărtășit, poate, soarta Poloniei, bine știind că imperiile sus aminttie și-au manifestat zgomotos și în repetate rînduri asemenea dorinți — vezi p. 98.

Paginile 123—130 dezbat probleme legate de începutul cultivării porumbului și a bumbacului în părțile noastre. Informațiile aflate prin diferite documente mărturisesc că începînd din prima jumătate a secolului XVII porumbul se cultiva la noi cu destul succes. Această dată nu este însă definitivă deoarece, se pare că o altă dată anterioară trebuie acceptată. Rămîne ca cercetările viitoare să-și spună cuvîntul. Cît privește bumbacul, acesta a început a se cultiva în primii ani ai secolului XIX mai întîi în părțile Banatului, de aici, răspîndindu-se și în celelalte regiuni ale țării, p. 126—127.

O altă temă asupra căreia s-a oprit C. C. Giurescu este «vechimea morii de apă la români» despre care autorul a mai tratat și cu alte prilejuri. Concluzia la care ajunge este că moara de apă nu este un împrumut tîrziu ci o moștenire a epocii dacoromane (cuceritorii Daciei cunoșteau moara de apă încă din secolul I î.e.n.).

Numeroasele cursuri de apă din țara noastră ca și capacitatea românului de a asimila repede diverse tehnici, au favorizat răpîndirea și practicarea acesteia în toate ținuturle patriei noastre. Retragerea administrației romane în secolul III nu a determinat încetarea ori dispariția morii de apă pentru că ea devenise foarte cunoscută și își dovedise utilitatea, întîlnindu-se peste tot unde un curs de apă putea servi acestui scop.

Capitolul *Historica-Geographica. Localizări de orașe, cetăți, sate și locuri de bătălie* încheie lucrarea «Probleme controversate în istoriografia romană». Autorul s-a oprit asupra unora dintre cele mai însemnate așezări strîns legate de trecutul nostru istoric, așezări care au dispărut ori și-au schimbat numele. Căutînd să pună în valoare noutățile și rezultatele ultimelor cercetări și descoperiri arheologice C. C. Giurescu s-a străduit să pună la îndemîna cititorilor rezolvări posibile privind semne de întrebare neelucidate încă deplin. Așa este cazul Malvei, p. 139—141, al Celeiului — așezare amintită în *Diploma cavalerilor Ioaniți din 1247*, p. 141—143, al Vicinei — importantul centru episcopal dobrogean al cărui ultim titular este primul mitropolit al Țării Românești cu sediul la Curtea de Argeș, p. 143—152, apoi Cozial — satul unde voievodul Alexandru cel Bun (1400—1432) îl întîlnea în anul 1421 pe ambasadorul Angliei, p. 153—155. Despre localizarea Săcuenilor și a cetății Telejean, a Posadei și a Rovinelor se tratează în p. 155—164.

Săpatul, p. 165—167, mînăstirea Strugalea, p. 167—169 și Crăciuna, p. 169—173 încheie acest interesant capitol.

În concluzie, putem spune că lucrarea *Probleme controversate în istoriografia română* se dovedește a fi de un real folos celor interesați prin diversitatea temelor abordate, prin competența și argumentările pertinente prezentate și prin claritatea expunerii. — *(Alexandru M. Ioniță).*

Ana Dobjanschi, *Nume de zugravi bucureşteni din secolul al XVIII-lea identificaţi în colecţia secţiei de artă veche românească a Muzeului de artă al Republicii Socialiste România*, art. în «Revista Muzeelor şi monumentelor», «Muzee», nr. 7/1977, p. 57—63.

Autoarea aduce date noi referitoare la pictura de icoane din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea din Ţara Românească, perioadă în care întreaga pictură «vădeşte o capacitate de creaţie mai vie». Ilustrative pentru această perioadă de căutări artistice sînt lucrările meşterilor zugravi ce au activat în Bucureşti. În urma cercetărilor sistematice efectuate asupra colecţiei de icoane a Muzeului de artă al Republicii Socialiste România, au fost identificaţi cîţiva dintre aceştia.

«*Panait preotul*» este unul dintre reprezentanţii curentului grec existent în Ţara Românească în aceeaşi perioadă cu pictura de tradiţie brîncovenească. De la el s-a păstrat, la biserica mînăstirii Văcăreşti, o icoană, presupusă a fi făcut parte din icoanele împărăteşti de la tîmpla iniţială, reprezentînd *Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul*.

Un alt nume identificat este «*iconopiseţ Parthenie eromonah*», zugrav care reprezintă tradiţia autohtonă, post-brîncovenească. Dintre icoanele zugrăvite de Partenie s-au păstrat două: una provine de la biserica «Dintr-o zi» şi reprezintă *Buna Vestire* (executată în tempera, pe lemn); cealaltă provine de la biserica «Stavropoleos» şi reprezintă pe *Iisus pe cruce*; este semnată cu caractere chirilice: *Parthenie eromonah zugrav* (1731).

De la Mînăstirea Antim provin patru icoane împărăteşti reprezentînd pe *Iisus Hristos, Maica Domnului cu Pruncul, Sf. Nicolae* şi *Sf. Ioan Botezătorul*, toate executate în ulei pe lemn. Deşi numai trei de «*Nichifor zugrav*», şi cea de a patra reprezentînd pe *Sf. Ioan Botezătorul*, şi care poartă ca an al realizării ei tot *1786*, este atribuită aceluiaşi meşter.

«Dintre toţi zugravii care au lucrat în Bucureşti în această perioadă (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea) ale căror opere se găsesc în colecţia Muzeului de artă al R. S. România, *Grigorie zugrav* ni se pare a ocupa un loc deosebit...». S-au păstrat, dintre lucrările sale, *Maica Domnului cu Pruncul, Răstignirea* (scena principală fiind înconjurată de altele mai mici), un grup de cinci praznicare realizate în ulei, pe metal (provenite de la Mînăstirea Văcăreşti). Studierea lor minuţioasă a condus la ideea că, în pictarea lor, meşterul a folosit aceleaşi modele. Caracteristica lucrărilor lui Grigorie zugravul este tendinţa din ce în ce mai evidentă de a ieşi din schemele picturii tradiţionale şi de a se apropia de pictura de şevalet.

Tot Grigorie zugravul este autorul tabloului istoric în ulei pe pînză, ce reprezenta pe domnitorul Nicolae Mavroghenul «împărţind daruri elevilor de la Şcoala Sf. Sava şi soldaţilor»; este un tablou ce marchează un moment de răscruce în dezvoltarea picturii româneşti: trecerea la faza modernă. — *(Prot. Săvulescu Al. Ştefan).*